

**KADEŞ SAVAŞINA KATILAN BATI ANADOLULU
KAVİMLER VE BUNLARIN
ANADOLU TARİHİNDEKİ YERİ**

Şeyma AY

Doktora Tezi

Danışman: Prof. Dr. Ekrem MEMİŞ

Şubat 2010

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

KADEŞ SAVAŞINA KATILAN BATI ANADOLULU
KAVİMLER VE BUNLARIN ANADOLU TARİHİNDEKİ
YERİ

Hazırlayan

Şeyma AY

Danışman

Prof. Dr. Ekrem MEMİŞ

AFYONKARAHİSAR 2010

Bu Tez Çalışması BAPK'ca desteklenmiştir. Proje No: 07.FENED.03

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “**Kadeş Savaşına Katılan Batı Anadolu Kavimleri ve Bunların Anadolu Tarihindeki Yeri**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı dışecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

17/02/2010

şeyma AY

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Prof.Dr. Ekrem MEMİŞ

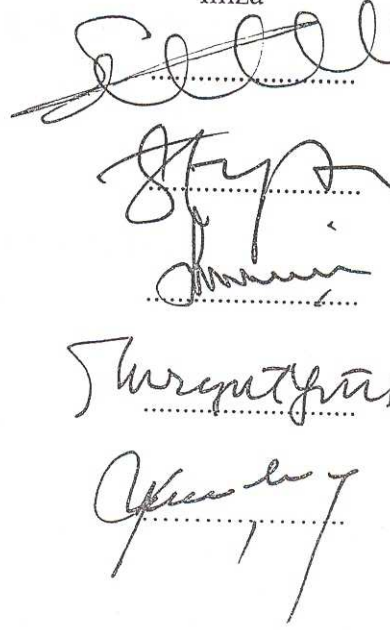
Jüri Üyeleri : Prof.Dr. Hakkı YAZICI

: Prof.Dr. Salih ÇEÇEN

: Doç.Dr.Turgut YİĞİT

: Yrd.Doç.Dr. Yusuf KILIÇ

İmza

Tarih Anabilim Dalı Doktora öğrencisi Şeyma AY'ın "Kadeş Savaşına Katılan Batı Anadolu Kavimler ve Bunların Anadolu Tarihindeki Yeri" başlıklı tezini değerlendirmek üzere 17.02.2010 günü saat 14:00'da Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir

Doç.Dr.Mehmet KARAKAŞ
MÜDÜR

DOKTORA TEZ ÖZETİ

KADEŞ SAVAŞINA KATILAN BATI ANADOLULU KAVİMLER VE BUNLARIN ANADOLU TARİHİNDEKİ YERİ

Şeyma AY

**AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
OCAK 2010**

TEZ DANIŞMANI: Prof. Dr. Ekrem Memiş

Batı Anadolu, Hitit ve Ahhiyawa krallıkları arasındaki büyük mücadelenin cereyan ettiği bölgedir. Çünkü Hititler bu bölgedeki hakimiyetlerini devam ettirmek isterken, Ahhiyawa kralları bu gücü parçalamaya çalışmışlardır. Bölgedeki federatif devletler varlıklarını sürdürebilmek için bazan Ahhiyawa Krallığı'nın bazan da Hitit Krallığı'nın yanında yer almışlardır. Fakat önemli olan şudur ki, Batı Anadolu kavimleri efsanevi Kadeş savaşında Hitit ordusuna katkıda bulunmuşlardır. Hiç şüphe yoktur ki, bu durumu, bu kavimleri kontrol altında tutmak isteyen Hititlerin bir taktiği olarak düşünmek gerekir. Biz bu çalışmamızda, bu kavimlerin kökenlerini ve tarihlerini, kaynakların ışığında tetkik etmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Kadeş, Ahhiyawa, Batı Anadolu, Hitit.

ABSTRACT

WESTERN ANATOLIAN TRIBES JOINED THE KADESH BATTLE AND THEIR ROLE IN ANATOLIA HISTORY

Şeyma AY

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF HISTORY
JANUARY 2010**

Advisor: Prof. Dr. Ekrem MEMİŞ

Western Anatolia is a region where a great struggle occurred between the Hittite Kingdom and Ahhiyawa Kingdom. Because the Hittite Kingdom wanted to continue its sovereignty in this region while Ahhiyawa kings were trying to break this power.

The federative states in this region acted sometimes on the side of Ahhiyawa Kingdom and sometimes on the side of Hittite Kingdom for continue their existence. But it is very important that Western Anatolian tribes participated the Hittite army at the legendary Kadesh War. There is no doubt that this situation must be considered a Hittite method to keep tribes under control.

In this work, we tried to study the origins and histories of these tribes under the light of the written sources.

Key Words: Kadesh, Ahhiyawa, Western Anatolia, Hittite.

ÖNSÖZ

Bilindiği üzere, M.Ö. 1296 yılında cereyan eden Kadeş Meydan Muharebesi, Eski Doğu'nun iki büyük gücü olan Hitit ve Mısır devletlerini karşı karşıya getiren büyük çaplı bir mücadeledir. Hitit kralı II. Muvattali ile Mısır firavunu II. Ramses'i karşı karşıya getiren bu mücadelenin gerçek nedeni, iki devletin ekonomik çıkarları gereği, Kuzey Suriye üzerinde hakimiyet kurmak istemeleridir.

Firavun II. Ramses'in (M.Ö. 1301-1296) 5. iktidar yılında (M.Ö. 1296), Kuzey Suriye'deki Kadeş mevkiinde meydana gelen bu savaş hakkında bilgi veren Hitit kaynaklarının yok denecek kadar az olması, buna karşılık firavun II. Ramses'in sözde zafer kitabesinde bu hadiseyi abartılı bir şekilde anlatması, kafalarda bir takım soru işaretleri oluşturmuştu. Hatta, firavunun aktardığı bilgileri ciddiye alan bir çok bilim adamı Kadeş savaşından II. Ramses'in galibiyetle ayrıldığı neticesine varmışlardı. Ancak son yapılan tetkikler, durumun hiç de firavunun anlattığı gibi olmadığını, savaştan sonra da Kuzey Suriye üzerinde Hititler'in hakim olduğunu göstermiştir.

Firavun II. Ramses, Hititler'in bu savaşa girerken orduyu Anadolu'nun çeşitli yörelerinden temin ettiği ücretli askerlerle takviye ettiğini ifade etmektedir. Hititler'in yanında savaşa giren bu kavimler; Arzawalılar, Maşalar, Gaşkalar, Kizzuwatnalılar, Dardanalar, Karkışalılar, Lukkalar, Pitaşşalılar, Arawannalar, Nuhaşşeliler, Ugaritliler, Halpalılar, Karkamışlılar ve Mitanniler'dir.

Görüldüğü üzere bu savaşa Hititlerin yanında iştirak eden kavimlerin önemli bir kısmı Anadolu'da, bir kısmı da Kuzey Suriye'de oturmaktadırlar. Üstelik bu kavimlerin içinde Hititlerin amansız düşmanları olan Gaşkalar, Arzawalılar, Karkışalılar ve Lukkalar da vardır. Ancak bu kavimler, belki ekonomik çıkarları gereği, belki de Anadolulu olma bilinci ağır bastığı için bu mücadelede Hititler'in yanında olmayı tercih etmişlerdir.

Fakat hemen belirtelim ki, biz bu çalışmamızda yukarıda isimleri zikredilen bütün kavimleri ele almak yerine, sadece Batı Anadolu'da oturdukları kabul edilen kavimleri mercek altına aldık. Bunların her birinin coğrafi konumu, kökeni ve M.Ö. 2. Binyıl Anadolu'sunun başat gücü kabul edilen Hititlerle olan ilişkilerini kaynakların ışığında gözler önüne sermeye çalıştık.

Çalışmamız ÖNSÖZ ve GİRİŞ dışında 7 ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın I. Bölümünü Kaynaklar bahsine ayırdık. Bu bölümde konumuz ile ilgili Hitit çivi yazılı metinlerini, Ugarit vesikalarını, Amarna mektuplarını anahatlarıyla tanıtmaya çalıştık. II. Bölümde Arzawa Ülkerini ele aldık. Arzawa Ülkeleri'nin Hitit krallarıyla yaptıkları mücadeleleri, çivi yazılı kaynaklara dayanarak aktarmaya gayret ettik. III. Bölümde Karkışa Ülkesi'ni, IV. Bölümde de Lukka Ülkesi'ni ele aldık. V. Bölümü Maşa Ülkesine, VI. Bölümü ise Pitaşsa Ülkesi'ne ayırdık. VII. Bölümde ise Batı Anadolu kavimleri Hititlere karşı devamlı olarak kışkırtan ve fakat yeri tam olarak tespit edilemeyen Ahhiyawa Ülkesi'nden söz ettik.

Çalışmamız, ulaştığımız neticeleri maddeler halinde sıraladığımız SONUÇ kısmıyla son bulmaktadır. Ancak biz çalışmamızın sonuna yararlandığımız eserleri ihtiva eden bir KAYNAKÇA listesi ile ele aldığımız dönemlere ilişkin haritalar koymayı da ihmal etmedik. Ayrıca, çivi yazılı metinlerin kopyelerinden oluşan bazı örnekleri de çalışmamıza eklemeyi uygun gördük.

Gerçekleştirmiş olduğumuz çalışmanın her yönüyle mükemmel olduğu iddiasında değiliz. Fakat en azından Eski Anadolu kavimlerinden bir kısmını daha yakından tanımaya ve tanıtmaya çalıştık.

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde beden hiçbir yardımını esirgemeyen saygıdeğer hocam Prof. Dr. Ekrem MEMİŞ'e çok şeyler borçlu olduğumu ifade etmek zorundayım. Kendisine şükranlarımı arz ediyorum. Doktora Tez İzleme Komitesi üyelerinden Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Salih ÇEÇEN ve Doç. Dr. Turgut YİĞİT'e de en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Fakültemiz Tarih Bölümü öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Selim PULLU ile yetişmemde büyük emeği geçen Pamukkale Üniversitesi öğretim üyelerinden değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Yusuf KILIÇ'a, harita çizimlerinde yardımlarını esirgemeyen fakültemiz Coğrafya Bölümü Araştırma Görevlisi Muhammed BAHADIR'A, İsrail/Tel Aviv Üniversitesi'ndeki çalışmaların esnasında bana danışmanlık yapan Prof. Dr. Jak YAKAR'a ve hiçbir zaman manevi desteklerini esirgemeyen annem Nuray AY ile babam Musa AY'a ve kardeşlerim Fatmanur ve Mustafa AY'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Şeyma AY
Ocak 2010-Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YEMİN METNİ	iii
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
HARİTALAR LİSTESİ.....	xii
METİNLER LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAYNAKLAR

1. ÇİVİ YAZILI HİTİT METİNLERİ	6
1. 1. MADDUWATTAŞ METNİ (KUB XVI.1 cat 89).....	6
1. 2. KUB.XXIII.11	6
1. 3. II. MURŞİLİ’NİN YILLIKLARI.....	8
1. 4. HAPALLA KRALI TARGAŞNALLİ İLE II. MURŞİLİ ARASINDAKİ ANTLAŞMA (KBo V. 4).....	8
1. 5. MİRA-KUWALYA KRALI KUPANTA KURUNTA İLE II. MURŞİLİ ARASINDAKİ ANTLAŞMA.....	9
1. 6. ŞEHA NEHRİ ÜLKESİ KRALI MANAPA-TARHUNTA İLE II. MURŞİLİ ARASINDAKİ ANTLAŞMA	9
1. 7. WİLUŞA KRALI ALAKŞANDUŞ İLE HİTİT KRALI II. MUVATTALİ ARASINDAKİ ANTLAŞMA.....	9
1. 8. TAWAGALAWAŞ MEKTUBU (KUB XIV.3).....	10

1. 9. HİTİT KRALI IV.TUTHALYA İLE AMURRU KRALI ŠAUSGAMUWA (İŠTAR-MUWA) ARASINDAKİ ANTLAŞMA.....	11
1. 10. BRONZ TABLET (=Bo 86/299)	12
2. UGARİT MEKTUPLARI	12
2. 1. UGARİTİCA V.24 RS.20.238	12
3. AMARNA MEKTUPLARI	12
4. HİYEROGLİF YAZITLAR	13
4. 1. KARABEL ANITI	15
4. 2. YALBURT ANITI	15

İKİNCİ BÖLÜM

2. ARZAWALILAR ve ARZAWA ÜLKELERİ	15
2. 1. ARZAWA	15
2. 2. MİRA-KUWALYA ÜLKESİ	54
2. 3. ŠEHA NEHRİ ÜLKESİ	58
2. 4. HAPALLA ÜLKESİ.....	61
2. 5. WİLUŠA ÜLKESİ	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 1. KARKİŠALILAR VE KARKİŠA ÜLKESİ	76
---	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. 1. LUKKALAR VE LUKKA ÜLKESİ	81
---	----

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. 1. MAŠALAR VE MAŠA ÜLKESİ	91
---	----

ALTINCI BÖLÜM

6. 1. PİTAŠŠALILAR VE PİTAŠŠA ÜLKESİ.....	99
---	----

YEDİNCİ BÖLÜM

7. 1. AHHİYAWA ÜLKESİ VE BATI ANADOLU ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	104
--	-----

SONUÇ.....	117
KAYNAKÇA	120
EKLER.....	129
ÖZGEÇMİŞ.....	200

HARİTALAR LİSTESİ

Sayfa

- Harita 1.** Goetze, A., *Kleinasien. Kulturgeschichte des Alten Orients*, München 1957.....s.129
- Harita 2.** Macqueen, J.G.,“Geography and History in Western Asia Minor in the Second Millenium B.C.”, *AS 18/1968*, s.169-185.....s.130
- Harita 3.** Garstang, J.,- O.R.Gurney, *The Geography of the Hittite Empire*, British Institute of Archaeology, London 1959.....s.131
- Harita 4.** Mellaart, J., “The Present State of ‘Hittite Geography’”, *Nimet Özgüç’e Armağan*, Ankara 1993, s.415-422.....s.132
- Harita 5.** Ünal, A., *Hititler Devrinde Anadolu-Kitap 2*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003b.....s.133
- Harita 6.** Niemerr, W.D. “Myceneaeans and Hittites in War in Western Asia Minor”, *Aegaeum 19/1999*, s.141–155.....s.134
- Harita 7.** Schachermeyr, F., *Mykene and das Hethiterreich*, Wein 1986.....s. 135
- Harita 8.** Bryce, T.R., “*The Major Historical Texts of The Early Hittite History*”, *Asian Studies Monograph No:1*, Australia 1980.....s.136
- Harita 9.** Easton D., vd. “Troy in Recent Perspective”, *AS 52/2002*, s. 75-109.....s.137
- Harita 10.** ten Cate, H., *The Records of the Early Hittite Empire (c. 1450-1380 B.C.)*, PIHANS 26, İstanbul 1970.....s.138
- Harita 11.** M.Ö. 2. Binyıl’da Batı Anadolu..... s.139

METİNLER LİSTESİ

Sayfa

Metin 1.	II. Muršili'nin 23. Yıl Annaları metin fragmanı. (KUB XIX. 39).....s.140
Metin 2.	Alakšanduš Antlaşması.....s.141
Metin 3.	^D Kal Adına düzenlenen kült metni. (KBo XI. 40).....s.152
Metin 4.	I. Šuppiluliuma'nın Yıllıkları metin fragmanı. (KUB XIX 10)....s.154
Metin 5.	II. Tuthalya'nın Askeri Seferleri metin fragmanı. (KUB XXIII. 11-12).....s.155
Metin 6.	Aššuwa Seferi'nden bahseden metin fragmanı. (KUB XIII. 21)..s.158
Metin 7.	Mira Ülkesi ile yapılan antlaşmanın metin fragmanı. (KBo IV. 7).....s.160
Metin 8.	Mira Ülkesi ile yapılan antlaşmanın metin fragmanı. (KBo V. 13).....s.161
Metin 9.	Mira Ülkesi ile yapılan antlaşmanın metin fragmanı. (KUB VI. 41).....s.166
Metin 10.	Ninive Kenti İstar'ı adına düzenlenen kült töreni metin fragmanı. (KBo II. 9).....s.174
Metin 11.	^D Kal Adına düzenlenen kült metni. (KUB II.1).....s.182
Metin 12.	Tawagalawa Metni. (KUB XIV. 3).....s.183
Metin 13.	Yalburt Anıtı Hiyeroglif Yazıtı (Sedat Alp, <i>Hitit Çağında Anadolu: Çiviyazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar</i> , Tubitak Popüler Bilim Kitapları, 3. Basım, Ankara 2002.).....s.191
Metin 14.	Karabel Anıtı Hiyeroglif Yazıtı (J.D. Hawkins, "Tarkasnawa King of Mira 'Tarkondemos', Boğazköy Sealing and Karabel", <i>AS 48/1998</i> , s.1-31.).....s.195

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
a.g.y.	adı geçen yazar
AEGAEUM	Annales d'Archéologie Égéenne de L'Université Lie'ge.
A.y.	Arka yüz
AA	Archäologischer Anzeiger, Beiblattzum.
AJA	American Journal of Archaeology
AJSL	The American Journal of Semitic Languages and Literatures
ANET	James B. Pritchard (ed.), Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament
AoF	Altorientalische Forschungen, Berlin.
AS	Anatolian Studies. Journal of the British Institute of Archaeology at Ankara, London.
AÜDTCF Tar.Arş.Der.	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi
BASOR	Bulletin of the American Schools of Oriental Research.
BiOr	Bibliotheca Orientalis, Leiden.
Bo.	Boğazköy Metinleri
CAH	Cambridge Ancient History
CTH	Catalogue des Textes Hittites, Paris.
EA	Die El-Amarna Tafeln, Leipzig.
Glotta	Glotta. Zeitschrift für Griechische und Lateinische Sprache, Göttingen.
Historia	Zeitschrift für Alte Geschichte. Revue d'histoire ancienne. Journal of Ancient History. Rivista di storia antica, Weisbaden.
IM	İstanbul Mitteilungen, İstanbul.
JAOS	Journal of American Oriental Society, Baltimore.
JCS	Journal of Cuneiform Studies.
JIES	Journal of Indo-European Studies.
JNES	Journal of Near Eastern Studies

KBo	Keilschrifttexte aus Boghazköi, Leipzig, Berlin.
KST	Kazı Sonuçları Toplantısı
KUB	Keilschrifturkunden aus Boghazköi, Berlin.
MDOG	Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft
MIO	Mitteilungen des Instituts für Orientforschung, Berlin.
MVAeG	Mitteilungen der Vorderasiatisch (-Aegyptischen) Gesellschaft, Berlin/Leipzig.
OR	Orientalia
OrNS	Orientalia Nova Series.
Ö.y.	Ön yüz
RGTC	Reportoire Geographique des Textes Cuneiformes
RHA	Revue Hittite et Asianique, Paris.
RLA	Reallexikon der Assyriologie und vorderasiatischen Archäologie, Berlin/Leipzig.
SMEA	Studi Micenei ed Eggo Anatolici, Roma.
StBoT	Studien zu den Boğazköy-Texten, Weisbaden.
T.T.K.	Türk Tarih Kurumu
Tel Aviv	Journal of Tel Aviv University, Institute of Archeology, Tel Aviv.
ZA	Zeitschrift für Assyriologie

GİRİŞ

Anadolu toprakları, Eski Doğu'nun en önemli parçasını teşkil etmektedir. Konumuz açısından M.Ö. 2. Binyıl Batı Anadolu tarihi ise, yazılı ve arkeolojik kaynakların yetersizliği sebebi ile çok dar bir çerçevede gelişim göstermiş, ortaya atılan görüşler birbirinin tekrarı olmaktan öteye gidememiştir. Batı Anadolu tarihi ile ilgili M.Ö. 2. Binyıla ait yazılı kaynakların dönemin yegâne güçlü devleti Hititler tarafından, taraflı olarak kaleme alınmış olması, bilim adamlarını, Hitit Devleti'nin ideolojisi doğrultusunda düşünmeye sevk etmiştir.

Eskiçağda Batı Anadolu ile ilgili tarihsel bilgilere geçmeden önce bölgenin coğrafi özelliklerine değinmek yerinde olacaktır. Karadeniz ve Akdeniz kıyıları “Pasifik tipi” ya da “boyuna yapılı” iken, Batı Anadolu'da özellikle Ege Bölgesi'nde dağların kıyıya dik uzanması sebebi ile “Atlantik tipi” ya da “enine yapılı” kıyı tipi hakimdir¹. İşte bu sebeptendir ki Batı Anadolu bölgesi, tarihin her devrinde hem bir gelip geçme bölgesi, hem de yerleşme alanı olmuştur.

M.Ö. 1750 yıllarında Anadolu'ya gelip Anadolu'nun merkezinde ilk defa devlet kurmuş olan ve dil bakiyelerinden Hint-Avrupai bir kavim olduğu tespit edilen kavme, Tevrat'ta geçen “*Hetoğulları*”² tabirine dayanarak *Hititler* denilmiştir. Adı geçen devletin hâkimiyetini sağlamlaştırdığı dönemde unutulmamalıdır ki, dönemin en önemli bölgesi şüphesiz Kuzey Suriye'dir. Hitit Devleti'nin kuruluşundan itibaren Hitit Kralları Mezopotamya'nın bir parçasını oluşturan Kuzey Suriye topraklarına çok önem vermişlerdir. Hitit Devleti kralı *I. Hattuşili*'nin (=Labarna?) bıraktığı ve Boğazköy'de bulunan askeri icraatlarını anlatan belgesine göre, ilk seferler Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye bölgesine düzenlenmiştir. Hitit Devleti Kuzey Suriye bölgesine yönelik politikalarına bu denli ağırlık verirken, Batı Anadolu bölgesindeki yerel beylikler, federatif yapılanmalar halinde ve Ahhiyawa Devleti'nin gizliden gizliye müdahalesi ile Hitit karşıtı oluşumların içerisinde yer almaya başlamışlardır.

Batı Anadolu olarak tanımladığımız alan, Marmara İç Anadolu ve Ege Denizi arasında kalan bölgeyi teşkil etmektedir. Esas itibarıyla Yunanlılar'ın Deniz

¹ Besim Darkot & Metin Tuncel, “*Ege Bölgesi Coğrafyası*”, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yay., İstanbul 1995, s. 12.

²Tekvin, XXIII, 4.

Tanrıçası Tetis'in oğlu Agien'den ismini alan Ege Denizi, hem Anadolu'nun batı bölgesine adını vermiş, hem de denizin her iki yakasının halklarının da zaman zaman karşı karşıya gelmesine sebep olmuştur. Gerçekten, Anadolu'nun kuzeyden ve güneyden yüksek sıradağlarla kuşatılmış olması ve pek az yerden geçit vermesi, bu yönlerden yapılacak olan birçok kavimler göçüne imkân tanımazken, Batı Anadolu bölgesindeki dağların denize dikey olarak uzanması, pek çok istilacının bu dağ oluklarından geçit bularak, Anadolu'nun içlerine kadar ulaşmalarını mümkün kılmıştır³. M.Ö. 2. Binyılda, Anadolu ve çevresinin siyasi manzarasına baktığımızda Ege'de en önde gelen krallığın Girit adasındaki Minos Krallığı olduğu görülmektedir⁴. Batı Anadolu kıyılarında ise çeşitli kent devletleri bulunmakta idi. Buradaki kentlerin oluşumuna baktığımızda ise, zengin ve güçlü bir kişi, bulunduğu kentin başına yönetici olarak geçmiş, kentin etrafındaki toprakların da hâkimiyeti altında olduğunu ilân ederek “*kent devleti*” olarak nitelendirdiğimiz siyasi yapılanmayı oluşturmuştur⁵.

Nitekim, bizim bu çalışmada amacımız “*Kadeş Savaşına Katılan Batı Anadolu Kavimleri ve Bunların Anadolu Tarihindeki Yeri*”ni tarihsel belgeler yoluyla gözler önüne sermek olacaktır. Savaşta; Kadeş, Arzawa, Pitaşsa, Dardny⁶

³ E.Memiş, Eskiçağ Türkiye Tarihi, 9. Baskı, Konya 2009, s. 4.

⁴ Minos kolonileri Yeni Saraylar Çağında (M.Ö. 1700–1400) Ege Denizi'nde büyük bir ticari üstünlüğü sahiptiler. Daha geniş bilgi için bkz; Stylianos Alexiou, “*Minos Uygarlığı*”, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1991.

⁵ Turgut Yiğit, “İlk Tunç Çağı'nın Son Evresinde Anadolu'nun Siyasi Görünümü”, *AÜDTCF Tar. Arş. Der.* 21-33/2003, s. 178.

⁶ Kuzey Batı Anadolu'da İllion bölgesindeki Dardanai'ler, II. Ramses'in Kadeş Savaşı'nı anlatan belgelerinde “*Drndy*” olarak geçmektedir. Bu kavim Homeros'ta Troyalılarla birlikte anılmaktadır. İlyada'ya göre, kutsal İllion şehri henüz yokken Zeus'un oğlu Dardanos, Dardanie'yi çok pınarlı İda Dağı'nın eteklerinde kurmuştur. Bkz; İlyada, II-820, XX-215-225. Aynı zamanda Dardanos, denizi gemilerle geçen ilk kişi olarak aktarılmakla beraber kendisi bundan sonra Troad bölgesinde bulunan Dardanos şehri de kurmuştur. Bkz; Grace Harriet Macurdy, “The Wanderings of Dardanus and the Dardani”, *Transactions and Proceedings of the American Philological Association* 46/1915, s. 122. İllion=Wiluşa eşitliğinden yola çıkarak bu kavmin Arzawa Ülkesi içerisinde sayacağımız Wiluşa Ülkesi ile ilintili olabileceğini düşünüyoruz. Dolayısıyla Drndy tabiri burada bir coğrafi tanımlamayı işaret etmektedir. Rodney Castleden, “Mycenaeans”, London 2005, s.210. Daha geniş bilgi için Bkz; Strabon, XII., s. 58, 113, 120.; Veli Sevin, “*Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*”, T.T.K, Ankara 2001, s. 59. Ayrıca Troad bölgesindeki Dardoniiler Hitit askeri gücünün bir parçasını oluşturmaktadır. Bkz; W.F. Albright, “Some Oriental Glosses on the Homeric Problem”, *AJA* 54-3/1956, s. 169. Bunun yanı sıra, bizim tarafımızdan kabul görmese de, Dardania bölgesinin Şeha Nehri dolayında olduğu da söylenmektedir. Bkz; Ove Hansen, “KUB XXIII. 13: A Possible Contemporary Bronze Age Source for the Sack of Troy”, *The Annual of the British School at Athens* 92/1997, s. 167, dn 15.

(Dardanoi= Wiluša?), Maša, Lukka, Nuhašši, Halep, Ugarit, Kargamiş, Mitanni, Kizzuwatna, Arawanna⁷, Karkiša Hitit ordusunun müttefikleri idi.

Bununla birlikte Kadeş Savaşı'nda Hitit Devleti tarafında savaşan ülkeler hakkındaki en iyi bilgileri veren kaynaklar arasında, kâtibî belli olmayan, Mısır orijinli “*Kadeş Savaşı Şiiri*” gelir. Şiirin giriş bölümünde firavun II. Ramses'in *Kheta* (Ht-Hitit) topraklarına girdiğinden bahsedilir. Burada, Kadeş savaşında Hititlerin yanında savaşan ülkelerin adları da sayılmaktadır⁸. Öte yandan Kadeş'te Mısırlılara karşı savaşan Hitit kralı hakkındaki belgeler; Halep Kralı Talmi-Şarumma ile yapılan antlaşma (CTH 75), Wiluša Kralı Alakşanduş ile yapılan antlaşma (CTH 76), Asurca birkaç mektuptan oluşmaktadır. Fakat bu belgelerin hiç biri dönemin önemli olayları olan Tarhuntaşša'ya göç ve Kadeş Savaşı hakkında doğrudan bilgi vermez⁹.

Mısır tarihi uzmanı James Henry Breasted'in, tarihi belgeler üzerinde yaptığı çalışmalarının sonuçlarından yola çıkan Fransız arkeolog Maurice Pézard, savaşın geçtiği coğrafyanın yerini tespit etmiştir. Mısır kaynaklarına göre II. Muvattali'nin 18.000–19.000 askeri bulunmaktadır; bunların 7.500-8.500 kadarı piyade iken 10.500 adet asker ise savaş arabası kullanmaktadır¹⁰, her savaş arabasında 3 asker bulunmaktadır. Fakat dikkat edilmez ki düşman sayısını abartma bir gelenektir. Kadeş Savaşı hakkında Hitit kaynakları çok az bilgi aktarıırken, Mısır kaynakları bu konuda çok abartılı bilgiler vermekten kaçınmamıştır¹¹.

⁷ R.D. Barnett, CAH II/2, chp. XXVIII, s. 359-378'deki “Sea Peoples” adlı makalesinde (s.360) Kadeş Savaşı'na iştirak eden Batı Anadolu kavimleri şöyle sıralamaktadır:

Drdny

Ms

Pds

'Irwn

Krkš (veya Kıkš)

Rk (veya Lk)

Bu kavimlerden Drdny olarak gösterilenlerin Troya bölgesindeki Dardanalar, Ms'nin Hitit metinlerindeki Maşalar, Pds'nin Pitaşşalılar, 'Irwn'nın Arawanna'lar, Krkš'nin Karkişalılar, Rk veya Lk'nin de Lukkalı olduğu kabul edilmektedir. Ancak son zamanlarda Arawanna'nın Batı Anadolu'da bulunup bulunmadığı konusu tartışılmaya başlanmıştır. Bu nedenle Arawannalılar'ı çalışmamıza dahil etmedik. Buna karşılık Barnett'in zikretmediği Arzawalıları çalışmamız kapsamına dahil etmeyi uygun gördük.

⁸ J.H.Breasted, “Ancient Records of Egypt, vol.III”, Chicago University Pres, 1927, s. 138,141.

⁹ Itamar Singer, “From Hattuša to Tarhuntaşša: Some Thoughts on Muwatalli's Reign”, *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, Çorum 16–22 Eylül 1996*, Yay. Haz. Sedat Alp-Aygül Süel, Ankara 1998, s. 535.

¹⁰ “Hitit kuvvetleri 30.000 piyade ve 3.500 harp arabası olarak gösterilmektedir.” Bkz.; Ekrem Memiş, “Eskiçağ Türkiye'sinde Ordunun Önemi”, *S.Ü. Eğ. Fak. Der. 2/1988*, s. 57.

¹¹ Antonio Santosuosso, “Kadesh Revisited: Reconstructing the Battle Between the Egyptians and the Hittites”, *The Journal of Military History 60-3/1996*, s. 423,425,436.

Breasted, Kadeş Savaşı ile ilgili bilgileri 3 grupta incelemiştir;

1-“Şiir”: Mısır’da birkaç tapınağın duvarında yazılı bulunan bir şiirdir.

2-“Rapor”: Seferin resmi kaydı olduğu düşünülen küçük bir yazıt.

3-“Kabartmalar”: Kısa açıklamalarla savaşı betimleyen resimler.

Şiir olarak adlandırılan metnin 3., 4., 5. ve 6. satırları, II. Ramses’in Hatti, Nahrina, Arzawa, Pidasa (Pitaşsa), Maşa Ülkesi, Karkişa Ülkesi ve Lukka Ülkesi, Ugarit Ülkesi üzerinde kazandığı galibiyetten bahsetmektedir. II. Ramses 41.– 47. satırlarda Kadeş’te galibiyet elde ettikten sonra denizin sonundaki yabancı ülkelerin; Hatti, Nahrina, Arzawa, Gaşka, Maşa, Pidasa, Arwen, Karkişa, Lukka, Kizzuwatna, Karkamış, Ugarit, ve Nuhaşşe’nin Kadeş’e geldiğinden bahsetmektedir. 85.–88. satırlarda II. Ramses dörtlüğe düşmana saldırdığını Hatti, Arzawa, Maşa, Pidasa memleketlerinden gelen düşmanı mağlup ettiğini, bu düşmanların üçer kişilik gruplar halinde savaş arabalarına bindiklerinden bahsetmektedir. 142.-157. satırlarda II. Ramses Hitit kralının kendisiyle teke tek dövüşmek için hazırlandığını fakat daha sonra bundan çekinen kralın beraberindeki Arzawa, Maşa, Arwen, Lukka, Karkamış, Karkişa ülkelerinden gelen şefleri de yanına alarak savaştığını fakat firavunun bu birlikleri “*birer hayvan gibi doğradığından*” bahsedilmektedir.

Kadeş Savaşı hakkında bilgi veren Mısır kökenli kayıtlardan olan “**Resimli Kayıtlar**” olarak nitelendirdiğimiz kayıtlarda, 40.-52. satırlarda iki casusun Mısır firavununa Hititler’in yanında Nahrina, Kaşka, Maşa, Pidasa, Karkişa, Lukka, Karkamış, Arzawa, Ugarit ve Arwen memleketlerinden gelen müttefiklerin bulunduğu bahsetmektedir. Metne göre müttefik birlikler nehirden kum tanelerinden daha fazladır ve teçhizatları ile savaşmak için beklemektedir¹². Hemen belirtmeliyiz ki, bu tarz edebi eserlerin asıl amacı propaganda yapmak ve firavunun gücünü, kazandığı başarıları yasallaştırıp duyurmaktır¹³.

Biz burada, Kadeş Savaşı’na katılan Batı Anadolu kavimleri olan Maşa, Arzawa, Pitaşsa, Wiluşa, Karkişa ve Lukka Ülkeleri’nin Anadolu tarihindeki yerini gözler önüne sereceğimizden bahsetmiştik. Fakat hemen belirtmeliyiz ki çalışmamız aynı zamanda bir tarihi coğrafya çalışmasıdır. Coğrafi tanımlama yapmak için gerekli basamaklar ise şunlardır:

¹² Sır Alan Gardiner, “*The Inscription of Ramesses II*”, Oxford 1960, s. 2, 7-10, 29.

¹³ Barbara Cifola, “Ramses III and the Sea Peoples: A Structural Analysis of the Medinet Habu Inscriptions”, *Orientalia* 57/1988, s. 277.

- 1) Doğruluğu kanıtlanmış yerleşim yerleri tespit edilmelidir.
- 2) Güzergâh tanımlamalarından ya da yerleşim yeri isim gruplarından yaklaşık olarak mantıki sonuç çıkarılmalıdır.
- 3) Yaklaşık olarak tahmini bir coğrafya tespit edildiğinde, isimlerin zaman içerisinde çok fazla değişmediği fikrinden hareketle yakın zamandaki isimlerin geçmişte nerelere tekabül ettiği ortaya çıkarılmalıdır.
- 4) Bazı istisnai durumlar ve istisnai isimler hariç, modern döneme ait isimlerin geçmişte de kullanılmış olabileceği unutulmamalıdır¹⁴.

¹⁴ Sidney Smith, "Kizzuwadna", *The Journal of Egyptian Archaeology* 10-2/1924, s. 104.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAYNAKLAR

Biz bu bölümde, tezimizde kullandığımız yazılı kaynakları ana çizgileriyle tanıtmaya çalışacağız. Bu kaynakları; Çivi Yazılı Hitit Metinleri, Ugarit Mektupları, Amarna Mektupları ve Hiyeroglif Yazılı Anıtlar olmak üzere 4 başlık altında inceleyeceğiz.

1.ÇİVİ YAZILI HİTİT METİNLERİ

1.1. MADDUWATTAŞ METNİ (KUB XIV. 1 cat. 89=CTH 147)

Madduwattaş Metinleri ilk defa A. Goetze tarafından neşredilmiştir (A.Goetze, MVAeG 32, 1928, s.36–37 ve 140). Daha sonra F. Sommer (F.Sommer, Die Ahhijava Urkunden XIX, 1932, s.329–349), G.L. Huxley (G.L. Huxley, Achaeans and Hittites, Oxford 1960, s.9) ve O. Carruba (O.Carruba, SMEA 18/1977, s. 137–174) da bu metin üzerinde çalışmışlardır.

Söz konusu metin, Hitit kralı II. Tuthalya ile Hititler çağında Muğla ve civarında bulunan Harriyati ve Zippaşla memleketleri kralı Madduwattaş arasındaki ilişkilerden söz eder. Ayrıca bu metinde, Ahhiyawa kralı Attarişşiyaş ile Arzawa kralı II. Kupanta-Kal'dan da bahsedilmektedir.

1.2. KUB XXIII.11(=CTH 142)

Bu vesika Bossert tarafından kısmen neşredilmiş ve Almanca'ya tercümesi yapılmıştır (H. Bossert, Asia, İstanbul 1946, s.27-28). Söz konusu vesikada Hitit kralı II. Tuthalya, 22 şehirden müteşekkil Aşşuwa konfederasyonuna karşı kazanmış olduğu zaferden bahsetmekte ve müteakip satırda düşman şehirlerinin bir listesini vermektedir (H. Bossert, a.g.e., s.27; J. Garstang- O.R. Gurney, The Geography of Hittite Empire, London 1959, s.105). Bu şehirler şunlardır:

- 1- [KUR^{URU} Lu]-uq-qa
- 2- KUR^{URU} Ki-iş-pu-u-□a
- 3- KUR^{URU} U-na-li-i
- 4- [.....]

- 5- KUR^{URU} Du-u-ra
- 6- KUR^{URU} ul-lu-a
- 7- KUR^{URU} u-u-a-al-lu-ši-ia
- 8- [KUR^{URU} K]a-ra-ki-š[a]
- 9- KUR^{URU} A-da-du-ra
- 10- [KUR^{URU} D]u-un-t[a]
- 11- KUR^{URU} Pa-ri-iš-ta
- 12- [.....]
- 13- [KUR^{URU} ...] i-a-a
- 14- KUR^{URU} a-ar-ši-ia
- 15- KUR^{URU} Ku-ru-up-pi-ia
- 16- [KUR^{URU} ...]-lu-iš-ša (?)
- 17- [KUR^{URU}] A-la-at-ra
- 18- KUR HUR.SAG pa-u-ri-na
- 19- KUR^{URU} pa-šu-u-ri-na
- 20- ...
- 21- KUR^{URU} U-i-lu-ši-ia
- 22- KUR^{URU} Ta-ru-i-ša

Bu metnin önemi, söz konusu 22 şehir devleti arasında Troya ile idantifiye edilen Taruiša ve İlion ile idantifiye edilen Viluša kentlerinin bulunmasından ileri gelmektedir. Ayrıca listenin başında bulunan Lukka memleketinin, Klasik çağlardaki Likya ile aynı olduğu, bugün hemen herkes tarafından kabul edilmektedir (G.L. Huxley, *Achaean and Hittites*, Oxford 1960, s. 33). Burada asıl dikkati çeken husus, konfederasyonun liderliğini yaptığını sandığımız Aššuwa şehrinin listede yer almayışıdır. Prof. Dr. Ekrem MEMİŞ'e göre, Aššuwa, listede silinmiş bulunan 4, 12 veya 20 numaralı yerlerden birine yazılmış olmalı idi (E. Memiş, *Troya ve Troyalılar*, Konya 2005, s. 16).

Görülüyor ki bu metin, II. Tuthalya zamanında (M.Ö. 15. yüzyılın son çeyreği) Hititler'in Batı Anadolu kentlerini baskı altında tuttuklarını göstermektedir.

1. 3. II. MURŞİLİ'NİN YILLIKLARI (=CTH 61)

Bilindiđi üzere II. Murőili, Hitit Devleti'ni imparatorluk haline getiren I. Őuppiluliuma'nın en küçük oğludur. Büyük bir kral olduğu kadar, büyük bir tarihçi olarak da tanıdığımız II. Murőili, babası I. Őuppiluliuma dönemine (M.Ö.1380–1335) ışık tutan Veba Duaları ve Őuppiluliuma'nın Kahramanlıkları Metinleri'ni de kaleme almıştır. Murőili kendi döneminde meydana gelen hadiseleri ise yıllıklarına yazdırmıştır. Bu belgeler, onun zamanında meydana gelen olayları tüm ayrıntıları ile gözler önüne sermektedir. Çalışmamızı gerçekleştirirken II. Murőili'nin yıllıklarından ziyadesiyle yararlandık. Bu konuda yapılan en önemli çalışma A. Goetze tarafından gerçekleştirilmiştir (A. Goetze, "Die Annalen Des Murőiliš", *MVAeG* 38, 1938).

1. 4. HAPALLA KRALI TARGAŞNALLİ İLE II. MURŞİLİ ARASINDAKİ ANTLAŞMA (KBo V.4=CTH 67)

Bilindiđi üzere II. Murőili, iktidarının 3. yılında isyan eden Arzawa memleketleri üzerine sefere çıkmıştı. Arzawa kralı Uhhazitiš'i isyana teşvik eden asıl güç, Ahhiyawa Krallığı idi. Bu isyan girişiminde Batı Anadolu'da olduğu zannedilen Attarimma, Őuruda ve Huvarőanaőőa şehirleri de Arzawa kralı ile işbirliği yapmışlardı. Bu koalisyonla baş edebilmek için eniőtesi Mira Beyi Maőhuiluvaő ile ağabeyi Karkamış kralı Biyaőőili'den askeri destek alan II. Murőili bu koalisyonu mağlup etmeyi başarmıştır.

Bu kesin zaferden sonra genç kral, Arzawa koalisyonuna giren bütün müttefikleri cezalandırmaya karar vermişti. Ancak daha sonra II. Murşili, Arzawa ülkesinin küçük kralları ile birer antlaşma yapmıştır.

Bu antlaşmalardan birisi Hapalla Kralı Targaşnalli ile yapılan antlaşmadır. Bu antlaşmanın transkripsiyon ve çevirisi için Şu çalışmalara bakılabilir: J. Friedrich, *Staatsverträge des Hatti-Reiches in Hethitischer Sprache*, I, Leipzig 1926, s. 52–70; G. Beckman, *Hittite Diplomatic Texts*, Atlanta 1996, s. 65-69; Güngör Karauğuz, *Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devleti'nin Siyasi Antlaşma Metinleri*, Konya 2002, s. 113-118.

1.5. MİRA VE KUVALİA KRALI KUPANTA-KURUNTA İLE II. MURŞİLİ ARASINDAKİ ANTLAŞMA (CTH 68)

Bu antlaşmanın transkripsiyonu, çevirisi ve yorumu üzerine birçok bilim adamının emeği vardır. Transkripsiyon için bkz: E. Forrer, *Forschungen I*, Berlin 1026, s. 9-16; J. Friedrich, *Staatsverträge des Hatti-Reiches in Hethitischer Sprache*, I, Leipzig 1926, s. 106-150; G. Beckman, “New Joins to Hittite Treaties”, *ZA LXXXVII-1/1997*, s. 99; söz konusu metnin çevirisi için bkz: E. Forrer, a.g.e., s. 9-16; J. Friedrich, a.g.e., s. 109-150; J. Garstang- O.R. Gurney, *The Geography of Hittite Empire*, London 1959, s. 89-90; G. Beckman, *Hittite Diplomatic Texts*, Atlanta 1996, s. 69-77; G. Karauğuz, a.g.e., s. 119-131.

1. 6. ŞEHA NEHRİ ÜLKESİ KRALI MANAPA-TARHUNTA İLE II. MURŞİLİ ARASINDAKİ ANTLAŞMA (CTH 69)

Arzawa kralı ile işbirliği yapan Şeha Nehri Memleketi kralı Manapa-Tarhunta (Manapa-Dattaş), Hitit kralından af dilemek için annesini ve Şeha Nehri Memleketi'nin ihtiyar erkeklerini göndermişti. Bunun üzerine Hitit kralı Manapa-Tarhunda'yı affetmiş ve onunla bir antlaşma yapmıştı.

Bu antlaşmanın transkripsiyon ve çevirisi üzerine de yine yukarıda isimleri zikredilen bilim adamlarının çalıştığı gözlerden kaçmayacaktır. Transkripsiyon için bkz: E. Forrer, a.g.e., s. 83-93; J. Friedrich, *Staatsverträge des Hatti-Reiches in Hethitischer Sprache*, II, Leipzig, 1930, s. 4-18.

Çeviri için bkz: E. Forrer, a.g.e., s. 83-93; J. Friedrich, a.g.e., s. 5-19; J. Garstang- O.R. Gurney, a.g.e., s. 93-95; G. Karauğuz, a.g.e., s. 132-238; E. Memiş, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, 9. Baskı, Konya 2009, s. 316-321.

1. 7. WİLUŞA KRALI ALAKŞANDUŞ İLE HİTİT KRALI II. MUVATTALİ ARASINDA YAPILAN ANTLAŞMA (CTH 76)

Hitit kralı II. Muvattali'nin Troya bölgesinde yer alan Wiluşa ülkesi kralı Alakşanduş ile yapmış olduğu bu antlaşma, Hitit siyasi tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu antlaşma, Mısır Devleti ile yapılacak olan meşhur Kadeş Muharabesi öncesinde Hitit Devleti'nin yapmış olduğu siyasi nitelikli hazırlıkları

gözler önüne serdiği gibi, Hitit Devleti'nin Batı Anadolu'daki etkinlik sınırlarını da tespit etmemize imkan sağlamaktadır.

Bu metnin transkripsiyonu, tercüme ve yorumu için aşağıdaki çalışmalara bakılabilir:

J. Friedrich, *Staatsverträge des Hatti-Reiches in Hethitischer Sprache*, II, Leipzig, 1930, s. 50-82.; H.Otten, "Zusätzliche Lesungen zum Alaksandu-Vertrag", *MIO* 5/1957, s. 27-29.; J. Friedrich, a.g.e., s. 51- 83.; G. Beckman, a.g.e, 1996, s. 82-88.; P.Kretschmer, "Alakšandu König von Vilusa", *Glotta* 13/1924, s. 205-213.; J. Friedrich, a.g.e., s. 84-102.; G. Karauğuz, a.g.e., s. 139-148; E. Memiş, a.g.e., s. 322-324.

1.8. TAWAGALAWAŞ MEKTUBU (KUB XIV. 3= CTH 181)

Bu metin ilk defa E. Forrer tarafından ele alınmış (E. Forrer, *Forschungen I*, 190 ff, Berlin 1926), daha sonra F. Sommer tarafından Almanca'ya çevrilmiş ve yorumu yapılmıştır (F. Sommer, *Die Ahhijava Urkunden I*, 1932, s. 194 vd.). "TAWAGALAWAŞ MEKTUBU" denilen bu vesika, bir Hitit kralı ile Ahhiyawa kralı arasında yapılan diplomatik bir yazışmadır (G.L. Huxley, *Achaean and Hittites*, Oxford 1960, s.1). Metni çok bozuk olan mektup, bir Hitit vassali olan ve Lukka memleketlerine akınlar yapan Piyamaradu ile ilgilidir. Onun faaliyetleri Hitit mntıkası dışında kalan, fakat kesinlikle Ahhiyawa kralının etki sahası içerisinde bulunan bir şehirden, Milavanda'dan yapıyordu. (Milavanda=Miletos için bkz: G.L. Huxley, a.g.e., s.11)

Mektuptan anlaşıldığına göre, Piyamaradu Milavanda şehrinde isyan ediyor ve ayrıca Lukka memleketleri üzerine aralıksız saldırılarda bulunuyor. Bunun üzerine Hitit Büyük Kralı, Ahhiyawa kralından Piyamaradu'nun yakalanmasını rica ediyor. Ahhiyawa kralı da Atpaş isimli bir komutanını görevlendiriyor. Fakat Atpaş Milavanda'ya geldiği zaman, Piyamaradu'nun bir gemiyle kaçtığını öğreniyor. Mektubun bundan sonraki kısımları bizi direkt olarak ilgilendirmez.

Prof. Dr. Ekrem Memiş, bu vesikadan şu bilgilerin elde edilebileceğini düşünmektedir (E. Memiş, *Troya ve Troyalılar*, Konya 2005, s.14):

- 1- Milavanda şehri herhalde sahilde bir şehirdi ve bu kent, bir taraftan Lukka memleketi ve diğer taraftan Şeha Nehri memleketi ile hudut komşusu idi.

Bunlardan Lukka memleketinin Klasik çağlardaki Likya ile aynı olduğu kabul edilirse, Milavanda da Miletos'un yerine son derece uygun düşer.

- 2- II. Murşili zamanında, Milavanda sahil şehri herhalde Ahhiyawa kralına ait idi. Nitekim Miletos'taki Mykenai (Aka) surları, kazılarla ortaya çıkarılmıştır.
- 3- II. Murşili'nin annelerinden öğrendiğimize göre, Arzawa kralı Uhhaziti, Ahhiyawa kralına güvenerek Hitit kralına isyan etmişti. Buna göre Lukkalar, Arzawa saldırısından kurtulmak için, Hitit kralına sadakatle bağlanmak zorunda idiler.

Tawagalawaš Mektubu'nun tarihi, içerisinde Atpaş ve Piyamaradu'yu zikreden bir başka vesikaya, KUB XIX. 5'e bağlıdır (O.R. Gurney, The Hittites, London 1952, s.49). Söz konusu vesikanın müellifi, Şeha Nehri Ülkesi kralı Manapa-Tarhunta (Manapa-Dattaş) olup, II. Murşili'nin 4. idare senesinden Muvattali iktidarının başlarına kadar hüküm sürmüştür. Gurney, bu bilgilere dayanarak, Tawagalawaš mektubunun müellifinin ya II. Murşili ya da Muvattali olması gerektiğini ileri sürmektedir. (O.R. Gurney, a.g.e., s. 50).

1. 9. HİTİT KRALI IV. TUTHALYA İLE AMURRU KRALI ŞAUŞGAMUWA (İŞTAR-MUWA) ARASINDAKİ ANTLAŞMA (CTH 105)

Hitit Kralı IV. Tuthalya ile Amurru Kralı Şauşgamuwa arasındaki antlaşmanın tarihi açıdan önemli bir vesika olduğuna şüphe yoktur. Çünkü bu antlaşmada Hitit-Amurru ilişkilerinin özgeçmişi gözler önüne serilirken, dönemin büyük devletleri hakkında da bilgiler verilmektedir. Söz konusu antlaşmadan öğrenildiğine göre, M.Ö. 13. yüzyılın ikinci yarısındaki büyük devletler; Hitit, Mısır, Babil (Kaslar), Asur ve Ahhiyawa krallıklarıdır. Demek oluyor ki, II. Tuthalya devrinden beri Batı Anadolu bölgesindeki küçük krallıkları devamlı surette Hitit Devleti'ne karşı kışkırtan Ahhiyawa Krallığı, artık dönemin büyük devletleri arasına gitmeyi başarmıştı.

Söz konusu antlaşmanın transkripsiyon ve tecümesi için aşağıdaki eserlere bakılabilir: G. Beckman, Hittite Diplomatic Texts, Atlanta 1996, s. 99-102; Güngör

Karauğuz, *Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devleti'nin Siyasi Antlaşma Metinleri*, Konya 2002, s. 197-202.

1. 10. BRONZ TABLET (Bo 86/299)

Hitit kralı IV. Tuthalya ile Tarhuntašša kralı Kurunta arasında akdedilen antlaşma metni, bilim dünyasının “Bronz Tablet” olarak isimlendirdiği vesika üzerinde yer almaktadır. Bu antlaşma metni üzerinde, antlaşmaya tanıklık eden krallar arasında Şeha Nehri Memleketi kralı Masturi de bulunmaktadır.

Aşağı Ülke'nin coğrafyası hakkında da önemli bilgiler aktaran Brozn Tablet üzerine yapılan çalışmalar için aşağıdaki eserlere bakılabilir: H. Otten, *Die Bronzetafel aus Boğazköy-Ein Staatsvertrag Tuthalijas IV., StBoT 1*, Weissbaden 1988; P.Neve, “Boğazköy-Hattuša. A Nwe Result of Excavation in he Upper City”, *Anatolica 16/1989–1990*, s. 7-20; H.Otten, “Die Bronzetafel”, *KST 9-1/1987*, s. 271-276.

2. UGARİT MEKTUPLARI

2.1. UGARİTİCA V. 24 RS. 20.238

Deniz Kavimleri Göçü'nün ilk aşamasının yaşandığı sırada Ugarit kralı Ammurapi'nin Alaşya Kralı Pagan'a yazmış olduğu bu mektup, Lukka Ülkesi'nin M.Ö. 13. yüzyıl sonlarındaki durumu hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Ugarit vesikaları, F.A. Claude Schaffer tarafından UGARİTİCA V, Paris 1968'de ve J. Nougayrol tarafından Le Palais Royal d'Ugarit. Textes Accadiens des Archives II ve V'de (Paris 1956) neşredilmiştir. Söz konusu mektubun (Ugaritica V.24 RS. 20.238) Türkçe tercümesi için bkz: E. Memiş, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, 9. Baskı, Konya 2009, s. 163-164.

3. AMARNA MEKTUPLARI

Bilindiği üzere, Eski Yakın Doğu Tarihinde M.Ö. 1400-1350 yılları arasında yaşanan döneme Amarna Çağı adı verilir. Bugünkü uluslararası ilişkilerin ilk örneklerinin yaşandığı Amarna Çağı'nı aydınlatan belgeler, Mısır'da Beni Hasan

civarındaki Amarna arşivinde ele geçirilmiş mektuplardır. Sayıları 400'e yaklaşan bu mektuplar, o dönemin uluslararası dili olan Akkadça ile yazılmıştır. Söz konusu mektupların muhatapları, 18. Sülale firavunlarından III. ve IV. Amenofis'lerdir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz mektupların yarısı dönemin Büyük Kralları olan Hitit, Babil, Asur ve Mitanni kralları tarafından adı geçen firavunlara gönderilmiştir. Mektupların diğer yarısı ise Suriye-Filistin Bölgesi başta olmak üzere Eski Yakın Doğu'nun küçük kralları tarafından III. ve IV. Amenofis'lere gönderilmiştir.

Bizim, çalışmamız sırasında kullandığımız mektuplar, EA 31,32 ve 38 numaralı mektuplardır. Bunlardan EA 31 ve EA 32 numaralı mektuplar, Arzawa kralı Tarhundaradu tarafından firavun III. Amenofis'e gönderilmiştir. EA 38 numaralı mektup ise adı belirtilmeyen bir Alaşya kralından firavun IV. Amenofis'e gönderilmiştir. Söz konusu mektupta Alaşya kralı, Lukkalar'ı, adı geçen firavuna şikayet etmektedir.

Bu mektupların transkripsiyon ve tercümelere için aşağıdaki eserlere bakılabilir: L.Rost, *Die Außerhalb von Boğazköy Gefunden Hethitischen Briefe*, MIO/1956; J. A. Knudtzon, *Die El-Amarna Tafeln II.*, Berlin 1964; W. L. Moran, *The Amarna Letters*, London 1992.

4. HİYEROGLİF YAZILI ANITLAR

4. 1. KARABEL ANITI

Luwi dilinde ve Hitit Hiyeroglif Yazısı ile yazılmış olan bu yazıt, Kemalpaşa-Torbali yolu üzerinde bulunmaktadır. Karabel Anıtı olarak bilinen bu abide üzerindeki yazıt hakkında aşağıdaki çalışmaya bakılabilir: J.D.Hawkins, "Tarkasnawa King of Mira 'Tarkondemos', Boğazköy Sealing and Karabel", *AS* 48/1998, s. 1-31.

4.2. YALBURT ANITI

1971 yılında Konya-Yalburt'ta bulunduğu için Yalburt Anıtı adı verilen bu eser üzerinde Hitit Hiyeroglif yazılı bir kitabe bulunmaktadır. Yalburt Anıtı hakkında detaylı bilgi edinmek için aşağıdaki çalışmalara bakılabilir: S. Alp, *Hitit Çağında Anadolu: Çiviyazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*, Tübitak Popüler Bilim Kitapları,

3. Basım, Ankara 2002.; J.D. Hawkins, *The Hieroglyphic Inscription of the Sacred Pool Complex at Hattusa (SÜDBURG)*, *StBoT* 3, Weisbaden 1995; H.Craig Melchert, “*Tar□untašša in the SÜDBURG Hieroglyphic Inscription*”, *Recent Developments in Hittite Archaeology and History-Papers in Memory of Hans G. Güterbock*, Ed.K.Aslıhan Yener and Harry A. Hoffner, Indiana 2002.

Kaynaklarımızı bu şekilde tanıttıktan sonra, şimdi de Arzawalılar’dan başlamak suretiyle Kadeş Savaşına iştirak eden Batı Anadolu kavimleri mercek altına almaya başlayabiliriz.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ARZAWALILAR VE ARZAWA ÜLKELERİ

2. 1. ARZAWA

J. A. Knudtzon'un, EA 31 ve EA 32 numaralı mektupların Arzawa Kralı Tarhundaradu tarafından firavun III. Amenofis'e gönderildiğini tesbit ettiği 1902 yılından itibaren "Arzawa" adı, bilim adamlarının dikkatini çekmeye başlamıştır. M. Ö. 1400–1350 yılları arasına tarihlenen ve Amarna Çağı'nın siyasi olaylarına ışık tutan yüzlerce mektup arasında Arzawa kralının mektuplarına da rastlanması, gerçekten ilginçti. Anadolu'da, sözkonusu çağda güçlü bir Hitit Devleti varken, Arzawa kralı nasıl oluyor da Mısır firavunu ile rahatlıkla bağlantı kurabiliyordu? Firavun, Arzawa kralını acaba ciddiye alıyor muydu? Bize öyle geliyor ki, Arzawa kralı ile firavun III. Amenofis arasındaki bu muhaberat, Şuppiluliuma'nın Anadolu'da asayişini sağlamasından önce gerçekleştirilmiş olmalıdır. Çünkü Şuppiluliuma'nın Anadolu kavimlerini itaat altına almasından sonra, vasal kralların, mektuplaşma dahil, kendi başlarına buyruk hareketlerine tanık olunmayacaktır.

Bu arada hemen belirtmeliyiz ki, yukarıda sözü edilen Amarna mektupları, Arzawa adının ilk kez geçtiği vesikalar değildir. Daha sonra yapılan kazılar neticesinde Boğazköy arşivinde keşfedilen binlerce tablet arasında Arzawalılar'dan ve Arzawa ülkerinden söz eden metinlere rastlanmıştır. Gerçekten, Eski Hitit Devleti'nin fatih krallarından I. Labarna'nın (I. Hattuşili) icraatlarını anlatan annallerde, ilk kez Arzawa ve Halpa (Halep) üzerine yapılan seferlerden bahsedilmektedir. Telepinuş Fermanı'nda ise, Eski Hitit Devleti krallarından Ammunaş zamanında, Hititler'e düşman olan ülkeler arasında *Arzawaš*'in da adı zikredilmektedir. İlerleyen zaman dilimi içerisinde de Hitit-Arzawa ilişkilerinin daima gergin olduğu gözlerden kaçmayacaktır. Bu ilişkilere, tezimizin ilerleyen sayfalarında ayrıntılı olarak temas edeceğiz.

Hitit çivi yazılı metinlerinde Arzawa, Arzawa şehri (^{URU}Ar-za-wa), Arzawa Ülkesi (KUR ^{URU}Ar-za-u-wa) ve Arzawa Ülkeleri (KUR KUR^{MEŠ URU} Ar-za-ú-wa) şeklinde geçmektedir¹⁵. Ayrıca metinlerde:

ar-za-ú-ia-aš

ar-za-vi-ia

ar-za-ú-ia-aš

ar-za-ú-i-ia-aš

ar-za-u-wa şeklinde yazımlara da rastlanmaktadır¹⁶.

Arzawa Ülkeleri¹⁷ genel anlamıyla Mira-Kuwalya, Hapalla, Šeha Nehri, Wiluša ülkesinden meydana gelmekte ve bağımsız olarak hareket etmekte idi¹⁸.

Yukarıda adları geçen tüm Arzawa ülkelerini günümüz Anadolu coğrafyasına yerleştirdiğimizde, doğuda Kütahya-Uşak-Afyon-Sandıklı hattından, güneyde Bodrum yarımadasına, kuzeyde Balıkesir, Bursa, Eskişehir'den batıda Ege Denizi hattına kadar uzanan topraklar karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu coğrafyada M. Ö. 2. Binyıla ait verilerin toplandığı kazı yerlerinden bazıları Panaztepe, Phokaia, Bayraklı, Gavurtepe Höyüğü, Liman Tepe, Bakla Tepe, Kolophon, Bademgediği Tepesi, Ayasuluk, Kusura Höyük, Yanarlar, Troya, Beşiktepe, Yenibademli Höyük ve Şarhöyük'tür.

Çivi yazılı Hitit metinlerden öğrendiğimiz kadarıyla, Hititler Arzawa'ya "Luwiya Ülkesi" diyorlardı¹⁹. Böylelikle bazı araştırmacılar, kökenleri tespit edilemeyen Arzawalıları Luwiler ile bir tutarak, adı geçen kavmi Hititler'le de

¹⁵ S.H.Krahmer, "Arzawa. Untersuchungen zu einer Geschichte nach den Hethitischen Quellen", *THeth 8*, Heidelberg 1977, s.4; G.F. del Monte & J.Tischler, *Reportoire Geographique des Textes Cuneiformes VI: Die Orts-und Gewässernamen der Hethitischen Texte*, Wiesbaden 1978, s. 42; Güngör Karauğuz, "Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devletinin Siyasi Antlaşmalar Metinleri", Çizgi Kitabevi, Konya 2002, s. 107-109.

¹⁶ J.Garstang & L.A. Mayer, "Index of The Hittite Names", *British School of Archeology in Jerusalem, Supplementary Papers I*, 1923, s.7.

¹⁷ Çalışmamız boyunca Arzawa Ülkeleri yerine Arzawa Ülkesi tanımlamasını kullanmayı uygun bulduk.

¹⁸ Dört Arzawa ülkesinin, Šeha Nehri Ülkesi-Wiluša-Mira-Hapalla, Hitit Krallığı içerisine dâhil edilmesi Hitit Krallığı'nın bu şehirler ve adı geçen şehirlerin birbirleri ile yaptıkları antlaşmalar vasıtasıyla sağlanmıştır; Itamar Singer, "Western Anatolia in the Thirteenth Century B.C. According to the Hittite Sources", *AS 33/1983*, s. 206.; Elizabeth R. Jewell, "The Archaeology and History of Western Anatolia During the Second Millennium B.C.", Chicago University Microfilms, 1974, s. 254.; Bir diğer görüşe göre "Genel anlamda Arzawa 5 ayrı merkez ya da krallığın birleşmesinden oluşmakta idi; Küçük Arzawa, Mira-Kuwalya, Šeha Nehri Ülkesi, Wiluša ve Hapalla". Trevor R.Bryce, "History", *The Luwians*, ed. H.Craig Melchert, Brill 2003, s. 35; Albercht Goetze, "Anatolia From Shuppiluliuma to the Egyptian War of Muvattalish", *History of The Middle East and The Aegean Region c.1380-1000 B.C.*, *CAH 2.2- chp XXI*, Cambridge University Press 1975, s. 118.

¹⁹ Memiş, a.g.e., 2009, s. 35.

akraba yapmışlardır²⁰. Ancak biz Hititlerle Arzawalılar'ın akraba olabilecekleri kanaatinde değiliz. Bize göre Arzawalılar Luwi kavimlerinden olabilirler. Ancak bu, onların Hititlerle akraba olabileceği anlamına gelmemelidir. Doğrusunu söylemek gerekirse, Luwiler M. Ö. 3. Binyılın ortalarında Doğu Balkanlar üzerinden Batı Anadolu kıyılarına göç etmişler ve bu bölgenin otokton halkı olan Karlar, Lelegler ve Pelasglar'ı yerlerinden ederek buralara yerleşmişlerdir. Üzerlerine geldikleri halkın önemli bir kısmı yurtlarını terk ederek adalar üzerinden kıta karası Yunanistan'a geçmiş ve orada Aka medeniyetinin oluşumuna katkıda bulunmuşlardır²¹. Demek oluyor ki, aslında Luwiler Anadolu'nun yerli halkı olmayıp, bu topraklara göçmen olarak gelmişler ve buradaki halklarla zaman içinde karışıp kaynaşmışlardır. Luwicede görülen *nd/nt* ve *ss/os* sonekleri aslında Luwiler Anadolu'ya gelmeden önce de Batı Anadolu halkları tarafından kullanılıyordu. Dolayısıyla bu sonekleri sadece Luwiler'e mal etmek de doğru bir yaklaşım değildir. Fakat zaman içinde Luwiler söz konusu sonekleri kendi dillerinin bünyesine de kazandırmışlar ve bu ekleri Luwiceye mal etmişlerdir. Yukarıda da temas ettiğimiz gibi Hititler Arzawalılar'ın oturduğu bölgeye **KUR^{URU}Lu-wi-a** yani **Luwi Ülkesi** diyorlardı. Böylece anlıyoruz ki, Hititler Arzawalıları Luwili olarak kabul ediyorlardı. Bu durum bize göstermektedir ki, Arzawalılar aslında köken itibariyle herhalde Luwi orijinli idiler. Buradan çıkaracağımız sonuç şudur: Luwi tabiri etnik kökene, Arzawa tabiri ise siyasi yapıya işaret ediyordu.

Metinlerden öğrenilen bilgilere göre, denize kıyısı olan Arzawa Ülkesi'nin idare merkezi Apaşa idi²². Uzun yıllar boyunca Apaşa klasik dönemde Likya'da bulunan Habesus (Kaş) ile eşitlenmişti. Bu eşitleme de Arzawa Ülkesi'nin, Aşağı Ülkenin²³ batısında yani Likya topraklarında aranmasına sebep olmuştur. Fakat

²⁰ Ünal akraba olduğu iddia edilen bu iki kavmin savaşmasını mantıklı bulmadığı için, bu fikrin doğru olmadığını savunmaktadır. Ahmet Ünal, *Hititler Devrinde Anadolu, Kitap 2*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003b, s. 7.

²¹ E. Memiş, *Troya ve Troyalılar*, Konya 2005, s. 138-140.

²² E. Memiş, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, 9. Baskı, Konya 2009, s. 35.

²³ *KUR ŞAPLITI*. Aşağı Ülke sözünden "Düz Ülke" anlamı çıkmaktadır. Bkz; Güngör Karauğuz, "Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında M.Ö. II. Binde Orta Anadolu'nun Güney Kesmi", Çizgi Kitapevi, Konya 2005, s. 41. Konya Ovası'nın güney batısı; Ahmet Ünal, "Hititler Devrinde Anadolu-Kitap 1", Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003a, s. 145. Aşağı ülkenin Ussa, Parshunta şehirleri, Hutnuwanda dağı ve Hulaya Nehri'nden oluştuğu Muvvattali'nin dua metinlerinden anlaşılmaktadır. Metinlerden anlaşıldığı üzere Aşağı ülke üç politik bölgeden oluşmaktadır; Dadassa, Hulaya Nehri ve Ussa memleketi. Bkz: John Garstang, "The Hulaya River Land And Dadassas: A Crucial Problem in Hittite Geography", *JNES* 3-1/1944, s. 18.

Habesus Antik Kenti'nde yapılan kazı çalışmaları, buranın Klasik dönemlerden daha erken dönemlere gitmediğini göstermiştir. Bu bilgiler neticesinde Arzawa'nın Likya ile olan eşitlemesi geçerliliğini yitirmiştir. Arzawa Ülkesi için diğer bir lokalizasyon da, Lidya Krallığı'nın gün ışığına çıktığı Hermos (Gediz) vadisi olmuştur. Hermos Nehri vadisinin sahip olduğu doğal zenginlik ve insan gücü kaynağı, Arzawa'nın bu coğrafyaya yerleştirilebileceği kanaatini uyandırmıştır. Bu bağlamda II. Murşili'nin Arzawa seferi esnasında 10.000 kişiyi esir alması ve seferin 2 yıl sürmesi bunun işareti olsa gerektir²⁴.

İzmir'in Selçuk ilçesi sınırları içerisinde yer alan Ayasuluk Tepesi, genellikle Apaşa ile eşitlenmektedir. St. Jean Takip Kapısı önünde ele geçen buluntulardan yola çıkarak, Efes Antik kentinin M. Ö. 2. Binyılın ikinci yarısında kurulduğu söylenmektedir. Yapılan kazılar neticesinde Ayasuluk Tepesi'ndeki yerleşmenin Geç Tunç Çağı'ndan Hellenistik Çağ'a kadar kesintisiz bir şekilde uzadığı tespit edilmiştir²⁵.

Öyle görülüyor ki, Hitit metinlerinde Arzawa Ülkesi daha çok askeri konular sebebi ile karşımıza çıkmaktadır. Metinlere göre Arzawa, Hitit memleketinin batısında ve Batı Anadolu'nun stratejik bir bölgesinde yer alan düşman bir memlektir²⁶. Hemen belirtmeliyiz ki, her şeyden önce Arzawa tabiri yukarıda da ifade ettiğimiz gibi etnik bir kimlikten ziyade, politik bir birliğe işaret etmektedir²⁷.

Hitit krallarının sürekli mücadele etmek zorunda kaldığı bölge ile ilgili olarak Telepinuş Fermanı'nda geçen ve Labarna (I. Hattuşili ?) dönemine işaret eden "*Savaşa gittiği her yerde, ülkeleri tahrip etti ve onları güçsüz kıldı ve denizleri sınır yaptı...*" ibaresinden hareketle, Hitit ordusunun Arzawa Ülkesi'ne kadar ulaştığı fikri ortaya atılsa da, Hitit memleketinin dört bir yanındaki düşmanların, büyük zorluklara neden olduğu bir dönemde, ordunun Ege Denize kadar ulaşması mümkün görünmemektedir²⁸.

²⁴ J. Garstang & O. R. Gurney, "The Geography of the Hittite Empire", British Institute of Archaeology, London 1959, s. 83–84.

²⁵ M. Büyükkolancı, "Apasas, Eski Efes ve Ayasuluk", *Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu 4-6 Eylül 1997, İzmir 1998*, s. 31, 36, 38.

²⁶ Trevor R. Bryce, "Susanna Heinhold-Krahmer-Arzawa, Untersuchungen zu seiner Geschichte nach den Hethitischen Quellen (=Heidelberg, Carl Winter, 1977=Texte der Hethiter, Heft 8)", *BiOr* 36/1979, s. 60.

²⁷ Bryce, a.g.m., 2003, s. 36.

²⁸ Ünal, a.g.e., 2003a, s. 9.

Eski Hitit Devleti krallarından Labarna (I. Hattuşili ?)'nın Arzawa ile meşgul olduğu konusuna ilişkin bilgilerin çoğu, sonraki zamanlarda yapılmış antlaşmaların giriş kısımlarında yer almaktadır. Nitekim Alakşanduş Antlaşması'nda (CTH 76), Arzawa-Hitit ilişkilerinin tarihçesi şu şekilde anlatılmaktadır:

“§2 (B I 2-14) Eskiden atam Labarna, Arzawa ülkerinin tamamı ve Wiluša ülkesi ile savaştı. Ve onları köle yap(mış)tı. Sonradan Arzawa ülkesi tekrar düşman oldu. Ve Wiluša ülkesini Hatti ülkesinden ayırdı. Fakat mesele uzun zaman(dır bilinmektedir). Hangi kraldan olduğunu (bilmiyorum). [ve] Wiluša ülkesi Hatti ülkesinden ayrıldığında, Hatti ülkesi kralları onun halkı ile gerçekten barış içinde idiler. [ve] onlar [elçilerini (düzenli olarak) onlara] gönderdi. Fakat Tuthalya, Arzawa ülkesine karşı [] geldiğinde, o, Wiluša ülkesine girmedi. Onunla barış içinde idi. Ve düzenli olarak ona [elçiler] gönderdi. Ve Tuthalya [Ar]zawa ülkesindeki ataları[] .”

§3 Wiluša ükesi kralı onunla barış içinde [idi. Ve] onun kendi ülkesine girmemesi için, ona (düzenli olarak) [elçilerini] gönderdi. Ve [Arzawa] ülkesi bir kez daha savaşa başladığında büyük babam Şuppiluliuma geldi ve [Arzawa ülkesini yendi]. [Wiluša] ülkesi kralı Kukunni [onunla barış içinde idi]. Ve O, ona karşı gelmedi. [Ancak büyükbabam Şuppiluliuma'ya (düzenli olarak)] elçiler [gönderdi]²⁹.”

Bununla birlikte doğrudan I. Hattuşili dönemi hakkında bilgi veren belgelere baktığımızda, kralın 3. yılında Arzawa'ya sefer yaptığını görmekteyiz. Gerçekten I. Hattuşili'nin annallerinde geçen “Bir sonraki yıl, Arzawa'ya sefere çıktım ve oradan sığır ve koyun aldım...” şeklindeki ifade, adı geçen Hitit kralının Arzawa üzerine sefer ettiğini doğrulamaktadır³⁰. Fakat Hurriler'in Güney Doğu Anadolu'daki istilâ hareketleri, Hitit kralının Arzawa üzerine yaptığı seferi kısa kesip hemen Hattuşa'ya dönmesine sebep olmuştur.

²⁹ Karauğuz, a.g.e., 2002, s. 140

³⁰ Ünal, a.g.e., 2003b s. 5.; Horts Klengel, *Geschichte Des Hethitischen Reiches*, Köln 1999, s. 49.; Bryce göre de Telepinu fermanının 4. Satırında, I. Hattuşili'nin atası hakkında bilgi vererek, bu döneme ait bir Arzawa seferi yapıldığı söylendiyse de böyle bir sefere ait kanıt bulunmamaktadır. Bkz; Bryce, a.g.m, 1979, s. 60.; Trevor R. Bryce, “The Major Historical Texts of The Early Hittite History”, Asian Studies Monograph No:1, Australia 1980, s. 51,133.; Ekrem Memiş, “Hitit Devletlerinin Batı Anadolu Politikası”, *S.Ü.Sos.Bil.Enst.Der. 3/1994*, s. 367. ; P.H.J.Houwink ten Cate, “The History of Warfare According to Hittite Sources: The Annals of Hattusilis I (Part II), *Anatolica 11/1984*, s. 48.

I. Hattuşili dönemine tarihlenen **KBo III. 34 I 11-18** numaralı metinde, Nunnu isimli bir Hurmalı'nın Arzawa'daki mülkü üzerine olanlar anlatılmaktadır. Metinden anlaşıldığına göre, Hitit resmi görevlileri Arzawa ülkesine rahatça gidip gelebilmektedir³¹.

I. Hattuşili'den sonra Arzawa Ülkesi hakkında bilgi edindiğimiz dönem Babil fatihi I. Murşili dönemidir. **KBo III. 46 II 43-54** numaralı metne göre "*Mutamuşša, Zawahura, Miniya, Parišta, Paramanzanaşša, Ullama ve Arzawa*"ya saldıran ve fakat adı verilmeyen bir kişiden söz edilmektedir. Metnin devamında Hurrili askerlerin öldüğünden bahsedilmesi, aklımıza bu kişinin bir Hurrili komutan olabileceği fikrini getirmektedir. Daha sonra I. Murşili askerlerini Arzawa'ya götürmüş ve kış mevsimini orada geçirmiştir³². Bu seferin ve konaklama hadisesinin bir benzeri de II. Murşili döneminde karşımıza çıkmaktadır.

Hitit siyasi tarihi ve devlet mekanizması hakkında bilgi veren en önemli belge hiç şüphesiz Telepinuş Fermanı'dır³³. Kendinden önceki dönem hakkında bilgi veren kral Telepinuş, **Ammunaş** döneminde Arzawa Ülkesi'nin Hitit tarihi içindeki yerine de ışık tutmaktadır. Adı geçen belgede (CTH 19, §19), Ammunaş'ın, babasını öldürmesini fırsat bilip isyana kalkışan halklar arasında "*Arzawia*" isimli halk da sayılmaktadır³⁴. Gerçekten, **KBo III. 1 II: 1-7** numaralı metinde isyana katılan ülkeler hakkında aşağıdaki bilgiler aktarılmaktadır: "*(Bahsedilen) ülkeler onunla (Ammuna) düşmandılar: [...].agga, [...].tila, Galmiya, Adaniya, Arzawiya, Sallapa, Parduwata ve Ahula. Buralara giden askerler başarılı olamadılar...*"³⁵,

Yeni Hitit Devleti olarak adlandırılan dönemin ilk kralı II. Tuthalya, askeri faaliyetlere büyük önem vermiştir. Gerçekten, bilim adamları tarafından Yeni Hitit Devleti'nin kurucusu olarak kabul edilen II. Tuthalya dönemi (M. Ö. ca. 1450-1420) Hitit Devleti'nin yeniden toparlanmaya başladığı ve kaybettiği toprakları yeniden kazanabilmek için vargücüyle çaba harcadığı bir dönemdir. Bu cümleden olmak üzere, adı geçen Hitit kralı Batı Anadolu Bölgesi ile de yakından ilgilenmek zorunda kalmıştır. Nitekim, **KUB XXIII. 11** numaralı metinden öğrendiğimize göre, önemli

³¹ Jewell, a.g.e., 1974, s. 259.; Friedrich Cornelius, *Geschichte Der Hethiter*, Darmstadt 1973, s. 109.; Bryce, a.g.m., 2003, s. 47.

³² Ünal, a.g.e., 2003b, s. 8-9.

³³ Ekrem Memiş, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Çizgi Kitabevi, 9. Baskı, Konya 2009, s. 97 vd.

³⁴ Jewell, a.g.e., 1974, s. 259.; Bryce, a.g.e., 1980, s. 131.

³⁵ Bryce, a.g.e., 1980, s. 135.; Klengel, a.g.e., 1999, s. 74.

bir kısmı Batı Anadolu Bölgesi'nde yer alan 22 şehir devleti Aşšuwa'nın liderliği altında birleşerek Hitit kralına karşı isyan etmişlerdi. Hitit kralı bugünkü Balıkesir-Bursa ve Çanakkale dolaylarına lokalize edilen Aşšuwa ittifakına karşı büyük bir zafer kazanmıştı. Mağlup edilen 22 şehir devleti şunlardı:

- 1- [KUR URU Lu]-uq-qa
- 2- KUR URU Ki-iš-pu-u-□a
- 3- KUR URU U-na-li-ī
- 4- [.....]
- 5- KUR URU Du-u-ra
- 6- KUR URU □ul-lu-□a
- 7- KUR URU □u-u-□a-al-lu-ši-ja
- 8- [KUR URU K]a-ra-ki-š[a]
- 9- KUR URU A-da-du-ra
- 10- [KUR URU D]u-un-t[a]
- 11- KUR URU Pa-ri-iš-ta
- 12- [.....]
- 13- [KUR URU...] i-□a-a
- 14- KUR URU □a-ar-ši-ja
- 15- KUR^{URU} Ku-ru-up-pi-ia
- 16- [KUR^{URU} ...]-lu-iš-ša (?)
- 17- [KUR^{URU}] A-la-at-ra
- 18- KUR HUR.SAG pa-□u-ri-na
- 19- KUR^{URU} pa-šu-□u-ri-na
- 20- ...
- 21- KUR^{URU} U-i-lu-ši-ja
- 22- KUR^{URU} Ta-ru-i-ša

Görüldüğü üzere, Hitit kralı II. Tuthalya'nın mağlup ettiği şehir devletleri arasında Arzawa Ülkeleri'nden biri olan Wiluša Krallığı da vardır. Wiluša Krallığı'nın bu ittifakın içersinde yer alması son derece garip görünmektedir. Çünkü Eski Hitit Devleti zamanından beri Wiluša kralları Hitit krallarına sadakatle bağlı kalmışlardır. Hal böyle iken, II. Tuthalya döneminde Wiluša kralının bu ittifaka katılmasının nedenini anlamakta zorlanıyoruz. Fakat bize öyle geliyor ki, Wiluša

Krallığı diğer şehir devletlerinin baskısı yüzünden bu ittifaka katılmak zorunda kalmış olabilir.

Aşšuwa seferi dışında, II. Tuthalya dönemine ait kırık bir tablette, “*Arzawa, Sariyanda, Uliwanda, Parsuhalda*”nın zapt edildiğinden bahsedilmektedir³⁶.

II. Tuthalya dönemine ait olan **KUB XXIII. 27** numaralı tablette ise tekrardan Arzawa Ülkesi kralı ile karşılaşılıyor. Bu metnin transkripsiyon ve tercümesi aşağıya çıkarılmıştır:

- 1 [UM-MA Ta-ba-a]r-na ^mTu-ut-ha-li-ia LUGAL.GAL
- 2 [ma-a-an A-BU]-IA DINGIR^{LIM}-iş ki-şa-at
- 3 [ú-uq-ga-az TUR-aş] e-şu-un nu LUGAL KUR^{URU} **Ar-za-ú-wa**
- 4 [.....]-x şA LUGAL^{MEş} KUR.KUR^{MEş} an-da
- 5 [.....ap]-a-at nam-ma ú-it
- 6 [.....KUR.KUR^{MEş URU}Ha-a]t-ti hu-u-mu-an-ta
- 7 [..... KUR^{URU}şA-ri-ia-an-da
- 8 [.....şa]-ar-ma-na KUR^{URU}U-li-wa-an-da
- 9 [.....]-ta-aş-şi KUR^{URU}Par-şu-hal-da
- 10 [.....KUR^{URU}Ha-a]t-ti
- 11 [.....]-i LUGAL-uş Û KUR-ZU
- 12 [.....KUR^{URU}] **Ar-za-u-wa**
- 13 [.....K]AL-aş-ta
- 14 [.....ma-a-an ú-uq ^mTu-u]t-□a-li-ia-aş
- 15 [.....A-NA ^{GIř}GU.ZA ABÍ-ÍA e-eş-□a-□a]-at
- 16 [.....nu I-NA KUR^{URU}X pa-a]-un
- 17 [.....]-iş
- 18 [.....]-x-da
- 19 [.....] ERİN^{MEş}
- 20 [.....^{LÚ}] KÚR
- 21 [.....]-aş

1-21 “*Tabarna Tuthalya, Büyük Kral şöyle söyledi; babam Tanrı olduğunda, ben daha çocuktum ve Arzawa memleketi.. Ayrıca ...[] memleketlerinin*

³⁶ Ph. H. J. Houwink ten Cate, “*The Records of the Early Hittite Empire (c. 1450-1380 B.C.)*”, PIHANS 26, İstanbul 1970, s. 58-59.; Bryce, a.g.m., 2003, s. 49.

kralları geldiler. □atti memleketinin tüm şehirleri.. Sariyanda memleketi, Armana [şehir], Uliwanda şehir, -tassi, Parsuhalda..[Hatti memleketi]...kralı ve memlekti...[Arzawa memleketi]...güçlendi? [ben Tut]hayla..[babamın tahtına otur]dum...[memleketine..gittim.³⁷”

Görülüyor ki, bu metinde de yine Arzawa Ülkesi'nin adı geçmektedir. Ancak bu metinde herhangi bir savaştan söz edilmez. Bununla birlikte, Tuthalya'nın iktidara geldiği ilk yıllarda Arzawa Ülkesi'nin güçlendiği dile getirilir.

II. Tuthalya'nın Kizzuwatna kralı Šunaššura ile yaptığı antlaşmada, düşman ülke olarak yine Arzawa ülkesinin adı zikredilmektedir. Çünkü söz konusu metinde şöyle denilmektedir:

§57 Üstelik ben Majeste, Hurri ya da Arzawa ülkelerine karşı savaşa gidersem, Šunaššura yüz süvari ve bin piyade askeri temin etsin. Ve majestemin nezaretinde orduya katılsın. Onlar Majestemin huzuruna varana kadar, sen sefer için gerekli hazırlıkları yerine getir³⁸.

II. Tuthalya'nın yıllıkları incelendiğinde görülmektedir ki, Arzawa Ülkesi adı defalarca geçmiş olsa da, aslında bu ülke hakkında ayrıntılı bilgilere rastlayamıyoruz. Buna karşılık II. Tuthalya'nın oğlu I. Arnuwanda, babası ile çıktığı seferlerde Arzawa hakkında önemli bilgiler aktarmıştır. Örneğin, I. Arnuwanda **KUB XXIII. 21 ii 1-32** numaralı metinde Arzawalı adam olarak isimlendirdiği **Kupantakurunta**'ya (**Kupanta-KAL=Kupantainara**) karşı kazandığı mücadeleden bahsetmekte ve mağlubiyette uğrayan Kupantakurunta'nın kaçtığını beyan etmektedir³⁹. Söz konusu metinde ayrıca Hitit birliklerinin Maša ve Arduka birliklerine karşı, Hukušiwanta tepesinde çarpıştığı ve tanrıların yardımıyla bu

³⁷ Onofrio Carruba, “Beitrage Zur Mittelhethitischen Geschichte I. Die Tuthalijas und die Arnuwandas”, *SMEA 18/1977*, s.156-157. Ayrıca adı geçen döneme ait **KUB XXIII. 49** numaralı metinde de Arzawa memleketinden bahsedilmektedir; ,

KUB XXIII. 49

2Ha]ntilis

3k^att]an arha

4^{URU}Hūwalusija

5İNA KUR^{URU}I]ija zahhija pait

6ERİN]^{MEŠ}-is-sa huhhi-mi

7 nu ŠA KUR^{URU} Arzauwa Bkz; Carruba, a.g.m, 1977, s.173.

³⁸ Karauğuz, a.g.e., 2002, s. 62; Ayrıca bkz; G. Beckman, *Hittite Diplomatic Texts*, Atlanta 1996, s. 14-22.

³⁹ Bryce, a.g.m, 2003, s. 50.

düşman kuvvetlerinin yenilgiye uğratıldığı anlatılmaktadır. Metnin arka yüzünde kaçan kralın çocuklarının ve karısının tutsak edildiğinden söz edilmektedir.

Bunun yanı sıra I. Arnuwanda dönemine tarihlenen Madduwattaş Metni (CTH 147= KUB XIV. 1+ KBo XIX. 38)⁴⁰, aslında I. Arnuwanda'nın babası II. Tuthalya dönemi hakkında bilgi vermektedir⁴¹.

Bu metinden anlaşıldığı kadarıyla, Harriyati (Karya) ve Zippaşa⁴² Ülkesi kralı Madduwattaş, Ahhiyawa kralı tarafından ülkesinden sürülüp çıkarılmış, fakat Madduwattaş iltica ettiği Hattušaş'ta iyi muamele görmüştü. Hitit kralı kendisine ordu ve malzeme vermiş, böylece Madduwattaş kendi topraklarını yeniden ele geçirmişti. Fakat Ahhiyawa kralı ikinci defa gelip, Zippaşa ve Harriyati Ülkesi'ni zaptetmişti⁴³. Bunun üzerine II. Tuthalya, bizzat olaya müdahale etmek gereğini duymuş, Şeha Nehri Ülkesi'nde meydana gelen savaşta, Ahhiyawa kralı Attarişşiyaş⁴⁴ büyük bir yenilgiye uğramıştı. Ancak gariptir ki, Madduwattaş bu savaşta düşmanla işbirliği yapmış, fakat buna rağmen Hitit kralı, kendisini affederek bugün elimizde bulunan antlaşmayı yapmıştı⁴⁵.

Diğer taraftan bu antlaşmada Madduwattaş'ın, kızını Arzawa kralı II. Kupanta Kurunta'ya vererek akrabalık kurması suç sayılmaktadır ki, buradan II. Tuthalya ile Arzawa kralı arasındaki ilişkilerin de gergin olduğu anlaşılmaktadır. Yine bu antlaşmadan öğrenildiğine göre, Madduwattaş Hitit kralı adına Arzawa ülkesini zaptetme girişiminde bulunmuş, ancak Kupantakurunta karşısında mağlup olmuştu. Bu durum karşısında tekrardan Hitit kralına sığınmış, Hitit kralı da generali Kaššeni komutasında bir orduyu Madduwattaş'ın emrine vermişti. Madduwattaş Arzawa tehdidinden kurtulduktan sonra, Arzawa Ülkesi'nin hiç beklemediği bir anda bu ülke üzerine sefere çıkarak, Arzawa'yı zaptetmişti. Madduwattaş, söz konusu metinlerde bu eylemi Büyük Hitit Kralı adına gerçekleştirdiğini ifade etmektedir. Gerçekte ise O, hakimiyet alanını genişletmiştir. Doğrusunu söylemek gerekirse,

⁴⁰ A.Goetze, *Madduwatta*, MVAeG 32, 1928, s.2-39., F.Sommer, *Ahhiyawa Urkunden*, Hildesheim 1975, s. 329-349.; G.L.Huxley, *Achaean and Hitites*, Oxford 1960, s. 9.

⁴¹ Ekrem Memiş, *Troya ve Troyalılar (Troyalılar Türk Müdir?)*, Çizgi Kitabevi, Konya 2005, s. 9-12.

⁴² II. Tuthalya'ya Madduwatta'ya ilk önce Zippaşa daha sonra Hariyati topraklarını vermiştir. Garstang ve Gurney'e göre Zippaşa batıda Gediz vadisine kadar uzanan Murat Dağı'dır. Bkz; Garstang & Gurney, a.g.e., 1959, s.92. Afyon-Sandıklı çevresi Bkz: Ünal, a.g.e.,2003b, s. 16.

⁴³ Denys Page, *History and the Homeric Illiad*, Los Angeles 1959, s. 98.

⁴⁴ Mektupta Attarişşiya'nın Ahhiyawa kralı olduğuna dair hiçbir bilgi bulunmamakla beraber, Ahhiyawalı Atreus ile olan isim benzerliği buna sebep olmaktadır. Fakat adı geçen kişiler arasında iki asırlık fark bulunmaktadır. Bkz; Memiş, a.g.e., 2009, s. 104, dn. 93.

⁴⁵ A.Goetze, MVAeG 33, s. 1-158.

Madduwattaš'ın eylemleri bununla da bitmemiştir. O, Ahhiyawa kralı Attarişşıyaş'ın Alaşya⁴⁶ üzerine yaptığı sefere de katılmıştır⁴⁷. **KUB XIV. 1 + KBo XIX.38** numaralı metinde bu olay şöyle anlatılmaktadır:

KUB XIV. 1 + KBo XIX.38

A.y. I

- 84 [IN]IM? ^mMu-ul-li-ia-ra-ma-m[u ku-in IQ-BI ki-iš-ša-an TUP.PA-ua-aš-ši] AD-DIN ^DUTU^š[^l-ua ŠA KUR ^{URU}A-la-ši-ia INIM-ni an-da] ki-iš-ša-an me-mi-[i]š-[t]a
- 85 [KU]R [UR]UA-la-ši-ia-ua ŠA ^DUTU^š ku-it L[^UMEŠ ^{URU}A-la-ši-ia-ua-mu ar g]a[-m]a?-an píd!-da-a-an-zi [ku-ua-at-ua-ra-at ua-al-ha-an-ni-iš-k]i?-[i]t ^mMa-ad-du-ua-at-ta[-aš-ma]-ua
- 86 [ki-i]š-ša-an me-mi-!iš-ta KUR ^{URU}A-la-ši-ia-ua [m]?a-a[h]?-[ha-an ^mA]t??-[ta-r]i?-[i]š??-ši?-ia!?-aš LÚ [^U]^{RU}p[í!?-ig-ga-ia-ia]? [ua-a]l??-ha-an!-ni-iš- kir ú-ug-ga-ua-ra-[a]t
- 87 [ua]-al-ha-an-ni-iš-ki-nu-un A!-BI ^DUTU^š -ma-ua-mu Ú-[U]L? [ku-u]a-pí?-ki u[a?-tar]-[n]a??-[a]h??-[t]a? DUTUŠ^l -ia-[u]a?-m[u]? Ú-[U]L ku-u]a-pí?-ki ua-tar-na-ah-ta
- 88 KUR ^{URU}A-la-ši-ia-ua am-me-el nu-ua-ra-at QA-[T]AM-MA ša?-a-ak! ki-nu-na-ua ma-a-an ^DUTU^š NAM.RA^{HLA} ^{URU}A-la-ši-ia-ua im-ma a-ap-pa ú-e-ua-ak-t[a]?
- 89 nu-ua-ra-an-ši a-[a]p?-[p]a pí-i[h-h]i nu ^mAt-tar-ši-ia-aš LÚ ^{URU}pí-ig-ga-ia-ia A-NA ^DUTU^š LÚ^{MEŠ} ku-ri-e-ua-ni-eš ku-it ^mMa-ad-du-ua-at-ta-aš-ma ÌR ^DUTU^š
- 90 a-p[í?-e-d]a?-aš-za []an-da [k]u-ua-at ha-an-da-a-it-ta-at

84–90 Mulliyara konusunda b[ana şöyle söyledi: “Ona tableti] verdim.” Majes[te Alaşya ülkesi konusunda] şöyle söy[l]ed[i]: “Majestenin [Alaşya ülkesi]nin insanları bana vergi öderler. Onları niçin vurdu? “[Fakat] Madduwatta [şöy]le söyledi: “Alaşya memleketini Attarişşıya ve de P[iggayalı] adam [vur]dular.” Ben

⁴⁶ Lynn Holmes, “The Location of Alaşiya”, *JAOS* 91-3/1971, s. 426-429.; Şeyma Ay (Yıldırım), “Mısır, Ugarit ve Asur İmparatorluk Dönemi Yazılı Kaynaklarında Alaşya”, *Prof.Dr.Necmi Ülker’e Armağan Kitabı*, İzmir 2008, s. 441-453.

⁴⁷ Huxley, a.g.e., 1960, s.9.; H. Otten, “Neue Quellen zum Ausklang des Hethitischen Reiches”, *IM* 94/1963, s. 10; A. Bernard Knapp, “KBo I.26:Alaşiya and Hatti”, *JCS* 32-1/1980, s. 45-46.

onları [vu]rdum. “Babam majeste bana hiçbir zaman bildirmedi.” “Bana majeste de hiç[bi]r [zam]an b[i][l]di[r]m[e]d[i].“ “Alaşya memleketi benimdir! Onu bö[y]le bil!”“Şimdi majeste Alaşya kenti namralarını geri ister[s]e, ona g[er]i ver[eceği]m.” Attarişiya ve de Piggayalı adam, majesteye vasal iken fakat Madduwatta majestenin kölesi idi. O [] içinde? [n]için düzenlendi.⁴⁸”

Görülüyor ki Madduwattaş sözünde durmayan ve devamlı olarak ikili oynayan bir kraldır. Hitit kralının kendisini bu kadar meşgul eden ve hiçbir zaman güven vermeyen bu kralı ortadan kaldırmak yerine, onunla antlaşma imzalamasını anlamak gerçekten zordur.

I. Arnuwanda’dan sonra yerine oğlu III. Tuthalya (Tuhkanti Tuthalya) geçmişti. Bu kral zamanına ait olayları Veba Duaları Metinleri’nden takip etmemiz mümkündür⁴⁹. I. Şuppiluliuma’nın oğlu II. Murşili tarafından yazdırılmış olan bu metinlerden öğrenildiğine göre, babasının yerine tahta geçen Tuhkanti Tuthalya’ya bütün devlet ileri gelenleri ve komutanlar sadakat yemini etmişlerdi. Amcası Şuppiluliuma da O’na yemin etmişti. Fakat daha sonra Şuppiluliuma yeminini bozmuş ve Hitit tahtını ele geçirmek için genç krala karşı harekete geçmişti. İşin ilginç yanı, bütün prensler, beyler ve komutanlar da Şuppiluliuma’nın tarafına geçmişler ve genç Hitit kralını öldürmüşlerdi. Bu iç savaş sırasında Tuhkanti Tuthalya’nın kardeşlerinden bazıları öldürülmüş, bir kısmı da Alaşya Ülkesi’ne sürgün edilmişlerdi⁵⁰. Tuhkanti Tuthalya’nın, I. Şuppiluliuma tarafından bertaraf edilmesinin önde gelen nedenlerinden biri, herhalde genç kralın Gaşka saldırıları karşısında başarısız olmasıdır.

Tuhkanti Tuthalya hakkında Veba Duaları Metinleri dışında bilgi veren başka bir metin olup olmadığını bilmiyoruz. Fakat Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Hititoloji Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Prof. Dr. Aygül Süel, Çorum ilinin 53 km. doğusunda yer alan ve Hitit çağındaki adı Şapinuwa⁵¹ olan Ortaköy’de bulunan tabletlerin içerik ve yazım tekniği açısından, III. Tuthalya dönemine ait olabileceğini

⁴⁸ Goetze, a.g.e, 1928, s. 36-39. ; Sommer, a.g.e, 1932, s. 337-338.

⁴⁹ Veba Duaları Metinleri’nin Türkçe tercümesi için Bkz: E.Memiş, a.g.e., 2009, s. 300-309.

⁵⁰ E.Memiş, “Hitit Siyasi Tarihinde Taht Mücadeleleri”, S.Ü.Eğ.Fak.Der. Sayı 1, Konya 1987, s. 115.

⁵¹ Aygül Süel, “Ortaköy’ün Hitit Çağındaki Adı”, *Belleten* 59/1995, s. 271-283.; Mustafa Süel, “Ortaköy-Şapinuwa Hitit Şehri”, *III.Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri Çorum 16-22 Eylül 1996*, Yay.Haz. Sedat Alp-Aygül Süel, Ankara 1998, s. 559-565.

söylemektedir. Bu metinlerden bir kısmı da ritüel metinleridir⁵². Bu ritüel metinlerinden birinde geçen “Arzawalı Uhhamuwa şöyle der” (KUB IX. 31) cümlesinden hareketle, Šapinuwa tabletlerinde adı geçen bir Uhhamuwa’nın, aynı Uhhamuwa olduğu düşünülmektedir⁵³. Söz konusu metinde muhatap olunan Hitit kralının adı da zikredilmemektedir. Söz konusu metnin transkripsiyonu ve tercümesi aşağıdaki gibidir⁵⁴:

- 1 A-NA ^DUTU^{Ši} ku-it BE-LÍ-ÍA Qi-BÍ-MA
- 2 UM-MA ^mUh-ha-mu-u-wa ARAD-KA-MA
- 3 A-NA ^DUTU^{Ši} ku-it BE-LÍ-ÍA ŠA ^mKu-pa-an-da-^DLAMMA-ía
- 4 Û ŠA ^mTar-□u-un-na-ra-du ŠA ^{URU}□a-ap-pu-ri-ia
- 5 kat-ta-an ti-ia-an-na-aš ut-tar □a-at-ra-a-nu-un
- 6 ki-nu-na-káan ka-a-ša ^{LÚ}pít-ti-ia-an-zu ^{LÚ}^{URU}Ma-ra-aša
- 7 [A-N]A ^{LÚ}SANGA ^{URU}□a-ap-pu-ri-ia-az pít-ti-ia-an-ti-li ú-it
- 8 [nu-]mu ki-is-ša-an ÍQ-BÍ ^mKu-pa-an-da-^DLAMMA-ia-aš-□a
- 9 [^mTar-]□un-un-na-ra-du-uš DUMU^{MEŠ} ^mKu-pa-an-da-^DLAMMA-ia
- 10 [^mM]a-aš-du-ri-iš ^mPí-ia—ma-a-ra-du-uš ^mKu-pa-an-da-za-al-ma
- 11 [ŠA] ^{URU}□a-ap-pu-ri-ia □u-u-ma-an-te-eš an-da- a-ra-an-zi
- 12 [nu]-□a-aš-ma-aš ^mU□-□a-□a-ra-nu-uš ^m□u-u-li-ia-za-al-ma-nu-uš
- 13 [^m]X-li-ša-ni ^{LÚ}^{URU}Pí-da-aš-ša kat-ta-an

Majeste’ye Efendim’e söyle! Kölen U□□amuwa şöyle (der):

Majeste’ye, Efendim’e, Kupantakurunta(ya)’nın, ve Tar□unnaradu’nun □appuriya şehrini ele geçirmeleri konusunda yazdım.

Şimdi, İşte bak! Maraşalı bir kaçak, rahip[e] □appuriya şehrinden kaçarak geldi [ve] bana şöyle söyledi: Kupantakurunta(ya), [Tar]□unnaradu, Kupantakurunta(ya)’nın oğulları, [M]ašturi, Piyamaradu (ve) Kupandazalma □appuriya şehri [için] hepsi toplanıyor ve onlara U□□awaranuš, □uliyazalmanuš, Pitaššali adam X-lišani (de) katılıyor.

Bu metinden, Tar□unnaradu, Kupantakurunta, Piyamaradu ve Uhhamuwa’nın aynı zaman dilimi içerisinde yaşadıkları yani çağdaş oldukları neticesini çıkarmak

⁵² Arzawa Memleketi ile ilgili ritüel metinleri için bkz; Daliah Bawanyeck, “Arzawäische Ritualpraktiken-Informationen aus Hattuša”, *Eothen 13*, Firenze 2005, s. 1-19.

⁵³ Uhhamuwa adının ilk olarak geçtiği metin henüz yayınlanmamıştır.

⁵⁴ A.Süel, a.g.m, 2001, s. 670-673.

mümkündür. Ancak yukarıda adı geçen kişilerin hangi Hitit kralı ile çağdaş yaşadıklarını net olarak ifade etmemiz mümkün değildir. Her ne kadar Prof. Dr. Aygül Süel yazım tekniği açısından söz konusu mektubun III. Tuthalya dönemine tarihlenebileceğini düşünse de, biz bu ihtimalin çok düşük bir ihtimal olduğu kanaatindeyiz. Çünkü yukarıda adı geçen şahıslardan Piyamaradu, eğer II. Muvattali zamanında ayaklanan Milawandalı Piyamaradu ise, bu metnin, III. Tuthalya zamanına değil, II. Muvattali dönemine tarihlenmesi daha mantıklı gibi görünmektedir.

Nitekim I. Şuppiluliuma'nın tahta geçmesinden hemen önce Arzawa Ülkesi gücünün doruğuna ulaşmıştır. Arzawa Ülkesi'nin Aşağı Ülke sınırlarında bulunan "Uda"ya kadar sınırlarını genişletmesi, bölgedeki otorite boşluğunu anlamamız açısından önemlidir⁵⁵. Gerçekten, **KBo VI. 28 Ö.y. 8-9 (=CTH 88)** numaralı metinde şöyle denilmektedir:

"e-di-iz-ma IŞ-TU KUR URU ŞAP-LI-TI LÚ KÚR^{URU} ar-za-u-wa-aş ú-it nu a-pa-a-aş-ša KUR.KUR^{MEŠ} ha-at-ti har-ga-na-ut nu-z[a^{URU}]tu-u-wa-nu-an^{URU} u-da-na-an ZAG-an i-ia-at"

"Bu taraftan, Aşağı Ülke'den Arzawalı düşman geldi, Hatti memleketine saldırdı (tahrip etti) Tuwanuwa ve Uda'yı kendine sınır yaptı⁵⁶."

Öyle zannediyoruz ki, Arzawalı düşmanın Hatti Ülkesi'ne saldırarak Tuwanuwa ve Uda kentlerine kadar sınırlarını genişletmesi hadisesi, I. Şuppiluliuma ile yeğeni Tuhkanti-Tuthalya (III. Tuthalya) arasında cereyan taht mücadeleleri sırasında yaşanmış olmalıdır. Aksi takdirde Şuppiluliuma'nın Anadolu'daki tâbi devletleri itaat altına aldıktan sonra Arzawa Ülkesi'nin bu tür fetih hareketlerine girişmesi imkânsız gibi görünmektedir.

Gerçekten, amca ile yeğen arasında yaşanan bu taht mücadelesi Arzawa için bulunmaz bir fırsat oluşturmuş, bu nedenle de Arzawa, belki de tarihinin en geniş sınırlarına ulaşmıştır. Arzawalı düşmanın Anadolu toprakları içerisinde doğuya doğru bu kadar genişlemesinin Hitit Devleti açısından tehlikeli sonuçları olabilirdi.

⁵⁵ Bryce, a.g.e, 1980, s. 10; Garstang, a.g.m, 1944, s.20; J.Garstang, "Hittite Military Roads in Asia Minor: A Study in Imperial Strategy with a Map", *AJA* 47-1/1943, s. 39.; Fredrick J.Giles, "The Amarna Age: Western Asia", *The Australian Centre for Egyptology Studies* 5/1997, s. 259-260.; Cornelius, a.g.e., 1973, s. 60.

⁵⁶ Hawkins, a.g.m., 1998, dipnot 31; F. Cornelius, "Geographie der Hethiterreiches", *OrNS* 27/1958, s. 225-251; Heinhold-Krahmer, a.g.e, 1977, s. 40.

Çünkü Anadolu'nun batısı ve iç bölgeleri arasındaki iletişimi sağlayan yol, Aşağı Ülke topraklarından geçmekte idi. Bu bölge aynı zamanda I. Šuppiluliuma döneminde Arzawa gücünün Hitit bölgesine yaptığı seferin güzergahını da oluşturmaktaydı⁵⁷. Bu yolun Arzawa'nın kontrolünde olması Hititler'in Batı Anadolu topraklarına girmesini engelleyeceği gibi, Arzawa gücünün de Hitit çekirdek sahasını oluşturan Tuz Gölü'nün doğusuna sızmasına sebep olabilirdi.

Amarna arşivinde mektubu bulunan Arzawa kralı Tarhundaradu, firavun III. Amenofis'le bu parlak devirde mektuplaşmış olmalıdır⁵⁸. Çünkü bundan böyle, Arzawa Ülkesi hiçbir zaman sınırlarını doğuda bu kadar uzağa götüremeyecektir.

Nitekim, Hitit tahtına Šuppiluliuma gibi enerjik ve yetenekli bir kralın geçmesi, Arzawa tarihi için felaketin başlangıcı olmuştur. Šuppiluliuma dönemine ilişkin belgelerde adı geçen kralın Arzawa seferinden hiç bahsedilmez. Fakat bu, Šuppiluliuma'nın Arzawa'ya sefer yapmadığı şeklinde yorumlanmamalıdır. Bize göre Wiluša kralı Alakšanduš ile Hitit kralı II. Muvattali arasında yapılan antlaşmada geçen “*Büyük babam Šuppiluliuma Arzawa Ülkesi'ni yendiği zaman...*” ibaresi, Šuppiluliuma'nın Arzawa Ülkesi üzerine de sefer ettiğinin en önemli kanıtıdır. Ayrıca Šuppiluliuma zamanında Kizzuwatna kralı II. Šunaššura ile yapılan antlaşmada, Hitit kralı sefer edeceği düşman ülkeler arasında Arzawa'yı da zikretmektedir. Nitekim daha sonra iktidara gelecek olan II. Muršili de annelerinde, isyan eden Purandalılar'a ilişkin bilgi aktarırken: “*siz Purandalılar, babamın teb'ası idiniz, babam sizi aldı ve Uhhaziti'nin teb'alığına verdi*” demektedir ki, bu da Šuppiluliuma'nın Arzawa Ülkesi üzerine sefer ettiğinin en açık delillerinden biri olarak kabul edilebilir.

Ancak hemen belirtelim ki, I. Šuppiluliuma'nın Arzawa güçlerini Aşağı Ülke topraklarından çıkarması, bu şer güçlerin Hitit karşıtı eylemlerine engel olamamıştır. KUB XIX.22'den anlaşıldığına göre Arzawalı komutan *Anzapahhadu* Hititli komutan *Himuili*'yi mağlup edince Hitit kralı Šuppiluliuma Arzawa Ülkesi'ne bizzat kendisi saldırmıştır. Fakat gariptir ki, Šuppiluliuma Sarrapanda olarak adlandırılan kentte iken Arzawalı düşman Karadağ olması muhtemel görünen *Ammuna Dağını* üs olarak kullanarak, *Tupaziya Ülkesi*'ne saldırmıştır. Bu gelişmeler üzerine

⁵⁷ T.R.Bryce, “The Boundaries of Hatti and Hittite Border Policy”, Tel Aviv 13-14/1986-87, s. 97.

⁵⁸ F.Kınal, Arzava Memleketlerinin Mevkii ve Tarihi, Ankara 1953, s. 35.

Šuppiluluma Arzawa seferine çıkmak zorunda kalmıştır⁵⁹. Šuppiluliuma'nın *Puranda* şehrinde kontrolü sağladığı sırada ilk defa olarak Arzawa Kralı Uhhaziti'den söz edilmektedir. Adı geçen Arzawa kralı, II. Muršili dönemi hadiselerinde daha aktif bir rol üstlenecektir. Arzawa Ülkelerinden Hapalla'da ise Šuppiluliuma'nın komutanı *Hannutti*'nin denetimi sağladığına tanık olmaktadır⁶⁰. Bu seferler Arzawa Ülkesi'nin dışında, fakat Arzawalı düşmana karşı yapıldığı için, oldukça dikkat çekicidir.

Bu arada hemen belirtmeliyiz ki, Arzawa Ülkesi içinde saydığımız *Mira Memleketi*'nde meydana gelen olaylar da konumuz açısından önemlidir. *Mira Beyi Mašhuiluvaš*, kardeşleri tarafından haksızlığa uğradığı zaman, çareyi Hitit kralı I. Šuppiluliuma'nın yanına kaçmakta bulmuş, Hitit kralı da Mira Beyine kızı *Muwattis*'i vererek onu onurlandırmıştır⁶¹.

I. Šuppiluliuma'nın ölümünden sonra oğlu II. Arnuwanda tahta çıkmış fakat o da ülkede kol gezen veba salgınından nasibini alarak, tahtta çok uzun süre kalamadan ölmüştür.

II. Arnuwanda'nın ölümünden sonra Hitit tahtına çocuk yaşta olan II. Muršili'nin geçtiğini görmekteyiz. Çocuk yaşta birinin kral olması, tüm vasallarda isyan hareketine sebep olmuştur. Bu sebeple II. Muršili, idaresinin 3. yılında sefere çıkmıştır. Fakat kral daha önce, krallığının 2. yılında, babası döneminde Arzawalılara karşı başarılı seferlerde bulunmuş olan komutan Hannuti'nin ölümü üzerine⁶², güç boşluğunu doldurmak için Aşağı Ülke topraklarına askeri birlikler yerleştirmiştir⁶³.

II. Muršili'nin Hitit tahtına geçmesini fırsat bilen Arzawa kralı *Uhhaziti, Ahhiyawa*⁶⁴ kralı ile işbirliği yaparak Milawanda'yı⁶⁵ (Miletos) ele geçirmiştir. Böylelikle, sefer

⁵⁹ Bryce, a.g.e.,1980, s. 21

⁶⁰ Hawkins, a.g.m., 1998, s. 14.

⁶¹ Garstang&Gurney, a.g.e., 1959, s. 89; Hawkins, a.g.m., 1998, s. 15; Klengel, a.g.e., 1999, s. 143.; S.Heinhold-Krahmer, "Mašhuiluva", *RIA 7/1987-1990*, s. 446-447.; G. F. del Monte, "Mašhuiluva, König von Mira, *OR 43/1974*, s. 355-368.

⁶² Aşağı Ülke valisi olan Hannuti İshupitta Ülkesi'ne düzenlenen bir sefer esnasında ya da sözü geçen seferden hemen önce ölmüştür. Bkz; Goetze, a.g.e., 1933, s.18-19.; A. Archi, "Anatolia in the Second Millenium B.C.", *Circulation of Goods in Non-Palatial Context in the Ancient Near East, Proceedings of the International Conference Organized by the Instituto Per gli Studi Micenei ed Egeo-Anatolici*, ed. A.Archi, 1984, s. 205.

⁶³ Ünal, a.g.e., 2003b, s. 27.

⁶⁴ II. Muršili döneminde Ahhiyawa krallığına ait bilgileri içeren belgeler; 1-Hasta krala yardım için getirilen Lazpa (Lesbos) tanrısı ile ilgili bir belge. Bkz; Güterbock, a.g.m., 1983, s. 134. 2-II. Muršili'nin annesi olması muhtemel bir Hitit kraliçesinin Ahhiyawa'ya sürgün edildiğini anlatan bir metin. Bkz: Güterbock, a.g.m., 1983, s. 134. 3- II. Muršili'nin krallığının 3. yılının başına ait Arzawa,

hazırlıklarına başlayan kral II. Murşili'nin ikinci saltanat yılında, Arzawa kralı Uhhaziti'nin kendisine sığınan Lukkalı halkı iade etmeyi reddetmesi üzerine, Hitit kralı, saltanatının üçüncü yılında iki yıl sürecek olan Arzawa seferini başlatmıştır. Bu seferin, M.Ö. 1333–1332 yılları arasında gerçekleştiği tahmin edilmektedir⁶⁶. Seferin asıl nedeni Anadolu'nun bu bölgesinde bakır ve gümüş madenlerinin olması ve önemli bir ticaret rotası üzerinde olan Menderes vadisi üzerinde Hititler'in hâkimiyet sağlamak istemesidir⁶⁷. Fakat adı geçen kralın yıllıklarına baktığımızda, göstermelik sebep olarak Arzawa Ülkesi Beyi Uhhaziti'nin kendisini aşağılamasını öne sürmektedir. Gerçekten, **KBo III. 4** numaralı metinde şöyle denilmektedir:

Ö.y. II

- 9 i-ia-an-ni-a-nu-un-pít A-NA U-u□-□a-LÚ-ma LÚ TE₄-MA u-i-ia-nu-
un
- 10 nu-uš-ši □a-at-ra-a-nu-un İR.MEŠ-İA-□a-at-ták-kán ku-i-e-eš an-da
ú-e-ir
- 11 nu-□a-ra-aš-ta EGİR-pa ku-it ú-e-□a-ak-ki-nu-un nu-□a-ra-aš-mu
- 12 EGİR-pa Ú-UL pa-iš-ta nu-□a-mu-za DUMU-la-an □al-zi-eš-še-eš-ta
- 13 nu-□a-mu-za te-ip-nu-uš-ki-it ki-nu-na-□a e-□u nu-□a za-a□-□i-ia-
u-□a-aš-ta-ti
- 14 nu-□a-an-na-aš^DU BE-Lİ-İA DI-NA(M) □a-an-na-a-ú

9–14 U□□a-ziti'ye bir haberci gönderdim. Ona şöyle yazdım, “Sana gelen hizmetkârlarımı defalarca senden istedim ve sen onları bana geri göndermedin ve

Milawanda ve Ahhiyawa isimlerinin geçtiği metin. Bkz: Sommer, a.g.e., 1975, s. 307-309. 4-Uhhaziti'nin oğlunun Ahhiyawa'ya gönderilmesinin geçtiği ve saltanatının 4. yılında olayların anlatıldığı metin parçası. Bkz: Sommer, a.g.e., 1975, s. 310-313.

⁶⁵ Sommer, a.g.e., 1975, s. 361; Trevor R. Bryce, “Lukka Revisited”, *JNES* 51-2/1992, s. 125.; F. Starke, “Milattan Önce İkinci Bin Yılın Güç Dengesi İçinde Troya”, *Troia-Düş ve Gerçek*, İstanbul 2001, s. 38.; Huxley, a.g.e, 1960, s. 11.; W. F. Albright, “Some Oriental Glosses on the Homeric Problem”, *AJA* 54/1950, s. 168.

⁶⁶ J. Mellaart, “Western Anatolia, Beycesultan and The Hittites”, *Mansel'e Armağan I*, TTK, Ankara, 1974, s. 506.

⁶⁷ J. Yakar, “Hittite Involvement in Western Anatolia”, *AS* 1976/26, s. 117-128.

*sen bana çocuk demeye, küçümsemeye devam ediyorsun; şimdi, gel! Biz savaşacağız!
Fırtına Tanrısı Efendim, davamıza hükmedecek!*⁶⁸

Hemen belirtmeliyiz ki, Hattuša'dan batıya açılan yollar; Hattuša, Halys ırmağı, Gavurkale, Şeheriya Nehri⁶⁹, batıdan gelen saldırılara karşı Hitit garnizonu görevi gören⁷⁰ Lawaşa Dağı⁷¹, Sallapa⁷², Ceramon Agora (Uşak-Çivril) güzergahını takip ediyordu. Yol burada ikiye ayrılmaktadır. Buna göre; güney yolu, Siplos ve Karabel dağlarından Foça ve Efes'e ulaşmakta idi. Diğer güzergâh ise Sallapa'dan sonra Menderes Vadisi'nden Milet'e uzanmakta idi⁷³.

II. Murşili'nin Arzawa seferi sırasında izlemiş olduğu güzergâh şu şekilde özetlenebilir; Hattuša- Şeheriya Nehri- Sallapa- Aura- Walma- Astarpa Nehri- Arzawa Memleketi.

Bununla birlikte, II. Murşili Karkamış'tan gelen birliklerle Sallapa'da buluştuktan sonra güneybatı yönünde Aura'ya doğru yol almıştır. Burada ise, Astarpa⁷⁴ nehri civarında bulunan büyük bir düşman grubunu haber veren bir diğer yerel kral olan Mira Beyi ile buluşmuştur. Mira beyinin bu birlikten sakınması için daha batıda Afyon yönünde ilerlemesi gerekmektedir ki, böylelikle buluşma noktası olan Aura'ya varabilmiştir. Burada Hapanuwa denilen mevkiide aynı zamanda bir düşman birliğini mağlup ettiği bildirilmektedir. Murşili Aura'da ordusunu

⁶⁸A. Goetze, Die Annalen Des Murşiliš, *MVAeG* 38, Darmstad 1967, s.39-40.

⁶⁹ İsim benzerliğinden dolayı Sangarius (Sakarya) Nehri ile eşitlenmek istenmiştir. Bkz: Gartang&Gurney, a.g.e., 1959, s. 76.; Ünal'a göre ise Kula civarındaki çaylardan ya da Gediz Nehri'nin kollarından biri olabilir Bkz; Ünal, a.g.e., 2003b, s. 29. Bize göre de II. Murşili'nin takip ettiği güzergaha göre Sakarya Nehri olması muhtemeldir.

⁷⁰ J.G. Macquoen, "Geography and History in Western Asia Minor in the Second Millenium B.C.", *AS* 18/1968, s. 177.

⁷¹ Karacadağ.

⁷² Sivrihisar yakınlarında olduğu kabul edilmektedir. Bkz; Garstang, a.g.m., 1943, s. 40-41.; Garstang-Gurney, a.g.e., 1959, s. 77.; Macquoen, a.g.m., 1968, s. 117.; Mellaart, a.g.m., 1974, s. 506. Mellaart bir başka makalesinde Sivrihisar'ın daha doğusunda yer alan antik ismi Kinna olan Yavaşlı olduğunu belirtmektedir. Bkz; J. Mellaart, "The Present State of 'Hittite Geography'", *Nimet Özgüç'e Armağan*, Ankara 1993, s. 416. Goetze'ye göre Muvattali'nin Dua'sı metninde Sallapa kenti Ussa, Parsuhanta, Huwatnuwanda şehirleri ile birlikte sayıldığından bu kentin Nevşehir yakınında bir yerde olması gerektiğini savunmaktadır (**KUB VI.45**). A. Goetze, "The Beginning of the Hittite Instructions for the Commander of the Border Guards", *JCS* 14/1960, s. 48.

⁷³ Garstang, a.g.m., 1943, s. 40-41.

⁷⁴ Çarşamba Çayı (Trevor R. Bryce, Some Geographical and Political Aspects of Mursilis' Arzawan Campaign", *AS* 24/1974, s. 110.; Akarçay (Garstang&Gurney, a.ge., 1959, s.86; Macquoen, a.g.m., 1968, s. 177), Aksu (Füruzan Kınal, Eski Anadolu Tarihi, 1988, s. 108.) Bize göre de Ege, Akdeniz ve İç Anadolu Bölgeleri'nin birleştiği noktada Afyon ili sınırlarında olan Akarçay olması muhtemeldir.

hazırlamıştır⁷⁵. **KUB XIV. 15 II 7-16** numaralı metinde, bu konuyla ilgili olarak şu bilgiler aktarılmaktadır:

Ö.y. II

- 7 ^DUTU^{Ši}-ma ma-a□-□a-an i-ia-a□-□a-at nu ma-a□-□a-an A-NA
^{URU}Šal-la-pa [a-ar-□u-u]n
- 8 nu A-NA LUGAL^DSİN-a□ ku-it ŠEŠ-ĪA LUGAL ^{URU}Kar-ga-miš
□a-at[-ra-a-an □ar-ku-u]n
- 9 na-aš-mu ERÍN.MEŠ ANŠU.KUR.RA.MEŠ Ī-NA ^{URU}Ša-la-pa pí-ra-
an ša-ra-a ú-[da-aš nu-uš-ši-za ú-□a]-a-tar
- 10 Ī-NA ^{URU}Šal-la-pa i-ia-nu-un nam-ma Ī-NA KUR ^{URU}Ar-za-u-□a i[-
ia-a□-□a-at nu ma-]a□-□a-an
- 11 Ī-NA ^{URU}A-ú-ra a-ar-□u-un nu Maš-□u-i-lu-□a-aš kuiš
^{URU}[.....□a]r-ta
- 12 nu-mu me-na- a□-□a-an-da u-un-ni-iš-ta na-an pu-u-nu-uš-šu-un [na-
aš-mu me-mi-iš-t]a
- 13 U-u□-□a-LÚ-in-□a KA X ĪM DĪNGĪR^{L1} GUL-a□-ta nu-□a-ra-an [i-
da-a-lu-uš GĪG-aš i]š-tar-ak-ki-ia-at-ta-at
- 14 [nu-□a-ra-aš gi-nu-uš-ši] dū- uđ-dū-□a-ri-iš-ta nu-□a ma-ā[-
an.....]
- 15 [.....] x ka-ru-[ú.....]
- 16 [.....] x uš x [.....]

KUB XIV. 15 II

Ö.y. II 7–16 Ben, Güneş, (sefere) devam ettiğimde, Šallapa şehrine ulaştığım zaman, kardeşim Kargamış kralı Šarri-Kušuh'a yazmış olduğumdan, O Šallapa'ya emrime asker ve savaş arabası getirdi. Sonra ben Arzawa'ya doğru ilerledim. Aura şehrine ulaştığımda, Mašhuiluva, [.....] şehrini alan[.....], emrime girdi, ve ben ona sordum. O bana “yıldırım U□□a-ziti'yi vurdu. Onu ciddi bir hastalık sardı. O topal oldu. Eğer [....] çoktan [.....] kale [.....] o [.....] bu taraftan [.....] X⁷⁶

⁷⁵ Garstang, a.g.m., 1943, s. 44.

⁷⁶ Goetze, a.g.e., 1967, s. 48.

Burada meydana gelen bir doğal olay, hem II. Muršili, hem de Uhhaziti açısından önemli sonuçlara neden olmuştur. Aynı hadise, **KUB XIV. 16** ve **KUB XIV. 15** numaralı metinlerde ise şöyle aktarılmaktadır:

Ö.y. II

23 [ma-a□-□a-an-ma-za ki-e KUR. KUR.MEŠ tar-a□-□u-un na-aš-za EGİR-(pa İR-a□-□u-un)

24 [nam-ma a-pí-e-da-ni-pít MU^{TI} İ.NA^{ID}Še-□i-ri-ia

Ö.y. II

2 [a-ar-□u-un nu-za^DU NİR.GÁ]L pa-ra-a □a-an-ta-an-da-tar ti-ik-ku-uš-nu-ut

3 [nu^{Giš}kal-mi-iš-na-a]n ši-ia-it na-an-kán EGİR-an-da KUR^{URU}□a-at-ti uš-nu-ut

4 [me-na-a□-□a-an-d]a –ma-an-kán KUR Ar-za-u-□a uš-ki-it nu^{Giš}kal-mi-iš-na-aš pa-it-pít

5 [nu^{URU}A]-pa-aš-ša-an ŠA U□-□a-LÚ URU-an GUL-a□-ta U-u□-□a-LÚ-ininu GUL-a□-ta

KUB XIV. 16

Ö.y. II 23–24 *Bu düşman ülkelerin üstesinden geldiğim ve onları tekrar tebam yaptığımda aynı yıl Arzawa memleketine gittim. Še□iriya Nehri Memleketine ulaştığımda,*

KUB XIV. 15

Ö.y. II 2–5 *Kudretli Fırtına Tanrısı kutsal adaletli gücünü gösterdi ve bir yıldırım gönderdi. Sonradan tüm □atti onu gördü. Onlar onu Arzawa'ya (giderken) gördü. Yıldırım o yönde ilerledi ve U□□a-ziti'nin başkenti Apaşayı vurdu. O U□□a-ziti'yi vurdu ve ciddi bir hastalık O'nu sardı.⁷⁷*

Tanrıların işareti sayılan bu durum, II. Muršili'nin çok korkmasına ve hatta yüzünün bir bölümünün felç olmasına neden olmuş, Kizzuwatna'da büyücülere ve şifacılara başvurarak tedavi yoluna gitmiş, bir sonuç elde edememiştir⁷⁸. Yıldırım sebebi ile Arzawa Beyi de Hitit ordusunun önüne çıkamamıştır. **KBo III. 4** numaralı metinde, olayın devamı şöyle anlatılmaktadır:

⁷⁷ Goetze, a.g.e., 1967, s. 44-46.

⁷⁸ Ünal, a.g.e., 2003b, s. 28-29.

Ö.y. II

20 U-u□-□a-LÚ-na gi-nu-uš-šu-uš a-še-eš-ta na-aš it-ma-li-ia-at
ta-at

21 nu-ma-a□-□a-an U- u□-□a-LÚ-iš GIG-at na-aš-mu nam-ma za-
a□-□i-ia

20–21 *O Uhhaziti'nin dizlerine vurdu (?) ve o hastalandı. U□□a-ziti hastalanınca, savaşmak için karşıma gelemedi*⁷⁹.

Kral, *Aura*⁸⁰ kentine geldiğinde Mira kralı Mašhuiluva da Hitit ordusuna katılır ve *Walma*⁸¹, da düşman ordusuyla ilk karşılaşma yaşanır.

KBo III. 4 II 22-32

22 me-na-a□-□a-an-da Ú-UL ú-it nu-mu-kán SUM-ma-^DKAL-an
DUMU-ŠU

23 QA-DU ERİN.MEŠ ANŠU.KUR.RA.MEŠ me-na-a□-□a-an-da pa-
ra-a na-eš-ta

24 na-aš-mu Í-NA ^{ÍD}A-aš-tar-pa Í-NA ^{URU}□a-ama-a MÉ-ia ti-at

25 na-an ^DUTU^{ŠÍ} za-a□-□i-ia-nu-un nu-mu ^DUTU ^{URU}A-ri-in-na
GAŠAn-ÍA

26 ^DU NİR.GÁL BE-LÍ-ÍA ^DMe-iz-zu-ul-la-aš DINGİR.MEŠ-ia □u-u-
ma-an-te-eš pí-ra-an □u-i-e-ir

27 nu-za SUM-ma-^DKAL-an DUMU U-u□-□a-LÚ QA-DU ERİN.MEŠ-
ŠU ANŠU.KUR.RA.MEŠ-ŠU tar-a□-□u-un

28 na-an-kán ku-e-nu-un nam-ma-an EGİR-an-pít A□-BAT nu- kán Í-
NA KUR ^{URU}Ar-za-u-□a

29 pár-ra-an-da pa-a-un nu Í-NA ^{URU}A-pa-a-ša A-NA URU^{LÍ}

30 ŠA U-u□-□a-LÚ na-da-an pa-a-un nu-mu U□-□a- LÚ-iš Ú-UL ma-
az-za-aš-ta

31 na-aš-mu-kán □u-u-□a-iš na-aš-kán a-ru-ni pár-ra-an-da

⁷⁹ Goetze, a.g.e., 1967, s. 48.

⁸⁰ Klasik Amorium kenti ile eşitlenmektedir. Garstang&Gurney, a.g.e., 1959, s. 86.

⁸¹ Hitit ülkesi ve Arzawa Memleketi arasında tampon bir konumda olan Walma bir çok araştırmacıya göre Hulaya Nehri (Çarşamba Çayı) bölgesindedir. Lokalizasyonu ile ilgili çeşitli görüşler bulunmaktadır; Adana'nın kuzeyinde Seyhan Irmağı'nın geçtiği yerde (E.Forrer, *Forschungen I/1*, Berlin 1926, s. 47), Klasik İpsus kenti civarında (Garstang&Gurney, a.g.e., 1959, s. 86), Suğla ve Beyşehir Gölleri arası (A. Goetze, *Kleinasiens. Kulturgeschichte des Alten Orients*, München 1957, Karte.) Çarşamba Çayı'nın güneyi (Bryce, a.g.m., 1974, s. 110). Bize göre de Çarşamba Çayı bölgesinde bulunmaktadır.

32 gur-ša-u-□a-na-an-za pa-it na-aš-kán a-pí-ia an-da e-eš-ta

22–32 *kendi yerine oğlu Piyama-Kurunta'yı, askerleri ve savaş arabaları ile karşıma gönderdi. O, Walma'nın yakınındaki Aštarpa Nehrinde benimle savaşa tutuştu. Ben, Güneş, Onunla savaştım. Arinna'nın güneş tanrıçası, efendim, kudretli Fırtına Tanrısı, efendim, Mezulla ve tüm tanrılar benim yanımdaydı ve ben U□□aziti'nin oğlu Piyama-Kurunta'nın askerlerinin ve savaş arabalarının üstesinden geldim. Onları katlettim. Merhamet etmedim, Arzawa memleketinin üzerine yürüdüm. U□□aziti'nin başşehri Apaša'ya girdim, ama U□□aziti bana direnmedi. O benden kaçtı. Denizi gemiyle geçti ve orada kaldı⁸².*

Bunun üzerine Hititli askerlerin yağmalamasından kaçmak isteyen halk Arinnanda ve Puranda⁸³,ya sığınmıştır. II. Murşili, olayın devamını anlatırken şöyle demektedir:

KBo III. 4

§18 Ö.y. II

33 KUR^{URU} Ar-za-u-□a-ma-kán □u-u-ma-an pár-aš-ta nu ku-i-e-
eš NAM.RA İ-NA □UR.SAG A-ri-in-na-an-da
34 pa-a-ir nu-za-kán □UR.SAG A-ri-in-na-an-da-an e-pi-pir ku-i-e-eš-
ma NAM.RA.□İ.A
35 pa-ra-a İ-NA^{URU} Pu-ú-ra-an-da pa-a-ir nu-za-kán^{URU} Pu-ra-an-
da-an e-ip-pir
36 ku-i-e-eš-ma-kán NAM.RA.MEŠ a-ru-ni pár-ra-an-da İT.Tİ
U□-□a-LÚ pa-a-ir

KBo III. 4

⁸² Goetze, a.g.e., 1967, s. 50.

⁸³ Metropolis yakınlarındaki Bademgediği Tepe (Recep Meriç, Metropolis Yakınındaki Hitit Çağdaşı Bir Arzawa Kenti: Puranda, *İzmir Kent Kültürü Dergisi*, 5/2002, s. 231 vd.); Küçük Menderes yakınlarındaki Büyükkale (Jak Yakar, Anadolu'nun Etnoarkeolojisi-Tunç ve Demir Çağlarında Kırsal Kesimin Sosyo-Ekonomik Yapısı, Homer Kitapevi, İstanbul 2007, s. 287.); Klasik Priene (Ünal, a.g.e., 2003a, s. 32.) Emin Bilgiç ise buranın Kapadokya tabletlerinde geçen *Purutum* şehri olduğunu belirtmektedir. Bkz; E. Bilgiç, "Anadolu'nun İlk Yazılı Kaynaklarındaki Yer Adları ve Yerlerinin Tayini Üzerine İncelemeler", *Belleten* 39/1946, s. 388. Bize göre de Bademgediği Tepe olmalıdır. M.Ö. 1375–1300 yıllarına ait III.-V. tabakalar ile M.Ö. 1190 yılında başlayan II. tabaka arasındaki boşluk, Meriç'e göre II. Murşili'nin Arzawa seferi sırasında M.Ö. 1325'de Puranda'yı ele geçirdiği tarihle aynı dönemi göstermektedir. IV. ve V. tabakalardaki kül ve yanık izlerinin bir tahribatı gösterdiği düşünülmüştür.

Ö.y. II

- 37 nu ^DUTU^{Šİ} İ-NA ^{UR.SAG}A-ri-in-na-an-da A-NA NAM.RA
EGİR-an-da pa-a-un
- 38 nu ^{UR.SAG}A-ri-in-na-an-da-an za-a-^{UR}-^{UR}i-ia-nu-un nu-mu
^DUTU^{URU}TÚL-na GAŠAN-ÍA

KBo III. 4

Ö.y. II

- 39 ^DU NİR.GÁL BE-Lİ-ÍA ^DMe-iz-zu-ul-la-aš DİNGİR.MEŠ-ia-
^{UR}u-u-ma-an-te-eš pi-ra-an
- 40 ^{UR}u-u-i-e-ir nu-za ^{UR.SAG}A-ri-in-na-am-da-an tar-a-^{UR}-^{UR}u-un
- 41 nu-za ^DUTU^{Šİ} ku-in NAM.RA İ-NA É LUGAL ú-^{UR}a-te-nu-un
- 42 na-aš 1 X 10000 5 Lİ-İM 5 X 100 NAM.RA e-eš-ta
^{URU}KUBABBAR-aš-ma-za EN.MEŠ ERİN.MEŠ ANŠu-
KUR.RA. MEŠ.ia
- 43 ku-in NAM.RA.MEŠ ú-^{UR}a-te-it nu-uš-ša-an kap-pu-u-^{UR}a-u-
^{UR}a-ar
- 44 NU.GÁL e-eš-ta nam-ma-kán NAM.RA.MEŠ
^{URU}KUBABBAR-ši pa-ra-a
- 45 ne-e-^{UR}-^{UR}u-un na-an ar-^{UR}a ú-^{UR}a-te-ir

KBo III. 4

§18 Ö.y. II

33-36 *Bütün Arzawa memleketleri kaçtı. Halkın bir kısmı Arinnanda⁸⁴ dağına gitti ve Arinnanda Dağı'nu ele geçirdi. Halkın bir kısmı Puranda şehrine gitti ve Puranda şehrini ele geçirdi. Halkın bir kısmı U^{UR}-^{UR}a-ziti ile denizin karşısına geçti.*

KBo III. 4

Ö.y. II

37-38 *Sonra ben, Güneş, oradaki halk için Arinnanda dağına gittim. Arinnanda dağında savaştım. Arinna'nın güneş tanrıçası,*

KBo III. 4

Ö.y. II

⁸⁴ Samsun Dağı/Kuşadası.

39–45 *kraliçem, kutsal fırtına tanrısı, efendim, Mezulla ve tüm tanrılar benim önümdeydi. Arinnanda dağının üstesinden geldim. Ben, Güneş'in saraya götürdüğüm tutsaklar, 15.500 tutsak idi. □atti'ye götürdüğüm sivil tutsaklar, beyler, piyadeler ve savaş arabaları onları saymak mümkün değil. Sonra sivil tutsakları □attuša'ya yolladım, ve alıp götürdüler.*

II. Murşili'nin önünden kaçan siviller arasında Huršanašša, Šuruda ve Attarimma⁸⁵ şehri halkı bulunmaktadır:

KUB XIV. 15

A.y. III

- 24 nu-□a ne- x-[.....]
- 25 ŠEŠ-ĪA.ia X [XX]-uš-ki-it [.....]
- 26 ZĪ-an □a-ar-ši-ia-nu<-nu>-un [.....]
- 27 am-mu-uk-ma-kán NAM.RA.MEŠ ku-it pí-ra-an ar-□a [pár-še-ir nu A-NA LUGAL-^DSĪN-a□ kiš-ša-an □a-at-ra-a-nu-un]
- 28 NAM.RA.MEŠ-□a-mu-kán ku-i-e-eš pí-ra-an ar-□a pár-še-ir NAM.RA ^{URU}□ur[-ša-na-aš-ša-kán NAM.RA ^{URU}Šu-]ru-ta
- 29 Û NAM.RA.MEŠ ^{URU}At-ta-ri-ma an-da ú-ę-ir nu-□a-ra-āt ku-□[a-pí.....-an-ta-a]t
- 30 ar-□a-□a-ra-at-za šar-ra-an-da-at nu-□a-kán ták-ša-anšar-r[a-an Ī-NA ^{HUR.SAG}A-ri-]in-[na-a]-ta
- 31 še-ir NAM.RA.MEŠ ^{URU}□ur-ša-na-aš-ša-aš-ma-aš-kán NAM.RA ^{URU}At-[ta-ri-im-ma Û] NAM.RA ^{URU}Šu-ru-da
- 32 an-da Ī-NA ^{URU}Pu-ra-ān-ta-ia-□a-kán ták-ša šar-ra-ān[še-ir]
- 33 NAM.RA ^{URU}□ur-ša-na-aš-ša-ia-□a-aš-ma-aš-kán NAM.RA [^{URU}At-ta-ri-im-ma] Û NAM.RA ^{URU}Šu-ru-ta an-da

KUB XIV. 15

A.y. III

27–33 *Önümünden kaçan siviller sebebiyle, Šarri-Kušuh'a yazdım," bazı siviller önümünden kaçtı. □uršanašša şehrinin sivilleri, Šuruta şehrinin sivilleri ve*

⁸⁵ Termessos/Güllük Dağı.

Attarimma şehrinin sivilleri geldiler, ve onlar her nereye [.....] Onlar ayrıldı. Yarısı Arinnanda dağında, □uršanašša şehrinin sivilleri, Attarimma şehrinin sivilleri, Šuruta şehrinin sivilleri oradaydı. Diğer yarısı Puranda şehirde idi- □uršanašša şehrinin sivilleri, Attarimma şehrinin sivilleri, Šuruta şehrinin sivilleri oradaydı.

Kapsamlı yıllıklarda ise bu olay şu şekilde anlatılmaktadır:

KUB XIV. 15//KUB XIV. 16

A.y. III

- 34 nu-mu-kán NAM.RA.□Í.A ku-it pi-ra-an ar-□a pár-še-ir nu-uš-ma-
aš[-kán □UR.SAG.MEŠ na-ak-]kī-e-eš EGİR-pa
- 35 e-ip-pir nu-za ^ILUGAL-^DSİN-an LUGAL ^{URU}Kar-ga-miš ŠEŠ-ÍA
X[.....ta-pa-]ri-ia-an ti-it-ta-nu-nu-un
- 36 NAM.RA.H[Í.A-□a-kán] ku-it pí-ra-an ar-□a pár-še-ir nu-□a-aš-m[a-
aš-ká](n □UR.SAG).MEŠ na-ak-ki-ia-aš
- 37 EGİ[R-pa e-i]p-pir MU.KAM-za-ma-□a-an-na-aš še-ir te-e-pa-u-e-
e(š-ša-an-za nu-□a-kán) ú-□a-at-ten
- 38 1-[e-da-](ni ku)-e-da-ni-ik-ki □a-ar-pa ti-ia-ṽ-e-ni nu-□(a-ra-an-kán
kat-ta) ú-ua-te-u-e-ni
- 39 [nu-^DUTU^{ŠÍ}] (Í-N)A □UR.SAG A-ri-in-na-an-da pa-a-un a-ši-ma
(□UR.SAG) A-ri-i](n-na-an-da-a)š me-ik-ki
- 40 (na)-ak-ki-iš a-ru-ni-ia-aš-kán pár-ra-an-da pa-a-an-za na(m-ma-aš mr-
ik-ki pár-ku-u)š □a-ar-□u-i-ša-aš
- 41 nam-ma-aš ^{NA}pí-e-ru-na-an-za nu-kán ÍŠ-TU ANŠU.KUR.RA.MEŠ
š(a-ra-a pí-en-nu-ma-a)n-zi Ú-UL DÚ-ri
- 42 NAM.RA.MEŠ-ma-an pa-an-ku-uš □ar-ta ERİN.MEŠ-ia-kán pa-an-
ku-(uš še-ir e-eš-ta) nu-kán ÍŠ-TU ANŠU.KUR.RA.MEŠ
- 43 ku-it ša-ra-a pí-en-nu-ma-an-zi Ú-(UL ki-ša-at nu ^D)[UTU^{ŠÍ} A]-NA
KARAŠ.□Í.A GİR.it
- 44 pí-ra-an □u-u-i-ia-nu-un nu-ká(n Í-NA □UR.SAG A)[-ri-in-n](a-an-da
GİR.it š)a-ra-a pa-a-un

KUB XIV. 15//KUB XIV. 16

A.y. III

34–44 *Önümden kaçan siviller, (tırmanması zor?) dağları zapt ettiler. Kardeşim Karkamış kralı Šarri-Kušuh’u emrim altına aldım [...]. “Siviller kaçıp tırmanması zor dağlara hâkim oldular ve yıl (zaman) bizim için kısa, gel! Her birini kuşatacağız ve onları aşağı indireceğiz!” Böylelikle, ben, Güneş, Arinnanda dağına gittim. Arinnanda dağı çok zorluydu, deniz kıyısındaydı. Ayrıca çok yüksek ve tırmanması zordu. Ayrıca çok taşlı ve kimse savaş arabası ile tırmanamazdı. Tüm siviller ona hakim olmuştu ve tüm birlikler oradaydı (onun tepesindeydi). Kimse savaş arabasıyla çıkamayacağı için, ben, Güneş, ordumun önünde yürüdüm. Arinnanda dağına yürüyerek tırmandım.*

KUB XIV. 15// KUB XIV. 16

A.y. III

- 45 nu-kán NAM.RA.MEŠ ka-aš-ti ka-ni(in-ti an-da □)[a-at-ki-eš- nu-
nu](-un nu-)uš-ši ma-a□-□a-an
- 46 ka-aš-ti ka-ni-in-ti na-ak-ki-e-eš-ta nu-kán NAM.RA.MEŠ kat-ta ú-e-
ie na-at-mu GİR.MEŠ-aš
- 47 kat-ta-an □a-li-ia-an-da-at BE(-LÍ-NÍ-□a-an-na-aš li-e □ar-ni-ik-ti)
nu(-□a)-an-na-aš-za BE-LÍ-NÍ
- 48 ĪR-an-ni da-a nu-□a-an-na-aš-k(án ^{URU}□a-at-tu-ši ša-ra-a pí-e-□u-)te
[nu-](m)u ma-a□-□a-an NAM.RA.MEŠ
- 49 GİR.□Ī.A-aš kat-ta-an □a-a-li-ia(-an-da-at nu-kán NAM.RA.MEŠ ĪS-
TU ^{UR.SAG}A-ri-in-)na-an-da kat-ta
- 50 ú-□a-te-nu-un nu-za am-mu-uk 1-aš Ī(-NA É-ĪA 1 X 10000 5 X LÍ-
İM 5 X 100 NAM.RA.M)EŠ ú-□a-te-nu-un
- 51 ^{URU}□a-at-tu-ša-aš-ma-za ERĪN.MEŠ ANŠU.KUR.RA.MEŠ
ERĪN.MEŠ (ša-a-ri-ku-□a-aš-ša NAM.RA ku-i)n
- 52 (ú-□a-te-it nu-uš)[-ša-a]n kap-pu-u-□a- u-□a-ar NU.GÁL (e-eš-ta)

KUB XIV. 15// KUB XIV. 16

A.y. III 45–52 *Sivilleri açlık ve susuzluğa mahkum ettim. Açlık ve susuzluk onlara ağır gelince, siviller aşağıya indiler ve onlar ayaklarımın kapandılar, “Efendimiz, bizi öldürme! Efendimiz bizi*

tabiliğine al! Bizi □attuša'ya götür!" siviller ayaklarımın kapandıklarında, sivilleri Arinnanda dağından indirdim, her birini evime götürdüm–15.500 sivil tutsak. Bir o kadar sivil tutsak šarikuwa piyadesi ve savaş arabası hesaba katılmadı. Ben tek başıma 15.500 tutsağı evime götürdüm, fakat Hitit birliklerinin, atlı birliklerinin ve sarikuwa birliklerinin aldığı tutsakları saymak mümkün değil.

Arinnanda dağındaki galibiyetten sonra II. Murşili Aštarpa Nehri bölgesinde Ay festivali için konaklamıştır. Bu konuda, aynı metnimiz şu bilgileri aktarmaktadır:

KBo III. 4

§19 Ö.y. II

46 nu-za- ma-a□-□a-an ^{UR.SAG}A-ri-in-na-an-da-an tar-a□-□u-un

KBo III. 4

§19 Ö.y. II

46 Arinnanda dağını aldığımında,

KBo III. 4

Ö.y. II

47 nam-ma EGİR-pa Í-NA ^{ID}A-aš-tar-pa ú-□a-nu-un nu-za ^{BÁD}KARAŠ

48 Í-NA ^{ID}Aš-tar-pa □a-a□-nu-nu-un nu-za EZEN MU^{Ti}a-pí-ia i-ia-nu-un

49 nu-ki-i Í-NA MU 1. KAM i-ia-nu-un

KBo III. 4

Ö.y. II

47–49 sonra Aštarpa Nehrine geri geldim. Aštarpa nehrindeki kaleyi kuşattım. Ay festivalini orada kutladım. Bunu bir yıl içinde yaptım.

Kral Arinnanda'daki sivilleri hâkimiyeti altına aldıktan sonra Puranda'daki siviller meselesini halletmek için tekrar sefere çıkmıştır. Bu sefer, **KUB XIV. 15// KUB XIV. 16** numaralı metinlerde aşağıdaki şekilde nakledilmektedir:

A.y.III B

23 nu-kán ma-a□-□a-an İŞ-TU ^{UR.SAG}A-rî-[in](-na-an-da NAM.RA.MEŠ kat-
)ta ú-□a-te-nu-un

- 24 na-an-kán ^{URU}KUBABBAR-ši pa-ra-a ne-e-□-□u-u[n nu ^DUTU^{Ši}] (Ī.NA ^{URU}P)u-ra-an-da A-NA N(AM.RA.)M[EŠ]
- 25 EGĪR-an-da pa-a-un ma-a-□-□a-an-ma Ī-NA ^{URU}[.....] (a-ar-□u-un nu A-NA LÚ.MEŠ) [^{URU}]Pū-ṛa(-an-ḍa)
- 26 □a-at-ra-anu-un šu-me-eš-□a-aš-ma-aš ĪR.MEŠ A-B[Ī-ĪA] (e-eš-te-en nu-□a-aš-ma)[-aš A-BU-Ī] (A da-a-aš)
- 27 nu-□a-aš-ma-aš A-NA U-u□-□a-LÚ ĪR-an-ni pa-i[š-ta a-pa-a-aš-ma-□a A-NA LUGAL KUR A□-□i-](ú-□a-a)
- 28 EGĪR-an ti-i-ia-at nu-□a ku-u-ru-ri-ia(□-ta) [š-u-me-eš-ma-za EGĪR-pa am-me-el]
- 29 ki-iš-du-ma-at nu-□a A-NA U-u□-□a-LÚ (EGĪR-an) [li-e nam-ma ti-ia-at-te-ni nu-□a-aš-kán]
- 30 am-me-el ku-i-e-eš ^{ĪR.MEŠ}-ĪA NAM.RA (^{URU}□ur-ša-ṇa-aš-ša) [NAM.Ra ^{URU}Šu-ru-da]
- 31 Û NAM.RA ^{URU}At-ta-a-ri-im-ma [an-da ú-e-ir] (nu-□a) [-ra-aš-m](u ṇa-ṛa-a) [pí-eš-ten]
- 32 a-pu-u-uš-ma-mu EGĪR-pa ki-iš-ša[-an □a-at-ra-a-ir.....]
- 33 □ar-ṽe-ni nu-□a-kán an-za-a-aš ku-[i-e-eš ^{ĪR.MEŠ}-KA an-da ú-e-ir Ú-UL-□a-ra-aš-ta
- 34 pa-ra-a pí-i-ia-u-e-ni Ī-[NA.....]
- 35 ma-a-an-□a-ra-aš-kán a-ru-ni an[-da.....]
- 36 nu-□a-aš-ši EGĪR-an-da u-i-[ia-u-e-ni.....]
- 37 tar-nu-um-me-e-ni am-mu-[uk-ma.....]

23-37 Sivilleri Arinnanda Dağı'ndan indirdiğim zaman onları, □attuša'ya gönderdim, ben, güneş, ardından Puranda'daki sivillerin yanına gittim. [.....] şehrine vardığımda, Puranda'lı adamlara yazdım-“Siz babama tabiydiniz. Babam sizi (hakimiyeti altına) aldı ve U□□aziti'ye tabilik verdi. Fakat O Ahhiyawa kralını destekledi ve düşman oldu. (Şimdi) siz tekrar benim oldunuz! U□□aziti'yi daha fazla desteklemeyin! Size gelen □uršanašša halkını, Šuruda halkını, Attarimma halkını, onları bana verin!” Onlar bana

şöyle yazdılar, “[.....] bizim! Hangi tebaan bize gelirse, onları sana geri vermeyeceğiz! [...]de, eğer onlar denizde [...]ona geri göndereceğiz [...] Fakat Uhhaziti bana şöyle yazdı; Sana hiçbir şey vermeyeceğim. Onlar bana (...) zorla (...) onun tebası

Bu mücadeleler olurken, II. Murşili'nin yıllıklarından Uhhaziti'nin öldüğünü öğrenmekteyiz. Gerçekten, **KBo III. 4** numaralı metinde, bu hadise şöyle anlatılmaktadır:

§ 20

50 ma-a-□-□a-an-ma □a-me-eš- □a-an-za ki-ša-at U-u□-□a-LÚ-iš ku-it GIG-at
51 na-aš-kán a-ru-ni an-da a-eš-ta^{DUMU.MEŠ.ŠU-NU}-ia-aš-ši kat-ta-an e-šir
52 nu- kán U-u□-□a-LÚ-iš a-ru-ni an-da BA.UG₅^{DUMU.MEŠ.ŠU-NU}-ma-za ar-□a
53 šar-ra-an-da-at nu-kán 1-aš ŠA(G) A.AB.BA-pít e-eš-ta 1-aš-ma-kán
54 Ta-pa-la-zu-na-ú-li-iš a-ru-na-az ar-□a ú-it nu-kán KUR^{URU}Ar-za-u-□a ku-it
□u-u-ma-an
55 X X X X X Í-NA^{URU}Pu-ra-an-da ša-ra-a pa-a-an e-eš-ta
56 nu[-kán Ta-p]a-la-zu-na-□a-liš Í-NA^{URU}Pu-ra-an-da ša-ra-a pa-it

KBo III. 4

§ 20

50-56 Bahar geldiğinde, U□□a-ziti hasta ve denizin ortasında olduğundan, oğulları onunla kaldılar. U□□a-ziti denizin ortasında öldü. Oğulları bölündü: biri denizde kaldı, ve diğeri, Tapalazunauli, denizden görüldü. Çünkü bütün Arzawa memleketleri [...] onlar Puranda'ya tırmanmıştı (gitmişti). Böylece Tapalazunauli Puranda'ya tırmandı (gitti).

Bundan sonra II. Murşili ile yukarıda da belirtildiği gibi kuşattığı Puranda dağından inen Uhhaziti'nin oğlu Tapalazunauli mücadeleye başlamıştır. Bu mücadele II. Murşili'nin yıllıklarında şöyle anlatılmaktadır:

KBo III. 4

§21 Ö.y. II

- 57 [nu ^DUTU^{ŠÍ} ERÍN.MEŠ ^{URU}□a-at-]ti kar-pa-pu-un nu Í-NA ^{URU}Pu-ra-an-da MÉ-ia pa-a-un
- 58 [nu-ká]n ^ITa-pa-l]a-zu-na-□]a-liš IŠ-TU ERÍN.MEŠ ANŠU. KUR.RA.MEŠ ^{URU}Pu-ra-an-da-za kat-ta ú-it
- 59 [na-aš-m]u za-a□-□i-ia me-na-a□-□a-an-da ú-it na-aš-mu-kán A-NA A.ŠA(G) A.QAR-ŠU
- 60 [an-da] ME-ia ti-ia ti-ia-at na-an ^DUTU^{ŠÍ} MÉ-ia-nu-nu-un
- 61 [nu-mu ^D]UTU ^{URU}A-ri-in-na GA[ŠAN-IA] ^DU NĪR.GÁL BE-LÍ-ĪA
- 62 [^DMe-iz-zu-u]l-la-aš DĪNGĪR.MEŠ-ia □u[-u-ma-an-t]e-eš pí-ra-an □u-u-i-e-ir nu-za Tá-pa-la-zu-na-ú-□a-li-in
- 63 [...QA-DU] ERÍN.MEŠ-ŠU ANŠU.KUR.RA. MEŠ-ŠU tar-a□-□u-un na-an-kán ku-e-nu-un
- 64 [nam-ma-an EGĪR-]an A□-BAT nu-pa-a-un ^{URU}u-ra-an-da-an an-da □a-a□-nu-nu-un
- 65 [na-an-kán an-da] □a-at-ki-eš-nu-nu-un nu-uš-ši- kán ú-i-da-a-ar ar-□a da-a□-□u
- §22
- 66 [GĪM-an-ma-kán ^{URU}P]u-ra-an-da-an an-da □a-at-ki-eš-nu-nu-un
- 67 [nu-ša-an Tá-pa-la-zu-n]a-ú-liš ku-iš DUMU U-u□-□a-LÚ Í-NA ^{URU}Pu-ra-an-da še-ir e-eš-ta
- 68 [na-aš na-a□-šar-ri-ia-a]t-ta-at na-aš-kán ^{URU}Pu-ra-an-da-za MĪ-az kat-ta □u-za-iš
- 69 [nam-ma-za DUMU.MEŠ-ŠU NA]M.RA.MEŠ-ia ša-ra-am-na-az pí-ra-an □u-u-i-nu-ut
- 70 [na-an-kán ^{URU}Pu-ra-an-da-z]a kat-ta pí-e-□u-te-it
- §23
- 71 [ma-a□-□a-an-ma ^DUTU^{ŠÍ} iš-t]a-ma-aš-š-un Tá-pa-la-zu-na-□a-kán
- 72 [MĪ-az kat-ta □u-□a-iš nam-m]a-□a-za DUMU.MEŠ-ŠU NAM.RA.MEŠ-ia
- 73 [ša-ra-am-na-az pí-ra-an □]u-i-nu-ut nu-□a-ra-an-kán kat-ta pí-e-□u-te-it

- 74 [nu-uš-ši ^DUTU^{ŠI} ERÍN.MEŠ ANŠU.KUR.R]A.MEŠ EGİR-an-da u-i-
ia-nu-un
- 75 [na-at Tá-pa-la-zu-na-□a-li-i]n KAS-ŠÍ EGİR-an-da ta-ma-aš-šir
- 76 [nu-uš-ši-kán DUMU. MEŠ-ŠU NA]M.RA. MEŠ-ia ar-□ada-a-ir na-
an EGİR-pa
- 77 [ú-□a-te-ir Tá-pa-la-zu-na-□a-li-iš-ma-k]án 1-aš SAG.DU-aš iš-páa-
za-aš-ta
- 78 [.....] na-an-za-an ERÍN.MEŠ-pít
ANŠU.KUR.RA.MEŠ da-a-aš
- §24
- 79 [.....^{URU}Pu-ra]-an-da-an an-da □a-at-ki[-e]š-nu-nu-un
- 80 [.....za-a□-□i-ia-nu-]un
- 81 [nu-mu ^DUTU ^{URU}A-ri-in-na GAŠAN-ĪA ^DU NĪR.GÁL EN-Ī]A ^DMe-
iz-zu-ul-la[-aš]
- 82 [DĪNGĪR.MEŠ-ia □u-u-ma-an-te-eš pí-ra-an □u-u-i-e-ir nu-]za
^{URU}Pu-ra-an-da-a[n tar-a]□-□u-un
- 83 [nu-za ku-in NAM.RA Ī-NA É LUGAL ú-□a-te-nu-un n]a-aš 1 X
10000 5 LĪ-ĪM [x X]100 NAM.RA
- 84 [e-eš-ta ^{URU}KUBABBAR-aš-ma-za EN.MEŠ ERÍN.MEŠ
ANŠU.KUR.RA.ME]Š-ia ku-i[n NAM.RA] GUD UDU
- § 25
- 1a [.....]
- 1b [.....]
- 1c [.....]an-da [e-e]š-ta
- 1 [.....] X X [X D]UMU U-u□-□a-LÚ
- 2 [.....n]a-aš-k[án a-]ru-na-az
- 3 [ar-□a pa-it na-ašĪ]T-TÍ LU[GAL KU]R A□-□i-ia-□a-a
- 4 [an-da ú-it nu ^DUTU^{ŠI}] ĪŠ-TU ^{GIŠ}MÁ u-i-ia-nu-un
- 5 [na-an-ši LUGAL KUR A□-□i-ia-□a-a pa-ra-a pí-eš-]ta na-an-kán ar-□a úa-te-ir
- 6 [kat-ti-iš-ši-ma-kán ku-in NAM.RA.MEŠ a]r-□a ú-□a-te-ir
- 7 [na-aš ĪŠ-TU NAM.RA ^{URU}.....] Û ĪŠ-TU NAM.RA ^{URU}Li-pa
- 8 [an-da 1-e-it-ta X X 10 000 X LĪ-ĪM x X 100] NAM.RA e-eš-ta

9 [na-an-kán^{URU}KUBABBAR-ši pa-ra-a n]e-e-□-□u-un na-an ar-□a ú-□a-te-ir

KBo III. 4

§21 Ö.y. II

57-65 *Ben, Güneş, □atti birliklerini düzenledim, ve savaşmak için Puranda'ya gittim. Tapalazunawali, piyadeleri ve savaş arabaları ile Puranda'dan aşağı geldi, ve savaş için karşıma çıktı. Benimle kendi sahasında ve bölgesinde (ovasında?) savaşa başladı. Ben, Güneş, onunla savaştım. Arinna'nın Güneş Tanrıçası, Efendim, kudretli Fırtına Tanrısı, efendim, Mezulla ve tüm tanrılar önümdeydi. Tapalazunauli'nin piyadelerinin ve savaş arabalarının üstesinden geldim. Onları öldürdüm. Onlara merhamet etmedim, Puranda şehrini kuşatmaya başladım. Onun etrafını çevirdim. Suyu ondan aldım.*

§22

66-70 *Puranda'yı kuşattığım zaman, Tapalazunauli, U□□a-ziti'nin oğlu, Puranda'daydı. O korkmaya başladı ve gece Puranda'dan kaçtı. Ayrıca, o çocuklarının ve halkının kaçmasını sağladı. Onları Puranda'dan aşağıya indirdi.*

§23

71-78 *Ben, Güneş, Tapalazunauli'nin gece kaçtığını duyduğumda. Ayrıca O çocukları ve halkı da kaçırmıştı. O onları aşağı indirdi. Hemen ardından, Ben, Güneş, arkasından asker ve savaş arabası yolladım. Onlar yolda Tapalazunauli'nin üstesinden geldiler, ve onlar çocukları ve sivilleri alıp, onları geri getirdiler. Sadece Tapalazunauli kaçtı. Buldukları tüm ganimet alındı ve askerler ve savaş arabaları arasında paylaştırıldı.*

§24

79-84 *[...] Puranda şehrini kuşattım. [...] Onunla savaştım. Arinna'nın Güneş Tanrıçası, Efendim, kudretli Fırtına Tanrısı, Efendim, Mezulla, ve tüm tanrılar benimleydi. Puranda'yı aldım. Saraya götürdüğüm sivil tutsaklar: 15.000 sivil tutsak. Hatti'ye götürdüğüm sivil tutsaklar, öküz ve koyun, piyade ve savaş arabası saymak mümkün değil.*

§25

1-9 [...] U□□a-ziti'nin oğlu [...] denizin karşısına gitti. O [...] Ahhiyawa kralına gitti, ben, Güneş, [...] tekneyle gönderdim. Ahhiyawa kralı Onu O'na verdi, ve Onlar Onu geri getirdiler. Onlar ayrıca, Onunla olan sivil tutsakları da geri getirdiler. O [...]nın sivil tutsakları ile ve Lipa şehrinin sivil tutsaklarının sayısı (X), onları □attuša'ya yolladım, ve onlar onları aldılar.

Uhhaziti'nin oğulları karşısında galibiyetler kazanan II. Muršili, bu mücadele esnasında Arzawalı güçlerin yanında olan Šeha Nehri Ülkesi üzerine de bir sefer düzenlemiştir. Burada dikkat çeken nokta Šeha Nehri Ülkesi kralı Manapa-Tarhunda'yı, II. Muršili'nin, kardeşlerinin elinden kurtarıp Karkiša ülkesine sığınmasına olanak sağlamasına rağmen, Manapa-Tarhunda'nın böyle bir tavır sergilemesidir.

KUB XIV. 15

A.y. IV

- 15 na-an-kán ma-mu-[uk A-NA] LÚ.MEŠ [^{URU}Kar-ki-ša an-da] □a-tar-na-a□[-□u-un]
- 16 nam-ma-aš-ši LÚ.MEŠ ^{URU}Kar-ki-ša še-i[r pí-i-ia-an-ni-iš-k[i-nu-un Ma[-na-pa-^DU-aš-ma]
- 17 am-me-e-da-az Ú-UL ti-i-ia-at nu-mu U□-[-□a-LÚi]iš ku-it [ku-u-ru-ri-ia-a□-ta]
- 18 na-aš-za İŠ-TU ŠA U-u□-□a-LÚ ki-ša-at n[u-uš-ši] EGİR-an ti-i-[ia-at nu ^DUTU^{Šİ} İ-NA ^{İD}Še-e-□a]
- 19 pa-a-un ma-a□-□a-an-ma-mu Ma-na-pa^DU-aš DUMU Mu-u-□a-UR.MA□ iš-ta-ma-[aš-ta ^DUTU^{Šİ}-□a]
- 20 ú-iz-zi nu-mu LÚ TE₄-MA me-na-a□-□a-an-da u-i-ia-at nu-mu kiš-ša-an □a[-at-ra-a-iš BE-LÍ-□a-mu]
- 21 li-e ku-e-ši nu-□a-mu-za BE-LÍ İR-an-ni da-a nu-□a-mu-kán ku-it LÚ.MEŠ [an-da ú-e-ir]
- 22 nu-□a-ra-at A-NA BE-LÍ -İA pí-eš-ki-mi am-mu-uk-ma-aš-ši ki-iš-ša-an EG[İR-pa AQ-B]İ

- 23 an-ni-ša-an-□a-ták-kán ku-□a-pí ŠEŠ.MEŠ-KA ^{KUR}-e-az ar-□a □a-
at-ku-nu-ir
- 24 nu-□a- ták-kán A-NA LÚ.MEŠ ^{URU}Kar-ki-ša an-da □a-a-tar-na-a□-
[□u-u]n
- 25 nam-ma-□a-at-ta LÚ.MEŠ ^{URU}Kar-ki-ša še-ir pí-i-ia-ni-iš-ki-nu-un nu-
□a a-pí-ia

KUB XIV. 15

- 26 am-mu-uk EGİR-an Û-UL ti-i-ia-at nu-□a A[-NA U□-]□a-LÙ
^{LÚ}KÚR-ĪA EGİR-an
- 27 ti-i-it-at ki-nu-na-□a-du-za ĪR-an-ni da[-a□-□i m]a-an-ši pa-un-pít
ma-a-na-an ar-□a
- 28 □ar-ni-in-ku-un nu-mu-kán AMA-ŠU me-na-a□-□a[-an-da pa-ra-]a
na-iš-ta na-aš-mu ú-it
- 29 GİR.MEŠ-aš kat-ta-an □a-li-ia-at-ta-at nu-mu k[iš-ša-a]n IQ-BI BE-
LĪ-NĪ-□a-an-na-aš
- 30 li-e □ar-ni-ik-ti nu-□a-an-na-aš-za BE-LĪ-NI ĪR-an-ni [da-]a nu-mu
SAL^{TU}₄ ku-it
- 31 me-na-a□-□a-an-da ú-it na-aš-mu GİR.MEŠ-aš GAM-an □a-li-ia-[at-
]ta-at nu A-NA SAL^{TI}
- 32 ka-a-ri ti-ia-nu-un nu-nam-ma Ī-NA ^{ID}Še-e-□a Ú-UL pa-a-un.

KUB XIV. 15

A.y. IV

15-25 *Manapa-Tarhunda'nın kardeşleri Onu memleketinden kovdukları için, O Karkışalı adamların yanına kaçtı (Karkışalı adamlara onun sorumluluğunu verdim) Karkışalı adamları Onun için ödüllendirdim. Manapa-Tarhunda bana sadık kalmadı. U□□a-ziti bana düşman olduğu için, O U□□a-ziti'ye gitti ve O'nu destekledi. Ben, Güneş, Šeha Nehri Memleketi'ne gittim. Manapa-Tar□unta, Muwa-Walma'nın oğlu, "Güneş geliyor!" diye işittiğinde, huzuruma bir haberci gönderdi. O şöyle yazdı; "Efendim, beni öldürme! Efendim, beni hakimiyetine al! Bana her kim gelirse sana iade edeceğim!" O'na şöyle cevap verdim; "önceden kardeşlerin seni*

memleketinden sürdükleri vakit, seni Karkiša adamlarının yanına gönderdim. Karkiša adamlarını senin için ödüllendirdim”. Fakat sen beni orada desteklemedin! Sen düşmanım U□□a-ziti’yi destekledin. Şimdi ben seni hakimiyetime alacak mıyım?” ona gittiğimde, onu mahvettiğimde, O annesini huzuruma gönderdi, ve o ayaklarımı kapandı. O bana şöyle söyledi; “efendimiz, bizi mahfetme! Efendimiz, bizi hâkimiyetine al!” bir kadın huzuruma gelip ayaklarımı kapandığı için, kadına acıdım ve Šeha Nehri Memleketi’ne gitmedim (sefer yapmadım). Šeha Nehri memleketinde Manapa-Tarhunda’yı hâkimiyetime aldım.

Aynı olay **KBo III.4** numaralı metinde şu şekilde anlatılmaktadır:

§26

- 10 [GĪM-an-ma-kán Ī-NA KUR ^{ID}Še-e-□]a EGĪR-pa ú-□nu-kán Ī-NA ŠA(G)
^{ID}Še-e-□a
- 11 [Ma-na-pa-^DU-aš ku-iš EN-aš e]-eš-ta ma-a-na-an za-a□-□i-ia-nu-un nu-mu
ma-a□-□a-an
- 12 [Ma-na-pa-^DU-aš iš-ta]-ma-aš-ta LUGAL.KUR □at-ti-□a ú-iz-zi
- 13 [na-aš na-a□-šar-ri-i]a-at-ta-at na-aš-mu nam-ma me-na-a□-□a-an-da
- 14 [Ú-UL ú-it nu-m]u-kán AMA-ŠU LÚ.MEŠ ŠU.GĪ SAL.MEŠ ŠU.GĪ-ia
- 15 [me-na-a□-□a-an-da] pa-ra-a na-iš-ta na-at-mu ú-e-ir GĪR-MEŠ-aš kat-ta-an
- 16 [□a-a-li-i-e-ir] nu-mu SAL.MEŠ ku-it GĪR.MEŠ-aš GAM-an □a-a-li-i-e-ir
- 17 [nu A-NA SAL.MEŠ] □a-a-an-da ka-a-ri ti-ia-nu-un nu nam-ma Ī-NA ^{ID}Še-e-
□a
- 18 [Ú-UL p]a-a-un nu-kán NAM.RA ^{URU}KUBABBAR-ti ku-iš Ī-NA ^{ID}Še-e-□a
- 19 [an-d]a e-eš-ta na-an-mu pa-ra-a pí-i-e-ir nu-mu NAM.RA ku-in
- 20 pa-ra-a pí-i-e-ir na-aš 4 LĪ-ĪM NAM.RA e-eš-ta na-an-kán ^{URU}KUBABBAR-
ši
- 21 pa-ra-a ne-e□-□u-un na-an ar-□a ú-□a-te-ir Ma-na-pa-^DU-an-ma-za

§26

10-21 Šeha Nehri Memleketine geldiğimde, Manapa-Tar□unta, Šeha nehri memleketinin efendisi, onunla savaşmıştım. Fakat Manapa-Tar□unta,

Hatti memleketi kralı geliyor diye işittiğinde, korktu ve karşıma çıkmadı. O annesini, yaşlı adamları ve yaşlı kadınları huzuruma gönderdi. Onlar ayaklarımın kapandılar. Kadınlar ayaklarıma kapandığı için, onlara kadınları için acıdım, ve Šeha Nehri (memleketine) gitmedim. Šeha Nehri memleketindeki tüm sivil tutsaklar, 4000 sivil tutsak, ve ben onları □atti'ye gönderdim. Šeha Nehri memleketindeki Manapa-Tarhunda'yı tabiliğime aldım.

Daha sonra Hitit kralı yönünü Mira memleketine çevirmiştir. Burada geçen hadiseler ise şöyle anlatılmaktadır:

KUB XIV. 15//KUB XIV. 16

A.y.IV

- 34 nam-ma Í-NA KUR^{URU}Mi-ra-a EGİR-pa ú-□a-nu-un nu KUR^{URU}Mi-ra-a ta-
ni-nu-nu-un
- 35 nam-ma^{URU}Ar-ša-ni-in^{URU}Ša-a-ra-u-□a-an^{URU}İm-pa-an-na ú-e-te-nu-un na-
aş BĀD-eš-na-nu-un
- 36 na-aš ERÍN.MEŠ a-ša-an-du-la-az e-ip—pu-un^{URU}□a-a-pa-nu-□a-an-na
ERÍN.MEŠ a-ša-an-du-la-za
- 37 e-ip-ğu-un nam-ma [Í-N]A^{URU}Mi-ra-a¹Maš-□u-i-lu-□a-an EN-iz-na-an-ni ti-
it-ta-nu-nu-un
- 38 nu A-NA Mašaš-□u-i-l[□u-□]a kiš-ša-an me-ma-a□-un zi-ik-□a-kán
¹PÍŠ.TUR-aš
- 39 PA-NÍ A-BĪ-ĪA pít-tí-ia-an-ti-li an-da ú-it nu-□a-at-ta A-BU-ĪA ša-ra-a da-a-
aş
- 40 nu-□a-du-za^{LÚ}□A-TA-NU i-ia-at nu-□a-at-ta^{SAL}Mud-□a-at-tin a-pí-el
DUMU.SAL.-ZU
- 41 SAL+KU-ĪA A-NA DAM_UT-TI-ŠU pí-eš-ta EGİR-an-ma-□a-ra-aš-ta Ú-
UL ti-i-ia-at
- 42 nu-□a-at-ták-kan^{LÚ.MEŠ}KÚR.KA še-ir Ú-UL ku-en-ta nu-□a-at-ta am-mu-uk
EGİR-an
- 43 ti-i-ia-nu-un nu-□a-ták-kán^{LÚ.MEŠ}KÚR.KA še-ir ku-e-nu-un nam-[ma-]□a
URU.AŠ.AŠ.□ĪA

44 ú-e-te-nu-un nu-□a-ra-aš BÁD-eš-na-nu-un nu-□a-ra-aš ERÍN.MEŠ a-ša-ḫan-
du-la-az

45 e-pi-pu-un nu-□a-at-ta Í-NA^{URU} Mi-ra-a EN-an-ni ti-it-ta-nu-nu-un

KUB XIV. 15

A.y. IV

46 [nam-ma-aš-ši 6 X] 100 ERÍN.MEŠ A-NA SAG.DU-ŠU uš-ki-iš-ká-at-tal-la-
an-ni pí-i□-□u-un

47 [nu-uš-ši kiš-ša-]an me-ma-a□-□u-un LÚ.MEŠ^{URU} Mi-ra-u□a ku-it mar-ša-
an-te-eš

48 [nu-□a-at-ta] ka-a-aš 6 X 100 ERÍN.MEŠ SAG.DU-i uš-ki-iš-ká-tal-la-aš e-
eš-du A-NA LÚ.MEŠ^{URU} Mi-ra-a-ma-□a-za

49 [an-da li-e]ú-e-ri-ia-an-za pi-ra-an-na-□a-aš-ma-aš li-e ú-e-ri-an-ni-iš-ki-ši

50 [GÍM-an-ma KUR]^{URU} Mi-ra-a ta-ni-nu-nu-un nu-kán KUR^U[^{RU}.....]

51 [GIM-an-ma Í-NA^{URU}A]-ú-ra a-ar-□u-un nu-m[u.....]

52 [.....KUR^{URU}Mi-]ra-a KUR^{URU}Ku-□a-li-[ia-ia.....]

53 [.....] KUR^{ID}Še-e-□a KUR^{URU}[Ap-pa-□i-ia-ia.....]

54 [.....].....[.....]

KUB XIV. 15

34–54 *Sonra Mira memleketine geldim, Mira memleketini düzenledim. Arşani, Šarawa, ve İmpanna şehirlerini kuşattım. Askeri birliklerini, □apanuwa şehrinin askeri birliklerini ele geçirdim. Sonra Mašhuiluva’yı Mira Ülkesi beyliğine getirdim. Ve Mašhuiluva’ya şöyle söyledim “Sen Mašhuiluva, önceden babama kaçak olarak geldin, ve babam seni kabul etti. Seni damadı yaptı, sana Muwatti’yi, kızı ve benim kardeşimi, eşliğe verdi. Ama o seni desteklemedi, düşmanlarını senin için öldürmedi. Ayrıca ben senin şehirlerini kuvvetlendirdim. Ve seni Mira memleketi beyliğine getirdim. Ve şahsi koruman olması için sana 600 (kişilik) birlik verdim, ve O’na şöyle söyledim “ Mira memleketinin insaları düzenbaz olduğu için, bu 600 kişilik birlik senin şahsi koruman olsunlar. Onların Mira halkı ile birleşmesine izin verme. Onların önceden birleşmesine izin verme!” Mira memleketini düzenlediğimde, [...] memleketini. Aura şehrine ulaştığımda, bana [...]. Mira*

*memleketi ve Kuwalya memleketi [...] Šeha Nehri memleketi, Appawiya memleketi
[...]*

KBo III. 4

§27

- 23 nam-ma Ì-NA KUR ^{URU}Mi-ra-ar pa-a-un nu KUR ^{URU}Mi-ra-a A-NA Maš-
□u-i-lu-□a AD-DÌN
- 24 KUR ^{ÍD}Še-e-□a-ma A-NA ^ÍMa-na-pa^DU AD-DÌN KUR ^{URU}□a-pal-la-ma A-
NA Tar-ga-aš-na-al-li
- 25 AD-DÌN nu-za-kánki-e KUR.KUR.MEŠ pí-e-di-iš-ši ÌR-na-a□-□u-un
- 26 nu-uš-ma-aš-kán ERÍN.MEŠ iš-□i-i□-□u-un nu-mu ERÍN.MEŠ pí-iš-ki-u-an
da-a-ir
- 27 nu-kán Ì-NA ŠA(G) KUR ^{URU}Ar-za-u-□a ku-it ŠE₄-ia-nu-un Ì-NA MU 2.
KAM-ma-mu
- 28 ^DUTU ^{URU}TÙL-na GAŠAN-ÌA ^DU NÌR.GÁL EN-ÌA ^DMe-iz-zu-ul-la-aš
DÌNGÌR.MEŠ-ia
- 29 □u-u-ma-an-te-eš pí-ra-an □u-u-i-e-ir nu-za KUR ^{URU}Ar-za-u-□a tar-a□-□u-
un
- 30 nu-za ku-it ^{URU}KUBABBAR-ši ar-□a ú-da-a□-□u-un ku-it-ma-za-kán pí-di-
iš-ši
- 31 ÌR-na-a□-□u-un nu-uš-ma-aš-kán ERÍN.MEŠ iš-□i-i□-□u-un nu-mu
ERÍN.MEŠ pí-eš[-ki]-u-an
- 32 da-a-ir nu-za KUR URUAr-za-u-□a ku-it □u-u-ma-an tar-a□-□u-un nza
^DUTU^{ŠÍ}ku-in
- 33 NAM.RA Ì-NA É LUGAL ú-□a-te-nu-un na-aš an-da 1-e-it-ta 6 X 10 000 6
LÌ-ÌM NAM.RA
- 34 e-eš-ta ^{URU}KUBABBAR-aš-ma-za EN.MEŠ ERÍN.MEŠ
ANŠU.KUR.RA.MEŠ-ia ku-in NAM.RA GUD UDU-ia
- 35 ú-□a-te-it nu-uš-ša-an kap-pu-u-□a-u-□a-ar NU.GÁL e-eš-ta
- 36 nu-za ma-a□-□a-an KUR ^{URU}Ar-za-u-□a □u-u-ma-an tar-a□-□u-un
- 37 nam-ma ^{URU}KUBABBAR-ši ar-□a ú-□a-nu-un nu-kán Ì-NA KUR ^{URU}Ar-za-
u-□a ku-it
- 38 an-da gi-im-ma-an-da-ri-ia-nu-un nu ki-i Ì-NA MU 1.KAM DÙ-nu-un

II. Murşili Arzawa memleketi üzerine yaptığı seferi ise şu şekilde özetlemektedir:

KBo III. 4

§27

23-38 *Sonra Mira Ülkesine gittim, ve Mira Ülkesini Maşhuiluva'ya verdim. Şeha Nehri Ülkesini Manapa-Tarhunda'ya verdim. Hapalla'yı Targaşnalli'ye verdim. Bu yerleri hakimiyetime aldım. Onların her birine bir ordu verdim, ve onlar orduları ile beni desteklemeye başladı. Arzawa memleketinde kışladığım için, ikinci yılda Arinna'nın güneş tanrıçası, efendim, kudretli fırtına tanrısı, efendim, Mezulla, hepsi benimleydi, Arzawa memleketini fethettim. Bazılarını Hattuşa'ya getirdim bazılarını yerlerinde hükmettim. Onlara ordu verdim ve onlar ordularıyla beni desteklemeye başladı. Arzawa memleketini aldığım için, benim, Güneş, saraya getirdiğim siviller 66.000 sivil tutsaktı. Hitit komutanlarının, birliklerinin ve atlı birliklerinin aldığı keçileri ve koyunları saymak mümkün değil. Tüm Arzawa memleketini aldığımında, Hattuşa'ya döndüm, ve tüm kışı Arzawa'da geçirdim, bunu bir yıl içinde yaptım⁸⁶.*

Görülüyor ki, II. Murşili, büyük bir uğraş verdikten sonra Arzawa Ülkesi üzerinde tekrar kontrolü sağlamıştı. Mira ve Kuwalya Memleketi kralı Maşhuiluva'nın isyanını bir tarafa bırakacak olursak, bu hakimiyet, IV. Tuthalya zamanına kadar devam edecektir. IV. Tuthalya döneminden sonra ise Hititler, Arzawa Ülkesi üzerindeki hakimiyetlerini tamamen kaybedeceklerdir.

⁸⁶ Goetze, a.g.e., 1938, s. 52-76.

2. 2. MİRA-KUWALYA ÜLKESİ

Mira Ülkesi⁸⁷ ile ilgili farklı lokalizasyon denemeleri bulunmaktadır; Doğu Kilikya⁸⁸, Frigya⁸⁹, Pamphilya⁹⁰, Astarpa ve Siyanti ırmaklarının güneyinde, Menderes vadisinde⁹¹. Fakat Hitit merkez bölgesine yakın olabileceği düşünüldüğü vakit, Afyon-Kütahya-Denizli üçgeninde olması daha kuvvetli bir ihtimaldir.

I. Şuppiluliuma'nın Hurri tehlikesi ile uğraştığı bir dönemde, Mira kralı Maşhuluva kardeşleri tarafından ülkesinden kovulduktan sonra Hitit kralına sığınmış, Hitit kralı da O'nu kızı Muwatti ile evlendirmiştir. Maşhuluva'nın Şuppiluliuma'nın kızı ile olan evliliğinden çocuğu olmaması üzerine, II. Murşili'nin de onaylamasıyla yeğeni *Kupantakurunta*'yı (*Kupanta-DKAL*) evlatlık olarak almıştır.

Hitit kralı, saltanatının 2. yılında, İmpa kentine saldıran Maşhuluva'yı Piyamaradu karşısında desteklemiştir. II. Murşili'nin Arzawa seferine başladığı 3. iktidar yılında, Hitit orduları Şehiriya Nehrini geçtikten sonra Aura kentinde Mira kralı Maşhuluva ile buluşup, Walma kenti yakınlarında Arzawalı düşman ile savaşmıştır.

Daha sonra Maşhuluva'nın, Pitaşşa bölgesindeki anti-Hitit oluşumlarını desteklediğini görmekteyiz. Maşhuluva vasallık görevlerini yerine getirmediği gibi, *E.GAL.GAP* isimli bir isyancıdan haber getirmek üzere iken, adı geçen şahısla ortak hareket etmeye başlamıştır⁹². Tüm bu olaylar üzerine Mashuiluva Hitit kralının emri ile Sallapa'ya çağrılmış, fakat O Maşa Ülkesine kaçmıştır. Bunun üzerine Hitit kralı

⁸⁷ Mira Ülkesi'nin geçtiği metinler; KBo III.4 III 23; KBo IV.3 I 14; KBo IV.7 I 21; KBo IV.7 II 5; KBo v.13 I 26; KBo XIV.4 I 31; KUB VI.41 I 20,22; KUB VI.41 I 30; KUB VI.43 Z.3 u.4; KUB XIV.15 I 27,31; KUB XIV.15 4 34,50,52 (+ KBo XVI.104); KUB XIV.15 24 Z.12,16; KUB XIX.59 III 17; KUB XXIII.25 Z.7; KUB XL.42 Ay.10. Bkz; Heinhold-Krahmer, a.g.e., 1977, s. 355.

⁸⁸ Forrer, Forschungen I, Karte.

⁸⁹ J.G.Macqueen, "Geography and History in Western Asia Minor in the Second Millenium B.C.", AS 18/1968, s. 177.

⁹⁰ Hitit belgelerine baktığımızda da; Kupanta Kurunta ile yapılan antlaşmadan hareketle, Mira ve Kuwalya Memleketi kralının Astarpa ve Siyanti Irmakları'nı kesinlikle geçmemesi istendiğine göre, Mira-Kuwalya Ülkesi'nin Hitit Ülkesi topraklarına tehlike oluşturabilecek kadar yakın olduğu anlaşılmaktadır. Bryce, buna dayanarak Astarpa Irmağı için Suğla Gölü'ne dökülen Çarsamba Çayı'nı önerirken, Siyanti Irmağı için de Beyşehir ve Suğla Gölleri'ni birleştiren bir ırmak olabileceğini belirtmektedir. Böylece Mira-Kuwalya Ülkesi, Anadolu'nun güney kıyısında veya kıyıya yakın bir yerde, ileride Pamphilya olarak adlandırılacak bölgede kurulmuş olduğunu öne sürmektedir. Bkz: Bryce, a.g.m., 1974, s. 105, 110-111.

⁹¹ Grastang&Gurney, a.g.e., 1959, s. 91-92.

⁹² Bryce, a.g.e., 2003, s. 65.

Mira kralını Maša ülkesine kadar takip etmiş, Maša halkı kaçağı krala teslim edene kadar da bu topraklara saldırmıştır. Maša Ülkesi halkı Mašhuiluva'yı teslim edince, II. Muršili bu kralı Hattuša'ya götürmüş ve Mira Krallığına da Kupantakurunta'yı getirmiştir. Mira Ülkesi'ne vasal olarak atanan Kupanta Kurunta ile II. Muršili arasında, Muršili'nin 12. iktidar yılında bir antlaşma teati edilmiştir⁹³.

Mira ve Kuwalya Kralı Kupantakurunta ile II. Muršili Arasındaki Antlaşma CTH 68

§3 (B I 11-21; E I 11; D I 12-21)

Babam tanrı olduğu zaman (öldüğünde) ve ben Majestem, babamın tahtına oturdum. Ve ben, ona destek oldum. Ve ben, onun arkasından gittim. Babamın tanrıları benim önümden koşular (bana yardım ettiler). Ve ben düşmanları onun için öldürdüm (yendim). Ve Arzawa ülkesinin tümünü yendim (ele geçirdim). Ve ben Majestem (ganimet) olarak aldıklarımı, □attuša şehrine sevk ettim. Fakat ben yerlerinde bıraktığım ülkelerin sınırlarını (sınırıma) koydum (kattım). Šeha Nehri Ülkesi'ni, Manapa-Tar□untaya verdim. Hapalla ülkesini, Targašnalli'ye verdim. Mira ülkesini ve Kuwalya ülkesini Maš□uiluva'ya [tekrar] verdim. Babasının evini, babasının tahtını ona geri verdim. Sonra onu, Mira ülkesine bey yaptım.

§4 (B I 22-29; D I 22-33)

Eskiden, Maš□uiluva'yı Mira ülkesine bey olarak tayin ettiğimde, bana, Maš□uiluva şöyle söyledi: "(Bana varis olacak) çocuk yok. İnsanlar bizim için homurdanacaklar (?). yarın şöyle veya böyle (diyecekler). Benim çocuğum olmadığı için, kardeşimin çocuğu Kupantakurunta'yı, beyim, bana evlatlığa ver. Ve o, benim oğlum olsun. Ve gelsin, gelecekte ülkeye o, bey [olsun]". Ve sen Kupantakurunta'yı, Mašhuiluva'ya evlatlığa [verdim]. Sonra Maš□uiluva'yı, Muwatti'yi ve sen Kupantakurunta'yı, Mira Kuwalya ülkesine yemin ettirdim. Üstelik ben Majestem Maš□uiluva'yı korudum, ve ona hiçbir şekilde kötülük yapmadım. Fakat Maš□uiluva bana (karşı) kavgaya girişti. Ve Pitašša ülkesini ve kölelerim (olan □atti ülkesi halkını bana karşı kıskırttı. Ve o, bana karşı neredeyse [savaş başlatacaktı].

§5 (D I 34-43)

Fakat ben Majestem, o meseleyi duyduğum zaman, ben Majestem herhangi bir şekilde Maš□uiluva'ya karşı kötülük planlamadım. Ve [hiçbir şekilde] ona kötülük

⁹³ Hawkins, a.g.m., 1998, s. 15.

yapmadım. Ve şöyle söyledim: “Gideceğim ve o meseleyi yerine koyacağım (halledeceğim)”. Yola çıktım ve bu meseleyi tekrar halletmeye gittim. Ve Şallapa şehrine vardığımda, Maşuuluva’ya (haber) gönderdim; “Buraya benim yanıma gel.” Fakat Maşuuluva suçunu gördüğü için, sonra o, bu yüzden [ben Majestemi] reddetti. Ve O, benim önümden kaçtı. Ve [Maşa] ülkesine gitti. Ben Majestem gittim. Ve Maşa ülkesini vurdum. Ve onu yakıp yıktım.

§6 (D I 44–47; C I 5–11)

Sonra Maşuuluva’nın gitmiş olduğu Maşa halkına, ben Majestem bir şahıs gönderdim. Onlara şöyle (haber) gönderdim: “Maşuuluva benim yeminli adamım idi. Ve benimle münakaşaya girişti. Fakat o, bana (karşı) suç işledi. Ve bana (karşı) benim kölelerimi kışkırttı. Az daha benim önümde savaşıyordu. Şimdi ise O, benim önümden kaçtı. İşte bak, O, size geldi. Siz Onu yakalayınız. Onu bana teslim ediniz. Eğer siz onu yakalamazsanız, onu bana teslim etmezseniz, geleceğim, ülkenizle beraber sizi mahvedeceğim.” Maşalılar bu durumu işittiklerinde, korktular. Ve Maşuuluva’yı yakaladılar. Ve Onu, bana teslim ettiler. Ve onun elinden tuttum. Ve ben Majesteme karşı suç işlediği [için], Onu Attuşa şehrine götürdüm.

§29 (G I 1-8)

[Üstelik ben] Majestem, [Arzawa]ülkesini [yendi]m. NAM.RA’lar olarak [Attuşa ülkesine alıp götürdüklerimi], çiftçiler (?) yaptım. [Ve] eğer [babamın alıp götürdüğü] NAM.RA’lardan (bir kaçı) ya Arzawalı ya da [bir Hititli kaçır ve] senin ülkeneye gelirse ve sen [onu] yakalamazsan ve onu geri vermezsen [ve hem de Onu benden gizlersen, (Daha sonra) Maşuuluva’nın huzurundan kaçarsa...]⁹⁴

Mira ve Kuwalya Ülkesi kralı Kupantakurunta ile Hitit kralı II. Murşili arasında akdedilen bu antlaşma, iki ülke arasındaki ilişkilerin geçmişini ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir.

II. Muvattali döneminde de Mira tahtında Kupantakurunta’yı görmekteyiz. Hitit Devleti’nin halâ kudretli görüldüğü III. Hattuşili zamanında ise II. Ramses’ten bir Mira beyine gönderilmiş olan mektupta, adı geçen Mısır firavunu, “**Hatti kralıyla yaptığı barıştan**” bahsederek, “**ben, yeminime sadığım, onu bozamam**” demektedir⁹⁵. Demek oluyor ki, II. Ramses, Hitit kralı III. Hattuşili ile kurduğu

⁹⁴ Karauğuz, a.g.e., 2002, s. 130.; Garstang&Gurney, a.g.e., 1959, s. 89-90.

⁹⁵ Kinal, a.g.e., 1953, s.37.

dostluk ilişkilerini, Mira kralının tahriklerine rağmen, bozmak istememektedir⁹⁶. Kısacası II. Ramses, III. Hattuşili ile yaptığı antlaşmaya sadık kaldığı gibi, Mira kralının bu komplo teklifini reddetmiş, mektubun bir kopyasını da III. Hattuşili'ye göndererek⁹⁷, aralarında yaptıkları antlaşmaya bağlı kaldığını ispat etmiştir.

Ancak görülen odur ki, III. Hattuşili zamanında bile, Mira Krallığı üzerinde bir Hitit egemenliğinden söz etmek imkânsızdır. Mira kralının Mısır firavunu ile rahatlıkla mektuplaşması ve Hitit kralına karşı birtakım tertiplerin içerisinde yer alması, Hititler'in bu bölge üzerindeki egemenliklerini tamamıyla kaybettiklerini göstermektedir.

Öyle zannediyoruz ki, Ege Göçleri, Hitit Devleti ile birlikte Mira Krallığı'nın da sonunu getirmiş olmalıdır. Zira, firavun III. Ramses, M.Ö. 1190 yılına tarihlenen Medinet Habu Zafer Kitabesi'nde: "**Hatti ülkerinden hiçbiri bunların saldırısına dayanamadı. Kode, Karkamış, Arzawa ve Alaşya tahrip edildiler...**"⁹⁸ dediğine göre, Arzawa ülkerinden biri olan Mira Ülkesi de bu tahribattan nasibini almış olmalıdır.

⁹⁶ D.D.Luckenbill, "Hittite Treaties and Letters", *The American Journal of Semitic Languages and Literatures* 37-3/1921, s. 196-197.

⁹⁷ Ünal, a.g.e., 2003b, s.43.

⁹⁸ Memiş, a.g.e., 2009, s.164.

2. 3. ŠEHA NEHRİ ÜLKESİ

Arzawa Ülkesi içinde olan **Šeha Nehri Ülkesi** hakkındaki ilk bilgilere II. Tuthalya'nın Batı Anadolu bölgesine yaptığı seferini anlatan belgelerinden ulaşmaktayız⁹⁹. Adı geçen bölge için önerilen yerler arasında Pisidya¹⁰⁰, Frigya¹⁰¹ (Bkz. Harita 1.), Mysia¹⁰² (Bkz. Harita 2.), doğu Karya¹⁰³ bulunmaktadır. II. Muršili'nin sefer kayıtlarına göre, Hitit kralı Puranda'yı ele geçirdikten sonra Šeha Nehri Ülkesi'ne, adı geçen ülkenin kralını cezalandırmak amacıyla gitmiştir. Buna göre, adı geçen bölge, Anadolu'nun kıyı kesiminde olmalıdır. Manapatarhunda ile yapılan antlaşmaya göre ise, Mira Ülkesi'nin yakınında bir yer olması gerekmektedir. Böylelikle Menderes Nehri'nin kuzeyi, söz konusu alan için uygunken, araştırmacıların birçoğu Gediz Nehri bölgesini, Šeha Nehri Memleketi ile lokalize etmektedir. II. Muršili ile yapılan antlaşma ile Appawiya, Šeha Nehri Ülkesi topraklarına dâhil edilmiştir¹⁰⁴.

II. Muršili ile Šeha Nehri Ülkesi beyi olan Manapa-Tarhunta (Manapa-Dattaş) arasında yapılan antlaşmanın tarihi giriş kısmından, Manapa-Tarhunta'nın babasının *Muva.UR.MAH*¹⁰⁵ olduğunu ve adı geçenin, Hitit kralı I. Šuppiluliuma ile çağdaş yaşadığını öğreniyoruz. Yine aynı antlaşmada Manapa-Tarhunta'nın, *Muva.UR.MAH*'ın üç oğlundan en küçüğü olduğu, babasının ölümünden sonra ülkesinden kovulduğunu, bu durum karşısında Manapa-Tarhunta'nın Karkışa Ülkesi'ne sığındığını¹⁰⁶, o zamanlar Hitit tahtında bulunan II. Arnuwanda'nın kendisine yardım ettiğini öğreniyoruz¹⁰⁷.

Arzawa kralı Uhhaziti, II. Muršili ile mücadeleye girdiğinde Manapatarhunda'nın Uhhaziti'nin yanında yer aldığını görmekteyiz. Uhhaziti'nin mağlup olması üzerine Manapatarhunda başına geleceklerden korkmuş olmalı ki, Hitit kralından bir delegasyon vasıtası ile af dilemiştir. II. Muršili, Šeha Nehri Ülkesi beyi olarak atadığı Manapatarhunda ile de bir antlaşma yapmıştır.

⁹⁹ **KUB XXIII. 11 II:** 2vd.; **KUB XXIII. 21;** Ünal, a.g.e., 2003a, s. 11.

¹⁰⁰ Forrer, *Forschungen I*, s. 83.

¹⁰¹ Goetze, *Kleinasien*², Karte.

¹⁰² Macqueen, a.g.m., 1968, s. 175.

¹⁰³ Bryce, a.g.m., 1974, s. 114.

¹⁰⁴ Hawkins, a.g.m., 1998, s. 23.; Garstang & Gurney, a.g.e., 1959, s. 97.

¹⁰⁵ **KUB XIV. 15 A.y. IV 15-35'** de Muwa-Walma'nın oğlu Manapa-Tarhunta olarak geçmektedir.

¹⁰⁶ Karauğuz, a.g.e., 2002, s. 132.

¹⁰⁷ Kinal, a.g.e., 1953, s. 29.

Šeha Nehri Ülkesi kralı Manapa-Tarhunta ile II. Muršili arasındaki antlaşma (CTH 69)

§3 (A I)

*Fakat [U□□a-ziti, Arzawa ülkesi kralı olduğunda, Majesteme karşı savaşa başladı].
Sonra [sen Manapa-Tar□unda, Majesteme karşı suçlu idin]. Sen [düşmanım U□□a-
ziti'ye] destek oldun. Ve Majesteme karşı [savaşa başladın]. Sen [bana] destek
olmadın.*

§4 (AI 34–62)

*[Fakat ben], U□□a-ziti ve [Arzawa halkına] karşı bir [sefere gittiğimde], U□□a-
ziti benimle ilgili [tanrı yeminini bozmuş olduğu]ndan yemin tanrıları [onu]
yakaladı. [Ve ben Majeste onu mahvettim]. Ve sen, [U□□a-ziti'nin yanında
olduğun] için, neredeyse ben seni de mahvedecektim. [fakat] sen benim ayaklarıma
kapandın. Ve sen yaşlı kadınları ve erkekleri bana gönderdin: “Beyim, beni bağışla.
[Beyim, beni] mahvetme. Beni köleliğe al. Ve benim şahsımı [koru]. Ben, buradan
bana gelen Mira ülkesinin NAM.RA'larından hangisi olursa olsun, [tümünü geri
vereceğim.”] Sonra ben Majestem, sana [acıdım]. (Seni tahta oturttuğum için),
seninle [barış] yaptım. Ben Majestem, sana acıdığım ve seninle barış yaptığım için,
şimdi benim önümden [kaçan] ve sana gelen Arzawa ülkesinin tüm NAM.RA'larını
yakala. Ve bana teslim et. Sana gelen □atti [ya da] Mira ülkesinin
NAM.RA'larından hangisi olursa olsun..., sen tek bir adamı geri bırakma. Ne de hiç
kimseye kendi ülkenin dışına (gitmesine) [izin verme]. Ya da onun başka bir ülkeye
girmesine izin verme. NAM.RA'ları topla. Ve onları bana geri ver. Eğer sen bu
meselenin tamamını yerine getirirsen, [sonra] ben seni köleliğe alacağım. Benim
müttefikim ol. Gelecekte bu [senin] yasan olsun. [On(u)a koru (uy)] bu senin için
yemin altına konsun¹⁰⁸.*

II. Muvattali'nin erken dönemlerinde de Manapatarhunda Šeha Nehri'nin başındayken¹⁰⁹, daha sonra II. Muvattali'nin kardeşi *Matanazzi*¹¹⁰ ile evlenen *Masturi*, Šeha Nehri Ülkesi beyi olmuştur. *Masturi*, III. Hattušili ve Urhi-Tešup

¹⁰⁸ Karauğuz, a.g.e., 2002, s. 133-134.; Forrer, a.g.e., 1926, s. 83-93; S.Heinhold-Krahmer, “Manapa-DU” RIA 7/1987-1990, s. 332.

¹⁰⁹ CTH 76; “§17(A III 31-60) Üstelik Arzawa ülkelerinde olan sizler, Alakšanduš, Manapa-Kurunta, Kupantakurunta ve Ura-□attuša, dört kralsınız” Bkz; Karauğuz, a.g.e., 2002, s. 145.

¹¹⁰ Adı geçen kraliçe, Mısırdan, yaşı ilerlediği halde, doğurganlığının sağlanması için doktorlar istenen kraliçedir. Ünal, a.g.e., 2003b, s. 38.

arasındaki taht mücadelesinde de III. Hattuşili'nin tarafını tutmuştur¹¹¹. Bu durum IV. Tuthalya ile Şausgamuva arasında yapılan antlaşma da şu şekilde geçmektedir:

“...Muwatalli tanrı olunca, sonra Muwatalli'nin oğlu Urhi-Teşup kral oldu. [Babam] Urhi-Teşup'tan krallığı (zorla) aldı. Masturi hainlik yaptı. Onu damat yapan Muwatalli'nin oğlu Urhi-Teşup'u korumadı...”

Diğer taraftan III. Hattuşili Dönemi'ne ait olduğu düşünülen “**Şeha Nehri Ülkesi'nin Suçları**” metninde¹¹², Tarhunaradu adlı kişinin Ahhiyawa kralının desteğiyle Şeha Nehri Ülkesi topraklarında bir isyan çıkardığını görmekteyiz. Fakat Hitit kralı bu isyanı bastırmayı başarmıştır. Bu başarıya rağmen açık olan bir şey vardır ki, Batı Anadolu'daki güç dengesi Ahhiyawa lehine gelişmektedir.

Adı geçen ülke ile ilgili son bilgiye de IV. Tuthalya dönemine ait olan Tarhuntaşşa Kralı Kurunta ile akdedilen antlaşma metninden, bilim dünyasının “**Bronz Tablet**” (Bo. 86/299) olarak adlandırdığı metinden ulaşmaktayız. Adı geçen antlaşmada, şahit krallar arasında Seha Nehri Ülkesi kralı Mašturi de sayılmaktadır¹¹³.

Öyle anlaşılıyor ki, Şeha Nehri Ülkesi, Hitit Devleti yıkılıncaya kadar, Hitit egemenliğinde kalmıştır.

¹¹¹ Hawkins, a.g.m, 1998, s.16.; Bu durum Şausgamuva Antlaşması'nda (KUB XXIII.1= CTH 105, A Ö.y. II 20-38) da belirtilmektedir. Kupanta Kurunta'nın Urhi-Teşup'un tarafında yer aldığını görmekteyiz. Bkz.; F. İmparati, “A Propos des Temonis du Traitee Avec Kurunta de Tarhuntaşşa”, *Hittite and Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp, Sedat Alp'e Armağan*, Ed. H. Otten, E. Akurgal, H.Ertem, A.Süel, 1992, s. 307.

¹¹²Singer, a.g.m., 1983, s. 207-208; Güterbock, a.g.m., 1983, s.137; Hawkins, a.g.m., 1998, s. 20.; Bryce, a.g.m., 1985, s. 17. Ayrıca Güterbock'a göre Ahhiyawa kralının desteğini alan Piyamaradu Atpa'yı Masturi'nin üzerine salmıştır. Bkz; H. G. Güterbock, “A New Look at one A□□iyawa Text”, *Sedat Alp'e Armağan-Hittite and Other Anatolian And Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp*, T.T.K., Ankara 1992, s. 235-243.

¹¹³ Bo. 86/299 § 27 A.y. IV. Daha Geniş bilgi için bkz; Heinrich Otten, Die Bronzetafel aus Boğazköy-Ein Staatsvertrag Tuthalijas IV., *StBoT 1*, Weissbaden 1988.; P.Neve “Boğazköy-Hattuşa. A New Result of the Excavations in the Upper City”, *Anatolica 16/1989-1990*, s. 7-20.; H.Otten, “Die Bronzetafel”, *KST 9-1/1987*, s. 271-276.

2. 4. HAPALLA ÜLKESİ

Bir diğer Arzawa şehri olan **Hapalla**, Aşağı ülke topraklarına yakın bir yerde bulunmakla birlikte, Hititler'in güney batısındaki savunma garnizonunu oluşturmaktadır¹¹⁴. Hapalla Ülkesi de birbirinden farklı bölgelere yerleştirilmiştir; Kuzeydoğu Pisidya¹¹⁵ (Bkz. Harita 1.), Frigya¹¹⁶ (Bkz. Harita 3.), Aşağı Ülke'nin batısı-Kabilia¹¹⁷ (Bkz. Harita 2). Bununla birlikte Arzawa şehirleri arasında sayılan Hapalla hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. II. Tuthalya dönemi Batı Anadolu hakkında bilgi veren **KUB XXIII.11 II: 6** numaralı metinde aralarında Hapalla'nın da bulunduğu ülkelerden insanların Hattuša'ya götürüldüğü belirtilmektedir. I. Arnuwanda dönemine ait Madduwattaş Metninde de Zippaşa kralı Madduwattaş'ın Hapalla'yı işgal ettiği belirtilmektedir¹¹⁸. En önemli bilgi şüphesiz, I. Şuppiluliuma döneminden gelmektedir. Kral, Pitaşşalı ve Maharişşalı halkın Arzawa'dan iadesini istemiş, bu teklifi reddedilince sefere çıkmıştır. Seferi haber alan Arzawa halkı Tiwatassa Dağına sığınmış, hatta Hitit işgalinden kurtulan düşman birliği Hapalla'ya kaçmıştır. Şüphesiz, burada dikkatimizi çeken nokta, Hitit komutanı Hannuti'nin Aşağı Ülke topraklarından Hapalla'ya ulaşmasıdır¹¹⁹:

"...(Babam), komutan Hannutti'yi Aşağı Ülke üzerine (gönderdi). Ona [yaya] ve arabalı savaşçıları verdi. Hannutti [Aşağı Ülkeye var]dı ve Lalanda halkı onu gördüğünde [korkmaya başladı] ve barış yaptılar. [Ve onlar tekrar Hitit Ülkesi'ne bağlı oldular]. Hannutti, Hapalla Ülkesi'ne gitti ve Hapalla Ülkesi'ne saldırdı..."¹²⁰

Sonraki dönemde Hapalla ülkesi hakkındaki bilgiyi, II. Murşili ile Hapalla kralı Targaşnalli arasında yapılan anlaşmadan öğrenmekteyiz.

Hapalla Kralı Targaşnalli ile II. Murşili Arasındaki Antlaşma

(KBo V. 4/ CTH 67)

§3 Ö.y.

Ve eğer [sen] kötü bir meseleyi önceden [iştirsen ve]ya [Hititli] ya da senden ayrılmış [Arzawalı herhangi biri suç işlerse] ve sen, Majesteme önceden

¹¹⁴ Garstang, a. g.m., 1943, s. 70.

¹¹⁵ Goetze, Kleinasien², Karte.

¹¹⁶ Garstang&Gurney, a.g.e., 1959, map.

¹¹⁷ Cornelius, a.g.m, 1958, s. 359.; Macqueen, AS 18/1968, Map.

¹¹⁸ ten Cate, a.g.m, 1970, s. 64.

¹¹⁹ **KUB XIX. 22**; Garstang&Gurney, a.g.e., 1959, s. 83.; Garstang, a.g.m., 1944, s. 19.

¹²⁰ Houwink ten Cate, "Mursilis' Northwestern Campaigns-Additional Fragments of His Comprehensive Annals", *JNES* 25/1966, s. 28-29.

hemen yazmazsan ve [bu adamları] göz ardı edersen ve şöyle söylersen: “Bu kötülük olsun.” İşte bak, sen tanrı [yeminini bozmuş olacaksın].

§9 A.y. 2-8

[Üstelik] şimdi, ülkem (krallığım) içinde üç hür insan vardır: Sen Targašnalli, Mašhuiluva ve [Manapa-Tarūnta]. Biri diğerine kötülük yapmasın. Köle olarak biri diğerine kaçıp gitmesin. Eğer O, birine giderse, O, Onu [kovsun. Ve biri diğerinin] karşısında kötülük yapmasın. Biri diğerini öldürmeyi arzulamasın. Hem de O, [onu]yakalamasın. Ve eğer sen Targašnalli onlara kötü davranırsan, ben onları destekleyeceğim. (Bu yüzden) sen benim düşmanım ol. Eğer onlar senin karşısında kötülük yaparsa ve ben sana destek olacağım. Onlar benim düşmanlarım [olsun].

§10 A.y. 9-15

[Ve] ben, tek bir tanrı yeminini [size] verdiğim için, siz tek bir tanrı yeminine sahip olduğunuz için, birlikte hareket edin. [Sizin hiçbiriniz birinize] düşman olmasın. Senin etrafındaki hür insanlara gelince; [onlar] birbiriyle barış içinde iken, sizin herhangi birinize düşman olmasın. Onlar [senin] her şeyine düşman olsun. Ve siz onların hepsiyle sürekli savaşın. [Onlar] sizinle herhangi bir şekilde barış içinde [olmasın]. Sizin hiç biriniz gizlice başka birini öldürmeye çalışmasın. Kim bu öldürme olayını gerçekleştirirse, ben Majestem, onun düşmanı olacağım. Ve o, benim düşmanım olsun. Ben sürekli olarak bir düşman gibi, [onunla] savaşacağım. Bu mesele tanrı yemini altına yerleştirilsin.

§13 A.y. ...*Ya da herhangi biri, ordudan, Arzawalı bir adamı [kaçırırsa ve onu] köle yaparsa ya da onu satarsa ya da ordunun komutanı sana şöyle söylerse: Adamlarımdan biri [kayıptır(?). Eğer] sen onu araştırıp [geri ver]mek için uğraşmazsan, sen tanrı yeminini bozmuş olacaksın¹²¹.*

Muvattali döneminde Wiluša kralı Alakšanduš ile yapılan antlaşmada Hapalla, Arzawa şehirlerinden biri olarak sayılmamaktadır¹²². Öte yandan metinde ülkesi belirtilmeyen bir kral olarak geçen Urahattuşaş, muhtemelen Targašnalli'nin halefi olmalıdır.

§17(A III 31-60)

¹²¹ Karauğuz, a.g.e., 2002, s. 113-117.; Beckman, a.g.e., 1996, s. 65-69.

¹²² Jewell, a.g.e., 1974, s. 254.;

“Üstelik Arzawa ülkelerinde olan sizler, Alakšanduš, Manapa-Kurunta, Kupantakurunta ve Ura-□attuša, dört kralsınız¹²³.”

IV. Tuthalya döneminde de, batı yönünde Arzawa, Šeha Nehri Ülkesi, Hapalla ve Wallarimma üzerine seferler yapıldığı ifade edilmektedir¹²⁴. Ancak biz bu seferlerin IV. Tuthalya döneminde değil de, II. Tuthalya zamanında yapılmış olduğunu düşünüyoruz.

¹²³ Karauğuz, a.g.e., 2002, s. 146.

¹²⁴ Garstang&Gurney, a.g.e, 1959, s. 95-98.

2. 5. WİLÜŞA ÜLKESİ

Arzawa Ülkesi içinde yer alan **Wiluşa** Kuzey Batı Anadolu Bölgesinde yer almaktadır¹²⁵. Antik kaynaklarda bölge Troas olarak adlandırılmaktadır. Bölgedeki kazılar M. Korfmann liderliğinde 1982–87 yılları arasında Beşiktepe Mezarlığı kazıları ile başlamıştır. Yapılan kazı çalışmaları sonucunda Kara Menderes Çayı'nın doğusundaki Troya kentinin M.Ö. 3. Binyıl başlarında kurulduğu ortaya çıkmıştır. Orta ve Geç Tunç Çağı'na ait tabakalar, IV.-VIIa tabakalarını kapsamaktadır¹²⁶. Şehrin M.Ö. 2. Binyıl siyasi tarihi hakkında bir bilgi vermese de, bölgede ele geçen her iki yüzünde de Luwi hieroglif yazının bulunduğu mühür önemlidir¹²⁷. Ünal'a göre mühür Orta Anadolu'dan bir yerlerden Troya'ya götürülmüş olmalıdır¹²⁸. Bölgedeki Tunç Çağı'na ait bulgular incelendiğinde bunların daha çok kırmızı sırlı mallar oldukları görülmektedir¹²⁹. Yerli keramik türü olan gri mallar, Troya'nın VI. tabakasından itibaren yoğun olarak görülmeye başlanmıştır¹³⁰. Devetüyü renkli malların, Troya VII döneminde gri renkli mallardan daha çok ön plâna çıktığı görülmektedir. Troya VI'dan itibaren gri renkte lüks bir keramik türü olan Minyas Keramiği'nin yoğun olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz¹³¹. Panaztepe akropol bölgesinde yapılan kazılarda ise gri Minyas keramiğinin çok sayıda ele geçmesi, bu keramiğin Anadolu kökenli olabileceği görüşünün doğruluğunu ortaya koymaktadır¹³². Troya'da ele geçen Miken malzemesi ise sarımsı pembe renkte ve kızılsarı sarı renkte kile sahiptir¹³³. Sonuç olarak Geç Tunç Çağı buluntularına baktığımızda yerli gri keramiklerin Miken keramiğine göre fazla olması, bu dönemde Troya'nın, Anadolu kültür çevresine ait olduğu sonucunu ortaya koymaktadır¹³⁴.

¹²⁵ Wiluşa Memleketi'nin lokalizasyonu ile ilgili çok çeşitli görüşler bulunmaktadır; **Kilikya Aspera** (Forrer, a.g.e., 1975, s. 75), **Troya** (Cornelius, a.g.m., 1958, s. 296; a.g.y., RHA 62/1958, s. 10; Garstang&Gurney, a.g.e., 1959, s. 104) **Frigya** (Macqueen, a.g.m., 1968, s. 176); **Likya** (Goetze, Kleinasien², Karte). Ayrıca bkz; del Monte&Tischler, RGTC 6, s.484-RGTC 6/2 s. 189.

¹²⁶ M. Korfmann, "Troia 1994 Kazı Sonuçları", 17. KST I. Cilt, 1996, s. 287–288.

¹²⁷ Korfmann, a.g.e. 1996, s. 217.

¹²⁸ Ünal, a.g.e., 2002a, s. 112.

¹²⁹ M. Korfmann, "Denizsel Troia Kültürü", Anadolu'da Kentleşme, *Arkeoatlas 2/2003*, s. 137.

¹³⁰ C. W. Blegen-J. L. Caskey-M. Rawson, "Troy: The sixth Settlement Volume III", Princeton 1953, s. 34.

¹³¹ C.Blegen, Troy and Trojans, 1963, s.141.

¹³² A. Erkanal, "1994 Panaztepe Kazıları Sonuçları", *XVII. KST C. I/1996*, s. 335.

¹³³ P. A. Mountjoy, "Local Mycenaean Pottery at Troia", *Studia Troica 7/1997*, s. 260.

¹³⁴ M. Korfmann, "Yüksek Troia Kültürü (Troia VI ve VIIa): Bir Anadolu Kültürü", *Düş ve Gerçek: Troia*, Homer Kitabevi, İstanbul, s. 399.

Wiluša Ülkesi hakkında bilgi veren belgeler, başta Telepinuš Fermanı olmak üzere, Alakšanduš Antlaşması, Manapatarhunda Mektubu ve Milawata Mektubu'dur.

Wliuša ülkesi isminin geçtiği metinler ise şunlardır:

- KUR^{URU}Ú-i-lu-ša KUB XXI. 1 I 26 (II. Muršili dönemi)
KUB XXI. 1 IV 29
KUB XXI. 2 I 4,6
KUB XXI. 5 I 3,7
KUB XV. 38 I 9 (Ritüel metni)
KUB XXIII. 11 II 19 (II. Tuthalya'nın yıllıkları)
- KUR^{URU}Ui-lu-ša KUB XXI. 1 I 62, 80
KUB XIX. 5 (Muvattali zamanında)
KBo XVIII. 18
- KUR^{URU}Ú-lu-ša KUB XXI. 1 I 61
KUB XXI. 1 IV 27
KUB XXI. 5 II 6¹³⁵

Hitit belgelerindeki adı Wilusa, Wilusija, Taruisa, Troas olan bölge, Homeros destanlarında İllion olarak geçmektedir¹³⁶. J.D. Muhly Troya'nın VI. katının¹³⁷ (M.Ö. 1800–1300 yıllarına ait) henüz yeri tespit edilemeyen Ahhiyawa krallığının etkisi altında olduğunu ve bu bölgede yaşayan insanların da büyük olasılıkla Hint-Avrupai Greklerden oluştuğunu ileri sürmektedir¹³⁸. Halbuki, Troya VI tabakasında yaşayan Troya kralları, Hitit kralları ile çağdaş yaşamışlar ve Eski Hitit Devleti zamanından itibaren Hititlerle dostane ilişkiler içerisinde bulunmuşlardır. Gri Minyas keramikleri de Troya VI'nın karakteristiği olan yerli kaplardır. Hal böyle iken, VI. Troya'nın Ahhiyawa Krallığı etkisi altında olması mümkün değildir. Üstelik burada yaşayan halk Grek orijinli olamaz. Eğer öyle olsaydı, Troya VI'da ve hemen onun devamı niteliğindeki Troya VII a'da yaşayan insanlar Greklere karşı savaşmazlardı. Bu nedenle biz, J.D. Muhly'nin görüşlerine katılmıyoruz.

M.Ö. 13. yüzyılın sonları ve M.Ö. 12. yüzyılın başlarında Troya ve Kuzey Batı Anadolu bölgesinin, Trakya bölgesinden gelen gruplarca istilaya uğradığını

¹³⁵ Heinhold-Krahmer, a.g.e., 1977, s. 349-350.

¹³⁶ Sevin, a.g.e., 2001, s. 64.; Memiş, a.g.e., 2005, s.53-54.

¹³⁷ Homeros'un İlyada'da anlattığı kent olabileceği düşünülen Troya VI., M.Ö. 1300 yıllarında meydana gelen şiddetli bir depremle yıkılmıştır. Bkz; Memiş, a.g.e., 2005, s. 37-38.

¹³⁸ J.D.Muhly, "Hittites and Achaeans: Ahhiyawā Redomitus", *Historia* 23/1974, s. 135.

görmekteyiz. Bu istilacıların izlerine Troya ve Gordion'da rastlanmaktadır¹³⁹. Burada sözü edilen istilacılar Ege Göçleri'ne katılan kavimlerden başkası değildir.

Eski Krallık dönemine baktığımızda; Hitit kralı Labarna zamanında Arzawa ülkelerinin tamamı ve Wiluša ülkesi Hitit Devleti topraklarına dâhil edilmişti, Alakšandu Antlaşması'nda;

§2 (B I 1-7)

“...Eskiden atam Labarna, Arzawa ülkelerinin tamamı ve Wiluša ülkesi ile savaşmıştı. Ve onları köle yapmıştı. Sonradan Arzawa ülkesi tekrar düşman oldu. Ve Wiluša ülkesini, Hatti ülkesinden ayırdı. Fakat mesele uzun zaman(dır bilinmektedir). Hangi kraldan olduğunu (bilmiyorum). [Ve] Wiluša Ülkesi, Hatti Ülkesi'nden ayrıldığında, Hatti ülkesi kralları onun halkı ile gerçekten barış içinde idiler”denilmektedir.

Öte yandan Hitit kralı II. Tuthalya'nın Batı Anadolu üzerine yaptığı, Aşšuwa Seferi hakkında bilgi veren bir buluntu da, Hattuša'da Arslanlı Kapı yakınında, yol yapımı esnasında ortaya çıkarılan tunçtan bir kılıç üzerindeki yazıttır. Bu yazıtta şöyle denilmektedir:

“I-NU-MA ^mDU-UT-HA-LI-YA LUGAL.GAL KUR ^{URU}A-AŞ-ŞUWA Ú-HAL-LIQ GÍR^{HI.A} AN-NU-TÍM A-NA ^DIŞKUR BE-LÌ-ŞU Ú-ŞE-LI”

“Büyük kral Tuthalya Aşšuwa ülkesini yendiği zaman bu kılıçları efendisi Fırtına Tanrısı'na adak olarak verdi”¹⁴⁰

Diğer taraftan, II. Tuthalya'nın 22 şehirden oluşan Aşšuwa Konfederasyonu'na karşı yaptığı seferde dikkatimizi çeken iki şehir, Wiluša ve Taruiša (İlios ve Troya)dır¹⁴¹. Burada, bölgenin ismi en eski hali olan **Wilusiya** olarak karşımıza çıkmaktadır. Listedeki son şehir ise **Taruisa**'dır. İlk defa E.Forrer Hitit metinlerinde geçen bu isimle Grek metinlerinde geçen (W)ilios ve Troia'nın aynı yer olduğunu belirtmiştir¹⁴². Troya'nın VI. tabakasında yapılan kazılarda da buranın Luwice konuşanlar tarafından iskân edildiği anlaşılmaktadır.

¹³⁹Jak Yakar, “Anatolian Civilization Following The Disintergration of The Hittite Empire: An Archaeological Appraisal”, *Tel Aviv* 20/1993, s. 8.

¹⁴⁰Ünal, a.g.e., 2003b, s. 15; Peter Neve, “Die Ausgrabungen in Boğazköy-Attuşa 1992”, *AA* 4/1993, s. 648-652.

¹⁴¹Donald Easton, “Has The Trojan War Be Found?”, *Antiquity* 59/1985, s. 192.

¹⁴²E. Forrer, “Assuwa”, *RLA* I/1932, s. 227; Güterbock, a.g.e., 1986, s. 35., Gurney, a.g.e., 1990, s. 46; Bryce, a.g.e., 2003, s. 68.

Aynı zamanda nereden bulunduğu belli olmayan ve Ankara Arkeoloji Müzesi'nde bulunan altından bir kâsenin kenarındaki hiyeroglif yazıtta, II. Tuthalya'nın Tarzawiya şehrini işgal ettiği yazılıdır¹⁴³.

Bununla birlikte II. Tuthalya dönemine tarihlenen Tanrıça İstar'a yapılan duaların bulunduğu metin parçasında da (KUB XV.34 I: 58vd=KUB XV.38: 6vd.) Wiluša ismi geçmektedir:

“..., Kummaha, [Hayas]a, Lulluwa, Arzawa, ..., Dalauwa, Ma[sa],[Galkisa], [Kunt]ara, Iyalanti, [(Wilusa)], [Ura], Luhma, S[(appuwa)], [Partahuina], Gassula, Hi[muwa], [(Lalha)], ..., [(Gasga)]”¹⁴⁴

Diğer taraftan II. Tuthalya'dan sonraki dönemde de, Kral Şuppiluliuma Arzawa ülkesi ile savaşıp mağlup ettiğinde, Wiluša ülkesi kralı Kukkunni Hitit ülkesi ile barış halindeydi¹⁴⁵. Burada dikkati çeken nokta, ne bu Kukkunni isiminin, ne de II. Muvattali zamanında Wiluša kralı olarak anılan Alakšanduš isminin Anadolu kökenli olmamasıdır¹⁴⁶. Alakšanduš antlaşması bu bakımdan Kral Şuppiluliuma dönemine de ışık tutmaktadır:

“...Ve [Arzawa] ülkesi [bir kez daha savaşa başladığında], büyükbabam Şuppiluliuma geldi ve [Arzawa ülkesini yendi]. [Wiluša] ülkesi kralı Kukkunni [onunla barış içinde idi]. Ve o ona karşı gelmedi. [Ancak büyükbabam Şuppiluliuma'ya (düzenli olarak) elçiler [gönderdi]]...”¹⁴⁷

Öte yandan ismi bilinmeyen Büyük Hitit Kralından, ismi Mašhuitta olarak okunan aynı seviyedeki bir krala yazıldığı tahmin edilen **KBo XVIII. 18** numaralı mektupta da Wiluša ülkesinden bahsedilmektedir¹⁴⁸.

¹⁴³ Ünal, a.g.e., 2003b, s. 15.

¹⁴⁴ ten Cate, a.g.e., 1970, s. 75.

¹⁴⁵ Karauğuz, a.g.e., 2002, s. 140.

¹⁴⁶ Bryce, a.g.e., 2003, s. 70.

¹⁴⁷ Karauğuz, a.g.e., 2002, s. 140.

¹⁴⁸ Albertine Hagenbuchner, *Die Korrespondenz der Hethiter*, 2.Teil, Heidelberg, s. 316-317; Heinhold-Krahmer, a.g.e., 1977, s. 307-308.; Bryce, a.g.m, 1985, s. 17-18. Mektup gramer özelliklerine göre incelendiğinde III. Hattušili ya da II. Şuppiluliuma dönemine ait özellikler taşımaktadır:

1 [UM-MA (^DUTU^{ŠI})] LUGAL.GAL LUGAL KUR ^{URU} □a-a]t-ti A-NA ^mMaš□u-it-ta LUGAL.[GAL]

2 LUGAL KUR ^{URU} ON ŠEŠ-]IA QÍ-BÍ-MA

3 [kat-ta PN ŠEŠ-KA SÍG₅-in (A-NA) É^{□LA} DAM DUMU^{MEŠ}-]IA ER]İN^{MEŠ}-ti! ANŠE.KUR.RA^{MEŠ} LÚ^{MEŠ} GAL ŠA [KUR^{MEŠ} - SÍG₅-in]

4 [kat-ti-ti SÍG₅-in e-eš-du A-NA É^{MEŠ} -KA DAM^{MEŠ} -KA DUMU^{MEŠ} -KA ERİN^{MEŠ} -KA]

ANŠE.[KUR.]RA^{MEŠ} -KA [LÚ]^{MEŠ} GAL-KA

5 [ŠA KUR^{MEŠ} SÍG₅-in] e-eš-du

6 x a-pí-e-da-ni MU-ti LUGAL-iz[-zi-at]

II. Muvattali döneminde Wiluša ile ilgili en önemli bilgi şüphesiz “Alakšanduš Antlaşması”dır. Wiluša kralı Alakšanduš isim benzerliğinden dolayı Troya kralı Priamos’un oğlu Alexandros Paris ile eşitlenmek istenmiştir¹⁴⁹. Hemen belirtmeliyiz ki, bu antlaşma ile Wiluša Ülkesi bir kez daha Hitit Devleti'ne bağlanmış oluyordu. Hatta Büyük Kral II. Muvattali, vasalini, Maša ülkesinin saldırılarından korumak için, ordusuyla beraber Maša ülkesine saldırmıştır. Bu olay, **CTH 76** numaralı metinde şöyle anlatılmaktadır:

§1 (B I 1-2)

Kahraman Büyük Kral Muršili'nin oğlu, Şimşeğin Fırtına Tanrısı'nın sevgilisi, □atti ülkesi [kralı] Büyük Kral Majestem Muvattalli şöyle (söyler):

§2 (B I 2-14)

Eskiden atam Labarna, Arzawa ülkelerinin tamamı ve Wiluša ülkesi ile savaşmıştı. Ve onları köle yap(mış)tı. Sonradan Arzawa ülkesi tekrar düşman oldu. Ve Wiluša ülkesini □atti ülkesinden ayırdı. Fakat mesele uzun zaman(dır bilinmektedir). Hangi kraldan olduğunu (bilmiyorum). [Ve] Wiluša ülkesi, □atti ülkesinden ayrıldığında, □atti ülkesinin kralları onun halkı ile gerçekten barış içinde idiler. [Ve] onlar [elçilerini (düzenli olarak) onlara] gönderdi. Fakat Tut□alya, Arzawa ülkesine karşı [] geldiğinde O, Wiluša ülkesine girmede. Onunla barış içinde idi. Ve düzenli olarak ona [elçiler] gönderdi. Ve Tut□alya [] Arzawa ülkesindeki ataları []

§3 (B I 15-20)

Wiluša ülkesi kralı onunla barış içinde [idi. Ve] onun kendi ülkesine [girme]memesi için, ona (düzenli olarak) [elçilerini] gönderdi. Ve [Arzawa] ülkesi [bir kez daha savaşa başladığında], büyükbabam Šuppiluliuma geldi ve [Arzawa ülkesini yendi].

7 ku-en-ta am-mu-uk-ma KUR^{URU} □i-[lu-ša]

8 KUR^{URU} □i-lu-ša-ma Ú-UL am-mu-uk

9 []-aš-š/ta e-eš-ta

10 [] x-aš-ma a-pí-e-da-ni İNİM-ni

11 [] x A-NA PA-NÍ A-BÍ-ÍA KUR [^{UR}]^U □i-lu-ša

12 []-ta nu KUR^{URU} □i-lu-ša

13 []-qa TÍ-an-ni

14 [] an-da

15 []

¹⁴⁹ E.Forrer, “Vorhomerische Griechen in den Keilschrifttexten von Boghazköi”, *MDOG* 63/1924, s. 1-22.

[Wiluša] ülkesi kralı Kukkunni [onunla barış içinde idi]. Ve o, ona karşı gelmedi. [Ancak büyükbabam Šuppiluliuma'ya (düzenli olarak)]elçiler [gönderdi].

§4 (A I 25-34)

[o, Piyama-Kurunta'ya] Arzawa ülkesini [verdi]. [o, Maššuiluwa'ya] Kuwalya ülkesini [verdi]. O, Appawiya ülkesini ve [Šeha Nehri Ülkesi'ni Manapa-Tarūnta'ya verdi]. O, [Targašnalli'ye] apalla ülkesini [verdi]. apalla ülkesi [§5 (A I 35-42) Kuk]kuni'ye varis bir erkek çocuk yok]tu. [Ve sen Alakšandu'su evlatlığa aldı]. Ve senin baban [

§6 (A I 43-56)

Fakat babam tanrı olduğunda (öldüğünde), [bizzat kendim] babamın [tahtına] oturdum. [Ve] gerçekten [beni bey olarak...] korudun. Fakat [Arzawa ülkesi adamları] bana karşı savaşa başladığında ve onlar [senin ülkene (?)]girdiğinde, sonra sen beni yardıma çağırdın. Ben, [senin yardımına geldim]. Ve Maša ülkesini mahvettim. [Ve...ülkesini] mahvettim. NAM.RA'ları, sığır(?) ve koyunları (?) Kupta[(-)] dağına [] onları []. Fakat sen [Alakšandu...] için onları aldım (?). Bu ülkeleri mahvettim []. Babanız [için], Hattuša'ya onlara geri [getirdim]. Alakšanduš []

Krallığa Wiluša ülkesinde hiç [kimse] halk homurdandığı (?) için, [senin] ölüm günün geldi[ğinde], sonra Alakšanduš [] senin krallığa tayin ettiğin senin karından ya da kumandanlarından (olan) [oğullarınla] ilgili olarak ve o, hangi çocuk olursa olsun, eğer ülkenin halkı onu reddederse ve şöyle söyleser: “O nesildeki [çocuk kral olsun].” Ben Majestem kabul etmeyeceğim. Sonra benim ilk ve ikinci nesil oğlum ve torunum tek başına korusun. Sen Alakšandu, Majestemi iyi bir şekilde koru. Ve sonra ilk ve ikinci kuşak oğlum ve torunumu koru. Ve ben Majeste, sen Alakšandu'yu, babamın sözleri yüzünden geldiğim ve senin düşmanını öldürdüğüm gibi, (daha sonra) gelecekte oğullarım ve torunlarım senin soyunu ve sopunu korusun. Eğer herhangi bir düşman sana (karşı) ayaklarsa, şimdi senden yüz çevirmeyeceğim gibi, ben seni (yarı yolda) bırakmayacağım. Senin için düşmanı öldüreceğim. Fakat ailen erkek kardeşlerin ya da her hangi bir kişi, sen Alakšandu'ya karşı ayaklarsa

§7(A I 80-81; B II 7-14; A II 8-14)

Ya da daha sonra herhangi biri, senin oğluna ya da torunlarına karşı ayaklanırsa ve onlar Wiluša ülkesi krallığını arzularsa, ben Majestem, kesinlikle seni tahttan indirmeyeceğim. O kişiyi, (hizmetime) almayacağım. O nasıl senin düşmanınsa aynı şekilde o Majestemin de düşmanıdır. [Ve] ben [Majestem] sadece sen Alakšandu'yu tanıyacağım. Başka birini [tanımayacağım]. Onun ülkesini mahvedeceğim. Şimdi sen [Alakšandu], Majestemi koru. Ve daha sonra senin soyun ve [sopun], [Majestemin] soyunu ve sop[unu] bey olarak korusun. Onlar, [onlara karşı] kötü bir plan kurmasın. Ne de onlardan ayrılmasın. Ve şimdi ben majestem, Alakšanduš için bir anlaşma yaptığımdan, sen (Alakšanduš) ve senin [soyun] ve sop[un] bu anlaşmayı korusun. [Ve senin neslin], sadece Majestemin soyunu ve sopunu [bey olarak] korusun. Sen onlara [karşı kötü bir] plan kur[ma. Ve ne de onlardan ayrılma].

§8 (A II 15-33)

[Majestem, sen Alakšanduš'a] (karşı) herhangi bir [kötülük] yapmadı. [Seni Wiluša ülkesine kral yaptı. Kölelerini öldürdüler]. Ben Majestem, sana ülkeni geri verdim. Sana, babanın tahtını geri verdim. Senin düşmanını öldürdüm.

§9 (A II 34-57)

[Şimdiye kadar nasıl Majestemin tarafında olduysan], bundan sonra da [Majestemin yanında yer al. Majesteme tüm] gücünle, kuvvetinle yardımcı ol. [Sen Alakšandu, senin çocukların, soyun sopun, Majestemin çocuklarına tüm güçleri ile] yardımcı olsunlar.[] [Ve başka birini bey olarak arzulama. [] soy]un sopun [ya da biri Majesteme] karşı kötü bir olay [planlarsa ve benden] kaçarsa, [sana gelirse, onu bana gönder]mezsen [ya da ona destek olursan, gözlerini dağa] çevirirsen [ve şöyle söylersen: Git. Herhangi bir yerde] kendini kurtar.” [İşte bak, sen Alakšandu] tanrılar huzurunda [suç işlemiş olacaksın. Tanrı yeminini bozacak]sın. Yemin tanrıları seni [sürekli kovalasınlar].

§10 (A II 58-74)

[Üstelik herhangi biri, bazı yabancı ülkelerde, Majesteme karşı] düşmanlık yapıp, [□atti ülkesine karşı kötü] bir isyan çıkarırsa [fakat her şeye Majesteme iyi ise, Majestemden (gelecek) sözü bekle. Ve ben Majestem] sana [yazdığım]da, (uygun bir şekil yanıt ver). [fakat eğer ister yüksek rütbeli bir memur, ister yaya ve arabalı savaşçıların bir birliği], Majesteme karşı [bir isyan çıkarırsa], <Majesteme> karşı

isyany [çıkaran] her kim olursa olsun, eęer ben Majestem haklı olan şeyleri açıklarsam, sonra o kişiyi ya da [o yaya ve arabalı birliği yakalayacağım]. Fakat eęer ben, sen Alakšanduš'a (şöyle) yazarsam: "Yaya ve arabalı savaşçıları öne sür. Onları derhal yardım[ıma] gönder". Sonra onları derhal bana gönder. Fakat eęer ben, sadece sen Alakšandu'ya (şöyle) [yazarsam]. "Tek başına buraya gönder". Sonra tek başına buraya gönder. Fakat eęer ben Majestem, [bu isyan meselesini sana] yazmazsam fakat sen önceden [işitirsen], sen onu göz ardı etme. Eęer senin için [mümkünse], yaya ve arabalı savaşçıları öne sür. Onları Majestemin derhal [yardımına] gönder. Bu mesele için, sen, herhangi bir kuş falı tutma.

§11 (A II 75-81)

Ve eęer şimdi, senden bağımsız olan ya Šeha Nehri Ülkesi ya da [Arzawa] ülkesi halkının [isyan çıkartacakları (konusunda)] kötü bir plan kurduklarını işitirsen ve sen önceden meseleyi bilirsen fakat Majesteme bu konuda yazmazsan ve her nasılsa bu adamaların (eylemlerini) göz ardı edersen ve şöyle söylersen: "bu kötülük olsun." Sen bu meseleyi işittiğin zaman, Majesteme tereddütsüz önceden yaz.

§12 (A II 82-85)

Böyle bir meseleyi işittiğin an, sen, mesele hakkında sessiz kama. Geriye dönme. Ve bizzat sen kendin böyle bir şahsa yardım sağlama. O, nasıl Majestemin düşmanı ise, aynı şekilde senin de düşmanın olsun.

§13 (A II 86-III 2)

Fakat eęer sen Alakšandu, böyle bir meseleyi iřitirsen ve [sonra] mesele hakkında sessiz kalırsan ve bizzat sen o şahsa yardım sağlarsan, işte bak, sen Alakšanduš yemin tanrıları huzurunda suç işlemiş olacaksın. Yemin tanrıları sürekli seni kovalasın.

§14 (A III 3-15)

Yaya ve arabalı savaşçılarıyla ilgili olarak senin anlaşman şöyle yapılmış olsun: Eęer ben Majestem ya Karkiša, Maša, Lukka ya da Waršaiialla şehirlerinden askeri bir sefere gidersem, sen de yaya ve arabalı savaşçılarıyla birlikte benimle askeri sefere katıl. Ya da eęer ben, bu ülkeden askeri bir sefere gitmek için bazı yüksek rütbeli memurları gönderirsem, sonra sen onunla birlikte askeri sefere git. Fakat □atti ülkesinden senin için askeri yükümlülükler vardır. Majesteme eşit olan krallar: Mısır kralı, Šan□ara kralı, Hanigalbat Kralı, Asur kralı(dır). Eęer bunlardan [biri],

savaşa giderse ya da Majesteme karşı dâhili bir isyan çıkartırsa ve ben Majestem yaya ve arabalı savaşçılar için sana yazarsam, sonra derhal yardımına <yaya ve> arabalı savaşçıları gönder.

§15(A III 16-25)

Üstelik insanlar hain olduğu için, eğer dedikodular dolaşırsa ve biri gelir ve senin huzurunda (şöyle fısıldarsa): “Majestesi senin aleyhinde şöyle yapıyor ve senden ülkeyi alacak ya da sana şöyle kötülük yapacak.” Majesteme bu mesele hakkında yaz. Ve eğer mesele doğru ise, ben Majestem sana tekrar yazdığımda, sen acele etme. Ne de... yapma. Ve sen, Majesteme karşı kötülük yapma. Sen, majestemin yanında durduğun gibi, (sadece) Majestemin yanında dur(maya devam et).

§16(A III 26-30)

Eğer biri, sen Alakşandu huzurunda, Majestem huzurunda, majestemle ilgili kötü bir söz söylerse ve sen Majestemden onu gizlersen ve acele hareket edersen ve Majesteme karşı suç işlersen, işte bak, sen Alakşanduş yemin tanrıları huzurunda suç işlemiş olacaksın. Yemin tanrıları sürekli seni kovalasın.

§17(A III 31-60)

Üstelik Arzawa ülkelerinde olan sizler, Alakşandu, Manapa-Kurunta, Kupantakurunta ve Ura-□attuşa, dört kralınız. Şimdi Kupantakurunta'nın erkek nesli, Arzawa ülkesi kralının soyudur. O, □atti ülkesi kralı Büyük Kral babam Murşili'nin kız kardeşinin oğludur. Ve ben Majestemin kuzenidir. Onun köleleri ve Arzawalı adamlar haindir. Eğer biri Kupantakurunta'ya karşı kötü (bir plan) hazırlarsa, sen Alakşandu, Kupantakurunta için etkili ve güçlü bir yardımcı ol ve onu koru. Ve o, seni korusun. Eğer onun kölelerinden herhangi biri, Kupantakurunta'ya karşı isyan ederse ve o sana gelirse, onu yakala ve Kupantakurunta'ya onu geri ver. Biri diğeri için etkili ve güçlü bir yardımcı olsun. Biri diğeri korusun. Üstelik majestemin sana verdiği ve □atti ülkesinin sınırlarını oluşturan ülkelere, eğer herhangi bir düşman, (girerse) ve bu sınır (bölgelerine) saldırmak için gelirse ve sen onu işitirsen ve ülkeye el koyan beyi önceden yazmazsan ve yardım etmezsen ve düşmanla savaşmazsan ya da eğer düşman senin ülkeneye giderse ve sen onunla savaşmazsan ya da eğer düşman senin ülkeneye giderse ve sen onunla savaşmazsan ve ona şöyle söylersen: “Saldırmak için git, (ganimeti) al götür! Ben bu konuda herhangi bir şey bilmek istemiyorum.” Bu tanrı yemini altına konsun. Yemin tanrıları

seni kovalasın. Ya da eğer sen, Majestemden yaya ve arabalı savaşçıları istersen ve herhangi bir düşmana saldırmak istersen, Majestem yaya ve arabalı savaşçıları sana verirse fakat sen, ilk fırsatta düşmana onları belli edersen, (bu mesele) tanrı yemini altına konsun. Yemin tanrıları sen Alakşandu' u sürekli kovalasın.

§18 (A III 61*72)

Ben tanrı yemini altına, tutsak(ların) meselesini şöylece yerleştirdim: Eğer bir tutsak, □atti ülkesinden[kaçıp] gelirse, [onu] geri vermesinler. □atti ülkesinden bir tutsağın [verilmesi] uygun değildir¹⁵⁰. Fakat eğer bazı zanaatkarlar kaçır [] ve o, işini teslim etmezse, [onu yakalasanlar ve] sana döndürsünler. [Eğer] düşman bir ülkeden olan [herhangi bir tutsak] yakalanırsa [ve o, □atti ülkesinden kaçarsa] ve senin ülkeneye [giderse ve sen onu yakalamazsan] ve onu bana göndermezsen [fakat] düşmana [onu] geri verirsen, bu da tanrı yemini altına konsun.”

metnin devamında şahit tanrıların adı sayılmaktadır¹⁵¹.

II. Muvattali'nin Wiluša Ülkesine yardıma gittiği esnada Maša Ülkesini vurması, Maşalılar'ın Wiluša'ya saldırdığının bir göstergesidir. Kral yukarıda belirtilen antlaşmayı başşehri Dataşša'ya (Tarhuntaşša) taşımadan önce yapmış olmalıdır¹⁵². Bu antlaşmada Muvattali, Alakşandu'nun Batı Anadolu'daki hâkimiyetini desteklemiş görünürken, aslında O'na sanki Hitit Devleti'nin Batı Anadolu'daki etkinliği için bir bekçi rolü vermiştir. Ancak Wiluša Krallığı ile yapılan bu antlaşma, Maša, Karkışa, Warsiyalla ve Lukka topraklarından gelebilecek tehlikeleri önleyebilmiş değildir. Gerçekten yukarıda adları geçen ülkeler Hititler açısından tehdit unsuru olmaya devam etmektedir. Alakşanduş aynı zamanda Hitit Devleti gerek duyduğunda Mısır, Sanhara (Babil), Mitanni, ve Asur Krallıklarına karşı bir askeri destek sağlamaya da zorlanmıştır¹⁵³.

Şeha Nehri Ülkesi kralı Manapatarhunda tarafından yazılan ve onun adını taşıyan mektup da oldukça önemlidir. “Manapatarhunda Mektubu” denilen bu

¹⁵⁰ Hitit memleketinden tutsakların iadesi “uygun değildir”; bu durum *natta āra* formu ile gösterilmektedir. Bkz; Yoram Cohen, “Taboos and Prohibitions in Hittite Society-A Study of the Hittite Expression *natta āra* (‘not permitted’), Heidelberg 2002, s. 107-109.

¹⁵¹ Karauğuz, a.g.e., 2002, s. 139-148.; Stefano de Martino-Fiorella Imoarati, “Observations on Hittite International Treaties”, *StBoT* 45, Weissbaden 2001, s. 348-350.; P.Kretschmer, “Alakşandu König von Mira”, *Glotta* 13/1924, s. 205-213.

¹⁵² Garstang&Gurney, a.g.e., 1959, s. 103.

¹⁵³ Trevor R. Bryce, The Nature of Mycenaean Involvement in Western Anatolia, *Historia* 38/1989, s. 8.

mektubun muhtemelen Hitit kralı II. Muvattali'ye hitaben yazıldığı düşünülmektedir¹⁵⁴. Mektupta:

*“[.....] gel ve Hitit askerlerini geri getir. [..... onlar] Wiluša ülkesine saldırmak için geri geldiler. [... Fakat] ben ağır biçimde hasta oldum; hastalık [.....] beni bitkin düşürdü...”*¹⁵⁵ denilmektedir.

Buradaki düşman, Ahhiyawa kralının himayesinde olan Piyamaradu'dur. Alakşanduş, Piyamaradu'ya direnemediği gibi, Şeha Nehri Ülkesi kralı Manapatarhunda da hasta olduğunu öne sürerek, vasallık görevlerini yerine getirmemiş ve Hitit Büyük Kralı'na yardımcı olmamıştır. Bununla beraber, Hitit kralı Muvattali'nin gönderdiği ordu Wiluša kralının imdadına yetişmiş ve bölge işgalden kurtulmuştur¹⁵⁶.

Muvattali'den sonra iktidara gelen oğlu Urhi-Teşup ve onu tahtından atarak Hitit iktidarını ele geçiren III. Hattuşili dönemlerinde Wiluša ülkesi ile fazla ilgilenilmemiştir.

IV. Tuthalya döneminde Wiluša ülkesi ile olan ilişkileri aydınlatan kaynak “Milawata Mektubu”dur. Mektuptan Alakşandu'nun ölümünden sonra Wiluša ülkesinde bir iktidar kavgası yaşandığını ve durumdan Piyamaradu'nun istifade etmeye çalıştığını anlamaktayız. Alakşandu'nun varisi olan Walmu, varisi olduğu tahttan indirilerek Şeha Nehri Ülkesi ya da Mira Ülkesi'ne sığınmak durumunda kalmıştır. Kendisinin yerine geçen kral da Hitit kralına sadık davranmamış olacak ki, tahta tekrar Walmu'nun oturtulması için girişimlerde bulunulmuştur¹⁵⁷.

Wiluša Ülkesi Troya bölgesiyle idantifiye edildiğine göre, IV. Tuthalya zamanında vuku bulduğu sanılan ve Akalarla Troyalılar'ı karşı karşıya getiren Troya Savaşları'nda¹⁵⁸, söz konusu bölgenin büyük bir yıkıma uğradığını tahmin edebiliriz. Az sonra cereyan eden Ege Göçleri ise Troya (Wiluša)'nın tamamen devre dışı kalmasına neden olmuştur.

¹⁵⁴ Ünal, a.g.e., 2003a, s. 41.

¹⁵⁵ Garstang&Gurney, a.g.e., 1959, s. 95.

¹⁵⁶ Byrce, a.g.e., 1985, s. 14-16.

¹⁵⁷ Byrce, a.g.e., 1985, s. 13, 23; Garstang&Gurney, a.g.e., 1959, s. 115; Singer, a.g.m., 1983, s. 215. Bryce'a göre mektubun alıcısı Piyamaradu'nun damadı Atpa iken, Singer'a göre ise Şeha Nehri ya da Mira Ülkesi Kralıdır. Bize göre de Singer'ın görüşü geçerlidir. Çünkü Hitit Devleti ile vassallık antlaşması yapan bir memleketin kralının zor durumda Hitit karşıtı eylemlerde bulunan birinin yanına kaçması mantıklı değildir.

¹⁵⁸ Troya Savaşları hakkında ayrıntılı bilgi edinmek için bkz: Memiş, a.g.e., 2005., s. 107-123.

Arzawa Ülkeleri hakkında verdiğimiz bu bilgilerden sonra şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, Arzawa-Hitit ilişkileri Eski Hitit Devleti zamanından başlayarak Yeni Hitit Devleti'nin yıkılmasına kadar devam etmiştir. Bu uzun zaman dilimi içerisinde iki ülke arasındaki ilişkiler bazen dostane olmakla beraber, çok defa düşmanca olmuştur. Hitit Devleti'nin zaaf içinde bulunduğu dönemlerde Hatti (Hitit) Ülkesi'ne saldırmaktan çekinmeyen Arzawalılar, kudretli Hitit krallarının iktidarda bulunduğu dönemlerde ise Hitit vasalları olarak mevcudiyetlerini sürdürmeye çalışmışlardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. KARKİŞALILAR VE KARKİŞA ÜLKESİ

Karkışa Ülkesi bu ismi, Batı Anadolu'nun en eski halklarından biri olan Karlar'dan almış olsa gerektir. Çünkü M.Ö. 3. Binyıl Batı Anadolu Kavimleri olarak Karlar'ın, Lelegler'in ve Pelasglar'ın adları zikredilmektedir¹⁵⁹. Fakat M.Ö. 3. Binyılın ortalarına doğru, Batı Anadolu ve Akdeniz sahilleri, Doğu Balkanlar üzerinden göçmen olarak gelen Luwiler'in istilasına uğrayacaktır¹⁶⁰. Yukarıda adları zikredilen Batı Anadolu halklarının önemli bir kısmı, Luwi baskısı yüzünden, yurtlarını terk ederek, adalar üzerinden Kıt'a karası Yunanistan'a göç etmek zorunda kalacaklardır. Kıt'a karası Yunanistan'a geçen bu Egeli kavimler, M.Ö. 2. Binyıl başlarından itibaren tarih sahnesinde boy göstermeye başlayan Akalar'ın oluşumunda pay sahini olacaklardır.

Ancak hemen belirletelim ki, Karlar'ın Yunanistan'a göç etmeyip de Anadolu'da kalan grupları ile Luwili göçmenler karışıp kaynaşarak, M.Ö. 2. Binyıl Hitit metinlerinde Karkışalılar adıyla anılan kavmi meydana getirmiş olsalar gerektir¹⁶¹. Gerçek olan şudur ki, Karkışalılar adıyla anılan kavmin kökeni ne olursa olsun, onlar, Eski Anadolu tarihinde, özellikle M.Ö. 2.Binyıl ortalarından itibaren faal bir görüntü sergilemişlerdir. Gerçekten, II. Tuthalya devrinden Hitit Devleti'nin yıkılmasına kadar uzanan zaman dilimi içerisinde meydana gelen olaylarda Karkışalılar'ın bazan çok aktif, bazan da gölgeli bir görüntü sergilediklerine tanık olunacaktır. Biraz sonra, Karkışalılar'ın Anadolu tarihindeki rollerini kaynakların ışığında gözler önüne sermeye çalışacağız. Fakat daha önce Karkışa ülkesinin yerini tayin etmek zorundayız.

Hitit kralı II. Muvattali ile Wiluša kralı Alakšanduš arasında yapılan antlaşmaya bakıldığında, Lukka, Maša ve Karkışa ülkelerinin birlikte anıldıkları

¹⁵⁹ E.Memiş, Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi, 2. Baskı, Bursa 2009, s.202.

¹⁶⁰ Memiş, a.g.e., 2005, s.140.

¹⁶¹ Prof. Dr. Veli Sevin ise Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, TTK Yayını, Ankara 2001, s.105-106'da "Karya halkı, kökeni M.Ö. 2. Binyıla uzanan Egeli kavimlerle birlikte, Anadolu'ya M.Ö. 1200'lerde girmeye başlayan bir kısım Trak göçmenlerin birleşmesiyle oluşmuştur" demektedir.

görülecektir¹⁶². Bu durum yukarıda zikredilen ülkelerin komşu ülkeler olabileceği kanaatini uyandırmaktadır. Nitekim E.Forrer, F.Sommer, W.F. Albright, A.Goetze ve G.L. Huxley de bu kanaatte olup, Karkışa ülkesini Klâsik dönemlerin Karyası ile bir tutmaktadırlar. Buna göre, Klâsik dönemlerde Karya olarak adlandırılan Güneybatı Anadolu, M.Ö. 2. Binyıl Hitit metinlerdeki Karkışa'dır¹⁶³. Günümüzde Büyük Menderes Nehri'nin güneyi ile Muğla ilinin kuzey kısımlarını da içine alan bölge, Hitit kralı II. Tuthalya'nın çağdaşı ve vasalı olan Madduwattaş'ın idare ettiği topraklarla neredeyse birebir örtüşmektedir. Demek oluyor ki, Madduwattaş'ın hüküm sürdüğü Harriyati ve Zippaşa ülkesi aslında çivi yazılı metinlerde Karkışa olarak isimlendirilen ülke olmalıdır. Bu tespitimiz, yukarı da isimleri zikredilen bilim adamlarının Karkışa ülkesinin yerine ilişkin olarak ileri sürdükleri görüşlere de uygun düşmektedir.

Karkışalar'ın ismine ilk kez Hitit kralı II. Tuthalya'nın Aşşuwa üzerine yaptığı seferi anlatan **KUB XXIII. 11** numaralı metinde rastlıyoruz. Söz konusu metinde, adı geçen Hitit kralı, isyan eden Aşşuwa ittifakı üzerine bir sefer yaptığını ve 22 şehir devletinden oluşan bu ittifakı yenilgiye uğrattığını anlatmakta, ardından da mağlup ettiği şehirlerin bir listesini vermektedir¹⁶⁴. Bu listenin 8. sırasında KUR^{URU} Ka-ra-ki-ša (Karakışa şehri memleketi) ismi geçmektedir¹⁶⁵. Öyle anlaşılıyor ki, Karkışalılar, Aşşuwa ittifakının önemli üyelerinden biri idiler.

Yine II. Tuthalya dönemine tarihlenen Madduwattaş metinlerinde ise kavim ismi zikredilmeden Harriyati ve Zippaşa Ülkesi kralı Madduwattaş'ın akıl almaz faaliyetlerinden ve takip ettiği ikiyüzlü politikadan söz edilmektedir¹⁶⁶. Burada sözü edilen Harriyati Ülkesi herhalde Klâsik çağların Karya'sı olmalıdır. Esasında bu

¹⁶² T. R. Bryce, a.g.m., 1974, s. 402.

¹⁶³ E. Forrer, "*Forschungen I/I*", Berlin 1926, s.81.; F. Sommer, "*Die Ahhijava-Urkunden*", München 1932, s. 157.; W. F. Albright, "Some Oriental Glosses on the Homeric Problem", *AJA* 54/1950, s. 168.; A. Goetze, "*Kleinasien, Kulturgeschichte des Alten Orients*", München 1957.; G. L. Huxley, "*Achaean and Hittites*", Oxford 1960, s. 33.; J. Mellaart, "The End of the Early Bronze Age in Anatolia and the Aegean", *AJA* 62-1/1958, s. 22, dipnot 151. Fakat burada hemen belirtmemiz gerekmektedir ki; aynı yazar "The Present State of Hittite Geography, Nimet Özgüç'e Armağan Ankara 1993"te belirttiği haritasında Karkışa Ülkesi'ni Anadolu'nun Kuzey Batısı'na, tam olarak ifade etmek gerekirse Kocaeli Yarımadasına lokalize etmektedir. Bkz. Harita 4.

¹⁶⁴ H. Bossert, *Asia*, İstanbul 1946, s.27; Garstang&Gurney, a.g.e., 1959, s.105.

¹⁶⁵ E.Memiş, "M.Ö. 2.Biyıl Anadolu Tarihinde Lukkalar", *XI. Türk Tarih Kongresi'nden ayrı basım*, TTK Basımevi, Ankara 1994, s.271.; Ayrıca tanrıça İstar için yapılan dua metnin de Maşa Ülkesi'nden sonra sayılan "Galkışa"nın Karkışa olduğu düşünülmektedir (**KUB XV.34 I, 58vd = KUB XV.38, 6vd.**) Bkz: ten Cate, a.g.e.,1970, s. 75.

¹⁶⁶ Memiş, a.g.e., 2009, s.104-105.

ülkenin Madduwattaş yönetimindeki halkına da Karkışalılar denilmeliydi, ancak, Madduwattaş antlaşmasında, halkın adı zikredilmeyip, ülkenin adı zikredildiği için, metinlerde doğrudan doğruya Karkışalılar ismine rastlamıyoruz. Fakat biz, Aşšuwa ittifakına katılan Karkişa ülkesi ile Madduwattaş metinlerinde geçen Harriyati ve Zippašla Ülkesinin aynı topraklar olduğu kanaatindeyiz.

II. Murşili ile Şeha Nehri Ülkesi beyi Manapa-Tarhunda arasında yapılan antlaşmada da Karkişa Ülkesi hakkında önemli bilgiler yer almaktadır. Manapa-Tarhunda tıpkı Mira Beyi Maşhuiluwaş gibi kardeşleri tarafından ülkesinden kovulunca, Karkişa ülkesine sığınmıştı. Ancak, şunu özellikle belirtmek gerekir ki, bu hadiselerin cereyan ettiği dönemde Karkişa ülkesi Hitit tabiyeti altında idi¹⁶⁷.

I. Şuppiluliuma, II. Arnuwanda ve II. Murşili dönemlerinde Karkişa ülkesi Hititlere bağlıdır ve elbetteki Hitit yanlısı bir politika izlemek zorundadır. Ancak II. Murşili'den sonra yerine geçen oğlu II. Muvattali zamanında Karkişa, düşman ülkeler arasında sayılmaktadır. Biz bunu II. Muvattali ile Wiluša kralı Alakşanduş arasında yapılan antlaşmadan öğreniyoruz¹⁶⁸.

Gerçekten, söz konusu antlaşmanın 14. Paragrafında şöyle denilmektedir: *“Yaya ve arabalı savaşçılarınla ilgili senin antlaşman şöyle yapılmış olsun: Eğer ben, Güneş, senin tarafından **Karkişa**, Maša, Lukka ve Warsiyalla tarafına çağırılırsam, o zaman sen, piyadelerin ve harp arabalarının yanında yer almalısın. Veya ben, bu memleketlerden herhangi birine, bir komutanımı, savaşmak için gönderirsem, o zaman dahi sen muntazam olarak onun yanında yer almalısın...”*¹⁶⁹.

Görülüyor ki, Karkişa ülkesi, Kadeş savaşının hazırlıklarının sürdürüldüğü esnada Hititlere düşman ülkeler arasında yer almaktadır. Buna rağmen, bir müddet sonra, M.Ö. 1296'da Kuzey Suriye'deki Kadeş mevkiinde Hitit ve Mısır ordularını karşı karşıya getiren büyük mücadelede, Karkışalılar'ı Hititler'in müttefikleri arasında görüyoruz. Gerçekten, II. Ramses'in sözde zafer kitabesinde, Hititler safında ücretli askerler olarak savaşan Anadolu kavimleri arasında Karkışalılar da vardır. Demek oluyor ki, Kadeş Savaşı'nda, Hititler'e düşman olan kavimler bile, Anadolu olma bilinci içerisinde, Mısırlılara karşı Hititler tarafında savaşmayı tercih

¹⁶⁷ Ammon Altman, “*The Historical Prologue of the Hittite Vassal Treaties-An Inquiry into the Concepts of Hittite Interstate Law*”, Bar-Ilan University Press 2004, s. 203.

¹⁶⁸ Alakşansu Antlaşması'nın İngilizce çevirisi için bkz: Garstang&Gurney, a.g.e., 1959, s. 102-105.

¹⁶⁹ Memiş, a.g.e., 2009, s. 233.

etmişlerdir. Belki de onlar, maddi çıkarlarını göz önünde bulundurarak, Hititler'e yardım etmeyi yeğlemişlerdir.

Yine Hitit kralı Muvattali dönemine tarihlenen Tawagalawaš mektubunda (**KUB XIV.3**) Hitit vasali olan Piyamaradu'nun Karkışa ülkesi üzerinden Lukka şehirleri üzerine akınlar tertiplediği ifade edilmektedir¹⁷⁰. Bu durum Hitit kralını rahatsız etmiş olmalı ki, Ahhiyawa kralına, "Tawagalawaš Mektubu" adıyla anılan **KUB XIV.3** numaralı metni göndererek, Piyamaradu'nun yakalanmasını rica etmiştir. Fakat Piyamaradu yakalanacağını anlayınca, Milawanda (Miletos) şehrinde bir gemiye binerek kaçmayı tercih etmiştir.

Muvattali'den sonra iktidara gelen oğlu Urhi-Teşup ve onu tahttan atarak yerine geçen amcası III. Hattuşili dönemlerinde Hitit Devleti'nin daha ziyade güneydoğu cephesine ağırlık verdiğini ve bunun doğal bir sonucu olarak Hititler'le Mısırlar arasında M.Ö. 1280'lerde eşit şartlara dayalı bir barış antlaşması imzalandığını öğreniyoruz¹⁷¹. Bu barış ortamı Eski Yakınoğu'ya yaklaşık 50 yıllık bir huzur devri yaşatmıştır. Fakat IV. Tuthalya devrinde (M.Ö. 1250–1220) Eski Yakınoğu'nun huzuru tekrar bozulacaktır. Çünkü doğuda Asur Devleti her geçen gün tehditlerini arttırırken, Batı Anadolu kentlerini devamlı surette Hititler'e karşı isyana teşvik eden Ahhiyawa Devleti de sorun çıkarmaya devam etmektedir. Kuzeyden gerçekleştirilen Gaška saldırıları ise her zaman olduğu gibi büyük zararlara yol açmaktadır. Güneybatıdaki Arzawa beylikleri de için için kaynamaya devam etmektedir¹⁷².

İşte Hitit Devleti'nin ateşten bir çember içerisine alındığı böyle bir ortamda, Doğu ve Batı dünyalarını ilk kez karşı karşıya getiren Troya savaşları cereyan edecektir¹⁷³. Dünya tarihinin ilk Boğazlar savaşı olarak da kabul edilen bu çatışmada Batı dünyasını Akalar, Doğu dünyasını ise bir Anadolu kavmi olan Troyalılar temsil etmektedirler¹⁷⁴. Homeros'un İlyada adlı destanında bu savaş bütün ayrıntıları ile

¹⁷⁰ Huxley, a.g.e., 1960, s.1.

¹⁷¹ Memiş, a.g.e., 2009, s.128-129.

¹⁷² Memiş, a.g.e., 2009, s. 133, n.158.

¹⁷³ Prof.Dr. Ekrem Memiş, Troya Savaşlarına "Eskiçağın Birinci Dünya Savaşı" ismini vermektedir. Memiş, a.g.e., 2009, s.132.

¹⁷⁴ E.Memiş, *Eskiçağ Tarihinde Doğu Batı Mücadelesi*, 4. Baskı, Konya 2009, s.45.

gözler önüne serilmektedir. Arkeolojik bulutulara göre Troya'nın VII-a safhasında meydana gelen Troya Savaşları, M.Ö. 1240–1230 yılları arasına tarihlenmektedir¹⁷⁵.

Görülüyor ki, Troya Savaşları cereyan ederken Hitit Devleti henüz ayaktadır. Ancak, Hitit Devleti kendi dertleri ile meşgul olduğu için, Çanakkale Bölgesi'nde (Wiluşa Ülkesi) cereyan eden bu hadiseye, ne yazık ki, müdahale edememiştir.

İlyada II'deki Gemiler Kataloğu'nda hem Akalar'ın hem de Troyalılar'ın müttefikleri bir bir sıralanmaktadır¹⁷⁶. Troyalılara yardım eden Anadolu müttefikler arasında Karyalılar da vardır¹⁷⁷. Demek oluyor ki, Hitit çivi yazılı metinlerinde Karkişalar adıyla anılan Karya bölgesi halkı, İlyada Destanı'nda Troyalılar'ın müttefiki olarak, ama bu defa Karkişa ismiyle değil de Karyalılar ismiyle tekrardan karşımıza çıkmaktadırlar.

Troya Savaşları'ndan sonraki süreçte Karkişalılar'ın (Karyalılar) ne gibi faaliyetlerde bulunduğunu bilmiyoruz. Daha doğrusu, tarihi vesikalar artık Karkişalar hakkında bize doğrudan ya da dolaylı olarak hiçbir bilgi aktarmazlar.

Karkişalılar'ın Hitit Devleti'nin yıkılmasına yol açan Ege Göçleri'ne (Deniz Kavimleri Göçü) iştirak edip etmediklerini de bilmiyoruz. Çünkü, söz konusu göçler hakkında bilgi veren Mısır ve Ugarit vesikalarında onların adı geçmemektedir. Ancak hemen belirtelim ki, M.Ö. 1. Binyılda Karyalılar olarak karşımıza çıkacak olan bölge halkı, Anadolu tarihinde etkin roller oynamaya devam edecektir.

¹⁷⁵ Memiş, a.g.e., 2005, s.122.

¹⁷⁶ İlyada II, 490-760 arasında Akalar'ın müttefikleri; İlyada II, 815-875 arasında da Troyalıların müttefikleri sıralanmıştır.

¹⁷⁷ Memiş, a.g.e., s. 115.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. 1. LUKKALAR VE LUKKA ÜLKESİ

Anadolu'nun batı yakasındaki Lukka Ülkesi ve halkı, bazan özgür bir halk bazan bir düşman halk, bazan da Hitit müttefiki olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁷⁸. Lukka Ülkesi hakkındaki ilk bilgi Anadolu dışındaki kaynaklardan gelmektedir. Biblos'da bulunan Orta Krallık dönemine ait bir metinde “**Lukkan**” adı geçmekle birlikte, bu bilgi itibar görmemektedir¹⁷⁹.

Lukka Ülkesi hakkında bilgi veren çok sayıda Mısır menşeli kaynak bulunmaktadır. M.Ö. 2000 yıllarına tarihlenen bir hiyeroglif yazıtta “**Rwqq**”nin oğlu “**Kwkwn**”nin “**şereflendirildiği**” yazılmaktadır. Albright'in belirttiğine göre “**Rwgg**” Lukka iken “**kwkwn**” ise **Kukunniš** olmalıdır¹⁸⁰.

Lukka Ülkesi'nin denize kıyısı olduğu şüphesizdir. Fakat bu denizin Marmara mı Akdeniz mi olduğu tartışmalara neden olmuş, bazı araştırmacılar tarafından Lukka Ülkesi, Maša ve Karkiša Ülkeleri'nden yola çıkılarak Marmara Denizi bölgesine yerleştirilmiştir¹⁸¹. Bu fikirlerine dayanak olarak da II. Muvattali ve Alakšanduš arasında yapılan antlaşma gösterilmiştir (Bkz. Harita 2.-Harita 4.). Gerçekten söz konusu antlaşmada şöyle denilmektedir:

§14 (A III 3-15)

“Yaya ve arabalı savaşçılarınınla ilgili olarak senin anlaşman şöyle yapılmış olsun: Eğer ben, Güneş, senin tarafından Karkiša, Maša, Lukka ve Waršaiialla tarafına çağrılırsam, o zaman sen, piyadelerin ve harp arabalarınınla yanımda yer almalısın. Veya ben, bu memleketlerden herhangi birine, bir komutanımı, savaşmak için gönderirsem, o zaman dahi sen muntazam olarak onun yanında yer almalısın...”

Fakat hemen belirtmeliyiz ki Lukka Ülkesi'nin Marmara Denizi kıyısında olma ihtimali hemen hemen yok denecek kadar azdır. Biraz sonra da açıklayacağımız

¹⁷⁸ O.R.Gurney, The Annals of Hattusilis III, AS 47/1997, s. 139.

¹⁷⁹ Jewell, a.g.e., 1974, s. 344.

¹⁸⁰ W. F. Albright, “Dunand's New Byblos Volume: A Lycian at the Byblian Court”, BASOR 155/1959, s. 33-34.

¹⁸¹ H. Otten, “Zur Lokalisierung von Arzawa und Lukka”, JCS 15/1961, s. 112-113.; J. Mellaart, “Anatolian Trade with Europe and Anatolian Geography and Culture Provinces in the Late Bronze Age”, AS 18/1968, s. 187.; Macqueen, a.g.m., 1968, s. 175.; A. Goetze, a.g.e., 1957, s. 181.

gibi, adı geçen kavmin Alaşya'ya saldırabilmesi için Akdeniz kıyısında bir yerde oturması daha mantıklı görünmektedir.

İlk kez Forrer tarafından ortaya atılan isim benzerliği temeline dayanan görüşe göre Lukka Ülkesi Anadolu'nun güneybatısında klasik Likya topraklarına lokalize edilmelidir¹⁸². Likya ülkesi günümüzde Antalya ilinin batı kesimi, Muğla ilinin güney doğu ucunu, kısaca Teke yarımadasını kapsamaktadır¹⁸³. Herodotos'a göre bu halk Girit kökenlidir. Sarpedon'un başını çektiği Likyalılar, Asya'nın o zamanlar Solymos sonraları ise Milyas denilen toprağına gelmişlerdir. Kendilerini **Trmmili** ya da **Termili**, ülkelerini de **Trmmisa** diye adlandıran; İranlılar'ın **Turmi/la** ya da **Turmir/liya**; Babililer'in ise **Tarmilaa** dediği bu halka sonradan, Yunanlılar tarafından Atina'dan kopup gelen Pandion oğlu Lykos sebebiyle Likyalılar denmiştir. Fakat bu görüşün tam olarak gerçekleri yansıttığı söylenemez. Ancak dil bakiyelerine baktığımızda Likyalılar'ın daha ziyade Luwiler ile akraba olduğu, hatta Likya adının Luvca bir sözcük olan **Lukwos**'dan (**kurt**) türediği kabul edilmektedir.

Luwiler'in bir kolu olduğuna şüphe kalmayan Lukkalar'ın Anadolu'ya muhtemelen M. Ö. 3. Binyıl ortalarında geldikleri kabul edilmektedir. Gerçekten arkeolojik buluntular, bu memleketin, M.Ö. 3. Binyıldan beri yerleşime sahne olduğunun izlerini taşımaktadır. Nitekim, Mellink tarafından Karataş-Semahöyük'de (Elmalı yakınlarında) yapılan kazılarda Erken Tunç Çağı buluntularına rastlanmıştır¹⁸⁴.

Gerçekten, Luwi kökenli kabilelerin, Likya memleketinin de dahil bulunduğu Akdeniz sahillerine yerleştiğini ve bu yerleşmenin Helenistik devre kadar devam etmiş olduğunu tespit eden Goetze, yapmış olduğu araştırmalar neticesinde, Likyalıların Güneybatı Küçükasya kavmi olan Luwilere mensup olduklarını ve dolayısıyla dillerinin de akraba olduğunu kabul etmiştir¹⁸⁵.

¹⁸² Bryce, a.g.m., 1992, s.121.; W.F.Albright, "Some Oriental Glosses on the Homeric Problem", *AJA* 54/1950, s. 168.; G.L.Huxley, "Achaean and Hitites", Oxford 1960, s. 33.; ten Cate, *a.g.e.*, 1970, s. 33.; Bryce, a.g.m, 1974, s. 397.

¹⁸³ Sevin, *a.g.e.*, 2001, s. 133.

¹⁸⁴ M. Mellink, "Excavations at Karataş-Semahöyük in Lycia", *AJA* 66/ 1962, s. 22.

¹⁸⁵ A.Goetze, *Kleinasion, Kulturgeschichte des Alten Orients*, München 1957, s.180.

Diğer taraftan Prof. Dr. Oktay Akşit¹⁸⁶, gerek arkeolojik buluntular, gerekse filolojik delillere dayanarak, Lukkalar'ın M.Ö.3. Binyıl Anadolu kavimlerinden biri olması gerektiğini ileri sürmektedir¹⁸⁷. Biz de Prof. Dr. Oktay Akşit'in görüşüne katılıyoruz.

M.Ö. 3. Binyılda Luwiler'in bir kolu olarak Anadolu'ya gelip yerleştiklerine şüphe kalmayan Lukkalar, M.Ö. 2. Binyıl Anadolu ve Önasya tarihinde acaba ne gibi roller oynamışlardır?

Lukkalar'ın, M.Ö. 2. Binyılın ortalarından itibaren tarih sahnesinde önemli roller oynadıkları gözlerden kaçmayacaktır. Hitit ve Mısır kaynakları ile Homeros Destanları, Lukkalar'ın M.Ö. 2. Binyıldaki sosyal, siyasi ve ekonomik yaşantılarını, adeta bir tablo gibi gözler önüne sermektedirler.

Bu cümleden olmak üzere, Lukkalar'ın M.Ö. 2. Binyıldaki siyasi faaliyetleri hakkında bilgi veren ilk yazılı belge, Hitit kralı II. Tuthalya zamanına (M.Ö. 15. yüzyılın son çeyreği) tarihlenen **KUB XXIII, 11** numaralı metindir¹⁸⁸. Tezimizin daha önceki bölümlerinde de zikrettiğimiz bu belgede, Hitit kralı II. Tuthalya, 22 şehirden oluşan Aşşuwa ittifakına karşı kazanmış olduğu zaferden bahsetmekte ve müteakip satırda da düşman şehirlerinin adlarını vermektedir¹⁸⁹. İşte bu düşman şehirlerin en başında Lukka memleketinin (KUR URU Lu-uq-qa) adı geçmektedir.

Anlaşıldığı kadarıyla, M.Ö. 15. yüzyılın sonlarında, güçlü Hitit Devleti'ne karşı, genellikle Batı Anadolu şehirlerinin katılımı ile oluşturulan Aşşuwa Konfederasyonu içerisinde, Lukka memleketi önemli bir yer işgal ediyordu¹⁹⁰.

Bu olaydan sonra Lukkalar'ın sadece Anadolu tarihinde değil, Eski Önasya tarihinde de aktif bir rol oynadıklarına tanık olunacaktır. Nitekim, Amarna arşivinde bulunan ve M.Ö. 1375 yıllarına tarihlenen EA 38 numaralı mektupta, Alaşya (Kıbrıs) kralı, Mısır firavununa¹⁹¹ Lukkalar'ı şöyle şikayet etmektedir:

EA 38

1 a-na šarri^{ri mâtu} mi-is-ri ahi-ia qi-bí-ma

¹⁸⁶ Oktay Akşit, *Likya Tarihi*, İstanbul Üni. Ede. Fak. Yay. No. 1218, İstanbul 1967, s. 71.

¹⁸⁷ Ekrem Memiş, "M.Ö. 2. Binyıl Anadolu Tarihinde Lukkalar", XI. Türk Tarih Kongresinden ayırbasım, TTK Basımevi, Ankara 1994, s.270.

¹⁸⁸ Bossert, a.g.e., 1946, s. 27-28.

¹⁸⁹ Kaynaklar bahsinde söz konusu 22 şehrin ismini bir liste halinde verdiğimiz için, burada tekrardan aynı listeyi vermeyi uygun bulmuyoruz.

¹⁹⁰ Memiş, a.g.m., 1994, s.271.

¹⁹¹ Söz konusu tarihte Mısır'ın başında 18. Sülale firavunlarından III. Amenofis bulunuyordu.

- 2 um-ma šarri^{ri mâtu} a-la-ši-ia ahu-ka-ma
3 a-na ia-ši šul-mu ù a-na ka-ša lu-ú šul-mu
4 a-na bîti-ka *marhâti* -ka mârê- ka sisê-ka
5^{isu} narkabâti-ka ù i-na ma-a-du sâbê-ka
6 mâtâti -ka^{amêlûtu} rabûti-ka dan-neš lu-ú šul-mu
7 am-mi-ni ahi-ia a-wa-ta an-ni-ta
8 a-na ia-ši ta-qab-bi šu-ú ahi-ia
9 la-a i-te-šu a-ia-ma an-ni-ta la-a i-pu-uš
10 a-na-ku e-nu-ma amêlûtu ša^{mâtu} lu-uk-ki
11 ša-at-ta ša-ta-ma i-na mâti-ia al[a z]i-ih-ra
12 i-lî-gi
13 ahi^{hi} at-ta ta-qab-bi a-na ia-(!)ši
14 amêlûtu ša mâti-ka it-ti-šu-nu i-ba-aš-ši
15 ù a-na-ku ahi-ia la-a i-te-me ki-i it-ti-šu-nu
16 i-ba-aš-ši šum-ma i-ba-aš-ši amêlûtu ša mâti-ia
17 ù at-ta a-na ia-ši šu-pur ù a-na-ku
18 ki-i libbi^{bi} -ia e-pu-uš
19 at-ta-ma la-a ti-te-e amêlûta ša mâti-i[a]
20 la-a e-pu-uš a-ma-ta an-ni-ta šum-ma
21 i-pu-šu amêlûtu ša mâti-ia ù at-ta ki-i libbi^{bi} -ka
22 e-pu-uš
23 e-nu-ma ahi-ia ki-i^{amêlu} mâr šipri^{ri} -ia
24 la-a ta-aš-pur tupp^{pu} an-ni-tum ahu ša šarri
25 l[i -]iš-pur ša e-pu-u[š^{amê lu}] mâr šipri^{ri} -ka
26 i-qab-bu-ni
27 ša-ni-tú a-i-tum a-ba-e-ga a-na
28 a-be-e-ia i-na ba-ba-ni e-pu-šu
29 a-[m]a an-ni-ta ù i-na-an-na ahi-ia
30 la-a ta-ša-ga-an i-na libbi^{bi} -ka

“(1–6) Kardeşin Alaşya kralı, kardeşim Mısır kralına şöyle der; Ben refahtayım sen de refahta ol, senin evlerin, eşlerin, çocukların, atların, arabaların ve emrindeki savaşçıların memleketin bol refahta olsun. (7–12) Neden kardeşim şöyle söylüyor, kardeşim şunu bilmiyor mu? Lukka memleketinin insanları benim memleketimden her yıl küçük bir şehir alıyor. (13–18) Kardeşim bana şöyle söylüyor, “Senin memleketinin insanları onlarla beraberdir. Ama ben kardeşim onların onlarla olduğunu bilmiyorum. Benim memleketimin halkı onlarla olduğu vakit, bana yaz ve ben de gerekeni gönül rızamla yapacağım. (19–22) Sen benim memleketimin insanlarını tanımıyorsun. Bu şeyler benim için geçerli değil. Benim ülkemin insanları bunu yaptığı vakit, gönlünün istediğini yap. (23–26) Şimdi, biraderim, elçim geri dönmedi, kral kardeşimden mektup gelmedi. Habercin ne getiriyorsa, bana söylesin (27–30) Bundan başka, senin pederin ve benim pederim zamanında ne zaman böyle şeyler oldu? Ama şimdi kardeşim, kalbine hiç dert koyma!”¹⁹²,

Görülüyor ki Lukkalar, sadece karada değil denizde de oldukça güçlüdürler. Alaşya kralının Mısır firavununa yazdığı ve Lukkalar’ın korsanca hareketlerde bulunduğunu bildirdiği yukarıdaki şikâyet mektubundan anlaşıldığına göre, Alaşya kralı gerçekten çaresiz durumdadır. Çünkü kendi adamları Lukkalı korsanlarla işbirliği içerisinde oldukları. İşte bu yüzden ki, firavun, olaya müdahale etme taraftarı değildir.

Eski Önasya dünyasının iki süper gücü olan Mısır ve Hitit devletlerini, Kuzey Suriye egemenliği yüzünden karşı karşıya getiren Kadeş Meydan Muharebesi’nde ise Lukkalar’ın, bir Anadolu kavmi olarak, Mısır’ın karşısında Hititler’in yanında yer aldıkları görülüyor¹⁹³.

M.Ö. 1296 yılında Mısır firavunu II. Ramses ile Hitit Büyük Kralı II. Muvattali arasında cereyan eden bu önemli çarpışmayla ilgili bilgilerin çoğu, Mısır kaynaklarından öğrenilmektedir¹⁹⁴. Mısırlı kâtipler tarafından Hititler’in müttefiki olarak kaydedilen Anadolu kavimleri arasında Arzawa, Dardana, Maşa, Pitaşsa,

¹⁹² J. A. Knudtzon, a.g.e., 1964, s. 292–294. ; Terc. için bk. ; W. L. Moran, “*Les lettres D’el-Amarna*”, 1987, s. 206-207; Memiş, a.g.e., 2009, s.65-66.; Şeyma Yıldırım (Ay), a.g.m., 2008, s. 447.

¹⁹³ R.A.S.Macalister, *The Philistines*, London 1914, s. 19; Barnett, a.g.m., 1975, s.360.

¹⁹⁴ Kadeş Savaşı hakkında bilgi veren Hitit kaynakları çok azdır. Bunlar, III. Hattuşili’nin Müdafaaanamesi olan **KUB XXXI, 17**’deki küçük bir kayıt ile IV. Tuthalya-İştarmuwa (Şauşgamuwa) antlaşmasındaki tek bir satırdan ibarettir.

Arawanna, Karkışa ve Lukka memleketlerinin adları geçmektedir. Mısır firavunu, Hitit Büyük Kralının, yukarıda adları geçen müttefikleri ücret karşılığında temin ettiğini belirtmektedir ki, bunu, son derece normal karşılamak icabeder. Çünkü, adı geçen Anadolu kavimlerden Arzawalılar, Hitit Devleti'nin ilk dönemlerinden başlayarak, devlet yıkılıncaya kadar Hitit krallarına karşı mütemadiyen isyan etmişlerdir. Lukkalar'ın ise yaklaşık yüzyıl evvel II. Tuthalya'ya karşı mücadele veren Aşşuwa Konfederasyonu içerisinde yer aldıkları unutulmamalıdır. Fakat her şeye rağmen, Anadolu'yu yakından ilgilendiren bir problem karşısında, Hititler'e düşman olanların bile onların yanında yer almasını, takdirle karşılamak lâzımdır. Bu, aynı zamanda, yukarıda adı geçen kavimlerin, dıştan gelen bir tehlike karşısında, Anadolu olma bilinci içerisinde ortak bir tavır takındıklarının da en güzel göstergesidir¹⁹⁵.

Lukkalar'ın, dıştan gelen tehlikelere karşı Anadolu kavimlerin yanında yer alma girişimleri, daha sonraki dönemlerde de devam etmiş görünüyor. Bunun en çarpıcı örneğini, Troya Savaşları'nda görüyoruz. Homeros'un İlyada adlı destanından öğrenildiğine göre, Eskiçağın bu ilk Boğazlar savaşında, Troyalılar'ın müttefikleri arasında Likyalılar da yer almaktadır¹⁹⁶. Likya'nın önderleri olan Sarpedon ve Pandaros, bu savaşlarda aktif bir görüntü sergilemektedirler¹⁹⁷.

M.Ö. 13. yüzyılın sonlarında başlayıp 12. yüzyılın ilk çeyreğine kadar devam eden ve başta Hitit Devleti olmak üzere, Mitanni ve III. Babil (Kaslar) gibi Önasya dünyasının büyük devletlerinin tarih sahnesinden silinmesine neden olan Ege Göçleri'nde ise Lukkalar'ın, Egeli Kavimler'in yanında yer aldıkları görülmüştür¹⁹⁸. Mısır firavunu Merneptah'a ait Karnak Kitabesi'nden öğrenildiğine göre, Deniz Kavimleri Göçü'ne (Ege Göçleri) iştirak eden Egeli Kavimler, M.Ö. 1225'lerde Mısır kapılarına dayanmışlar, fakat adı geçen firavun tarafından mağlup edilmişlerdi. Merneptah'ın mağlup ettiği kavimler şunlardı: Ekweşler¹⁹⁹, Turşalar²⁰⁰, Rukkular²⁰¹, Şerdanalar²⁰² ve Şekeleşler²⁰³.

¹⁹⁵ Memiş, a.g.m, 1994, s.273.

¹⁹⁶ Troya Savaşları hakkında geniş bilgi için bkz: E.Memiş, "Eskiçağın Birinci Dünya Savaşı ile Yakınçağın Birinci Dünya Savaşında Boğazlar'ın Oynadığı Rol ve Türkiye", Askeri Tarih Bülteni, Sayı 22, Ankara 1987, s. 91-96.

¹⁹⁷ Homeros, İlyada II, 827; IV, 88; V, 104-105, 168,1 71, 246, 795 (Pandaros); II, 876; V, 655; XII, 101, 397; XVI, 462, 677 (Sarpedon).

¹⁹⁸ Memiş, a.g.e., 2009, s. 161.

¹⁹⁹ Ekweşler=Akalar için bkz: A.M.Mansel, Ege ve Yunan Tarihi, Ankara 1971, s. 87.

Bilim adamları, yukarıda adı geçen kavimlerden Ekweşler'i Akalar'lar, Turşalar'ı Etrüskler'le, Rukkular'ı Hitit metinlerindeki Lukkalar'la, Şerdanalar'ı Sardunyalılar'la ve Şekeleşler'i de Sicilyalılarla idantifiye etmektedirler.

Ege Göçleri'nin birinci aşaması hakkında bilgi veren bir Ugarit mektubunda da Lukkalar hakkında bilgi verilmektedir. Ugarit arşivinde ele geçirilen **R.S. 20.238** numaralı bu mektup, Alaşya kralı Pagan tarafından Ugarit kralı Ammurapi'ye gönderilmiştir. Söz konusu mektupta, şöyle denilmektedir:

R.S. 20.238

- 1 a-na šarri mat a-la-ši-ia
- 2 a-bi-ia qí-bi-ma
- 3 um-ma šarri^{mat} u-ga-ri-it
- 4 mâri - ka - ma
- 5 a-na šêpê^M a-bi-ia a[m-qu]t
- 6 a-na muh-hi a-bi-ia lu-ú š[u]l-m[u]
- 7 a-na bîtâti^H -ka hîrâti^M -ka sâ[bi]-ka
- 8 a-na gab-bi [m]im-mu-ú
- 9 ša šarri^{mat} [a](?) -la-ši-i[a]
- 10 a-bi-a d[a]n-niš dan-niš
- 11 [l]u-ú šul-m[u]
- 12 a[-b]i a-nu-ma^{is} elippâtu^M
- 13 š[a]^{amil M} nakri il-ták(?) -ka
- 14 [âlâ]ni -ia i-na IZI : i[(?)-š]a-t[i]
- 15 [ú] (??)-ša-ri-ip
- 16 [ù] (?) a-ma-at
- 17 [la-]a [b]a-ni-ta
- 18 [i-n]a libbi^{bi} mâti i-te[-e]p-šú

²⁰⁰ Turşalar=Etrüskler için bkz: E.Forrer, MDOG 63, 1924, s.6; D. Page, *History and the Homeric Iliad*, Los Angeles 1959, s. 106.; Mansel, a.g.e., 1971, s. 87.

²⁰¹ Rukkular=Hitit metinlerindeki Lukkalar=Klâsik çağdaki Likyalılar. Bu konuda bkz: G. L. Huxley, *Achaean and Hittites*, Oxford 1960, s. 33.; Akşit, a.g.e., 1967, s.76.; Memiş, a.g.m., 1994, s. 274.

²⁰² Şerdanalar=Sardunyalılar için bkz: Macalister, a.g.e., 1914, s. 24.; Mansel, a.g.e., 1971, s. 87.

²⁰³ Şekeleşler=Sicilyalılar için bkz: Macalister, a.g.e., 1914, s. 24.; Mansel, a.g.e., 1971, s. 87.; Memiş, a.g.m., 1994, s. 274.

- 19 a-bu-ia ú-ul i[(?)-d]e
 20 ki-i gab-bu sâbî^M ? ? ? -ia
 21 i-na mat ha-at-ti
 22 aš-bu ù gab-bu^{i[s]} e[lippâti]^M -[i]a
 23 i-na mâ[t] **lu-uk-k[a]-a**
 24 aš-bu [a-d]i(?) -ni ul ik-šu-da-ni
 25 ù mâtum^{tum} ka-am-ma na-da-at
 26 [a]-b[u]-ia a-ma-at an-ni-tam
 27 [lu]-ú i-de i-na-an-na
 28 7^{is} elippâtu^M ša^{amilM} nakri
 29 [š]a il-la-ka-a[n]-ni
 30 ù a-ma-at maš-ik-ta
 31 it-ep-šu-na-a-ši
 32 i-na-an-na šum-ma^{is} e-lipp[âti]^M]
 33 ša^{amilM} nakri ša-na-t[i(?)-ma(?)]
 34 i-ba-aš-ši-mi té-m[a]
 35 [a(?)-i]a(?)-ka-am-ma šu-up-r[a-a]n(?) -ni
 36 [ù] (?) lu-ú a-de₄

(1–4) Pederim Alaşya kralına, oğlun Ugarit kralı der ki: (5–6) Pederimin ayaklarına kapanırım. Pederime selam olsun. (7–11) Evlerine, eşlerine, ordularına, pederim Alaşya kralına ait olan her şeye çok selam olsun. (12–24) Pederim, işte düşman gemileri geldiler. Şehirlerimi ateşe verdiler. Ateşleri alev alev yanmaktadır. Ve (onlar) memlekette çirkin şeyler yaptılar. Pederim bilmiyor mu ki benim bütün askerlerim Hatti memleketinde ve bütün gemilerimn **Lukka** memleketindedir. (24–36) Onlar şimdiye kadar dönmediler memleket böylece kendi başına kaldı. Pederim bilsin ki bana gelen düşman gemileri 7 tanedir ve onlar bize kötülük etmişlerdir. Şimdi başka düşman gemisi varsa, herhangi bir yolla bana bildir ki ben bileyim²⁰⁴.

²⁰⁴ F.A. Claude Schaffer, *Ugaritica V*, 1968, s. 87-89.; Memiş, a.g.e., 2009, s.163.; Yıldırım, a.g.e., 2008, s. 449-450.

Görülüyor ki Lukkalar, kendilerine yeni vatanlar bulmak amacıyla harekete geçen Egeli kavimlerin gerçekleştirdiği “Deniz Kavimleri Göçü” ya da “Ege Göçleri” olarak adlandırılan muhacerat hareketinde de etkin bir görüntü sergilemişlerdir. Ancak hemen belirtelim ki, Lukkalar, firavun Merneptah’a mağlup olduktan sonra yurtlarına dönmek zorunda kalmışlardır.

Lukkalar’ın Anadolu ve Eski Önasya tarihindeki etkin faaliyetleri daha sonraki devirlerde de devam etmiştir.

Bu bilgilerden sonra sonuç olarak şunları söyleyebiliriz:

- a) Arkeolojik ve filolojik delillerden anlaşıldığına göre Lukkalar, Luwi kavminin bir kolu olup, muhtemelen M.Ö. 3. Binyılın ortalarında kendi adlarıyla anılan bölgeye (Teke Yarımadası) gelip yerleşmişlerdir.
- b) M.Ö. 3. Binyılda Anadolu henüz yazılı devirlere girmediği için, Lukkalar’ın bu dönemdeki faaliyetleri hakkında yeterince bilgimiz yoktur. Ancak, M.Ö. 15. yüzyıldan itibaren onların siyasi ve ekonomik yaşantılarını bütün ayrıntıları ile takip etmek mümkündür.
- c) Yazılı belgelerden anlaşıldığı kadarıyla Lukkalar, M.Ö. 2. Binyıl Anadolu ve Önasya tarihinde son derece değişken bir siyaset izlemişlerdir. Örneğin, M.Ö. 15. yüzyılın sonlarında Batı Anadolu kavimlerinin oluşturduğu Aşşuwa Konfederasyonu içerisinde Hititler’e karşı mücadele veren Lukkalar, M.Ö. 13. yüzyılın başlarında cereyan eden Kadeş Meydan Muharebesi’nde Mısırlılar’a karşı Hititler’in yanında yer almışlardır. Yine aynı şekilde Troyalılar’la Akalar arasında cereyan eden Troya savaşlarında, bir Anadolu kavmi olarak Troya’nın yanında yer alan Lukkalar, Ege Göçleri’nde Akalar’ın müttefiki olarak²⁰⁵, Mısır’a karşı savaşmışlardır.
- d) Bütün bunlar gösteriyor ki, karada kuvvetli bir ordu ve denizde de güçlü bir filoya sahip olan Lukkalar, askeri güçlerini, yerine ve

²⁰⁵ Akalar, Mısır kaynaklarında Ekweşler adıyla anılmaktadır.

zamanına göre, siyasal ve ekonomik menfaatlerinin gerektirdiği biçimde kullanmışlardır.

- e) Yazılı belgelerden öğrenildiğine göre onlar M.Ö.2. Binyıl tarihi boyunca genellikle bağımsızlıklarını korumuşlardır²⁰⁶.

²⁰⁶ Memiş, a.g.m., 1994, s.275.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. 1. MAŞALAR VE MAŞA ÜLKESİ

Orta Hitit devrine tarihlenen belgelerde sıklıkla geçen **Maşa**, **KUB XXIV. 1 3 16 –17** numaralı belgeden öğrendiğimize göre “**çekirge**” anlamına gelmektedir:

İŞTU KUR^{URU} Hattima-kan idalun ta[passan] hinkan kastan māsann-a a[rha uiya]

“*Hatti’den hastalık, veba, açlık ve çekirge sürüsü..*”²⁰⁷.

M.Ö. 2. Binyıla ait belgelerde adına sıklıkla rastladığımız bölge Anadolu’nun batısına yerleştirilmekle beraber, lokalizasyonu ile ilgili çok çeşitli görüşler bulunmaktadır. Buna göre, Maşa Ülkesi Lidya Bölgesine²⁰⁸ (Bkz. Harita 1.), Mysia Bölgesine²⁰⁹ (Bkz. Harita 5.), Anadolu’nun güney batısına²¹⁰, Isparta ve civarına²¹¹ (Bkz. Harita 3.), Simav Çayı’nın bulunduğu bölgeye²¹², Adapazarı bölgesine²¹³ (Bkz. Harita 2.), Mira Ülkesi’nin kuzeyine²¹⁴ yerleştirilmektedir.

Aşağıda belirteceğimiz üzere, Hitit krallarının bölgeye yaptıkları seferler ve bölgedeki vasallar ile yaptıkları anlaşmalar göz önüne alındığında, adı geçen ülkenin Anadolu’nun kuzey batısında bulunan Mysia bölgesinde yer aldığını söylememiz uygun olacaktır. Mysia denilince, doğuda Bithynia, güneydoğuda Frigya, güneyde Lidya, güneybatıda Aiolis ile çevrilmiş arazi parçası akla gelir. Demek oluyor ki, Balıkesir ilinin tümü, İzmir ilinin Bergama dolaylarındaki bölümü, Manisa ilinin Soma ve Kırkağaç dolaylarındaki bölümü, hatta Çanakkale ilinin Anadolu’daki kısmı Mysia sınırları içerisinde yer alır²¹⁵. Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere M.Ö. 2. Binyıl Hitit metinlerindeki Maşa Ülkesi ile M.Ö. 1. Binyıl Anadolu coğrafyasının önemli bölgelerinden biri olan Mysia, aynı yer olmalıdır.

²⁰⁷ John Puhvel, “*Hittite Etymological Dictionary Vol. 6 Word Beginning with M.*”, Berlin 2004, s. 92-93.; H. Kronasser, “*Etymologie der Hethitischen Sprache, Band 2*”, 1987, s. 113.

²⁰⁸ A. Goetze, “*Kleinasien*”, München, 1957, s. 229; Bryce, a.g.m., 1974, s. 402.

²⁰⁹ Forlanini, “*L’Anatolia Nordoccidentale Nell’Impero Eteo*”, *SMEA 18/1977*, s. 215 vd.

²¹⁰ Houwink ten Cate, “*The Mashuiluwas Affair: A Join (KBo XIX. 49) and a Duplicate (KBo IX. 77) to Mursilis’s Comprehensive Annals (12th year of his reign)*”, *Studia Mediterranea I/1979*, s. 268.

²¹¹ Garstang & Gurney, a.g.e., 1959, s. 108.

²¹² J. Frue, *Luwiya. Geographie Historique des Provinces Meridionales de L’empire Hittite: Kizzuwatna, Arzawa, Lukka, Milawata*, Nice 1980, s. 178.

²¹³ Macqueen, a.g.m., 1968, s. 169.

²¹⁴ Heinhold-Krahmer, a.g.e., 1977, s. 338.

²¹⁵ Bilge Umar, *İkçağda Türkiye Halkı*, İstanbul 1999, s. 175.

Bölge adını Doğu Balkan kökenli bir halk olan ve Anadolu'ya Trakya ve Boğazlar üzerinden giren **Mysler**'den almıştır. Antik Çağ yazarları, bu halkın, adını, Avrupalı göçmen **Moesi** boyundan aldığını belirtmektedirler. Strabon'a göre Lydia dilindeki **Mysos** kelimesi “*kayın ağacı*” anlamına gelmektedir ve bu ağaç da yazarın belirttiği üzere **Mysia Olymposu**'nda çok bulunmaktadır²¹⁶.

Maša Ülkesi'nin siyasi tarihi hakkında bilgi veren çivi yazılı Hitit metinlerine değinmeden önce, söz konusu ülkeden söz eden diğer belgeler hakkında kısaca bilgi vermeye çalışalım. Hava Tanrısı *İyari* şerefine *Guršamaša* kentinde yapılan kült törenlerinin anlatıldığı metinde Hatti kenti halkı ile Maša kenti halkı gruplara ayrılarak temsili olarak bir savaş oyunu oynamaktadır²¹⁷. Sözü geçen olay **KUB XVII. 35 A.y. III 9-14** numaralı metinde şu şekilde anlatılmaktadır:

*“Gençler iki kısma ayrılırlar. Onlara isim verirler. Onların yarısını Hatti kenti halkı diye çağırırlar. Diğer yarısını da Maša kenti halkı diye çağırırlar. Hatti kenti halkı bronz silahlar, Maša kenti halkı ise kamış silahlar tutarlar ve savaşır. Hatti kenti halkı onları yener ve esir alırlar.”*²¹⁸,

Diğer taraftan ülke isimlerinin sıralandığı bir ritüel metninde Sedir Ağacı Tanrıları'nın Anadolu'da kutsandığı merkezlerin isimleri belirtilirken Maša Ülkesi de sayılmaktadır:

KUB XV. 34 Ö.y. I 60:

*“...Hinduwa Ülkesi, Talawa Ülkesi, Maša Ülkesi, Wiluša Ülkesi.”*²¹⁹

Bununla birlikte **DKal** adına yapılan bir kült töreninde (**KBo XI. 40 A.y. 6**)²²⁰, Ninive Kenti İstar'ı adına yapılan bir ritüel metninde (**KUB XV. 35+KBo II. 9**)²²¹ Maša Ülkesi hakkında bilgi bulunmaktadır.

Siyasi tarih içerikli belgelere baktığımızda da, Maša Ülkesi karşımıza ilk defa I. Arnuwanda döneminde çıkmaktadır:

²¹⁶ Sevin, a.g.e., 2001, s. 41-44; Strabon, Geographika XII. 8, C 572.; Adı geçen Troya savaşlarında Troyalıların yanında savaşmıştır, Mysia Birliği'nin başında ise Khromos ile kâhin Ennomos bulunmaktadır. Bkz: Ekrem Memiş, “M.Ö. 2. Binyıl Anadolu Tarihinde Mysialılar”, *Balıkesir Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, 17-20 Kasım 2005, s.194.

²¹⁷ O.R.Gurney, “Some Aspects of Hittite Religion”, Oxford 1977, s. 27. del Monte& Tischler, *RGTC VI/2*, 1978, s. 227

²¹⁹ Bossert, a.g.e, 1946, s. 37.

²²⁰ Otten, a.g.m., 1961, s. 112.

²²¹ Bossert, a.g.e., 1946, s. 34-35.

KUB XXIII. 21 Ö.y. II

23-28 [...] sonra Maša ülkesi, Ard[uka]²²² Ülkesi [...] Hullušiwanda Tepesi'[ne] gittiler. Ancak Hullušiwanda Tepesi oldukça güçlü. Bizzat babam büyük kral Tuthalya, ben büyük kral Arnuwanda peşinden gittik. Bizim önümüzden tanrılar koşular²²³.

Hitit kralı II. Muršili tarafından yazdırılan ve babası I. Šuppiluliuma dönemi olayları hakkında bilgi veren Šuppiluliuma'nın Kahramanlıkları adlı metinde Maša Ülkesi üzerine yapılan seferlerden bahsedilmektedir:

KUB XIX. 10 Ö.y. I

7-22 Büyükbabam sağlıklı idi, ve o yukarı ülkeden aşağıya geldi. Maša ülkesinden askerleri ve Kamala Ülkesi, Hulana Nehri Ülkesi ve Kaššiya Ülkesine saldırmaya devam ettiklerinden, büyük babam onları vurmak için yürüdü. Ve babam büyük babam ile sefere çıktı. Tanrılar büyük babama yardım etti, ve o gitti ve Maša ve Kammala Ülkelerini mahvetti. Büyük babam Kammala Ülkesinde iken babam onunlaydı. Fakat peşinden Gaškali düşman tekrar silahını aldı ve saldırıya geçti. Babamın boş şehirlere kurduğu kaleleri düşman ikinci kez yakıp yıktı. Ve büyük babam Maša Ülkesine geri geldiğinde...²²⁴

Yukarıdaki metinden anlaşıldığı üzere, Maša Ülkesi bir ittifakın içinde yer alarak Hitit Kralına karşı mücadeleye girişmiş, fakat Hitit Büyük Kralı tarafından mağlup edilmiştir.

II. Muršili'nin 23. yıl kayıtlarına baktığımızda (KUB XIX. 39 A.y. 8-14), kralın, Maša Ülkesi'ne bir sefer yaptığını görmekteyiz:

11 [ERÍN.MEŠ-□]a-az ANŠE.KUR.RA.MEŠ ni-ni-ik nu-□a-mu ^{URU}Ma-a-ša-aš [ku-iš ku-ru-ri-ia-a□-ta

11 askerler ve savaş arabaları savaşa cüret ettiler. Maša Ülkesi benimle savaşa tutuştu...²²⁵

²²² Anadolu'nun Kuzeybatısına lokalize edilmektedir. Bkz: Freu, a.g.e., 1980, s. 274. Bölgenin ismi Erdek'in klasik dönemlerdeki ismi olan Arteke ile oldukça benzerlik göstermektedir. Bkz; E. Schwertheim, "Die Inschriften von Kyzikos und Umgebung I", *Inschriften Griechischer Städte aus Kleinasien 18*, Bonn, 1980, s. 51,61.

²²³ A.Goetze, "Madduwattaš", *MVAeG 32/1*, Leipzig 1928, s. 156-157.

²²⁴ H.G.Güterbock, "The Deeds of Suppiluliuma as Told By His Son Mursili II", *JCS 10-2/1956*, s. 65-66.

²²⁵ Albrecht Goetze, a.g.e., 1938, s. 166-167.

Diğer taraftan II. Muršili'nin Mira ve Kuwalya Ülkesi kralı Kupantakurunta ile yaptığı antlaşma, bize Maša Ülkesi hakkında bilgi vermektedir. Mira kralı Mašhuiluva, I. Šuppiluliuma idaresi zamanında kardeşleri tarafından ülkesinden kovulduğu vakit Hitit kralına sığınmıştır. II. Muršili Arzawa seferinin ardından, Mira Ülkesi'ni Mašhuiluva'ya geri vermiştir. Buna rağmen Mira kralı, Hitit Ülkesi'ne ihanet etmiştir. Mašhuiluva'nın Pitašša ve Hitit topraklarındaki halkı ayaklandırdığını öğrenen Hitit kralı, ondan yanına gelmesini istemiştir. Fakat Mira Beyi, Hitit kralının yanına gelmek yerine, Maša Ülkesi'ne kaçmayı tercih etmiştir. Bu olay, **CTH 68 §5 (D I 34-43)** numaralı metinde şöyle anlatılmaktadır:

“Fakat ben Majestem, o meseleyi duyduğum zaman, ben Majestem herhangi bir şekilde Mašhuiluva'ya karşı kötülük planlamadım. Ve [hiçbir şekilde] ona kötülük yapmadım. Ve şöyle söyledim: “Gideceğim ve o meseleyi yerine koyacağım (halledeceğim)”. Yola çıktım ve bu meseleyi tekrar halletmeye gittim. Ve Šallapa şehrine vardığımda, Mašhuiluva'ya (haber) gönderdim; “Buraya benim yanıma gel.” Fakat Mašhuiluva suçunu gördüğü için, sonra o, bu yüzden [ben Majestemi] reddetti. Ve o, benim önümden kaçtı. Ve [Maša] ülkesine gitti. Ben Majestem gittim. Ve Maša ülkesini vurdum. Ve onu yakıp yıktım.

Sonra Mašhuiluva'nın gitmiş olduğu Maša halkına, ben Majestem bir şahıs gönderdim. Onlara şöyle (haber) gönderdim: “Mašhuiluva benim yeminli adamım idi. Ve benimle münakaşaya girişti. Fakat o, bana (karşı) suç işledi. Ve bana (karşı) benim kölelerimi kışkırttı. Az daha benim önümde savaşıyordu. Şimdi ise o, benim önümden kaçtı. İşte bak, o, size geldi. Siz onu yakalayınız. Onu bana teslim ediniz. Eğer siz onu yakalamazsanız, onu bana teslim etmezseniz, geleceğim, ülkenizle beraber sizi mahvedeceğim.” Maşalılar bu durumu işittiklerinde, korktular. Ve Mašhuiluva'yı yakaladılar. Ve onu, bana teslim ettiler. Ve onun elinden tuttum. Ve ben Majesteme karşı suç işlediği [için], onu Pattaša şehrine götürdüm²²⁶.”

Öte yandan II. Muvattali dönemine ait olan Alakšanduš Antlaşmasında da Maša Ülkesi'nden söz edilmektedir. Söz konusu antlaşmadan Maša Ülkesi'nin tekrar Hitit karşıtı eylemlere girişip, Hitit vasalı Wiluša Ülkesi'ne saldırdığını öğrenmekteyiz. Alakšanduš Antlaşması'nda bu konuyla ilgili olarak şu bilgiler aktarılmaktadır:

²²⁶ Güngör Karauğuz, *a.g.e.*, 2002, s. 121.; J.Friedrich, *Staatsvertrage des Hatti-Reiches in Hethitischer Sprache I, MVAeG 31*, 1926, s. 112-113.

CTH 76 §6

“Fakat babam tanrı olduğunda (öldüğünde), [bizzat kendim] babamın [tahtına] oturdum. [Ve] gerçekten [beni bey olarak...] korudun. Fakat [Arzawa ülkesi adamları] bana karşı savaşa başladığında ve onlar [senin ülkeneye (?)]girdiğinde, sonra sen beni yardıma çağırdın. Ben, [senin yardımına geldim]. Ve Maša ülkesini mahvettim²²⁷.”

Adını bilmediğimiz bir Hitit kralı tarafından Ahhiyawa kralına yazılan Tawagalawa Mektubu da, Maša Ülkesi hakkında bilgi vermektedir. Mektupta Piyamaradu adlı bir kişinin ailesini ve tutsakları bırakıp, Maša ve Karkiya (Karkişa) Ülkelerine kaçmayı plânladığından söz edilmektedir:

KUB XIV.3, III 52-62, III 63, IV 10.

“...şunu bilmelisin ki, onun şöyle söylediği rivayet edilmektedir: ‘Ben Maša ülkesi (veya) Karkiya ülkesinden öteye gideceğim, fakat esirler, karılarım, çocuklarım ve diğer yakınlarımı burada bırakacağım’ ... Şimdi, Kardeşim, ona en azından bunu yaz: ‘Hatti kralıyla düşman kaldığın sürece, düşmanlığını herhangi bir başka ülkeden yerine getir! Benim ülkemden saldırılar düzenleyemeyeceksin. Eğer kalbin Karkiya ülkesinde (veya) Maša ülkesinde ise, o halde oraya git!...²²⁸”

Sözü geçen mektupta Maša Ülkesi’nin ikinci kez geçtiği paragrafta Piyamaradu eğer Karkiya veya Maša Ülkesinde kalmak isterse, buna karşı çıkılmayacağı belirtilmektedir. Aynı mektubun arka yüzünde ise şu ifadeler yer almaktadır:

KUB XIV. 3 A.y. 4 2-7

“Sivil tutsaklar, karıların, oğulların ile yola koyul. Başka bir yere yerleş. Hatti ülkesi kralına düşman isen, başka bir ülkeye düşman ol! Ancak benim ülkeme düşman olma. Eğer Karkiya Ülkesi’nde ya da Maša Ülkesi’nde olmaya istekli isen, oraya git!²²⁹”

Alakşanduş Antlaşması’nda zikredilen Maša Ülkesi halkının biraz sonra vuku bulacak olan Kadeş Meydan Muharebesi’nde Mısırlılar’a karşı Hititler’in yanında yer aldıklarına tanık olunacaktır. Gerçekten, firavun II. Ramses’in sözde zafer

²²⁷ Karauğuz, a.g.e., 2002, s. 141.; Aynı zamanda Bkz.; H.Otten, “Zusätzliche Lesungen zum Alaksandu-Vertrag”, *MIO* 5/1957, s. 26 vd.

²²⁸ Garstang&Gurney, a.g.e., 1959, s. 113.

²²⁹ F.Sommer, “Ahhiyawa Urkunden”, München 1932, s. 14–17.

kitabelerinde, Hititler safında savaşa katılan ülkeler arasında Arzawa, Maša, Gaška, Kizzuwatna, Dardana, Lukka ve Karkiša'nın isimleri geçmektedir. II. Ramses, bu kavimlerin belirli bir ücret karşılığında Hititler safında yer aldıklarını beya etmektedir ki, bu, doğru olabilir. Çünkü, Hitit kralı Şuppiluliuma'nın son zamanlarında Anadolu'da baş gösteren Veba Salgını yüzünden Hitit halkının yarıdan çoğunun öldüğü, Veba Duaları metinlerinde tüm ayrıntılarıyla dile getirilmektedir. Dolayısıyla bu durum, Hitit ordusunda da önemli kayıplara yol açmış olabilir. Bu nedenle de Muvattali, o dönemin en kudretli devletlerinden biri olan Mısır'a karşı savaşırken ordusunu Anadolu kavimlerle takviye etmiş olmalıdır. Bütün bunlar bize gösteriyor ki, Hitit Devleti'nin Mısır'a karşı verdiği mücadelede, ücret karşılığında bile olsa, Maša Memleketi de dahil olmak üzere Anadolu kavimler, Hititler'in yanında yer almışlardı. Bu durumu, birbirlerine düşman bile olsalar, Anadolu kavimlerin dış düşmanlara karşı birleşebilme şuurunun bir belirtisi olarak kabul edebiliriz²³⁰.

Hitit Devleti'nin en geniş sınırlara sahip olduğu, fakat aynı zamanda çöküş sürecinin de başladığı IV. Tuthalya döneminde dünya tarihinin ilk Boğazlar Savaşı olarak kabul edilen Troya Savaşları cereyan edecektir. Homeros'un İlyada adlı destanında tüm ayrıntılarıyla gözler önüne serilen bu büyük mücadele arkeolojik bulgulara göre M.Ö. 1240-1230 yılları arasına tarihlenmektedir²³¹.

Homeros'a göre bir kadın kaçırma olayı yüzünden patlak veren Troya Savaşları'nda tarihte ilk defa olarak Doğu ve Batı dünyaları karşı karşıya gelmişlerdir. Bu büyük mücadelede Doğu dünyasını Troyalılar ve müttefikleri, Batı dünyasını da Akalar ve müttefikleri temsil etmektedirler. Homeros'un İlyada adlı destanının II. bölümünde Akalar'ın müttefiklerinin kimler olduğu ve bunların savaşa kaçır gemiyle iştirak ettikleri uzun uzun anlatılır. Anlaşıldığı kadarıyla Akalar'ın yardımına koşanların büyük çoğunluğunu kıt'a karası Yunanistan ile Ege ve Akdeniz adalarında oturan uluslar meydana getiriyordu. Doğu dünyasını temsil eden Troyalılar'ın müttefikleri ise daha ziyade Anadolu kavimler idi. Bunları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür²³²:

²³⁰ Memiş, a.g.m., 2005, s.193.

²³¹ Memiş, a.g.e., 2005, s.122.

²³² Homeros, *İlyada II*, 815-875.

- 1- Troyalılar
- 2- Dardanalar
- 3- Zeleialılar
- 4- Apaisoslular
- 5- Sestoslular
- 6- Abidoslular
- 7- Pelasglar
- 8- Larissalılar
- 9- Kikonlar
- 10- Trakyalılar
- 11- Paionlular
- 12- Paflagonyalılar
- 13- Alizonlar
- 14- Mysialılar
- 15- Frigyalılar
- 16- Maionialılar
- 17- Karyalılar
- 18- Likyalılar

Görülüyor ki, Troya Savaşları sırasında Balıkesir bölgesinde oturan Mysialılar (Hitit metinlerindeki Maşalar), daha önceki örenlerde olduğu gibi, bir Anadolu kavmi olan Troyalılar'ın yanında yer almayı tercih etmişlerdi. Homeros'tan öğrenildiğine göre, bu savaşlar sırasında Mysialılar'ın başında Khromis ile bilici (kâhin) Ennomos vardı²³³.

Maşa Ülkesi hakkındaki en son bilgiye Hitit kralı II. Şuppiluliuma dönemine ait olan ve Boğazköy'deki kutsal havuzda adı geçen kralın sefer yaptığı ülkeleri sıralayan hiyeroglif yazıtta rastlanmaktadır:

*"...Güneş (?) onları (?) yönetim altına aldı. Wiyanawanda, Tumana (?), Maşa, Lukka, Ikuna..."*²³⁴

Bilindiği üzere, II. Şuppiluliuma zamanında Hitit Devleti Ege Göçleri neticesinde tarih sahnesinden çekilecektir. Dolayısıyla bundan sonra Anadolu'da

²³³ Homeros, İlyada II, 858.

²³⁴ Alp, a.g.e., 2002, s. 170.; Hawkins, a.g.m., 1998, s. 30.

neler olup bittiğini ne yazık ki bilemiyoruz. Bu durumun doğal bir neticesi olarak Maşalar hakkındaki bilgilerimiz de sona ermektedir.

Netice olarak diyebiliriz ki, Maşa Ülkesi özellikle M.Ö. 15. yüzyıldan'dan itibaren Hitit Krallarına karşı verilen ancak başarılı olunamayan mücadelelerin içerisinde yer almışlardır. Burada dikkat çeken nokta, adı geçen ülkenin tek başına saldırıda bulunmayıp bir ittifaka dahil olmasıdır. Bununla birlikte Maşa Ülkesi'nin kaçakların sığınacağı bir yer olması da dikkatlerden kaçmamaktadır.

ALTINCI BÖLÜM

6.1. PİTAŞŞALILAR VE PİTAŞŞA ÜLKESİ

Pitaşşa adına, Madduwattaş Antlaşması (CTH 147), I.Şuppiluliuma'nın yıllıkları (CTH 40), II. Murşili ile Mira kralı Kupantakurunta arasında yapılan antlaşma (CTH 68), II. Murşili tarafından kaleme alınan Veba Duaları (CTH 376), II. Ramses'e ait Kadeş Savaşını anlatan yazıtlar, Ulmi-Teşup Antlaşması (CTH 106) gibi metinlerde rastlanır²³⁵. Pitaşşa Ülkesi'nin adının geçtiği dönemler ve yazılış şekilleri de aşağıdaki gibidir:

KUR ^{URU}Pi-e-da-aş-sa **KBo XIX. 53 III 8** (I.Şuppiluliuma)

^{URU}Pi-e-t/da-aş-şa **KBo XIV. 4 I 1** (I.Şuppiluliuma)

KUR ^{URU}Pi-ta-aş-şa **KUB XXIV. 3 II 41** (II. Murşili)

KUR ^{URU}Pi-i-ta-aş-şa **KUB XXIV. 4 27** (II. Murşili)

KUR ^{URU}Pi-taş-şa **KUB VI. 41 I 32**(II. Murşili)

^{URU}Pi-ta-aş-şa **KUB XIX. 2 36** (III. Hattuşili)

KUR ^{URU}Pi-taş-şa **KBo IV. 10** (Dataşşa/Tarhuntaşşa kralı Ulmi-Teşup ile yapılan antlaşmada)²³⁶.

Hawkins ve Macqueen, Pedessa-Pitaşşa Ülkesini, Tuz Gölünün batısında Polatlı ve Kadınhanı arasında lokalize etmektedirler (Bkz. Harita 1.-2.-3.-4.-5.-8-9.-10.)²³⁷. Ancak biz bu kanaatte değiliz. Çünkü eğer Pitaşşa ülkesi Polatlı ile Kadınhanı arasında lokalize edilirse, ki bu bölge İç Anadolu topraklarındadır, o zaman Pitaşşalılar'ı Batı Anadolulu kavimler arasında sayamayız. Halbuki Barnett²³⁸, Deniz Kavimleri üzerine yazmış olduğu makalesinde Kadeş Savaşı'na Hititler'in yanında iştirak eden Batı Anadolulu kavimler arasında Pitaşşalılar'ın da adını zikretmekte ve bu bilgisini de II. Ramses'in sözde zafer kitabelerine dayandırmaktadır. Biz Barnett'in görüşünün daha doğru olduğu kanaatindeyiz. Öyle anlaşılıyor ki, Hitit metinleri doğru yorumlanacak olursa, Pitaşşa Ülkesini Afyonkarahisar-Isparta-Burdur dolaylarında bir yere lokalize etmek daha mantıklı gibi görünmektedir.

²³⁵ Jewell, a.g.e, 1974, s. 235.

²³⁶ Heinhold-Krahmer, a.g.e., 1977, s. 355.

²³⁷ Hawkins, a.g.m., 1998, s. 22.; Macqueen, a.g.m, 1968, s. 173.

²³⁸ Barnett, CAH II/2, chp. XXVIII, s. 359-378.

Pitašša Ülkesi'nden söz eden metinlerin ilki Hitit kralı II. Tuthalya dönemine tarihlenen Madduwattaš Metni'dir. Söz konusu metinde Pitašša Ülkesi'nin Hititler'den yüz çevirerek Madduwattaš ile işbirliği yaptığı ve Hititler'e karşı isyan ettiği anlatılmaktadır:

“Sonra ben Majeste Šalpa Ülkesi'nin dışından ve [ülkenin dışından] yaya ve arabalı savaşçıları getirdiğimde, Madduwattaš, Pitašša'nın ^{LÚ}tapari i alli ve yaşlılarını yemin ettirdi ve onları yoldan çıkardı..”²³⁹

Söz konusu metinde Pitašša Ülkesi'nin kim tarafından idare edildiği hususunda net bir bilgiye rastlamak mümkün değildir. Anlaşıldığı kadarıyla, adı geçen bölge, iki görevli tarafından (LU.MEŠ) idare ediliyordu²⁴⁰.

Hitit kralı I. Šuppiluliuma'nın Kahramanlıkları metninde de Arzawalı Anzapahhaddu'nun, Alal/ntalli ve Zapalli ile birlikte Pitašša şehri birliklerini nasıl ikna ettiği anlatılmaktadır. Šuppiluliuma Pitašşalılar'ın tekrar kendi tarafına dönmesini istediğinde, Pitašşalılar bu istediği reddetmiş, bunu üzerine, Hitit kralı, komutanı Himuli'yi Pitašša üzerine göndermiştir. Fakat Anzapahhaddu, Himuli'yi mağlup etmiştir. Bunun üzerine Šuppiluliuma'nın bizzat kendisi, Mira ve Pitašša Ülkelerinin de içinde bulunduğu Batı Anadolu üzerine bir sefer gerçekleştirmiştir²⁴¹.

I. Šuppiluliuma zamanında (M.Ö.1380-1335) Hitit Devleti ile iyi ilişkiler kuran Mira Beyi Maš□uiluvaš, II. Muršili zamanında Hitit egemenliği altında bulunan Pitašša'ya saldırmıştır. II. Muršili bu isyanı bastırmak maksadıyla Sallapa'dan yola çıktığı sırada, Maš□uiluvaš, Maša ülkesine kaçmıştır.

KBo XIX.53 III 2-9 numaralı metinde de, Pitašša ülkesi, Alantalli ülkesi ile birlikte anılmaktadır:

2]-li Í-NA KUR ^{URU}[
3]x nu nam-ma ^MZa-pa-al-li[

²³⁹ Karauğuz, a.g.e., 2005, s. 83.

²⁴⁰ Jewell, a.g.e., 1974, s. 237. Aynı zamanda Bkz; H.Klengel, “Die Rolle der Alteten (LÚ^{MEŠ}ŠU.GI) im Kleinasien der Hethiterzeit”, ZA 23/1965, s. 225.

KUB XIV. 1 A.y. 38;

38 ...^mMa-ad-du-□a-at-t[a-aš-ma A-NA ^DUTU^{ŠÍ}]

39 [ŠA] KUR ^{URU}Pí-i-ta-aš-ša-ia me-na-a□-□a-an-ta li-in-ga-nu-uš-ki[-it nu-uš pá-r-ra-an-ta]

40 ti-it-nu-ut am-me-el-□a-az e-eš-ten nu-□a-za-kán [ŠA ^DUTU^{ŠÍ} KUR.KUR^{TÍ}]^M e-eš-du-ma-

at KUR ^{URU}□a-at-ti-ma-□a □a-al-a□-te-en nu ú-e[-ir ŠA ^DUTU^{ŠÍ} KUR.KUR^{TÍ}]^M e-ša-an-ta-at]

41 nu URU^{DIDL.□LA} BÁD ar-□a □a-ar-nu-ir

²⁴¹ Jewell, a.g.e., 1974, s. 240.

4]^MA-la-an-ta-al-li-na Ú-UL ù-e-mi-xi-[x]-un
5]na-aš-ša ša-ra-am-ma-na-az ar-nu-nu-un [
6 -] an-ma □a-lu-kán QA-DU NAM.RA^{MEŠ} GUD^{HLA} UDU^{HLA}
7] nam-ma-aš-ma-aš-ša-an BE-LU^{MEŠ} še-er tar-na-a□-[
8]^{MEŠ} Ī-NA KUR^{URU} Pé-e-de-aš-ša a-še-šu-□ a-an-za[
9]xx A-BĪ-ĪA pé-e-□u-te-er

2-9]x ülkesinde[] ve sonra Zapalli [] Alantalli, bulamadım [] yukarıdan aşağıya hareket ettim. [] Koyun, sığır ve tutsaklar hakkında bir haberi [] ve sonra beyler üzerine yöneldim. [] Onlar Pitašša ülkesinde yerleştirildi. [] babam onları götürdü. [²⁴²

II. Muršili'nin 12. iktidar yılına ait kayıtlarda Pitašša ülkesinin isyana kalkıştığından söz edilmektedir. Bu metinlerden anlaşıldığı kadarıyla, Pitašša Ülkesi halkı, Batı Anadolu'da bir Hitit vasali olan ve görünürde Hitit Büyük Kralına sadıkmış gibi görünen Mira Beyi Mašhuiluvaš tarafından isyana teşvik edilmişti. **CTH 68** numaralı metinde bu konuyla ilgili olarak şöyle denilmektedir:

§4 (B I 22-29; D I 22-33)

“...Fakat Maš□uiluva bana (karşı) kavgaya girişti. Ve Pitašša ülkesini ve kölelerim (olan □atti ülkesi halkını bana karşı kıskırttı. Ve o, bana karşı neredeyse [savaş başlatacağı]²⁴³.”

Pitašša Ülkesi'nin Hitit Büyük Kralına karşı isyana kalkışmasında yukarıda adı geçen Mira Beyi Mašhuiluvaš'ın yanı sıra Maša ülkesi kralı olduğu tahmin edilen E. GAL. PAP'ın da etkisi olduğu tahmin edilmektedir²⁴⁴.

II. Muršili tarafından kaleme alınan Veba Duaları metinlerinde Hitit Büyük Kralına vergi vermeyi reddeden vasaller arasında Pedessa, Gaška, Arawanna, Kalasma ve Lukka ülkelerinin adları sayılmaktadır²⁴⁵. Söz konusu metinlerde zikredilen Pedessa'nın, Pitašša Ülkesi olduğuna şüphe yoktur.

Tarhuntašša Ülkesi kralı Ulmi-Tešup ile III. Hattušili arasında yapılan antlaşmada (**CTH 106**) Pitašša Ülkesi'nin sınır şehirlerinden aşağıdaki şekilde bahsedilmektedir:

²⁴² Karauğuz, a.g.e., 2005, s. 84-85.

²⁴³ Karauğuz, a.g.e., 2002, s. 120-121.

²⁴⁴ Ünal, a.g.e., 2003b, s. 36.

²⁴⁵ Jewell, a.g.e., 1974, s. 244.

“Şimdi sen Ulmi-Teşup’a verdiğim ülkeyi ve senin için tespit ettiğim sınırları koru. Onları bozma. Sınırlar şöyle tespit edilmiştir: Pitaşşa ülkesi yönünde Hawa dağı, Zarniia şehri gantananna’sı Şanantarwa şehri sınırdır. Fakat Zarniia şehrinin gantananna’sı ve Şanantarwa şehri sınırdır. Fakat Zarniia şehrinin gantananna’sı □ulaia Nehri Ülkesi’ne aittir. Sanantarwa Pitaşşa’ya aittir²⁴⁶.”

Tarhuntaşşa Kralı Kurunta ile Hitit Büyük Kralı IV. Tuthalya arasında yapılan antlaşmaya göre ise, Pitaşşa Ülkesi’nin Hatti yönündeki sınır komşularının Şanantarwa ve Arimmatta olduğu ifade edilmektedir:

Bo.86/299

§4

22 İŞ-TU KUR ^{URU}Pi-ta-aş-şa-ma-aş-şi-an-ma-az ^{URU}Na-a□-□a-an-ta-aş ZAG-aş e-eş-za

23 ^{URU}Na-a□-□a-an-ta-aş ZAG-aş e-eş-za

24 nu-şi-şi A-BU-İA ZAG an-da □u-it-ti-at nu-kán A-NA [TU]P-Pİ pi-kil-ti

25 ŞA ABU-İA ^DKASKAL.KUR ^{URU}A-ri-im-ma-at-ta an-la-al-li-in ZAG. EGİR-pa te-e□-□u-un

26 nu-uş-şi İŞ-TU KUR ^{URU}Pi-ta-aş-şa İŞ-TU ZAG ^{URU}A-ri-im-ma-at-ta

27 ^{URU}Na-a□-□a-an-ta-şi ^{URU}□a-ut-ta-aş-şa-aş-şa ZAG-aş ^{URU}Ha-a□-□a-an-ta-aş-ma-kán

28 ^{URU}□a-at-ta-aş-şa-aş-tu İ-NA KUR ^{URU}Hu-u-la-ia a-aş-şa-an te-el²⁴⁷

22-28 “Eskiden Pitaşşa ülkesi nüfus sahasından itibaren, Na□□anta şehri sınır idi. Ve ona, babam sınırı çekti. Babamın antlaşma tabletinde Arimatta şehri ^DKASKAL.KUR²⁴⁸ sınır yapıldı. Şimdi ben Majeste sınırı tekrar önceki gibi düzenledim. Ve ona Pitaşşa ülkesi nüfus sahasından itibaren Arimatta, Na□□anta, □attaşşa şehirleri sınırdır. Fakat Na□□anta ve □attaşşa şehirleri, □ulai Nehri Ülkesi’ne aittir²⁴⁹.”

Son söz olarak şunu söyleyebiliriz ki, Aşağı Ülke sınırlarına yakın bir yerde bulunduğu anlaşılan Pitaşşa Ülkesi, Hitit metinlerden anlaşıldığı kadarıyla itaatsiz bir

²⁴⁶ Karauğuz, a.g.e., 2002, s. 86.; Garstang&Gurney, a.g.e., 1959, s. 66.; Bryce, a.g.m., 1986-1987, s. 100.

²⁴⁷ Otten, a.g.e., 1988, s. 10.

²⁴⁸ Düden. Bkz; Edmund I. Gordon, “The Meaning of the Ideogram ^dKASKAL.KUR= “Underground Water-Course” and Its Significance for Bronze Age Geography”, *JCS* 21/1967, s. 70-88.

²⁴⁹ Karauğuz, a.g.e., 2002, s. 94.

ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında Hitit Ülkesi'ne bu denli yakın sınırları olan bir ülkenin böylesine itaatsiz davranışlar içerisinde bulunması akıllıca görünmemektedir. Ama şunu gözden kaçırmamalıyız ki, Pitašša Ülkesi'nin bu itaatsizliğinde Mira Ülkesi'nin de muhakkak surette payı olmalıdır.

Bilindiği üzere Hitit Devleti IV. Tuthalya'dan sonra uzun bir ömür süremeyecek ve yaklaşık 30 yıl sonra tarih sahnesinden tamamıyla çekilecektir. IV. Tuthalya'dan sonra iktidara gelen III. Arnuwanda ve II. Šuppiluliuma dönemleri hakkında bilgi veren kaynaklarımız son derece azdır. Bu belgelerde de Pitašša Ülkesi'nden söz edilmemektedir. Öyle zannediyoruz ki, Egeli kavimlerin tahribatından Pitašša Ülkesi de nasibini almış olmalıdır.

YEDİNCİ BÖLÜM

7. 1. AHHİYAWA ÜLKESİ VE BATI ANADOLU ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

M.Ö. 15. yüzyıldan itibaren Batı Anadolu kavimlerini Hititler aleyhine kışkırtan ve zaman zaman Hititler'in Batı Anadolu üzerindeki hâkimiyetine gölge düşüren Ahhiyawalılar kimlerdi? Acaba Homeros Destanları'nda geçen Akalar ile Hitit metinlerindeki Ahhiyawalılar aynı kavim miydi? Bütün bunlar bir yana, Ahhiyawa memleketi neredeydi?

Eğer bu sorulara tatmin edici cevaplar bulabilirsek, hiç şüphe yoktur ki, Hitit-Ahhiyawa ilişkilerini çok daha sağlam bir zemine oturtacağız demektir.

M.Ö. 2. Binyılda Orta Anadolu merkezli siyasal bir güç olarak ortaya çıkan ve yaklaşık 500 yıl Anadolu'nun siyasal kaderini belirleyen Hitit Devleti'nin Batı Anadolu politikası, yakın zamanlara kadar vasal devletlerle olan ilişkileri çerçevesinde düşünülmüş, Batıda bir başka siyasal güç olarak ortaya çıkmış görünen Ahhiyawa Devleti'yse bu ilişkiler içerisinde sağlam bir yere oturtulamamıştı. Gerçekten, Hitit belgelerinde geçen "Ahhiyawa" adı ve buna ilişkin sorunlar, gerek filologlar gerekse tarihçi ve arkeologlar tarafından birçok kereler ele alınmışsa da, bugüne kadar tatmin edici bir sonuca ulaşılamamıştır. Hiç şüphe yoktur ki, bu çözümsüzlüğün önde gelen nedenlerinden biri, Ahhiyawalılar hakkında bilgi veren Hitit metinlerinin olayları tek taraflı olarak ve Hitit gözlüğü ile aktarmasıdır. Bunun yanında araştırmacıların, zaman zaman hadiselerle subjektif olarak yaklaşmaları da çözüm değil, çözümsüzlük üretmiştir. İşte bu yüzden ki, yukarıdaki soruların gerçek cevaplarını bulabilmek için, Hitit metinlerinde Ahhiyawalılar hakkında verilen bilgileri yeniden gözden geçirmek ve bu bilgileri arkeolojik ve filolojik delillerle mukayese etmek, takip edilebilecek en doğru yol olsa gerektir. Biz, bu çalışmamızda yukarıda sözünü ettiğimiz yöntemi deneyerek Ahhiyawa sorununa kendimizce çözümler üretmeye çalışacağız. Ancak, konunun daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle Aka (Myken) Medeniyeti'nin doğuşu, gelişmesi ve çöküş sürecini gözden geçirmemiz icabettir.

Gerek Orta Yunanistan ve gerekse Peloponez’de (Mora yarımadası) yapılan kazılarda, M. Ö. 2. Binyıl başlarına ait tabakaların kalın bir kül katmanıyla kaplı olduğu ve bu yangın tabakasının üzerindeki yapı katlarında da bir kültür değişikliği olduğu görülmüştür. Bu durum, M.Ö. 2. Binyıl başlarında Yunanistan’a yeni bir kavmin geldiğine işaret etmektedir²⁵⁰. Bu yeni gelen kavmin, Homeros destanlarında “**Akhaioslar**” diye adlandırılan Akalar olduğu kabul edilmiştir²⁵¹.

Akalar’ın beraberlerinde getirdikleri ve kıt’a karası Yunanistan’da geliştirdikleri kültüre “**Orta Helladik**” adı verilir. Bu kültür, Anadolu’da Orta Tunç, Girit’te Orta Minos, Ege Adaları’nda da Orta Kikladik kültürleriyle çağdaştır²⁵².

Akalar’ın (Mykenler) kökeni ve onların nereden geldikleri hususunda bugüne kadar çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Örneğin Blegen²⁵³, Akalar’ın İndogermen kavimlerinden geldiğini ve bunların Grekçe konuşan en eski kavimlerden biri olduğunu ileri sürmüştür. A. Müfid Mansel²⁵⁴ ise, Akalar’ın esas itibarıyla Orta Avrupa’dan gelmiş olduklarını muhtemel görmekle beraber, bunların, M.Ö. 3. Binyıl Batı Anadolu kavimleri gibi Anadolu’dan Yunanistan’a göç eden kabilelerle karışmış olduklarını, böylece Akalar’ın saf İndogermenler olmayıp, Anadolu ve Avrupa kavimlerinin karışıp kaynaşmasıyla meydana gelen bir ırkı temsil ettikleri görüşünü savunmuştur. Prof. Dr. Ekrem Memiş’e göre ise Akalar, M.Ö. 3. Binyılın ortalarında meydana gelen Luwi göçlerinin tazyiki ile Batı Anadolu kıyılarındaki yurtlarını terk etmek zorunda kalan Karlar, Lelegler ve Pelasglar’la, M.Ö. 2. Binyılın başlarında Orta Avrupa’dan gelen İndogermen asıllı kabilelerin ve bir de yine M.Ö. 2. Binyılın başlarında tıpkı M.Ö. 3. Binyılın ortalarında olduğu gibi Batı Anadolu’dan Yunanistan’a geçen kabilelerin karışıp kaynaşmasından meydana gelen melez bir ırktır²⁵⁵. Memiş, Akalar üzerine yazmış olduğu makalesinde, Aka ırkının kültüründe Anadolulu unsurların ağır bastığını, arkeolojik delillerin de bu görüşünü teyit ettiğini ifade etmektedir. Gerçekten, yakın zamanlara kadar Akalar’ın, Orta ve Güney Yunanistan’a kuzeyden Pindos Dağları’ndan geldiğine inanılıyordu. Fakat şimdi

²⁵⁰ E. Memiş, “Aka Medeniyetinin Doğuşu, Gelişmesi ve Çöküşü”, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi X*, İzmir 1995, s. 41.

²⁵¹ J. Mellaart, a.g.m., 1958, s. 21.

²⁵² Memiş, a.g.e., 2005, s. 60.

²⁵³ C.Blegen, “The Coming of the Greeks”, *AJA 32/1928*, s. 146-154.

²⁵⁴ Mansel, a.g.e., 1971, s. 59.

²⁵⁵ Memiş, a.g.m., 1995, s. 42.

genellikle onların Küçükasya'nın kuzeybatısından geldikleri ileri sürülür²⁵⁶. Nitekim arkeolojik araştırmalar, Peloponez'deki bazı yerleşme merkezlerinin M.Ö. 2. Binyıl başlarında, kuzeyde Teselya bölgesindeki yerleşme merkezlerinin de güneydekilerden en az bir asır sonra tahrip edildiğini gösterir ki, bu da Akalar'ın Yunanistan'a kuzeyden değil, güneyden girmiş olduklarına, başka bir tabirle onların Batı Anadolu'dan gelmiş olduklarına işaret eder²⁵⁷.

Akalar'ın daha ziyade Boiotia, Attika ve Argolis bölgelerini yoğun bir şekilde iskân etmişlerdir. Çünkü, adı geçen merkezlerde yapılan kazılarda Akalar'a özgü bol miktarda gri Minyas keramiği bulunmuştur. Bu keramik, Aka kültürünün en eski ve en tipik keramiđidir²⁵⁸. Aynı keramik, Kuzeybatı Anadolu'da M.Ö. 1900-1300 yılları arasına tarihlenen VI. Troya yerleşmesinde de görölür²⁵⁹. Bu keramiğin kökeni hakkında değişik görüşler ortaya atılmıştır. Mylonas²⁶⁰ ve Mansel²⁶¹, Minyas keramiğinin Batı ve Orta Anadolu'da bol miktarda bulunmasına dayanarak, bu kültürün Anadolu'dan Ege'ye geçtiğini ileri sürmektedirler. Buna karşılık H. Schliemann, bu kapların ilk defa olarak Boiotia bölgesindeki Orchomenos şehrinde bulunduğu ve bu şehrin kurucu atasının da Minyas adında bir şahıs olduğu faraziyesine dayanarak, söz konusu keramiklerin, minyas ismini, bu şahsın adına izafeten almış olduklarını ve dolayısıyla da bu keramiğin ana vatanının Yunanistan olduğunu ileri sürmüřtür²⁶². Fakat Schliemann'ın büyük bir Yunan hayranı olduğu dikkate alınırsa, adı geçenin, bu keramiğin kökenini Yunanistan'da aramasının nedenini anlamak kolaylaşacaktır.

Akalar'ın ağırlıklı olarak Anadolu'lu kavimlerden olduğu yolundaki görüş, Yunanistan ve Anadolu'daki bina yapım tarzı ile de desteklenmektedir. Gerçekten, her iki sahada da binalar “**megaron**” tarzda inşa edilmişlerdir. Fakat Batı Anadolu'da

²⁵⁶ J. P. Harland, *Prehistoric Aegina: A History of the Island in the Bronze Age*, Paris 1925, s. 111-112.

²⁵⁷ Memiş, a.g.m., 1995, s. 42.

²⁵⁸ Mansel, a.g.e., 1971, s. 60.

²⁵⁹ Blegen, a.g.e., 1963, s. 141.

²⁶⁰ George E. Mylonas, *Mycenae and the Mycenaean Age*, Princeton 1966, s. 3 vd.

²⁶¹ Mansel, a.g.e., 1971, s. 61.

²⁶² Prof. Dr. E. Memiş, a.g.m., 1995, s. 43 not 13'de Schliemann'ın bu görüşüne katılmadığını şu sözlerle ifade etmektedir: “ Biz Schliemann'ın bu görüşüne katılmıyoruz. Çünkü biraz evvel, otoritelerin büyük bir kısmının kabul ettiklerine göre, Akalar'ın Yunanistan'a Batı Anadolu'dan geldiklerini belirtmiş ve dolayısıyla Minyas keramiğinin de Akalar'a özgü bir keramik çeşidi olduğunu ifade etmiştik. Bu durumda minyas keramiğinin Akalar'dan önce Yunanistan'da mevcut olduğunu kabul etmek, gerçekleri saptırmaktan başka bir şey değildir.”

Troya I’de M.Ö. ca. 2500’lerde, Orta Anadolu’daki Kültepe’de Eski Tunç III’de yani M.Ö. ca. 2100’lerde megaron plânlı evlerin mevcut olduğu görüldüğüne göre, Yunanistan’da ancak M.Ö. 2. Binyılın başlarından sonraki tarihlenen tabakalarda megaron plânlı evlerin görünmesi bile, Akalar’ın Yunanistan’a Batı Anadolu’dan geldiklerini ve keramik sanatında olsun, bina yapım tarzında olsun geleneklerini Yunanistan’da da devam ettirdiklerini gösterir.

Peloponez’deki Aka medeniyeti, M.Ö. 2. Binyılın başlarından M.Ö.16. yüzyıla kadar birtakım aşamalar geçirmiştir. Bu dönemden itibaren ise onların tarih sahnesinde faal bir rol oynamaya başladıkları görülür. Gerçekten, Mykenai kuyu mezarlarından ölü gömme adetleri hakkında bilgi edinildiği gibi onların zengin bir kültüre sahip oldukları da görülür²⁶³. Ancak kuyu mezarlarından elde edilen eserler üzerinde kuvvetli bir minos tesiri olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Demek ki, Mykenai Akaları M.Ö. 16. yüzyıldan itibaren dışarıya açılmaya başlamışlar ve özellikle Girit adasıyla ticari ve kültürel ilişkilerde bulunmuşlardı²⁶⁴.

Gerçekten Akalar, M.Ö. 1600 yılından başlayarak Girit adasındaki Minos kültüründen ziyadesiyle etkilenmişler ve güçlü hükümdarlara ait oldukları anlaşılan büyük saraylar, sağlam kaleler ve anıtsal mezarlar inşa ederek yüksek ve orijinal bir kültür meydana getirmişlerdir. Bu kültür, genel olarak en önemli merkezlerinden biri olan Mykenai şehriden dolayı “**Myken Kültürü**” olarak anılmaktadır. Fakat bazı otoriteler, bu kültürü tek bir şehre maletmektense, o dönemde Yunanistan’da oturan Akalar’ın tümüyle ilgili göstermeyi daha uygun bulduklarından, “**Myken Kültürü**” yerine “**Aka Kültürü**” demeyi tercih etmektedirler²⁶⁵. Biz de bu görüşe katılıyoruz.

Bu devirde Peloponez’in siyasi yaşantısına bir göz atacak olursak, tıpkı Kültepe Çağı’nda (M.Ö.1950-1750) Anadolu’da hüküm süren şehir beylikleri gibi, bir takım polis devletleri olduğunu görürüz. Bu şehir devletlerinin en önemlileri Mykenai, Sparta, İolkus, Pylos, Argos, Orchomenos ve Thebes idi²⁶⁶. Bu şehirlerin her biri “**vanaks**” ya da “**bazileus**” denilen beyler tarafından idare ediliyorlardı. Bey, yüksek bir tepenin üzerinde kurulmuş ve etrafı kalın surlarla çevrilmiş bir şatoda

²⁶³ W. Taylour, *The Mycenaean*, London 1964, s. 166.

²⁶⁴ Memiş, a.g.e., 2005, s. 66.

²⁶⁵ Mansel, a.g.e., 1971, s. 62.

²⁶⁶ Memiş, a.g.m., 1995, s. 44.

oturmakta, halk ise bu şatonun eteğindeki kasabalarda veya yöredeki açık köylerde yaşamakta ve genellikle çiftçilikle uğraşmakta idi²⁶⁷.

Homeros destanlarından, bu şehir beylerinin yaşayış tarzları hakkında bilgi edinilmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla, şehit beyleri arasında genellikle sıkı dostluk ve akrabalık bağları bulunmaktadır. Bu krallar veya beyler birbirlerine ziyaret etmekte, birbirlerinin şerefine şölenler teriplemekte veya dini törenlere katılmak ve kurbanlar kesmek üzere belirli zamanlarda birbirlerine elçiler ya da heyetler göndermekte ve değerli armağanlar sunmakta idiler. Esasen M.Ö. 16. yüzyıldan itibaren tüm Yunanistan'da tam bir kültür birliğinin bulunması ve bu döneme ait eserler arasında ulup ve teknik bakımından hiçbir farklılığın göze çarpmaması, bu krallıklar ve beylikler arasındaki sıkı ticari ve kültürel ilişkilere işaret eder. Fakat bu şatolarda birçok entrikaların çevrilip, cinayetlerin işlendiğini, zengin ganimetler, güzel kadınlar ya da verimli topraklar uğrunda bu şehir beyleri arasında kanlı mücadeleler olduğunu da yine Homeros'tan öğreniyoruz²⁶⁸.

Görülüyor ki, bu şehir devletleri arasında siyasi bir birlik yoktu. Fakat buna rağmen, tehlike anında içlerindeki en kuvvetli şehir beyinin liderliği altında toplanıyorlardı. Onların merkezi bir devlet kuramamalarını Yunanistan'ın coğrafi durumuna bağlayabiliriz.

Bu devirde Anadolu'ya bakıldığında, Hititler'in merkezî bir devlet kurdukları görülür. Çünkü Anadolu'nun coğrafi konumu, Hititler'in tüm Anadolu'yu tek bir merkezden idare etmeleri için gayet elverişli bir durum arz ediyordu. Mykenai Akaları, M.Ö. 16. yüzyılın başlarına kadar bir yerleşme dönemi geçirdikten sonra, aynı yüzyılın ortalarından (M.Ö. 1550'ler) itibaren tüm Ege ve Akdeniz dünyasında faal bir rol oynamaya başlamışlardır. Fakat hemen belirtelim ki, bu etkinlik siyasi bir etkinlik değildi. Onlar ticari anlamda bir etkinlik sağlamışlardı. Gerçekten, bu devirde Myken gemileri dört bir yana ticari amaçlı seferler yapıyorlardı²⁶⁹. Troya, Miletos, Efesos, Müskebi ve hatta batıdaki Lipari adalarında yapılan kazılarda Geç Helladik I (M.Ö. 1550-1500) ve Geç Helladik II (M.Ö. 1500-1400) devrine ait keramiklerin bulunması, bu ticaretin en belirgin delilleridir. Geç Helladik II devrinde, Rodos adasında da bir yerleşme merkezi kuran Akalar, bu üs sayesinde

²⁶⁷ Mansel, a.g.e., 1971, s. 64.

²⁶⁸ Memiş, a.g.e., 2005, s. 64.

²⁶⁹ Blegen, a.g.e., 1963, s.140-147.

Doğu Akdeniz ve Küçükasya'nın batı sahil memleketleri ve hatta Mısır'la yoğun ticari ilişkilerde bulunuyorlardı²⁷⁰.

Bu devirde tüm Ege ve Akdeniz adaları Girit'teki Minos Krallığı'nın siyasi egemenliği altında idi. Peloponez'deki şehir devletleri de şüphesiz Minos Krallığı'nın hâkimiyeti altında idiler²⁷¹. Bu durum, M.Ö. 15. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir. Bir tradisyona göre, Minos Krallığı'nın güçlü kralı Minos, güney Sicilya'da kral Kokalos'un sarayına sığınan ve orada yeni efendisi için önemli mühendislik işleri icra eden ve Knossos'taki meşhur labirentin mimarı olan Daedalos'u geri getirmeye gitmiş, ne var ki, Sicilya'ya karşı yapmış olduğu seferde ölmüştü. İşte bu durumu fırsat bilen Akalar Girit'i ele geçirmiş ve Knossos'u tahrip etmişlerdi²⁷². M.Ö. ca. 1400'lerde vukubulan bu olayla Ege dünyasının liderliği Akalar'a geçmiş oluyordu. Knossos'un tahribi, Eskiçağ tarihinde büyük önem taşır. Çünkü bu olay, Aka medeniyetinin en parlak çağının başlangıcına işaret eder²⁷³.

Gerçekten, M.Ö. 1400-1250 yılları arasındaki dönem, Akalar'ın en güçlü oldukları dönemdir. Çünkü bu dönemde Akalar, bütün Ege ve Akdeniz adalarını kolonize ettikleri gibi, Anadolu'nun batı ve güney kıyılarında önemli üsler kurmuşlardı. Adı geçen bölgelerde yapılan arkeolojik kazılarda ele geçirilen Aka keramikleri, bu kolonizasyon hareketinin en kuvvetli delilleridir.

Anadolu'nun batı ve güney kıyılarında gerçekleştirilen kazılarda ortaya çıkarılan Aka keramikleri, Hitit metinlerinde geçen Ahhiyawalılar'la Homeros destanlarındaki Akalar'ın aynı kavim olup olmadıkları sorusunu gündeme getirmiştir. Bu konuda kesin bir hükme varabilmek için, Ahhiyawa adının geçtiği Hitit metinlerini kısaca gözden geçirmek gerekir.

Ahhiyawa adı ilk kez Hitit kralı II. Tuthalya zamanına (M.Ö.15. yüzyılın son çeyreği) tarihlenen Madduwattaş Metinleri'nde geçer²⁷⁴. Madduwattaş, Harriyati (Karya) ve Zippaşa Ülkeleri'nin kralıdır ve Hitit Büyük Kalının da vassalidir. Hitit-Ahhiyawa ilişkileri, Madduwattaş'ın memleketinin Ahhiyawa kralı tarafından istila edilmesiyle başlar. Madduwattaş, memleketinin istilaya uğraması karşısında soluğu

²⁷⁰ Taylour, a.g.e., 1964, s. 167.

²⁷¹ Herodotos, II, s. 148-149.

²⁷² F.H. Stubbings, "The Expansion of Mycenaean Civilization", CAH II/2, chp. XXI. a, Cambridge 1975, s.165.

²⁷³ Memiş, a.g.m., 1995, s. 45.

²⁷⁴ Goetze, a.g.e., 1928, s. 1-158.

Hattušaš'ta alır. Hitit kralı, kendisine ordu ve malzeme yardımında bulunur. Böylece Madduwattaš, krallığını tekrar ele geçirir. Fakat Ahhiyawa kralı ikinci defa gelip Madduwattaš'ın ülkesini zapteder²⁷⁵. Bunun üzerine II. Tuthalya, olaya bizzat müdahale eder ve Šeha Nehri memleketinde meydana gelen savaşta, Ahhiyawa kralı Attarišiyaš'ı yenilgiye uğratar²⁷⁶. Ancak ilginçtir ki, Madduwattaš bu defa düşmanla işbirliği yapmış, bir başka ifadeyle II. Tuthalya'ya ihanet etmiştir. Buna rağmen, II. Tuthalya Madduwattaš'ı affetmiş ve kendisiyle bir antlaşma yapmıştır.

Hitit metinlerinden, Ahhiyawalılar hakkında bundan sonra ancak I. Šuppiluliuma zamanında (M.Ö.1380-1335) haber alabiliyoruz. I. Šuppiluliuma'nın, zevcelerinden birini, oğlu II. Muršili'nin annesini, Ahhiyawa memleketine sürgün ettiğini **KUB XIV, 2** numaralı metinden öğreniyoruz. Kraliyet ailesine mensup kişilerin sürgün cezasına çarptırıldığının daha başka örnekleri de vardır²⁷⁷. Bu gibi kimseler, kaçmalarının mümkün olamayacağı yerlere gönderilirdi. Ayrıca, o memleketin kralının güvenilir bir kişi olması da gerekiyordu. Böylece, I. Šuppiluliuma zamanında Ahhiyawa kralının kimliğini bilmemekle beraber, iki memleket arasındaki ilişkilerin dostane olduğunu söyleyebiliriz²⁷⁸.

II. Muršili zamanında ise Hitit-Ahhiyawa ilişkileri inişli çıkışlı bir seyir takip etmişti. Gerçekten, II. Muršili'nin annelerinden öğrenildiğine göre, adı geçen Hitit kralı, iktidarının 3. yılında Arzawa ülkesi üzerine sefer etmişti. Muršili, annelerinde, Arzawa kralı Uhhaziti'nin Milawanda şehrini Ahhiyawa kralına vermesini harbin sebebi olarak göstermektedir. Hitit metinlerinde Milawanda şeklinde geçen bu şehrin, klâsik Miletos olduğu, bugün hemen herkes tarafından kabul edilmektedir²⁷⁹. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu kent, stratejik bakımdan büyük önem taşıyordu. Çünkü, Persler döneminde daha işlek bir hale gelen, fakat Hititler zamanında da mevcut olduğu Hitit anıtları ile anlaşılan "Kral Yolu"nun, Ege Denizi'ndeki mahrecini teşkil ediyordu. Yeri hakkında çeşitli faraziyeler öne sürülen Ahhiyawa Krallığı²⁸⁰, Milawanda şehrine karşılık, Arzawa kralına askeri yardımda bulunmuş

²⁷⁵ Page, a.g.e., 1959, s. 98.

²⁷⁶ Memiş, a.g.m., 1995, s. 46.

²⁷⁷ Örneğin Urhi-Tešup, amcası III. Hattušili tarafından Alašya'ya sürülmüştü.

²⁷⁸ Memiş, a.g.e., 2005, s. 68.

²⁷⁹ Milawanda=Miletos için bkz: Huxley, a.g.e., 1960, s. 11.

²⁸⁰ Ahhiyawa Memleketi'nin yeri hakkındaki faraziyeler için bkz: Kınal, a.g.e., 1953, s. 6; Ömer Çapar, "Ahhiyawa Sorunu", *A.Ü. DTCF. Tar. Arş. Der. Cilt XIV, Sayı 25, Ankara 1982*, s. 387-413.

olsa gerektir. Çünkü Murşili, kendi kuvvetlerinden başka, bir taraftan kardeşi Karkamış kralı Biyaşşili'den, diğer taraftan eniştesi Mira beyi Maşhuiluwaş'tan yardım istemiş ve ancak bu sayede düşmanlarını yenilgiye uğratabilmiştir.

II. Murşili iktidarının daha sonraki yıllarında Hitit-Ahhiyawa ilişkilerinde bir yumuşama görülmektedir. Bilindiği üzere, Şuppiluliuma döneminin sonlarında başlayan ve II. Murşili devrinde de bütün hızıyla devam eden veba salgını, Hatti memleketini kasıp kavurmuştu. Biz, bütün bu olayları II. Murşili tarafından yazdırılan Veba Duaları metinlerinden öğreniyoruz. Aynı krala ait küçük bir metin parçası olan **KUB V, 6**'dan ise, vebadan ıstırap çekmekte olan Hitit kralına şifa sunması için Ahhiyawa ve Lazpaş tanrılarının Hatti'ye gönderildiği bildirilir. Demek ki, Ahhiyawa ve Hitit memleketleri arasında II. Murşili devrinde de dostluk hüküm sürüyor gibi görünüyordu. Ancak, II. Murşili zamanında başta Arzawa ülkerinin isyanı olmak üzere, Batı Anadolu bölgesiyle yakından ilgilenilmek mecburiyetinde kalınması şu gerçeği ortaya koyar ki, Batı Anadolu kentlerini isyana teşvik eden ve fakat yeri kesin olarak bilinmeyen Ahhiyawa Krallığı, Hitit İmparatorluğu karşısında yeni bir güç olarak yükselmeye başlamıştı²⁸¹.

II. Murşili'den sonra iktidara gelen oğlu II. Muvattali, Kuzey Suriye egemenliği yüzünden Mısır memleketi ile girişeceği büyük mücadelenin hazırlıklarıyla uğraştığı için, Batı Anadolu ile yakından ilgilenememiştir. Ancak, batıdan gelebilecek tehditleri önceden haber alıp gerekli tedbirleri alabilmek amacıyla, eskiden beri Hitit krallarına sadakatıyla tanınan Wiluša Krallığı ile bir antlaşma yapılmıştı²⁸². Milawandalı Piyamaradu'nun²⁸³ isyanı da yine Muvattali dönemine tarihlenmektedir ki, biz buradan, Hitit kralının Kadeş Savaşı'nın hazırlıklarıyla meşgul olmasından yararlanan Ahhiyawa kralının, Batı Anadolu'da otorite boşluğu yaratabilmek için, Milawanda kralını Hitit Büyük Kralına karşı isyana teşvik etmiş olabileceği neticesini çıkarabiliriz²⁸⁴.

²⁸¹ Memiş, a.g.e., 2005, s. 70.

²⁸² Hitit kralı II. Muvattali'nin Wiluša kralı Alakşanduş ile yaptığı antlaşma için bkz: Garstang-Gurney, a.g.e., 1959, s. 102-105.

²⁸³ Piyamaradu hakkında bilgi edinmek için "Tawagalawaş Mektubu" denilen KUB XIV, 3 numaralı metne bakmak gerekir. Bu mektup, F. Sommer, Die Ahhiyawa Urkunden, I, 1932, s. 2 vd.'da Almanca'ya çevrilmiş ve yorumu yapılmıştır. Daha sonra G. L. Huxley, Achaeans and Hittites, Oxford 1960, s. 1 vd.'da İngilizce'ye çevrilmiş ve yorumu yapılmıştır.

²⁸⁴ Memiş, a.g.e., 2005, s. 70.

Muvattali'den sonra iktidara gelen oğlu Urhi-Teşp ve onu devirerek iktidarı ele geçiren amcası III. Hattuşili dönemlerinde Hitit-Ahhiyawa ilişkilerini gidişatı hakkında ayrıntılı bilgi verebilecek vesikalara sahip değiliz²⁸⁵.

Fakat, III. Hattuşili'den sonra Hitit tahtına çıkan oğlu IV. Tuthalya zamanında (M.Ö. ca. 1250-1220) Ahhiyawa Devleti de artık o devrin hatırı sayılır güçlerinden biri olmuştu. Çünkü, IV. Tuthalya'nın Amurru kralı İştarmuwa (Šaušgamuwa) ile yaptığı antlaşmada yer alan: “Eğer ben, haşmetmeab, Asur, Karduniaş (Babil), Mısır ve Ahhiyawa büyük kralları ile savaşırsam, sen de onlara karşı düşman olacaksın.” İfadesinden, Ahhiyawa Devleti'nin de zamanın büyük devletleri arasına girdiği, kendiliğinden anlaşılmaktadır²⁸⁶.

Görülüyor ki, Eski Hitit Devleti zamanından itibaren, devletin ekonomik menfaatleri icabı hep Kuzey Suriye cephesine ağırlık verilmesi ve dolayısıyla da Batı Anadolu ile ilgilenilmemesi yüzünden, bu saha devamlı olarak boş kalmış ve II. Tuthalya devrinden sonra da buaraya yerleşen güçler, Hitit Devleti'ne kafa tutmaya başlamışlardır. IV. Tuthalya'nın da öteki Hitit kralları gibi, inatla doğuya ve özellikle Kuzey Suriye cephesine dönük bir politika izlemesi, Hitit Devleti'nin Batı Anadolu üzerindeki hakimiyetinin kağıt üzerinde kalmasına yol açmıştır. Biraz sonra ana hatlarıyla ele alacağımız Troya Savaşları da Batı Anadolu'daki Hitit egemenliğinin kağıt üzerinde kaldığı bu döneme rastlar.

IV. Tuthalya'dan sonra yerine oğlu III. Arnuwanda geçmişti. Bu krala ait vesikaların sayısı oldukça azdır. Bunlar arasında Ahhiyawa kralı olduğu zannedilen Antarauwa'ya gönderilen bir mektup (**KUB XXVI, 91**) oldukça önemlidir. Çünkü bu mektubunda Arnuwanda, Antarauwa'ya “**biraderim**” diye hitabetmektedir. Demek ki, Ahhiyawa Devleti artık büyük bir devlet olmuş, şimdi de Anadolu'yu istilaya çalışıyor ve bunun için de Batı Anadolu'daki Hitit vasali olan küçük beylikleri isyana teşvik ediyor. Onlara askeri yardımlarda bulunuyordu²⁸⁷.

Görülüyor ki, III. Arnuwanda devrinde Batı Anadolu'daki küçük şehir beyliklerini isyana teşvik eden Ahhiyawa Krallığı, artık inkârı mümkün olmayan

²⁸⁵ Urhi-Teşup'un 7 yıllık iktidarı bir tarafa bırakılacak olursa, onun elinden iktidarı zorla alan amcası III. Hattuşili devrine ait bir mektupta (KBo II, 11) Ahhiyawa kralı tarafından Hitit kralına gönderilen hediyelerin tesliminden bahsedilir. Fakat bu vesikadan iki memleket arasındaki ilişkiler hakkında herhangi bir sonuç çıkarmak mümkün görünmemektedir.

²⁸⁶ Ekrem Memiş, “Hitit Devletlerinin Batı Anadolu Politikası”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3/1994, s. 373.

²⁸⁷ Memiş, a.g.e., 2009, s. 135.

büyük bir güçtür. Hitit kralının Ahhiyawa kralına “biraderim” diye hitabetmesi de, onun, Hitit Devleti ile aynı seviyede büyük bir krallık olduğunun en açık delilidir.

Bütün bunlar gösteriyor ki, Hitit metinlerinde geçen Ahhiyawa Krallığı'nın etki sahası ile Aka keramiklerinin yoğun bir biçimde yayıldığı coğrafi alan arasında büyük paralellikler vardır. Prof. Dr. Ekrem MEMİŞ, bu duruma dayanarak, Hitit metinlerindeki Ahhiyawalılar ile Homeros destanlarında geçen Akalar'ın aynı kavim olduklarını düşünmektedir²⁸⁸.

Hitit metinlerinde Ahhiyawalılar, Homeros destanlarında da Akalar olarak adlandırılan bu denizci kavim, yukarıda da belirttiğimiz gibi, daha M. Ö. 1600 yıllarından itibaren Ege ve Akdeniz memleketleriyle ticarete başlamışlar, bu arada Eski Doğu ve Eski Batı dünyaları arasında bir kültür köprüsü görünümündeki Girit Uygarlığı'ndan epeyce etkilenmişlerdi. Rodos'ta, Kıbrıs'ta ve irili ufaklı öteki Akdeniz adalarında bir çok koloniler kuran Akalar, Batı Anadolu kıyılarını da ihmal etmemişlerdi. Hititler'in güçlü oldukları dönemlerde Anadolu kentleriyle daha ziyade ticari ilişkiler kurmakla yetinen bu kavim, Hitit Devleti'nin zayıflık gösterdiği dönemlerde, özellikle Batı Anadolu kıyı kentleri üzerinde siyasal etkinlik sağlayabilmenin yollarını aramıştı.

Ahhiyawa Devleti'nin en güçlü olduğu dönem, Hitit İmparatorluğu'nun da en güçlü olduğu döneme rastlar. Çünkü Anadolu'da güçlü bir Hitit Devleti'nin varlığı, Akalar'ın Doğu Akdeniz limanlarıyla güvenli bir şekilde ticaret yapmalarına imkân veriyordu. Halbuki IV. Tuthalya'nın iktidarı döneminde Hitit İmparatorluğu yer yer parçalanmaya başlamıştı. Gerçekten, güneydeki Arzawa beylikleri mütemadiyen isyan halinde idiler. Kuzey Anadolu'daki Gaşkalar ise devamlı surette Hitit Devleti'ni uğraştırmakta idiler. Bu arada gelişen Asur Devleti, gittikçe güçlenerek kendisini Hititler'e bile “Büyük Devlet” olarak kabul ettirmeyi başarmıştı. Gerçekten, IV. Tuthalya, Asur kralı Tukulti-Ninurta (M.Ö. 1255-1218) ile mektuplaşmasında onu da kendisi gibi “Büyük Kral” olarak tanıyordu. Anadolu'nun siyasal bakımdan çöküş manzaraları gösterdiği bu ortam içerisinde Akdeniz'de de bazı korsanlar türemişti. Başka bir tabirle, Hitit Devleti'nin zayıflaması, Akalı tüccarların Akdeniz'de güvenli bir şekilde dolaşmalarını imkânsız hale getirmişti. Geçimi tamamıyla deniz ticaretine dayalı bir kavim için bu durum son derece kötü

²⁸⁸ Memiş, a.g.m., 1995, s. 49.

idi. Zira, Yunanistan'ın coğrafi durumu zaten tarıma elverişli değildi. Bu durumda Akalar (Ahhiyawalılar) ne yapacaklardı?

Bu durum karşısında Akalar'ın yapabileceği tek şey, hiç değilse Karadeniz sahillerinde yeni pazarlar elde etmektir. Başka bir tabirle, henüz daha bakir bir vaziyette olan Karadeniz kıyıları, Akalar tarafından kolonize edilecekti. Fakat, bunu gerçekleştirebilmek için de, onların öncelikle Çanakkale Boğazı'ndan geçmeleri gerekiyordu. Halbuki, adı geçen boğaz Troyalılar'ın elinde bulunuyordu. Yeni mahreçler elde edebilmek için tek çare, Troyalılar'ı buradan atmaktır²⁸⁹.

İşte, kısa bir zaman sonra Akalarla Troyalılar arasında cereyan edecek olan Troya Savaşları, tarihte Doğu ve Batı dünyalarını karşı karşıya getiren ilk büyük mücadeledir. Bu iki büyük güçten Akalar Batı dünyasını, Troyalılar ise Doğu dünyasını temsil etmekte idiler.

Homeros'un İlyada adlı destanından öğrenildiğine göre, bu savaşın nedeni bir kadın kaçırma olayı idi. Gerçekten, Troya kralı Priamos'un yakışıklı ve çapkın oğlu Aleksandros-Paris, Aka beylerinden Sparta kralı Menelaos'un karısı güzel Helena'yı kaçırmış, bunun üzerine Mykenai kralı Agamemnon'un liderliğinde toplanan Aka beyleri, büyük bir filo ile Troya önlerine gelmişler ve Troyalılar'a savaş ilan etmişlerdi. Fakat bu savaşta Troyalılar da yalnız değildiler. Onların da Anadolu'nun diğer yörelerinden ve Trakya'dan gelmiş olan Likyalılar, Karyalılar, Frigyalılar ve Kikonlar gibi birçok müttefikleri vardı²⁹⁰.

Homeros'a göre, on yıl boyunca amansız bir şekilde devam eden tarihin bu ilk Boğazlar savaşını Akalar kazanmış ve savaşlara sahne olduğu kabul edilen Troya VII a kentini yakıp yıkmışlardı²⁹¹. Fakat hemen belirtelim ki, Akalar Troya savaşını kazanmalarına rağmen yine de hedeflerine ulaşamamışlar, yani Boğazları geçip Karadeniz sahillerini kolonize edememişlerdir. Çünkü, çoğunluğunu Ege ve Akdeniz adalarında oturan kavimlerin oluşturduğu yeni bir göç hareketi başlamıştır. Tarihte Ege Göçleri ya da Deniz Kavimleri Göçü adıyla anılan bu kavimler hareketi, başta Hitit İmparatorluğu olmak üzere, Mitanni ve III. Babil gibi M.Ö. 2. Binyılın büyük devletlerini ortadan kaldırmış ve Mısır memleketine de büyük zararlar vermiştir²⁹².

²⁸⁹ E.Memiş, *Eskiçağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*, Çizgi Kitabevi Yayını, 4. Baskı, Konya 2009b, s. 47.

²⁹⁰ Memiş, a.g.m., 1995, s. 51.

²⁹¹ Mansel, a.g.e., 1971, s. 83.

²⁹² Ege Göçleri hakkında ayrıntılı bilgi edinmek için Bkz: Memiş, a.g.e. 2009a, s. 161-170.

Mısır kaynaklarından öğrenildiğine göre, Akalar da birden bire kendilerini bu göç hareketinin içerisinde bulmuşlardı. Daha sonraları memleketlerine dönmüşlerse de bu defa da, yurtlarının Dorlar tarafından istila edildiğine tanık olmuşlardır²⁹³.

Bütün kaynaklarını Troya Savaşları'nda tüketen ve ardından da Ege Göçleri'nin akıntısına kapılan Akalar'ın, memleketlerini Dor istilasından kurtaracak güçleri kalmamıştı. Bu yüzdendir ki, onların bir kısmı Dor egemenliğini kabul etmek zorunda kalırken, bir kısmı da yurtlarını terk ederek Ege adalarına ve Anadolu kıyılarına göç etmişler ve Batı Anadolu'da kurulan İon medeniyetine katkıda bulunmuşlardır²⁹⁴.

Hitit-Ahhiyawa ilişkilerini böylece gözler önüne serdikten sonra şimdi de, "Ahhiyawa memleketi nerede idi?" sorusunun cevabını vermeye çalışalım.

Bilim adamları yaklaşık yüz yıldan beri Ahhiyawa Sorunu üzerine bir çok çalışma gerçekleştirmişler, Ahhiyawa memleketinin yerini tespit etmeye çalışmışlardır. Bu işi gerçekleştirirken, filologlar yazılı metinleri, arkeologlar arkeolojik buluntuları, tarihçiler ise hem yazılı metinleri hem de arkeolojik verileri kullanarak, kendilerince bir takım sonuçlara varmaya çalışmışlardır.

Ahhiyawa Sorunu üzerine yapılmış yerli ve yabancı çalışmaları biz de büyük ölçüde gözden geçirmeye gayret ettik. Fakat şunu özellikle belirtmek istiyoruz ki, bu konuda yapılmış en kapsamlı Türkçe çalışma, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyelerinden Ömer Çapar'ın kaleme almış olduğu "Ahhiyawa Sorunu" başlıklı makaledir. Ömer Çapar, bu makalesinde Ahhiyawa Sorunu üzerine çalışma yapan bütün müelliflerin görüşlerini bir araya getirmiş ve en sonunda da kendi görüşünü beyan etmiştir.

Ahhiyawa'nın yeri hususunda ileri sürülen görüşleri aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz:

A.Goetze'ye göre Ahhiyawa Ülkesi, Kuzeybatı Anadolu'ya lokalize edilmelidir. F. Sommer'e göre, Ahhiyawa Ülkesi Anadolu'nun güney sahilinde otokton bir devlettir. C. Schaeffer'e göre de Alayşa=Ahhiyawa'dır. F. Hrozny ile D. Page ise Rodos adasının Ahhiyawa olduğu görüşündedirler. P. Krestchmer'e göre Ahhiyawa Ülkesi önce Kilikya'ya yerleştirilmiş, fakat adı geçen bilim adamı, sonradan bu görüşünü terk ederek Kıbrıs adasının (Alaşya) Ahhiyawa Ülkesi

²⁹³ Dor Göçleri için bkz: Mansel, a.g.e., 1971, s. 93-96.

²⁹⁴ Memiş, a.g.e., 2009b, s. 49.

olabileceğini ileri sürmüştür. F. Schachermeyr'e göre Ahhiyawa Ülkesi Hellas'ta olup, merkezi de Mykenai kentidir. O. R. Gurney'e göre, Ahhiyawa Ülkesi, Girit adasına yerleştirilmelidir. G. Steiner'e göre ise, Ahhiyawa Ülkesi, Batı Anadolu sahillerinde olabilir. "Ahhiyawa Sorunu" başlıklı makalenin müellifi Ömer Çapar ise bu konudaki görüşlerini aşağıdaki sözlerle ifade etmektedir: "*Sonuç olarak görülüyor ki, son zamanlarda ulaşılan bir aşama olarak Ahhiyawa Akhaia mıdır değil midir tartışması aşularak, Ahhiyawa nerededir sorusu gündeme geldiğinde, bugün de henüz herkes için doyurucu bir sonuca varılamamıştır. Yapılan çalışmalar ve ileri sürülen tüm görüşler bizce akıl çelicidir. Ancak varsayımlardan ve olasılıklardan söz edilebilmektedir. Bununla beraber, bizim kişisel kanımız, Rodos önemli bir yer işgal etmek üzere Batı Anadolu'nun Karya ve kısmen güney İonya kıyıları ile yakından ilişkili bir Ahhiyawa Krallığı'nı düşünmek noktasında toplanmaktadır. Fakat yine belirtmekte yarar vardır ki, bu, kesin bir sonuç değildir, ama kuvvetle inandığımız bir sonuçtur. Malzememizin, özellikle de Batı Anadolu'da bulunacak yeni arkeolojik bulgularımızın er-geç sorunu çözümlenmede katkıda bulunacağına da inanıyoruz*"²⁹⁵.

Hocamız Prof.Dr. Ekrem Memiş ise, 1995 yılında yayımlanan "Aka Medeniyetinin Doğuşu, Gelişmesi ve Çöküşü" başlıklı makalesinde Ahhiyawa memleketinin yeri hakkındaki düşüncelerini şu sözlerle ifade etmektedir: "*Bize göre, merkezi Peloponez yarımadasındaki Mykenai kenti olmak üzere, Batı Anadolu kıyıları ile Ege ve Akdeniz adalarını da içine alan bir deniz imparatorluğu görünümündeki Ahhiyawa Devleti'nin en güçlü olduğu dönem, Hitit İmparatorluğu'nun da en güçlü olduğu döneme rastlar*"²⁹⁶.

Biz ise, Ahhiyawa Ülkesi'nin Kıt'a karası Yunanistan'da olabileceği görüşüne daha sıcak bakıyoruz.

²⁹⁵ Çapar, a.g.m, 1982, s. 413.

²⁹⁶ Memiş, a.g.m., 1995, s. 50.

SONUÇ

Toplam 7 bölümden oluşan çalışmamızda, Kadeş Savaşı'na iştirak eden Batı Anadolu kavimlerin Anadolu tarihindeki yerini ve önemini yazılı ve arkeolojik belgelerin ışığında gözler önüne sermeye çalıştık. Ağırlıklı olarak, çivi yazılı Hitit belgerine dayandırdığımız çalışmamızın sonunda aşağıdaki sonuçlara ulaştık:

- 1- Mısır firavunu II. Ramses'in sözde zafer kitabelerinde, Mısır ordusuna karşı Hititler'in yanında savaşa giren Anadolu kavimleri; Arzawalılar, Maşalar, Karkışalar, Lukkalar, Dardanalar, Gaşkalar, Kizzuwatnalılar, Arawannalılar ve Pitaşşalılar şeklinde sıralanmaktadır.
- 2- Bu kavimlerden Arzawalılar, Maşalar, Karkışalar, Lukkalar ve Pitaşşalılar, konumuzu teşkil eden Batı Anadolu kavimleri arasında yer almaktadırlar.
- 3- Hitit metinlerinden anlaşıldığı kadarıyla, Kadeş Savaşı öncesinde, yukarıda isimleri zikredilen Batı Anadolu kavimlerinin Hititlerle olan ilişkileri, genellikle dostane olmayan ilişkilidir.
- 4- Yukarıdaki kavimlerin düşmanca bir tavır sergilemelerine karşın, Troad (Çanakkale) bölgesindeki Wiluşa Krallığı ile Hitit Devleti arasındaki ilişkiler ise genellikle dostluk ilişkileri çerçevesinde gerçekleşmiştir.
- 5- Çoğu zaman Hitit tâbiyetinde olmalarına rağmen, Batı Anadolu kavimleri içerisinde Hititler'e karşı en çok isyan edenler, Arzawa beylikleri olmuştur. Eski Hitit Devleti krallarından I. Hattuşili zamanında başlayan Hitit-Arzawa ilişkileri, Orta ve Yeni Hitit Devleti zamanlarında da bütün hızıyla devam etmiştir.
- 6- Ancak hemen belirtelim ki, Yeni Hitit Devleti'nin kurucusu olarak kabul edilen II. Tuthalya zamanından itibaren, Batı Anadolu kavimlerin Hitit karşıtı hareketlerinde önemli bir artış gözlenmektedir. Bunun nedeni, Batı Anadolu kıyı kentleri ile Ege ve Akdeniz adalarını kontrolü altında tutan Ahhiyawa Krallığı'nın, söz konusu devletlere arka çıkmasıdır.

- 7- Bununla birlikte Şu gerçeği de kabul etmek gerekir ki, Arzawa Beylikleri, siyasi ilişkiler açısından, çoğu zaman ikili oynamak zorunda kalmışlardır. Gerçekten, Hititler'in güçlü olduğu dönemlerde Hititler'e boyun eğmek zorunda kalan bu beylikler, Hitit Devleti'nin zaaf içinde olduğu dönemlerde ise sık sık isyan etmişlerdir. Elbetteki onlar, Hititler'e karşı isyan girişiminde bulunurlarken, genellikle arkalarındaki büyük güce, yani Ahhiyawa Krallığı'na güvenmiŐlerdir.
- 8- Hitit Krallığı'nın en güçlü olduğu dönemlerde bile, Batı Anadolu kavimleri üzerinde tam bir egemenlik kurulamamıŐtır. Bu bölge üzerinde Hititler'in gerçek bir kontrol sağlayamamalarının en önemli nedeni, Hititler'in dış politikada ağırlığı Kuzey Suriye cephesine vermeleridir.
- 9- II. Tuthalya döneminde ilk kez Hitit metinlerinde zikredilen Ahhiyawa Krallığı her geçen gün geliŐerek ve güçlenerek, IV. Tuthalya devrinde, kendisini büyük devletler arasına katmayı başarmıştır.
- 10- Batı Anadolu'daki kk beylikleri devamlı olarak Hititler aleyhine kışkırtan bu büyük gücün nerede olduğu, bir başka ifadeyle Ahhiyawa Krallığı'nın hangi coğrafyaya yerleŐtirilmesi gerektiği hususundaki problem, günümüzde de devam etmektedir. Gerçekten, yaklaşık 100 yıldan beri bilim adamları tarafından Ahhiyawa memleketinin lokalizasyonu ile ilgili olarak bir çok görüŐ ortaya atılmıŐ, ancak ne yazık ki söz konusu problem günümüzde de zmlenebilmiŐ değildir.
- 11- Ahhiyawa memleketinin yeri hakkındaki problem devam etmekle birlikte, hiç değilse en azından Ahhiyawalılar'ın kökeni hakkında doğruya yakın sonuçlara ulaŐılabilmıŐtır. Biz bugün artık biliyoruz ki, Hitit metinlerindeki Ahhiyawalılar Homeros Destanları'nın Akaları'dır ve bu kavim melez bir kavimdir. Gerçekten Aka kavmini oluşturan unsurların başında M.Ö. 3. Binyılın ortaları ile 2. Binyılın başlarında Batı Anadolu'dan Yunanistan'a gücü eden

kavimler gelmektedir. Dolayısıyla Aka kültürünün oluşumunda da Anadolu ögelerin ağırlıklı bir yer teşkil ettiği gözlerden kaçmamaktadır.

- 12- Akalar'ın (Ahhiyawalılar) devamlı olarak Hititler'e karşı kışkırttığı Batı Anadolu kavimlerin ortak paydası, herhalde bütün bu kavimlerin Luwi orijinli olmalarıdır. Gerek şahıs adlarının, gerekse yer isimlerinin ss/os, nd/nt, muwa, ziti gibi soneklerle bitmesi, onların Luwi kökenli olduğunun en belirgin kanıtıdır.
- 13- M.Ö. 2. Binyıl Anadolu'sunun siyasal kaderine hükmeden Hititler, Batı Anadolu kavimleri de dahil olmak üzere etraflarını kuşatan bütün komşu kavimler üzerinde egemen olmayı arzulamışlardır. Fakat, devletin ekonomik çıkarları gereği Kuzey Suriye politikasına ağırlık vermesi yüzünden, Kuzey Anadolu'dan ve Batı Anadolu'dan gelen tehditler genellikle geçiştirilmeye çalışılmış, bu da uzun vadede Hititler'in aleyhine sonuçlar doğurmuştur.
- 14- Batı Anadolu kavimler genellikle Hititler'in düşmanları arasında gösterilseler de, Anadolu'nun tamamını ilgilendiren meselelerde, söz konusu kavimler birlikte hareket etmeyi tercih etmişlerdir. Kadeş Meydan Muharebesi'nde Mısırlılar'a karşı Hititler'in yanında, Troya Savaşları'nda da Akalar'a karşı Troyalılar'ın yanında yer almaları, bunun en güzel örnekleridir.
- 15- Şu gerçeği de göz ardı etmemek gerekir ki, bu kavimler ister istemez Hitit kültüründen etkilenmiş olmalı ki, milletlerarası yazışmalarda Akkadça'nın kullanıldığı Amarna Çağı'nda firavuna Hititçe mektup gönderen Arzawa kralı, mektubunun cevabının da Hitit dilinde yazılmasını istemiştir.
- 16- Hitit İmparatorluğu'nun Ege Göçleri sonucunda yıkılmasından sonra, Batı Anadolu kavimler gerek etnik kimliklerini gerekse siyasal varlıklarını devam ettirmişlerdir. Hellenistik devre kadar Batı Anadolu kıyıları ile Akdeniz sahillerinde yaşayan halkın Luwi dilini konuşuyor olması, bunun en güzel göstergesidir.

KAYNAKÇA

- AKŞİT, O., *Likya Tarihi*, İstanbul Üni. Ede. Fak. Yay.No. 1218, İstanbul 1967.
- ALBRIGHT, W.F., “Some Oriental Glosses on the Homeric Problem”, *AJA* 54/1950, s.162-176.
- ALBRIGHT, W.F., “Dunand's New Byblos Volume: A Lycian at the Byblian Court”, *BASOR* 155/1959, s. 31-34.
- ALP, S., *Hitit Çağında Anadolu: Çiviyazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*, Tubitak Popüler Bilim Kitapları, 3. Basım, Ankara 2002.
- ALTMAN, A., *The Historical Prologue of the Hittite Vassal Treaties-An Inquiry into the Concepts of Hittite Interstate Law*, Bar-Ilan University Press 2004.
- ARCHI, A., “Anatolia in the Second Millenium B.C.” *Circulation of Goods in Non-Palatial Context in the Ancient Near East, Proceedings of the International Conference Organized by the Instituto Pergli Studi Micenei ed Egeo-Anatolici*, ed. A.Archi, 1984.
- AYGÜL, S., “Ortaköy Tabletleri Işığında Batı Anadolu ile İlgili Bazı Konular Üzerine”, *StBoT* 45, Wiesbaden 2001.
- BAWANYPECK, D., “Arzawäische Ritualpraktiken-Informationen aus Hattuša”, *Eothen* 13/2005, s. 1-19.
- BECKMAN, G., *Hittite Diplomatic Texts*, Atlanta 1996.
- BECKS, R., “Troia: Son Tunç Çağı”, *Arkeoatlas* 3/2004, s.70-75.
- BELLİ, O., *Anadolu'da Kalay ve Bronz'un Tarihçesi*, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya 2004.

- BİLGİÇ, E., “Anadolu’nun İlk Yazılı Kaynaklarındaki Yer Adları ve Yerlerinin Tayini Üzerine İncelemeler”, *Belleten* 39/1946, s. 381-425.
- BLEGEN, C. W. -J. L. Caskey-M. Rawson, *Troy: The Sixth Settlement, Volume III*, Princeton 1953.
- BOSSERT, H.TH., *Asia*, İstanbul 1946.
- BRYCE, T. R., *History, The Luwians*, ed. H.Craig Melchert, Brill 2003.
- BRYCE, T. R., “Lukka Revisited”, *JNES* 51-2/1992, s. 121-130.
- BRYCE, T. R., “The Nature of Mycenaean Involvement in Western Anatolia”, *Historia* 38/1989, s. 1-21.
- BRYCE, T.R., “A Reinterpretation of the Milawata Letter in the Light of the New Join Peace”, *AS* 35/1985, s. 13-23.
- BRYCE, T.R., “Susanna Heinhold-Krahmer-Arzawa, Untersuchungen zu seiner Geschichte nach den Hethitischen Quellen (=Heidelberg, Carl Winter, 1977=Texte der Hethiter, Heft 8)”, *BiOr* 36/1979, s. 60-64.
- BRYCE, T.R., “The Boundaries of Hatti and Hittite Border Policy”, *Tel Aviv* 13-14/1986-1987, s. 85-102.
- BRYCE, T.R., “The Lukka Problem and A Possible Solution”, *JNES* 33-4/1974, s. 395-405.
- BRYCE, T.R., “Some Geographical and Political Aspects of Mursilis’ Arzawan Campaign”, *AS* 24/1974, s.103-116.
- BRYCE, T.R., “*The Major Historical Texts of The Early Hittite History*”, *Asian Studies Monograph No:1*, Australia 1980.

- BÜYÜKKOLANCI, M., “Apasas, Eski Efes ve Ayasuluk”, *Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu 1998*, s. 31-40.
- CARRUBA, O., “A□□iyā e A□□iyawā, La Grecia E L’Egeo”, *Studio Historiae Ardens 74/1995*, s. 7-21.
- CARRUBA, O., “Beitrage Zur Mittelhethitischen Geschichte I. Die Tuthalijas und die Arnuwandas”, *SMEA 18/1977*, s. 137-174.
- CASTLEDEN, R., *Mycenaeans*, London 2005.
- COHEN, Y., *Taboos and Prohibitions in Hittite Society-A Study of the Hittite Expression natta āra (‘not permitted’)*, Heidelberg 2002.
- CORNELIUS, F., “Geographie der Hethiter Reiches”, *OrNs 27/1958*, s. 225-251.
- CORNELIUS, F., *Geschichte Der Hethiter*, Darmstadt 1973.
- CORNELIUS, “Zur Hethitischen Geographie: die Nachbarn des Hethiterreiches” *RHA 62/1958*, s. 1-17.
- ÇAPAR, Ö., “Ahhiyava Sorunu”, *AÜ. DTCF Tar. Arş. Der. 14/1982*, s.387-415.
- DARKOT, B., Metin Tuncel, “*Ege Bölgesi Coğrafyası*”, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yay., İstanbul 1995, s. 1-109.
- de MARTINO, S.-Fiorella Imparati, “Observations on Hittite International Treaties”, *StBoT 45*, Weissbaden 2001.
- del MONTE, G.F., “Mašhuiluva, König von Mira”, *OR 43/1974*, s. 355-368.
- del MONTE, G.F., - J. Tischler, *Reportoire Geographique des Textes Cuneiformes VI. Die Orts-und Gewässernamen der Hethitischen Texte*, Wiesbaden 1978.

- del MONTE, G.F. -J.Tischler, *RGTC VI/2, Die Orts und Gewässernamen der Hethitischen Texte*, Weisbaden, 1978.
- EASTON, D., "Has The Trojan War Be Found?", *Antiquity 59/1985*, s. 188-196.
- EASTON D., vd. "Troy in Recent Perspective", *AS 52/2002*, s. 75-109.
- ERKANAL, A., "1994 Panaztepe Kazıları Sonucları", *XVII. KST C. I/1996*, s. 329-335.
- FORLANINI, M., "L'Anatolia Nordoccidentale Nell'Impero Eteo", *SMEA 18/1977*, s. 197-225.
- FORRER, E., *Forschungen I/1*, Berlin 1926.
- FORRER, E., "Vorhomerische Griechen in den Keilschrifttexten von Boghazköi", *MDOG 63/1924*, s. 1-22.
- FREU, J., "Problemes De Chronologie Et De Geographie Hittites Madduwatta Et Les Debuts De L'Empire", *Hehitica 8/1987*, s. 123-175.
- FRIEDRICH, J., "Staatsvertrage des Hatti-Reiches in Hethitischer Sprache I", *MVAeG 31*, 1926.
- FRUE, J., *Luwiya. Geographie Historique des Provinces Meridionales de L'empire Hittite: Kizzuwatna, Arzawa, Lukka, Milawata*, Nice 1980.
- GARSTANG, J., & L.A. Mayer, *Index of The Hittite Names*, British School of Archeology in Jerusalem, Supplementary Papers I, 1923.
- GARSTANG, J., "Hittite Military Roads in Asia Minor: A Study in Imperial Strategy with a Map", *AJA 47-1/1943*, s. 35-62.
- GARSTANG, J., "The Hulaya River Land And Dadassas:A Crucial Problem in Hittite Geography", *JNES 33-1/1944*, s. 14-37.

- GARSTANG, J.,- O.R.Gurney, *The Geography of the Hittite Empire*, British Institute of Archaeology, London 1959.
- GILES, Fredrick J., “The Amarna Age: Western Asia”, *The Australian Centre for Egyptology Studies 5/1997*, Aris&Philips, Sidney 2002.
- GOETZE, A., “The Beginning of the Hittite Instructions for the Commander of the Border Guards”, *JCS 14/1960*, s. 69-73.
- GOETZE, A., *Kleinasien²*, München, 1957.
- GOETZE, A., “Madduwattas”, *MvAEG 32/1*, Leipzig 1928.
- GOETZE, A., *Kleinasien. Kulturgeschichte des Alten Orients*, München 1957.
- GOETZE, A., “Anatolia From Shuppilulhuma to the Egyptian War of Muvattalish”, *CAH 2/2 chp XXI*, Cambridge University Press 2008.
- GOETZE, A., “Annalen des Mursilis”, *MvAEG 38*, 1938.
- GOETZE, A., “Hittite Laws”, *ANET*, Princeton 1969.
- GORDON, E I., “The Meaning of the Ideogram ^dKASKAL.KUR= “Underground Water-Course” and Its Significance for Bronze Age Geography”, *JCS 21/1967*, s. 70-88.
- GURNEY, O.R., “Hittite Geography: thirty years on”, *Sedat Alp'e Armağan-Hittite and Other Anatolian And Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp*, T.T.K. Yay., Ankara 2002, s. 213-220.
- GURNEY, O.R., *Some Aspects of Hittite Religion*, Oxford 1977.
- GURNEY, O.R., “The Annals of Hattusilis III”, *AS 47/1997*, s. 127-139.

- GURNEY, O.R., "The Authorship of the Tawagalawa Letter", *Silva Anatolica-Anatolian Studies Presented to Maciej Popoko on the Occasion of His 65th Birthday*, Warsaw 2002, s. 133-141.
- GURNEY, O.R., *The Hittites*, Penguin Books, London 1952.
- GUTERBOCK, H. G., "Lexicographical Notes III", *RHA 81/1967*, s. 141-150.
- GÜNEL, S., *Panaztepe II M.Ö. 2. Bine Tarihlendirilen Panaztepe Seramiğinin Batı Anadolu ve Ege Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi*, T.T.K, Ankara 1999.
- GUTERBOCK, H.G., "A New Look at one A□□iyawa Text", *Sedat Alp'e Armağan-Hittite and Other Anatolian And Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp*, T.T.K., Ankara 1992, s. 235-243.
- GUTERBOCK, H.G., "The Deeds of Suppiluliuma as Told By His Son Mursili II", *JCS 10-2/1956*, s. 41-68.
- GUTERBOCK, H.G., "The Hittites and The Aegean World 1: The Ahhiyawa Problem Reconsidered", *AJA 8-2/1983*, s. 133-138.
- HAGENBUCHNER, A., *Die Korrespondenz der Hethiter*, 2. Teil, Heidelberg 1977.
- HAWKINS, J.D., "Tarkasnawa King of Mira 'Tarkondemos', Boğazköy Sealing and Karabel", *AS 48/1998*, s. 1-31.
- HAWKINS, J.D., "The Hieroglyphic Inscription of the Sacred Pool Complex at Hattusa (SÜDBURG)", *StBoT 3*, Weisbaden 1995.
- HEINHOLD-KRAHMER, S., "Arzawa. Untersuchungen zu einer Geschichte nach den Hethitischen Quellen", *THeth 8*, Heidelberg 1977.
- HEINHOLD-KRAHMER, S., "Manapa-^DU", *RIA 7/1987-1990*, s. 332.
- HEINHOLD-KRAHMER, S., "Mašhuiluwa", *RIA 7/1987-1990*, s. 446-447.

- HOFFNER, H.A., *The Laws of The Hittites (DMOA 23)*, Leiden, New York, Köln 1997.
- HOLMES, L., “The Location of Alašiya”, *JAOS* 91-3/1971, s. 426-429.
- HUXLEY, G. L., *Achaeans and Hittites*, Oxford 1960.
- IMPARATI, F., “A Propos des Temonis du Traitee Avec Kurunta de Tarhuntašša”, *Hittite and Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp, Sedat Alp'e Armağan*, Ed. H. Otten, E. Akurgal, H.Ertem, A.Süel, 1992.
- HOMEROS, *İlyada*, Çev.Azra Erhat- A.Kadir, Sander Yay., İstanbul 1975.
- JEWELL, E. R., *The Archaeology and History of Western Anatolia During the Second Millenium B.C.*, Chicago University Microfilms 1974.
- KARAUĞUZ, G., *Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devletinin Siyasi Antlaşmalar Metinleri*, Çizgi Kitabevi Yay., Konya 2002.
- KARAUĞUZ, Güngör., “Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında M.Ö. II. Binde Orta Anadolu'nun Güney Kesmi”, Çizgi Kitapevi Yay., Konya 2005.
- KINAL, F., *Arzawa Memleketlerinin Mevkii ve Tarihi*, AÜ DTCF Yayını, Ankara 1953.
- KINAL, F., *Eski Anadolu Tarihi*, TTK Yay. 2. Baskı, Ankara 1987.
- KLENGEL H., “Die Rolle der Altesten (LÚ^{MEŠ}ŠU.GI) im Kleinasien der Hethiterzeit”, *ZA* 23/1965, s. 225.
- KLENGEL H., “Historischer Kommentar Zum Šaušgamuwa-Vertrag”, *Studia Historiae Ardens* 74/1995, s. 159-172.
- KLENGEL, H., *Geschichte Des Hethitischen Reiches*, Köln 1999.

- KNAPP, A.B., “KBo 1.26:Alašiya and Hatti”, *JCS* 32-1/1980, s. 43-47.
- KNUDTZON, J. A., *Die El-Amarna Tafeln*, Leipzig 1915.
- KNUDTZON, J.A., *Die El-Amarna Tafeln II*, Berlin 1964.
- KORFMANN, M., “Denizsel Troia Kültürü”, *Arkeoatlas* 2/2003, s. 132-137.
- KORFMANN, M., “Troia 1994 Kazı Sonuçları”, *17. KST C. I*, s. 283-293.
- KORFMANN, M., “Yüksek Troia Kültürü (Troia VI ve VIIa): Bir Anadolu Kültürü”, *Düş ve Gerçek: Troia, Homer Kitabevi*, İstanbul, s. 395-406.
- KRETSCHMER, P., “Alakšandu König von Mira” *Glotta* 13/1924, s. 205-213.
- KRONASSER, H., *Etymologie der Hethitischen Sprache, Band 2*, Wiesbaden 1987.
- LUCKENBILL, D.D., “Hittite Treaties and Letters”, *AJSL* 37-3/1921, s. 161-211.
- MACQUEEN, J.G., “Geography and History in Western Asia Minor in the Second Millenium B.C.”, *AS* 18/1968, s. 169-185.
- MACURDY, Grace Harriet., “The Wanderings of Dardanus and the Dardani”, *Transactions and Proceedings of the American Philological Association* 46/1915, s. 119-128.
- MANSEL, A. M., *Ege ve Yunan Tarihi*, T.T.K., Ankara 1971.
- MELCHERT, H.C., *The Luwians*, Leiden 2003.
- MELCHERT, H.C., “Tar□untašša in the SÜDBURG Hieroglyphic Inscription”, *Recent Developments in Hittite Archaeology and History-Papers in Memory of Hans G. Güterbock*, Ed.K.Aslıhan Yener and Harry A. Hoffner, Indiana 2002, s. 137-143.

- MELLAART, J., "Anatolian Trade with Europe and Anatolian Geography and Culture Provinces in the Late Bronze Age", *AS 18/1968*, s. 187-202.
- MELLAART, J., "The End of the Early Bronze Age in Anatolia and the Aegean", *AJA 62-1/1958*, s. 9-33.
- MELLAART, J., "The Present State of 'Hittite Geography'", *Nimet Özgüç'e Armağan, Ankara 1993*, s. 415-422.
- MELLAART, J., "Western Anatolia, Beycesultan and The Hittites", *Mansel'e Armağan I, TTK, Ankara 1974*, s. 493-526.
- MELLAART, J., "Anatolia and the Indo-Europeans", *JEOL 9-1,2/1981*, s. 135-149.
- MEMİŞ, E., "Hitit Siyasi Tarihinde Taht Mücadeleleri", *S.Ü. Eğ. Fak. Der.1/1987*, s. 113-117.
- MEMİŞ, E., "Eskiçağ Türkiye'sinde Ordunun Önemi", *S.Ü. Eğ. Fak. Der. 2/1988*, s. 55-66.
- MEMİŞ, E., "M.Ö. 2.Biyıl Anadolu Tarihinde Lukkalar", *XI. Türk Tarih Kongresi'nden ayrı basım, TTK Basımevi, Ankara 1994*, s.269-275.
- MEMİŞ, E., "Hitit Devletlerinin Batı Anadolu Politikası", *S.Ü. Sos. Bil. Enst. Der. 3/1994*, s. 367-375.
- MEMİŞ, E., "Aka Medeniyetinin Doğuşu, Gelişmesi ve Çöküşü", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi, X, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 1995*, s. 41-54.
- MEMİŞ, E., *Troya ve Troyalılar (Troyalılar Türk Müdür?)*, Çizgi Kitabevi, Konya 2005.
- MEMİŞ, E., "M.Ö. 2. Binyıl Anadolu Tarihinde Mysialılar", *Balıkesir Sempozyumu Tebliğler Kitabı, 17-20 Kasım 2005*, s.191-195.

- MEMİŞ E., *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Çizgi Kitabevi Yayını, 9. Baskı, Konya 2009.
- MERİÇ, R., “Metroplis Yakınındaki Hitit Çağdaşı Bir Arzawa Kenti: Puranda”, *İzmir Kent Kültürü Dergisi* 5/2002, s. 230-234.
- MORAN, W. L., *Les lettres D’el-Amarna*, Paris 1987.
- MORAN, W.L., *The Amarna Letters*, London 1992.
- MOUNTJOY, P. A., “Local Mycenaean Pottery at Troia”, *Studia Troica* 7/1997, s. 259-267.
- MUHLY, J.D., “Hittites and Achaeans: Ahhiyawā Redomitus”, *Historia* 23, Weisbaden, 1974, s. 135.
- NEVE, P., “Boğazköy-Hattuša. A New Result of the Excavations in the Upper City”, *Anatolica* 16/1989-1990, s. 7-20.
- NEVE, P., “Die Ausgrabungen in Boğazköy-□attuša 1992”, *AA* 4/1993, s. 621-652.
- NIEMERR, W.D. “Myceneaeans and Hittites in War in Western Asia Minor”, *Aegaeum* 19/1999, s. 141-155.
- OTTEN, H., “Die Bronzetafel”, *KST* 9-1/1987, s. 271-276.
- OTTEN, H., “Die Bronzetafel aus Boğazköy Ein Staatsvertrag Tutkalijaz IV”, *StBoT* 1, Weisbaden 1988.
- OTTEN, H., “Neue Quellen zum Ausklang des Hethitischen Reiches”, *MDOG* 94/1963, s. 1-23.
- OTTEN, H., “Zur Lokalisierung von Arzawa und Lukka”, *JCS* 15/1961, s. 112-113.
- OTTEN, H., “Zusätzliche Lesungen zum Alaksandu-Vertrag”, *MIO* 5/1957, s. 26-30.
- POPKO, M., “Zur Datierung des Tawagalawa-Briefes”, *AoF* 11/1984, s. 199-203.

- PUHVEL, J., *Hittite Etymological Dictionary Vol. 6 Word Beginning with M.*, Berlin 2004.
- ROST, L., “Die Außerhalb von Boğazköy Gefunden Hethitischen Briefe”, *MIO* 1956, s. 334-336.
- SAVAŞ, Savaş Özkan., *Çivi Yazılı Belgeler Işığında Anadolu’da (İ.Ö. 2.Bin Yılında) Madencilik ve Maden Kullanımı*, T.T.K., Ankara 2006.
- SCHACHERMEYR, F., *Mykene and das Hethiterreich*, Wein 1986.
- SCHAFFER, F.A.C., *Ugaritica V*, Paris 1968.
- SCHWERTHEIM, E., “Die Inschriften von Kyzikos und Umgebung I”, *Inschriften Griechischer Stadte aus Kleinasien 18*, Bonn 1980.
- SEVİN, V., *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası 1*, T.T.K., Ankara 2001.
- SINGER, I., “Western Anatolia in the Thirteenth Century B.C. According to the Hittite Sources”, *AS* 33/ 1983, s. 205-217.
- SIEGELOVÁ, Jana., “Metals in Hittite Records”, *International Conference AMITEM 2008 Ancient Mining in Turkey and The Eastern Mediterranean June 15-22 2008*, Ankara, s. 43-56.
- SOMMER, F., “*Die Ahhijava-Urkunden*”, München 1932.
- STARKE, F., “Milattan Önce İkinci Bin Yılın Güç Dengesi İçinde Troya”, *Troia-Düş ve Gerçek*, İstanbul 2001.
- STEIBING, W. H., “The End of the Mycenaean Age”, *The Biblical Archaeologist* 43-1/1980, s. 7-21.

STRABON, Geographika, *Antik Anadolu Coğrafyası, Kitap XII-XIII-XIV*, Çev. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul 2005.

SÜEL, A., “Ortaköy’ün Hitit Çağındaki Adı”, *Bellekten* 59/1995, s. 271-283.

SÜEL, M., “Ortaköy-Şapinuwa Hitit Şehri”, *III.Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri Çorum 16-22 Eylül 1996*, Yay.Haz. Sedat Alp-Aygül Süel, Ankara 1998, s. 559-565.

ten CATE, H., “Mursilis' Northwestern Campaigns -Additional Fragments of his Comprehensive Annals”, *JNES* 25/1966, s.162-191.

ten CATE, H., “The Mashuiluwas Affair: A Join (KBo XIX 49) and a Duplicate (KBo IX 77) to Mursilis’s Comprehensive Annals (12th year of his reign), *Studia Mediterranea* 1979.

ten CATE, H., “The History of Warfare According to Hittite Sources: The Annals of Hattusilis I (Part II)”, *Anatolica* 11/1984, s. 47-82.

ten CATE, H., “*The Records of the Early Hittite Empire (c. 1450-1380 B.C.)*”, PIHANS 26, İstanbul 1970.

ÜNAL, A., *Hititler Devrinde Anadolu-Kitap 1*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003a.

ÜNAL, A., *Hititler Devrinde Anadolu-Kitap 2*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003b.

YAKAR J., “Anatolian Civilization Following The Disintegration of The Hittite Empire: An Archaeological Appraisal”, *Tel Aviv* 20/1993, s. 3-28.

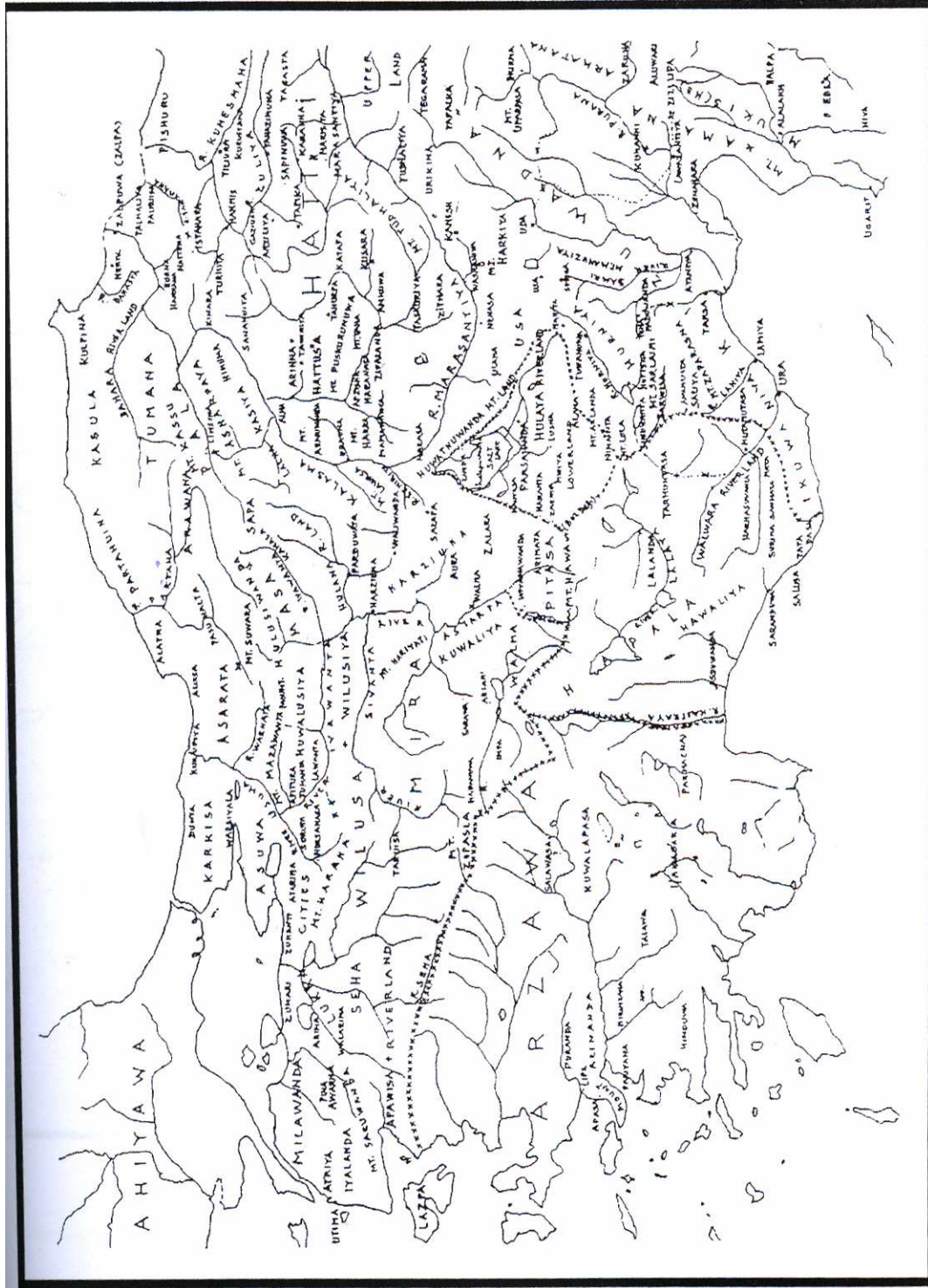
YAKAR, J., “Hittite Involvement in Western Anatolia”, *AS* 26/1976, s. 117-128.

YAKAR, J., *Anadolu'nun Etnoarkeolojisi-Tunç ve Demir ağlarında Kırsal Kesimin Sosyo-Ekonomik Yapısı*, Homer Kitapevi, İstanbul 2007.

YALÇIN, Ünsal., "Ancient Metallurgy in Anatolia", *Ancient Mining in Turkey and Eastern Mediterranean-International Conference AMITEM 2008*, Ankara, s. 15-43.

YILDIRIM (Ay), Ş., "Mısır, Ugarit ve Asur İmparatorluk Dönemi Yazılı Kaynaklarında Alaşya", *Prof.Dr.Necmi Ülker'e Armağan Kitabı*, İzmir 2008, s. 441-453.

EKLER

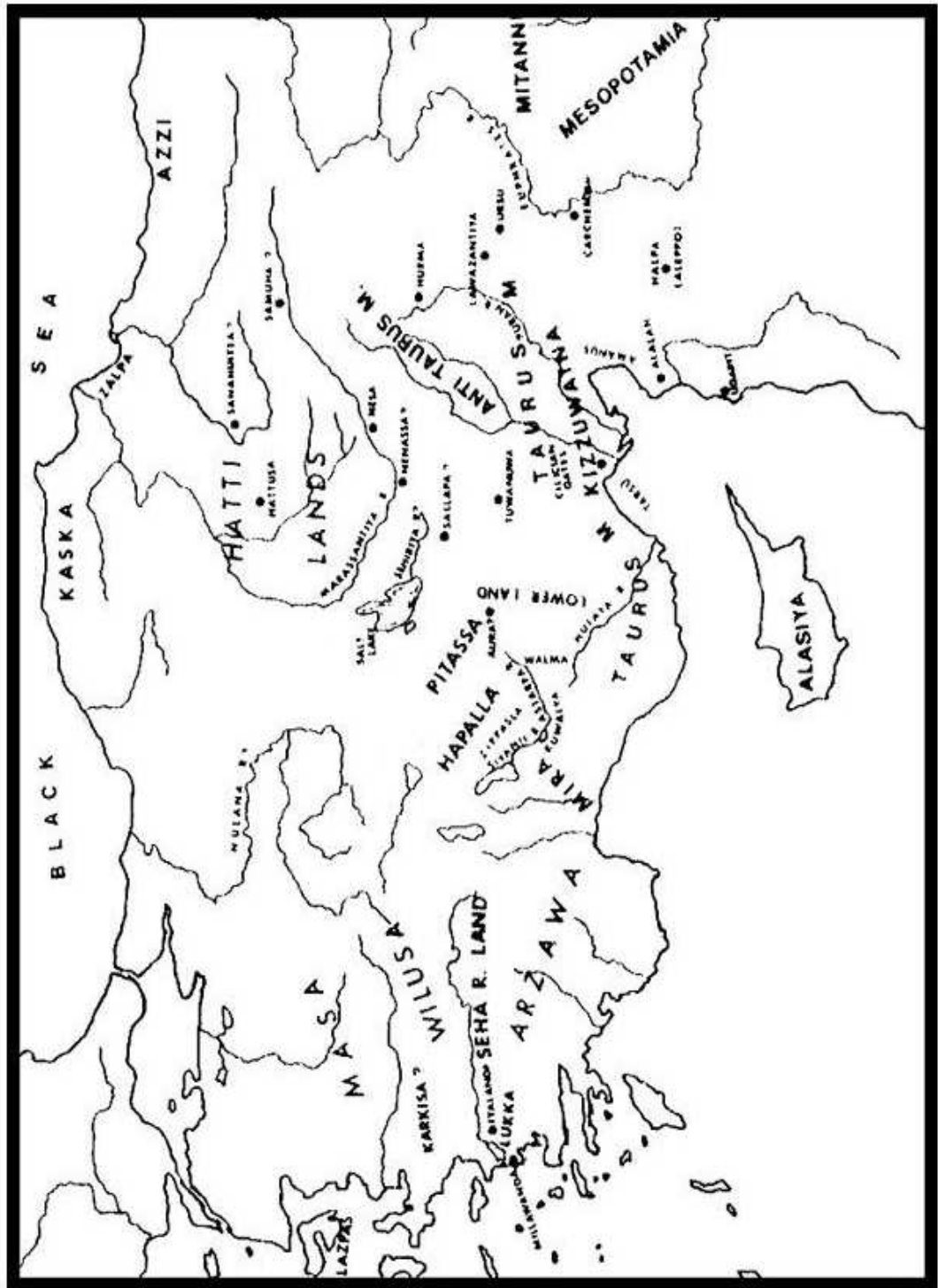
Mellaart, J., "The Present State of 'Hittite Geography'", *Nimet Özgüç'e Armağan*, Ankara 1993, s.415-422.

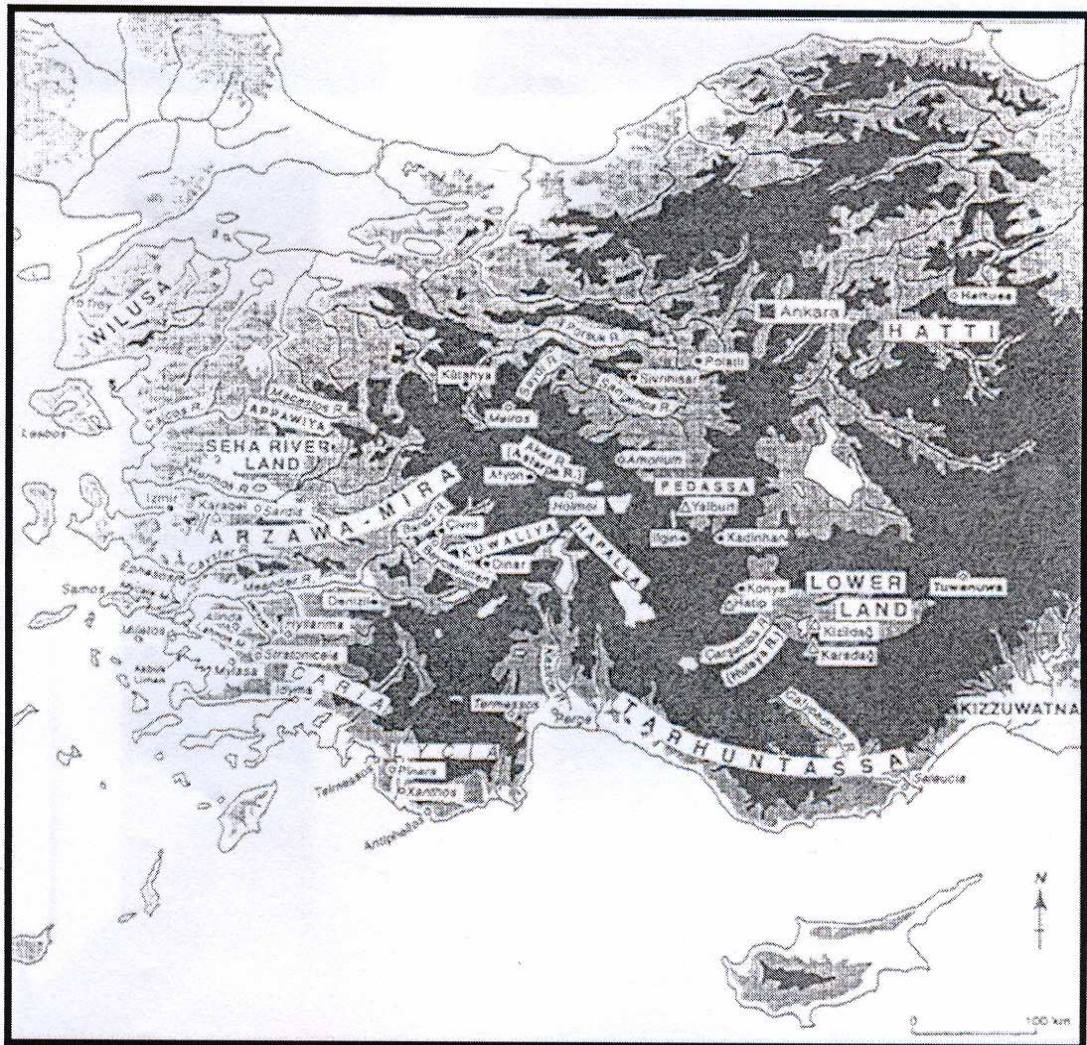
Ünal, A., *Hititler Devrinde Anadolu-Kitap 2*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003b.

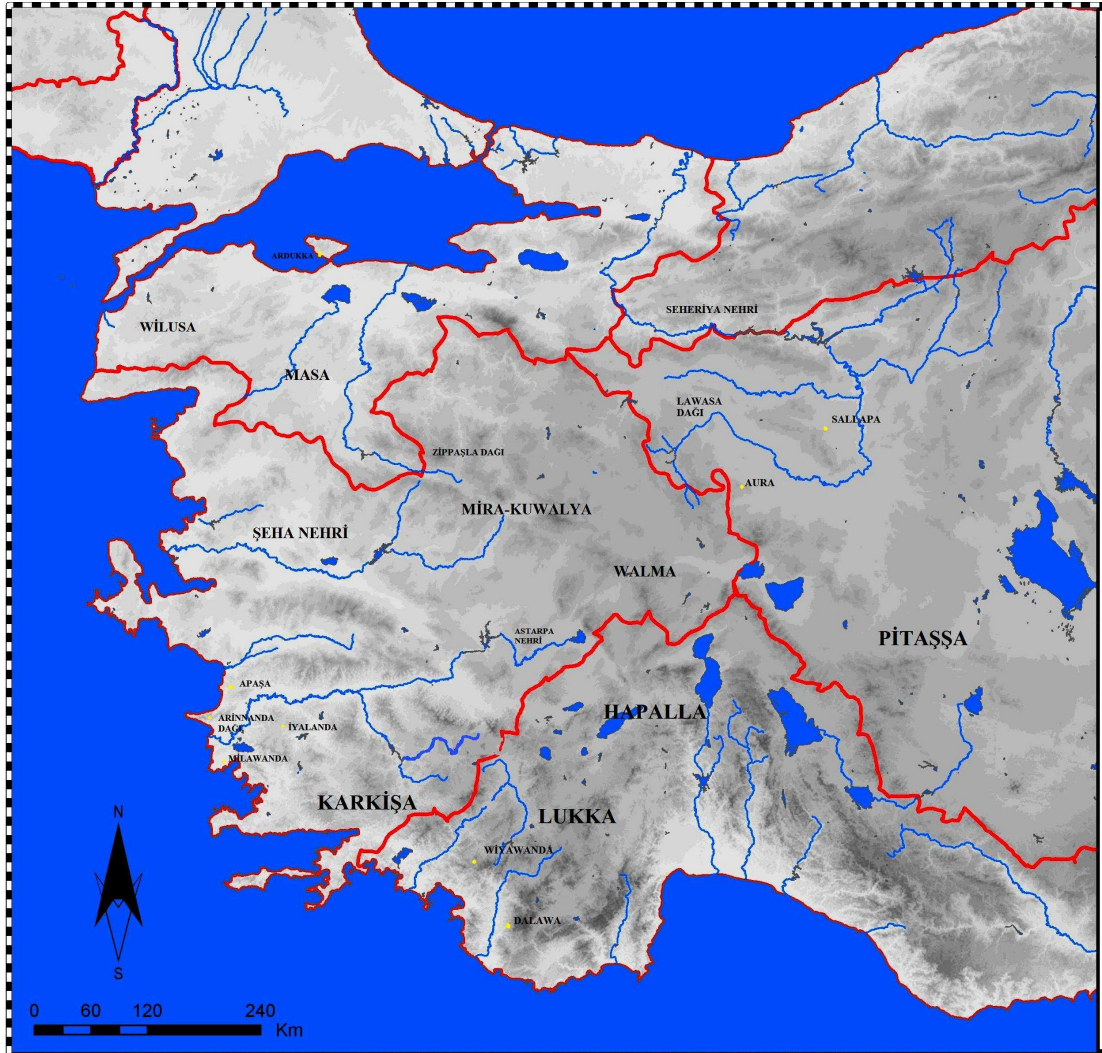
Niemerr, W.D. "Myceneaeans and Hittites in War in Western Asia Minor", *Aegaeum* 19/1999, s.141–155.

Bryce, T.R., "The Major Historical Texts of The Early Hittite History", Asian Studies Monograph No:1, Australia 1980.

Easton D., vd. "Troy in Recent Perspective", *AS* 52/2002, s. 75-109.

M.Ö. 2. Binyıl'da Batı Anadolu.

Nr. 39.

Bo 3047

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20

Nr. 40.

Bo 7153 + 708755

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

Nr 1.

+ Bo. 2471 + Bo. 1806 + Bo. 9978

Handwritten cuneiform script, fragmentary, consisting of approximately 15 lines of text.

Handwritten cuneiform script, fragmentary, consisting of approximately 15 lines of text.

1 fehlen 6 Zeilen

Nr 2.

Bo. 454 + Bo. 2403.

Handwritten cuneiform script, fragmentary, consisting of approximately 15 lines of text. Includes a section labeled 'Bo. 454'.

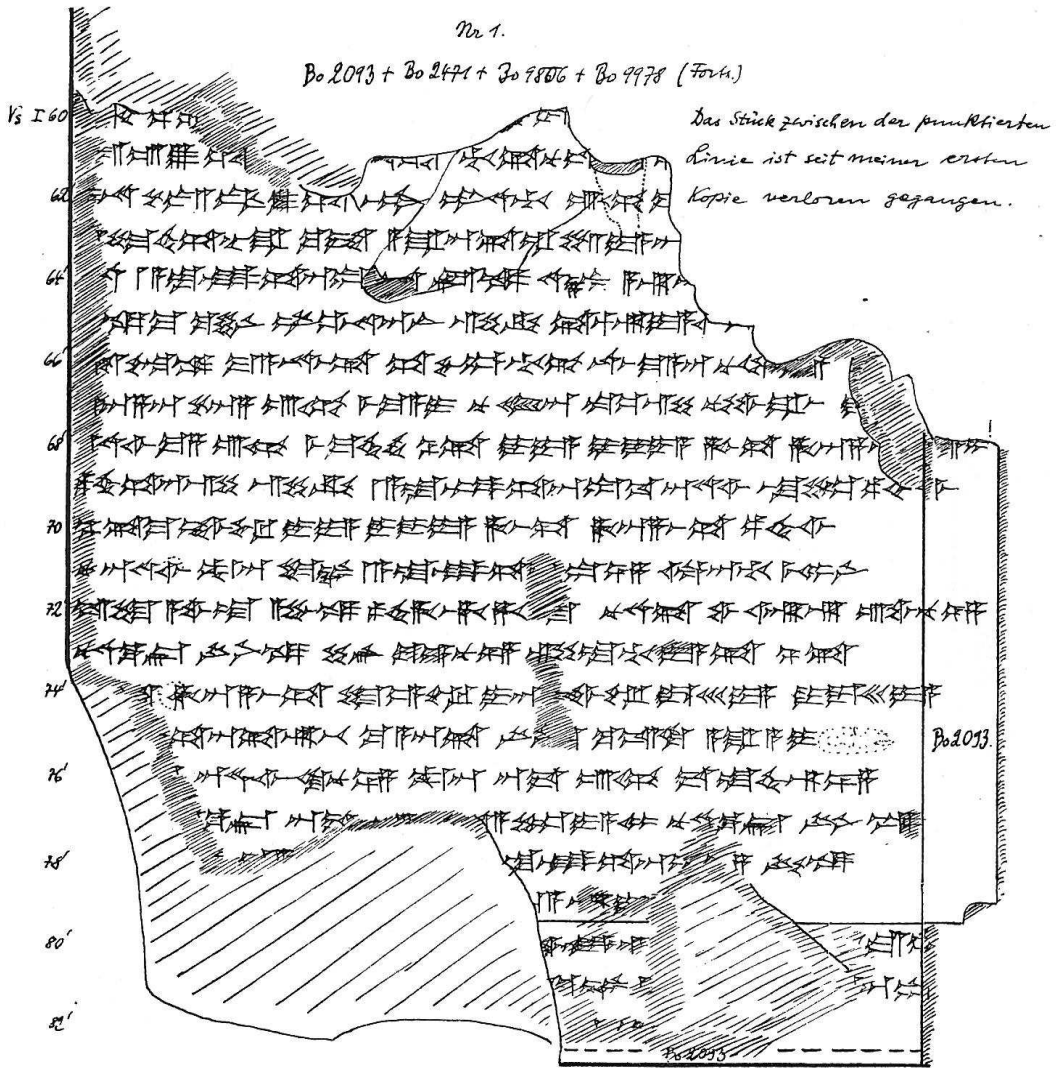
Bo 2403 allein ist schon KBo IV 5 ediert.

Nr 3. Bo. 3949.

Handwritten cuneiform script, fragmentary, consisting of approximately 15 lines of text.

Nr. 1.

Bo 2093 + Bo 2471 + Zo 9806 + Bo 9978 (Fortn.)

Zu Nr 1 sind Nr 2, 3 u. 4 kleinere, Nr 5 ein sehr aufgedehntes Duplikat.

Zu Einzelnen entsprechen sich:

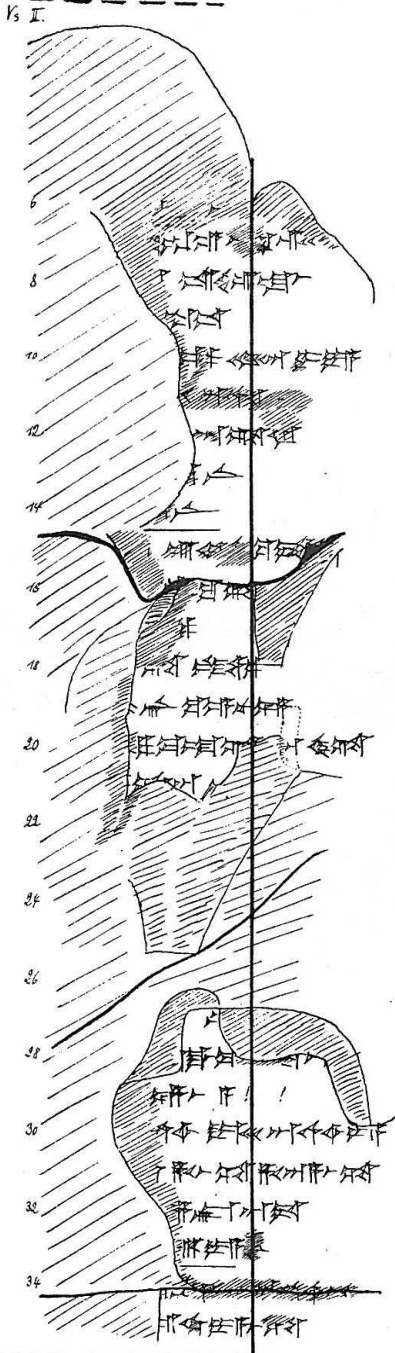
Nr 1: I 76⁴ = Nr 5: II 1

II 1 = II 8 = Nr 3. 12.

III 1 = III 15 = Nr 4. I 19.

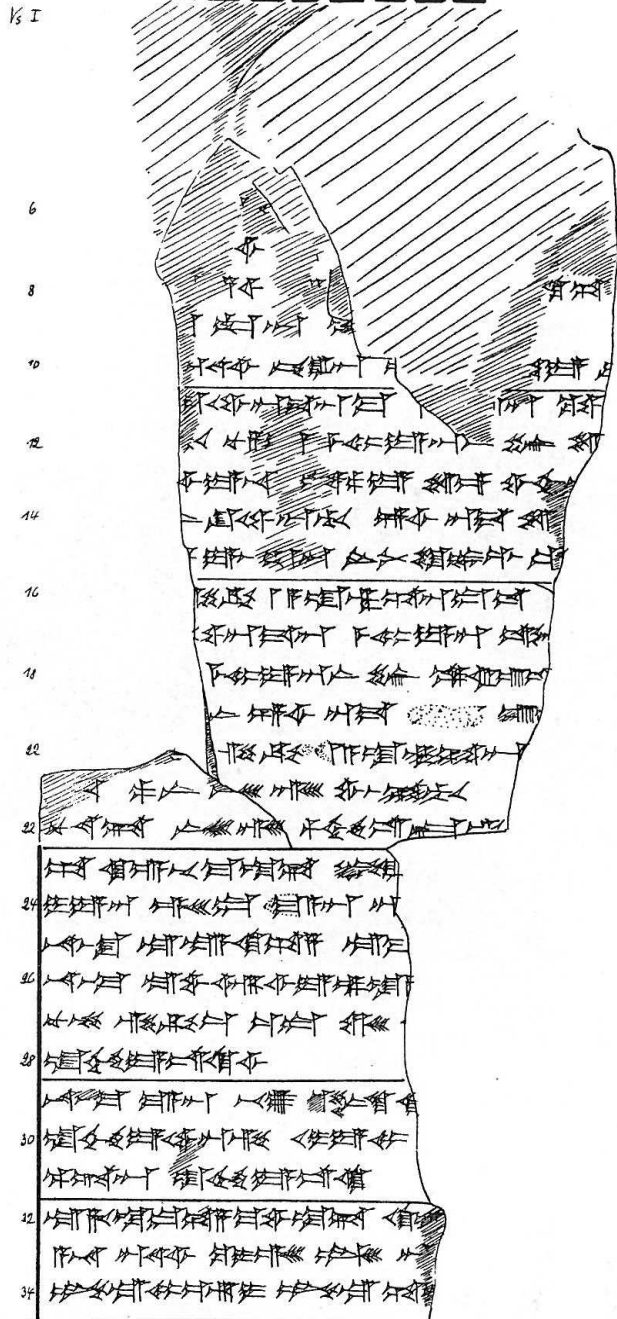
Nr 2 gibt den in Nr 1 nicht erhaltenen Anfang des Textes, parallel Nr 5. I 1-11.

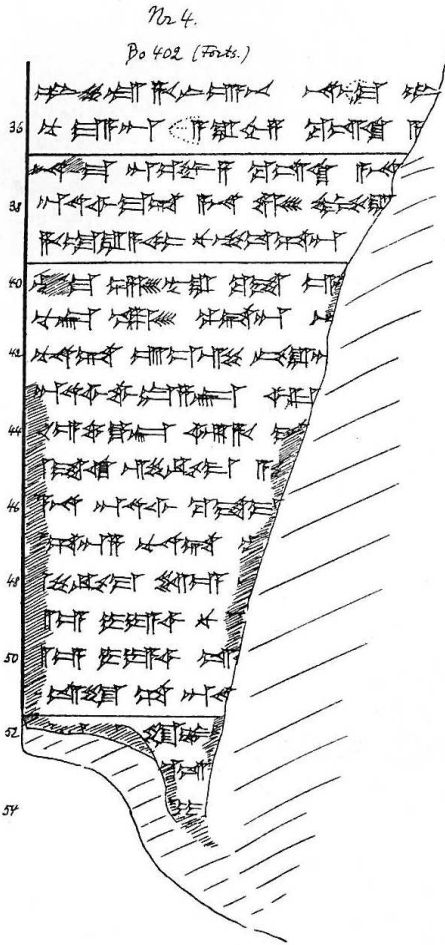
№ 1. Pp 2099 + 202471 + 1909806 + 1909978 (Forks.)

№ 4.

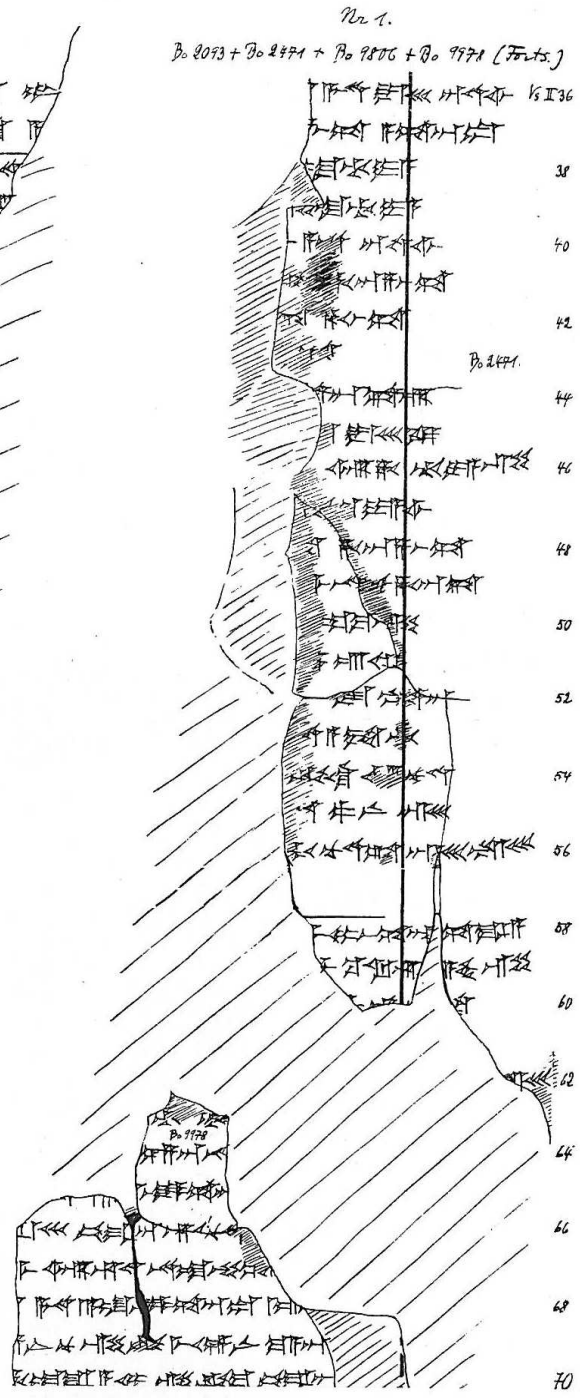
Pp 402.

Die Rs. s. Blatt 9.

Nach Ton und Schrift
gehört Nr. 4. mit Nr. 2.
enger zusammen:
Nr. 2 Anfang der 1. Tafel,
Nr. 4 linke Hälfte der 2. Tafel
eines 2-Tafel-Exemplars.

No. 1.

B₀ 2098 + B₀ 2471 + B₀ 9806 + D₀ 9978 (Fols.)

16 I

22

24

26

28

30

32

34

36

38

R₅ II

2

4

6

8

10

12

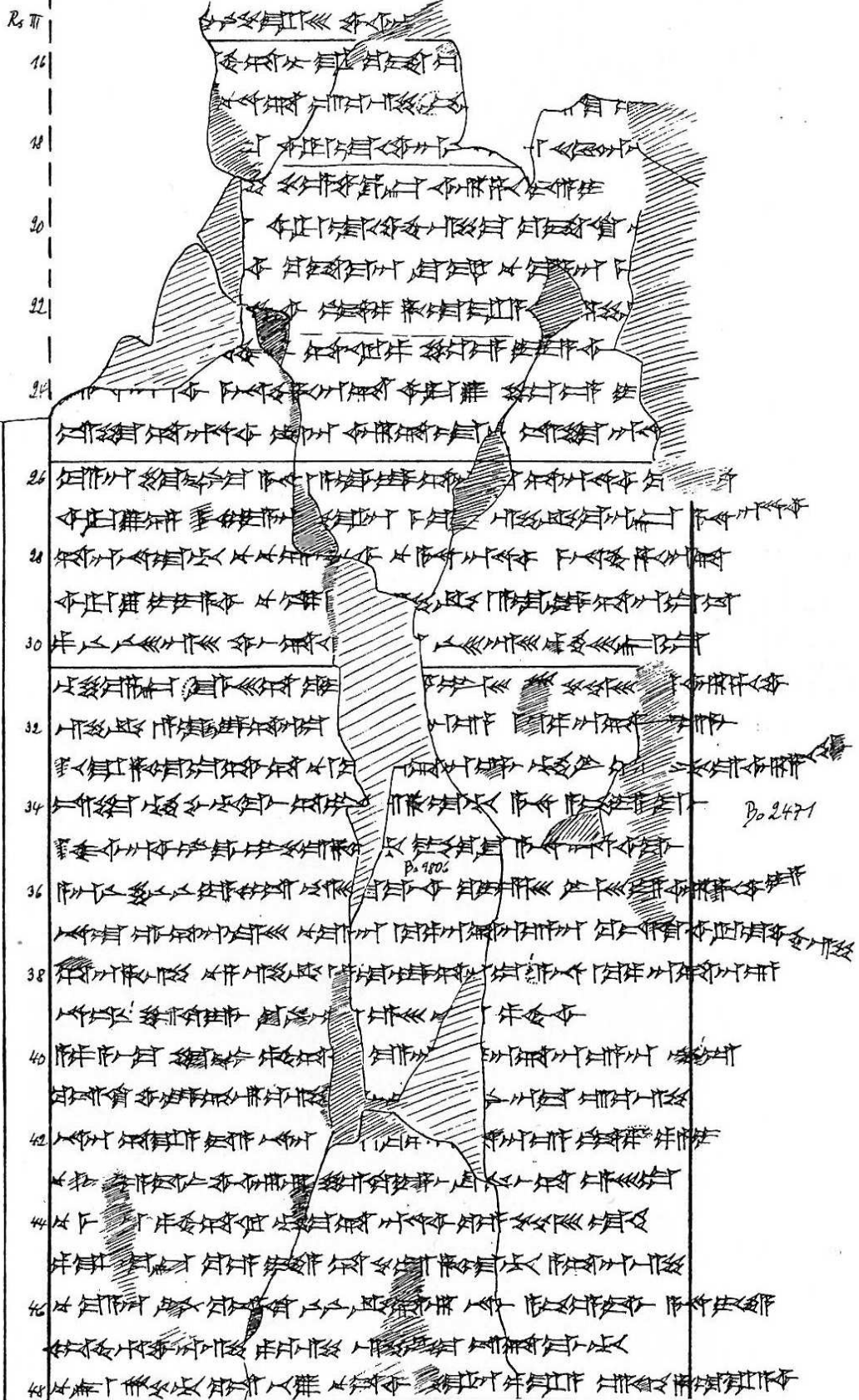
14

Handwritten text in a cursive script, likely a medieval manuscript. The text is arranged in approximately 18 horizontal lines. The lines are numbered on the left margin from 22 to 38. The script is dense and somewhat irregular. There are some larger, possibly decorative or initial letters. The text appears to be a list or a series of entries. A small label 'B₀ 2471' is visible on the right side of the page, near line 34.

Handwritten text in a cursive script, similar to the one above. The text is arranged in approximately 14 horizontal lines. The lines are numbered on the left margin from 2 to 14. The script is dense and somewhat irregular. There are some larger, possibly decorative or initial letters. The text appears to be a list or a series of entries.

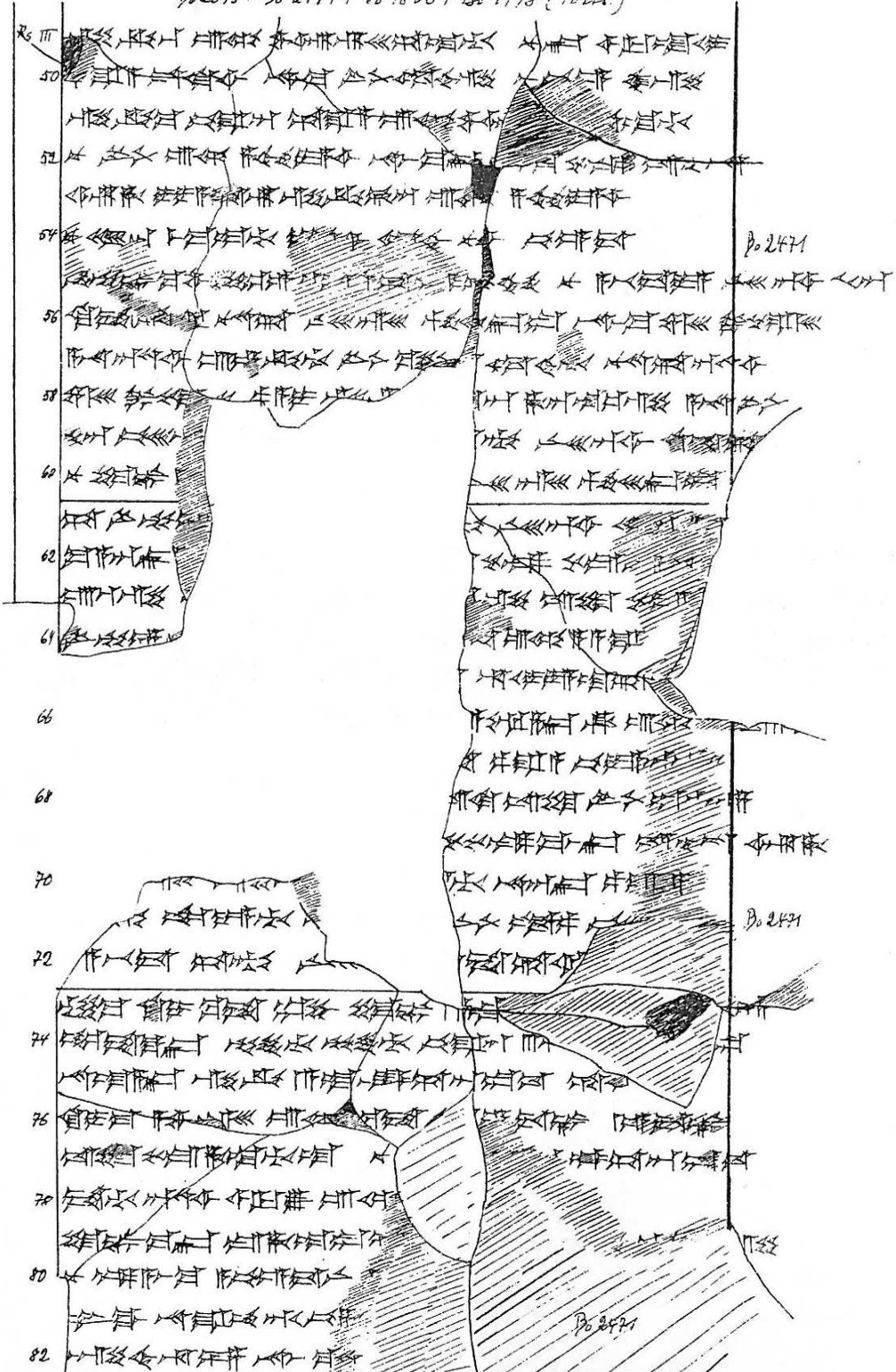
No 1.

B₀ 2093 + B₀ 2471 + B₀ 9806 + B₀ 9978 (T₀ 10)

No. 1.

Po 2093 + Po 2471 + Po 2826 + Po 2978 (Forte.)

Nr 1.

Bo 2093 + Bo 2471 + Bo 9806 + Bo 7778 (Forts.)

Bo 2093

R. 77

2

4

6

8

10

12

14

16

18

20

22

24

26

28

30

32

34

Bo 2093

Nr. 1.

Bo 2073 + Bo 2471 + Bo 9806 + Bo 9978 (Forts.)

37
38
39
40
41
42
43
44
45

Handwritten text in columns, including the number Bo 2471.

Rs 10

Nr. 4.

Bo 402 (Forts.)

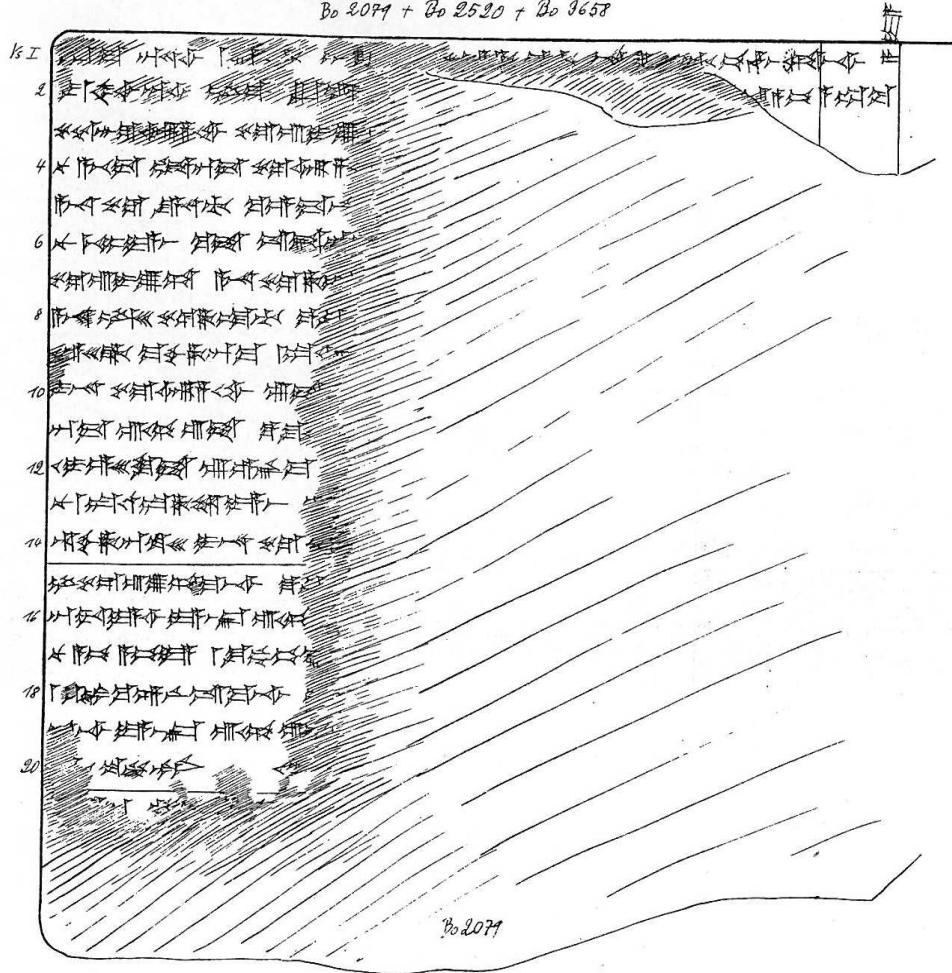
(vgl. Blatt 3 & 4)

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15

Handwritten text in columns, including the note: "Bis zur Unterschrift Raum für 8 Zeilen frei".

19 20
Die Vs. von Bo 402 s. Blatt
3 & 4.

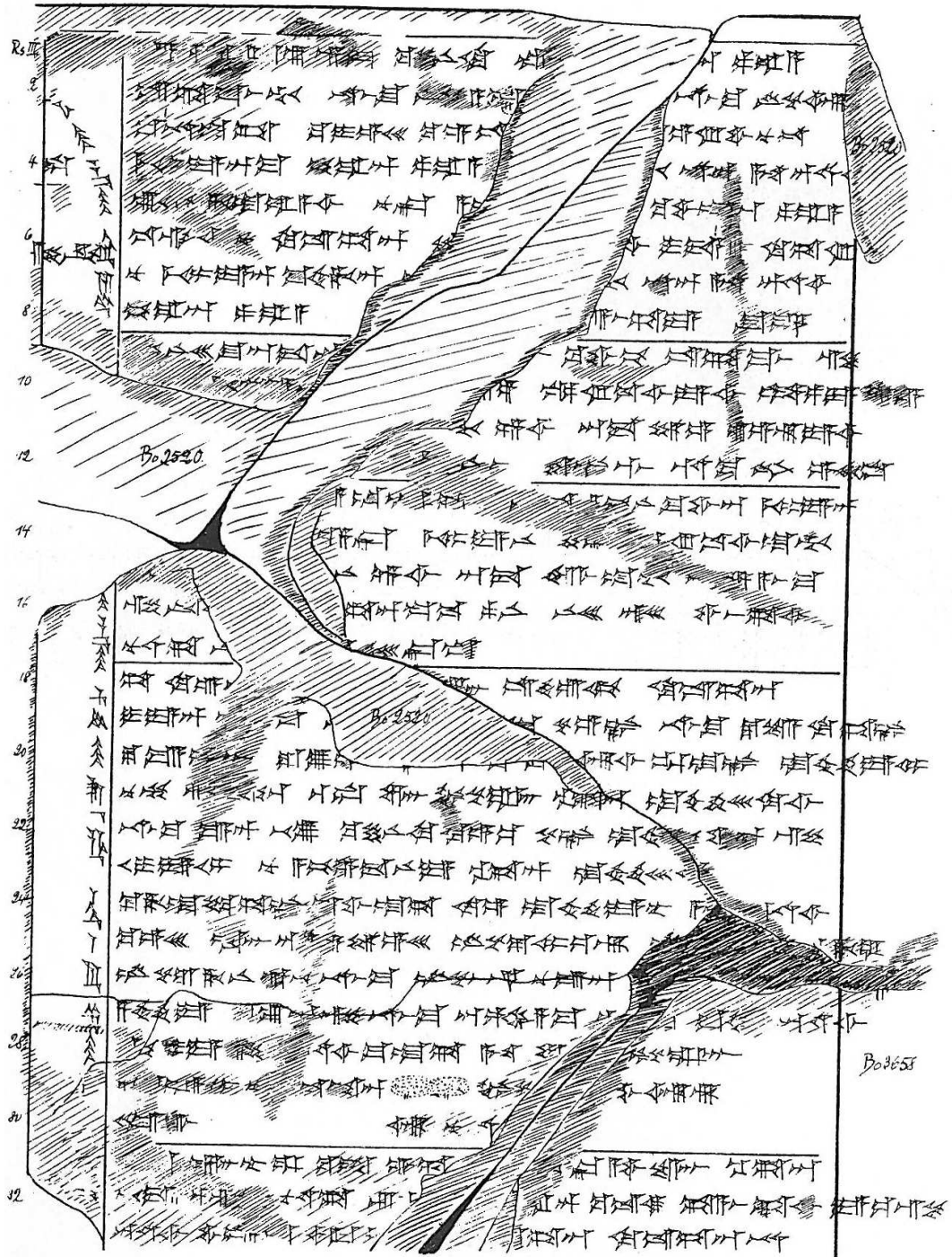
Nr 5.
Bo 2077 + Bo 2520 + Bo 9658

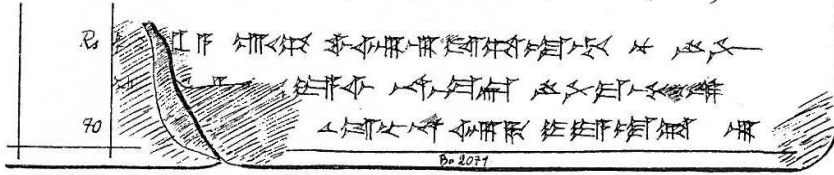
Den Kolumnen-Anfängen in Nr 5 entsprechen in Nr 1:

- Nr 5. I 1 fehlt
 II 1 = Nr 1. I 76'
 III 1 = II 75
 IV 1 = III 53.

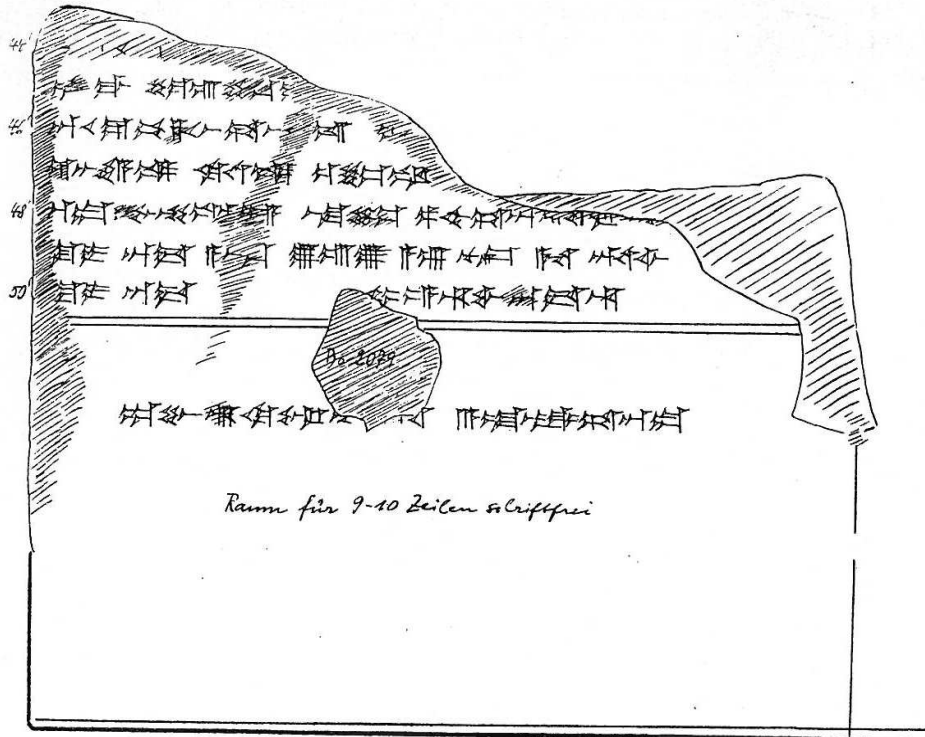
No. 5. Bo 2079 + Bo 2520 + Bo 3658 (Forts.)

No. 5. Bo. 2079 + Bo. 2520 + Bo. 3658 (Forts.).

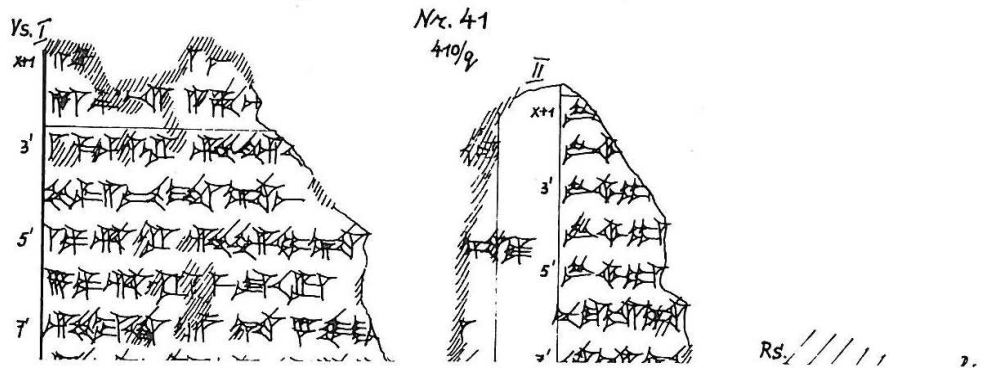
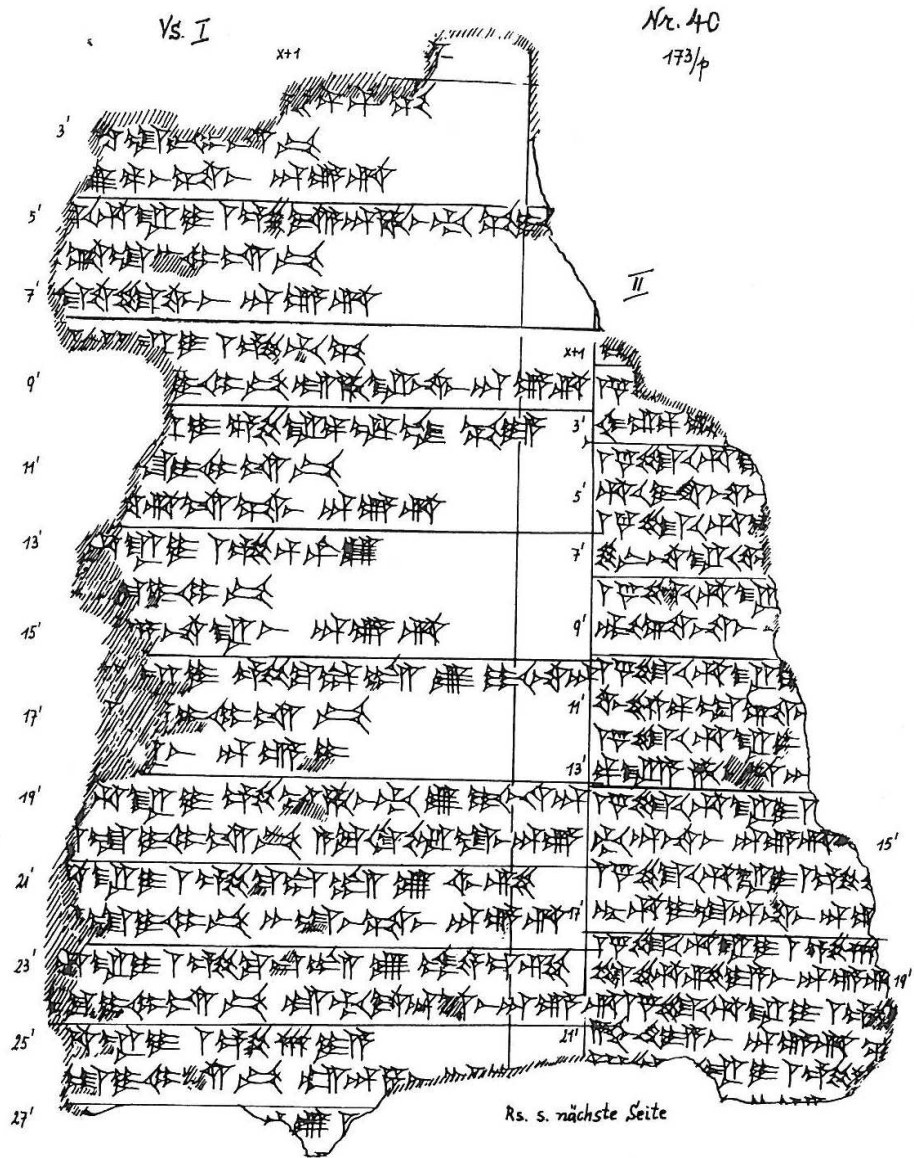
Bo. 2520
2
4
6

→ Fortsetzung s. auf dem linken vorgelagerten Blatt.

METIN 3

Keilschrifttexte aus Boghazköi, Heft 11, Nr. 40 und 41

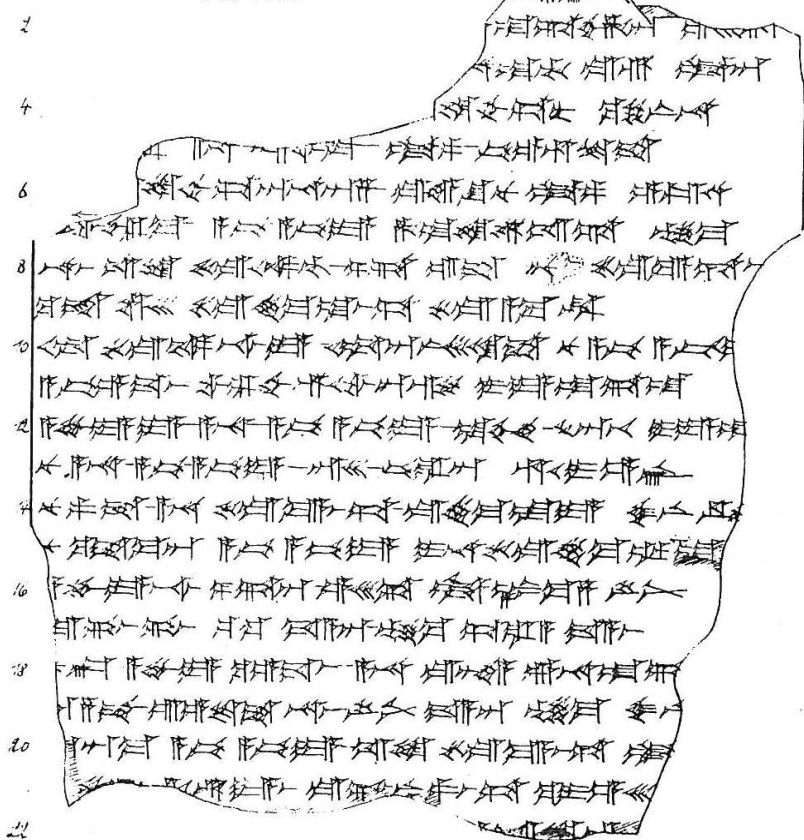

METIN 4

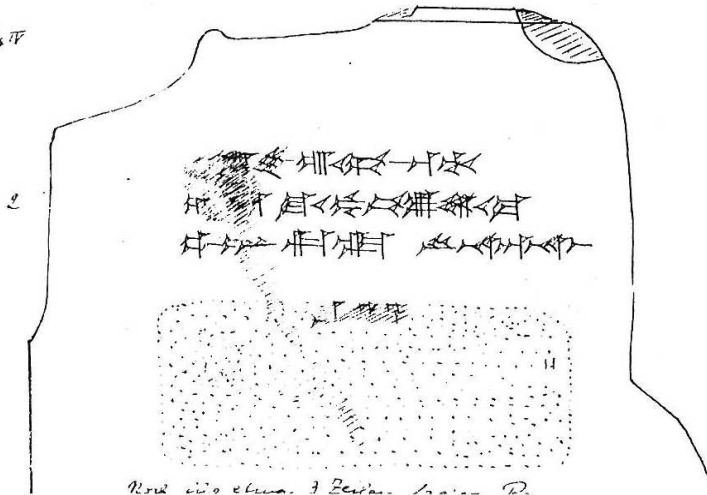
No. 10.

VsI

VAT 7443.

Rs II

Now in the collection of Berlin. No. 10.

Ein Duplikat zu VAT 7443
ist das folgende Stück:
Bo 2059 + Bo 2467 + Bo 6456
+ Bo 6487 + Bo 6610.

No. 11.
VAT 7434

The image shows a fragment of a handwritten manuscript, likely in an ancient script. The text is arranged in two main columns. On the left side of the fragment, there is a vertical scale with numbers ranging from 10 to 34. The text within the columns is dense and appears to be organized into lines or paragraphs. There are some markings and symbols interspersed with the text, possibly indicating specific characters or words. The overall appearance is that of an archaeological find, possibly a papyrus scroll fragment.

K. 132 R. 11

KUB 117

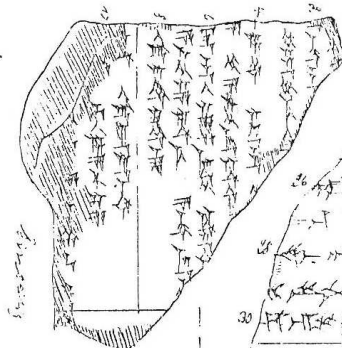
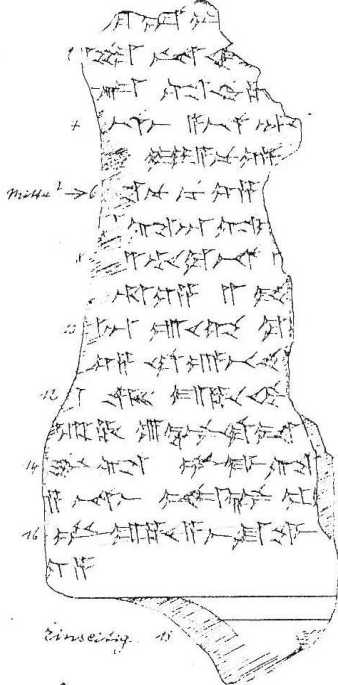
No. 11.
(Tab.) 177 7431.

1	...	2
2	...	3
3	...	4

1	...	2
2	...	3
3	...	4
4	...	5
5	...	6
6	...	7
7	...	8
8	...	9
9	...	10
10	...	11
11	...	12
12	...	13
13	...	14
14	...	15
15	...	16
16	...	17
17	...	18
18	...	19
19	...	20
20	...	21
21	...	22
22	...	23
23	...	24
24	...	25
25	...	26

h2P.VIII.

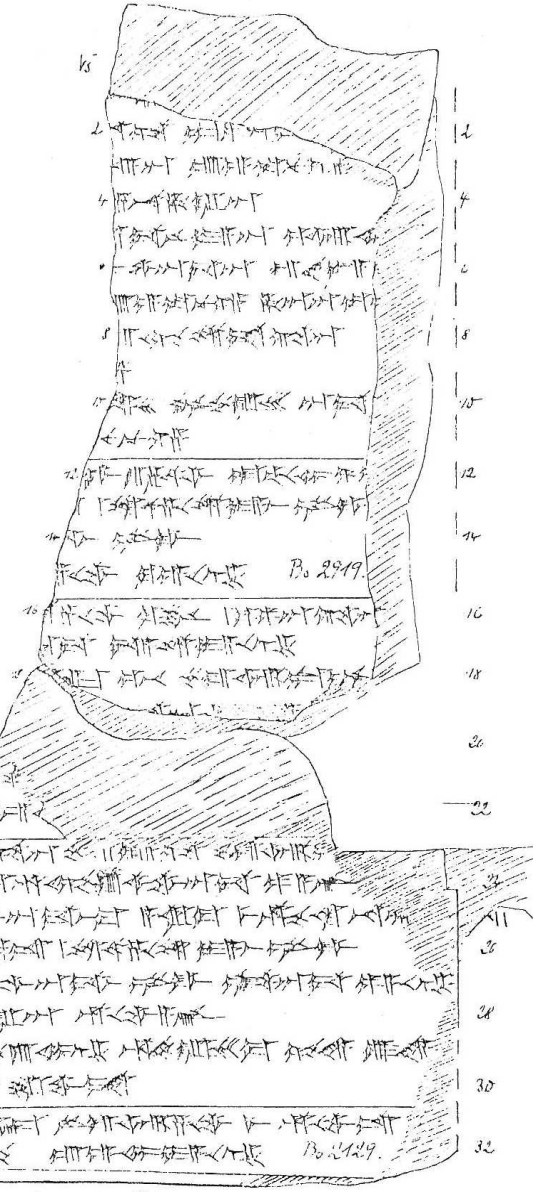
No. 20.
P_o 3299

72. 23
P_o 8320

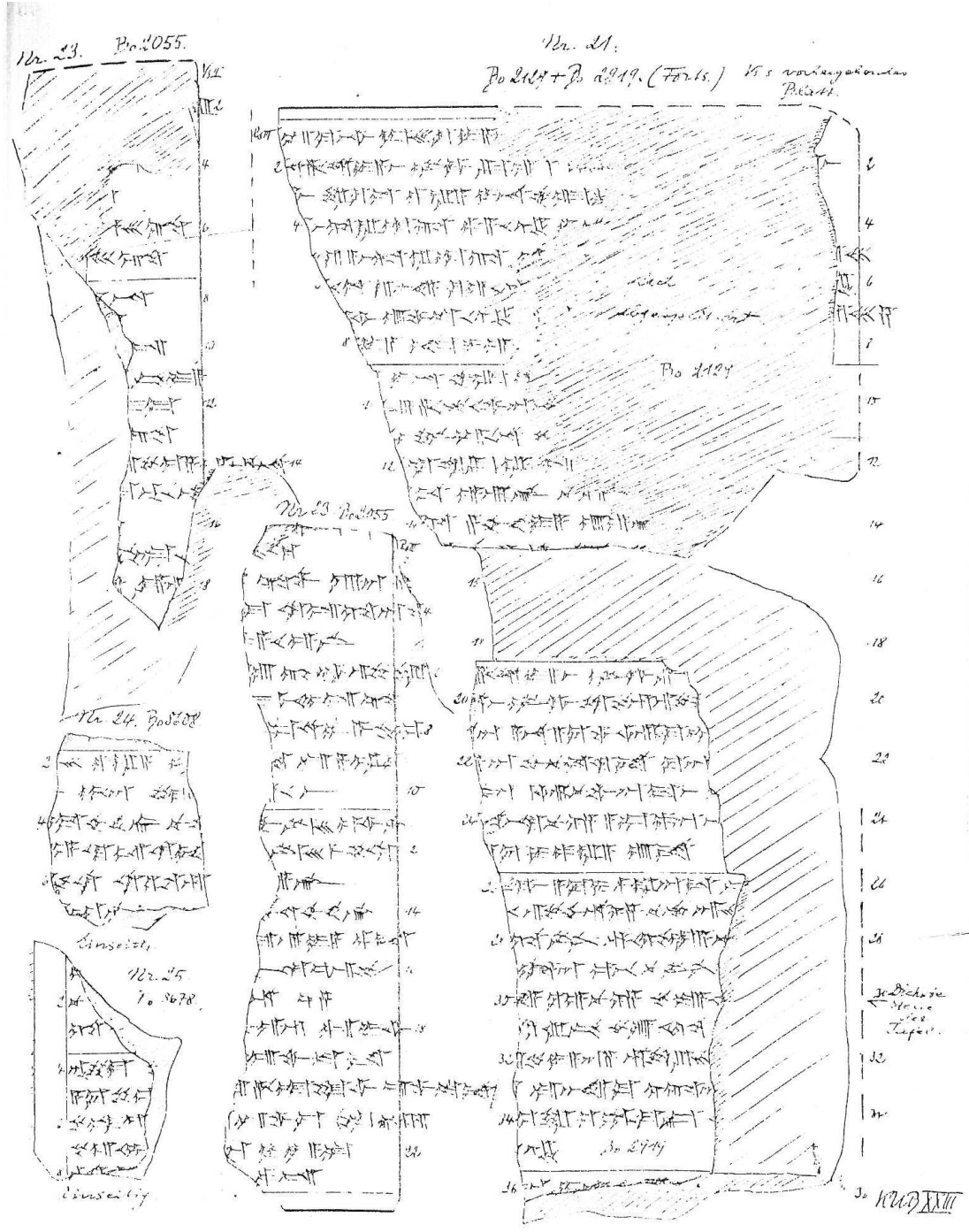
No. 21.

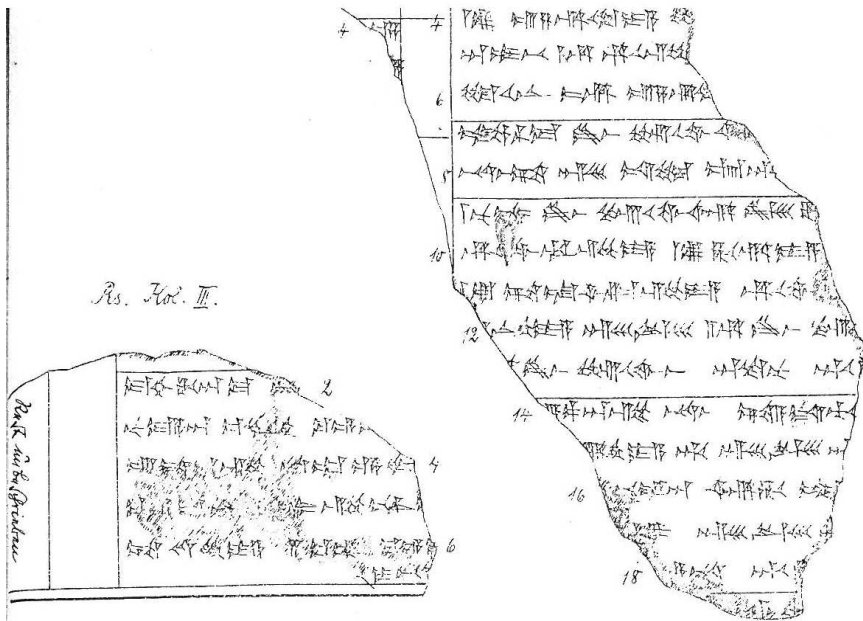
P_o 2129 + P_o 2141.

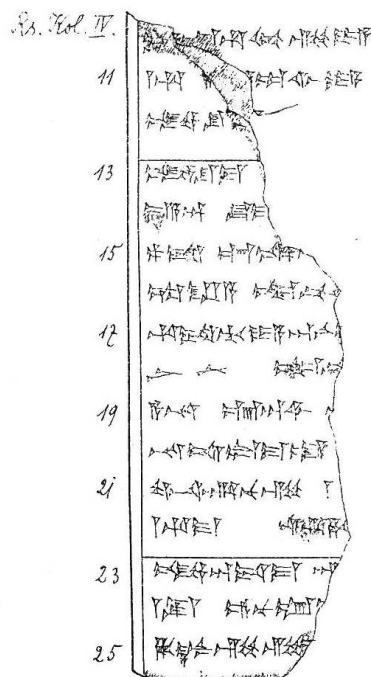
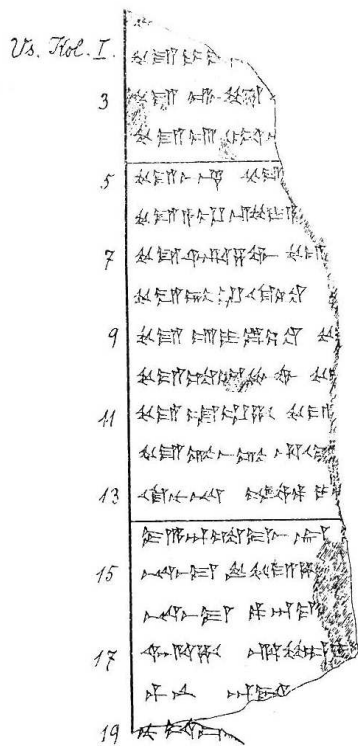
Re s. polygamies Blatt.
P_o 2129 allem mit selbem K_o 2141 ediert.

K_o 217. LVIII.

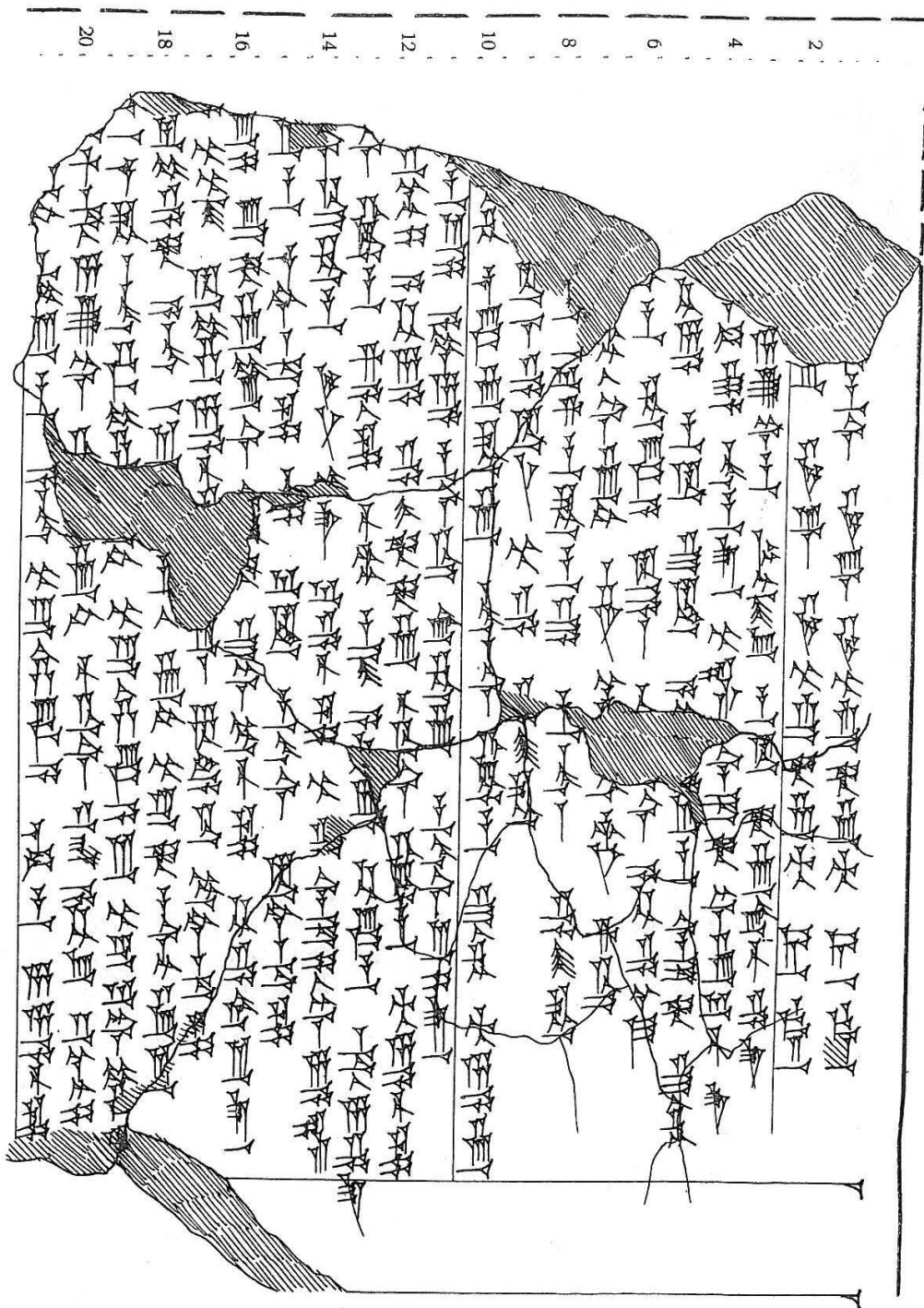

Nr. 38. Bo 3779 Nachtrag zu Nr. 33a

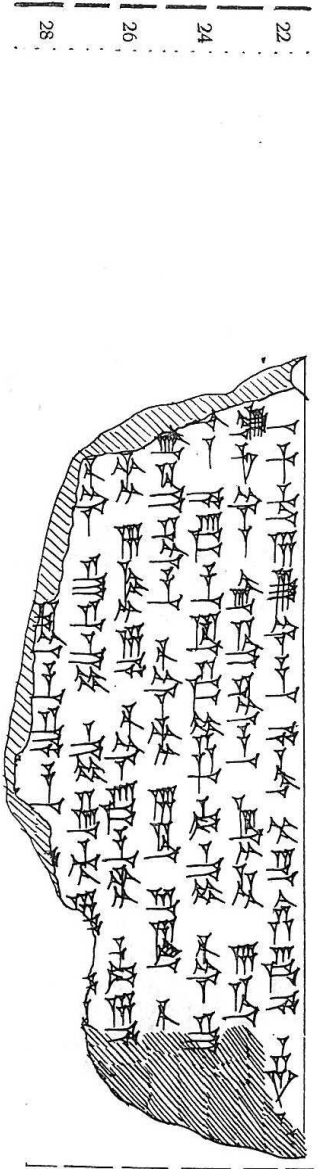

KUB.XV

Nr. 7 Vorderseite Columne I, Zeile 1—21

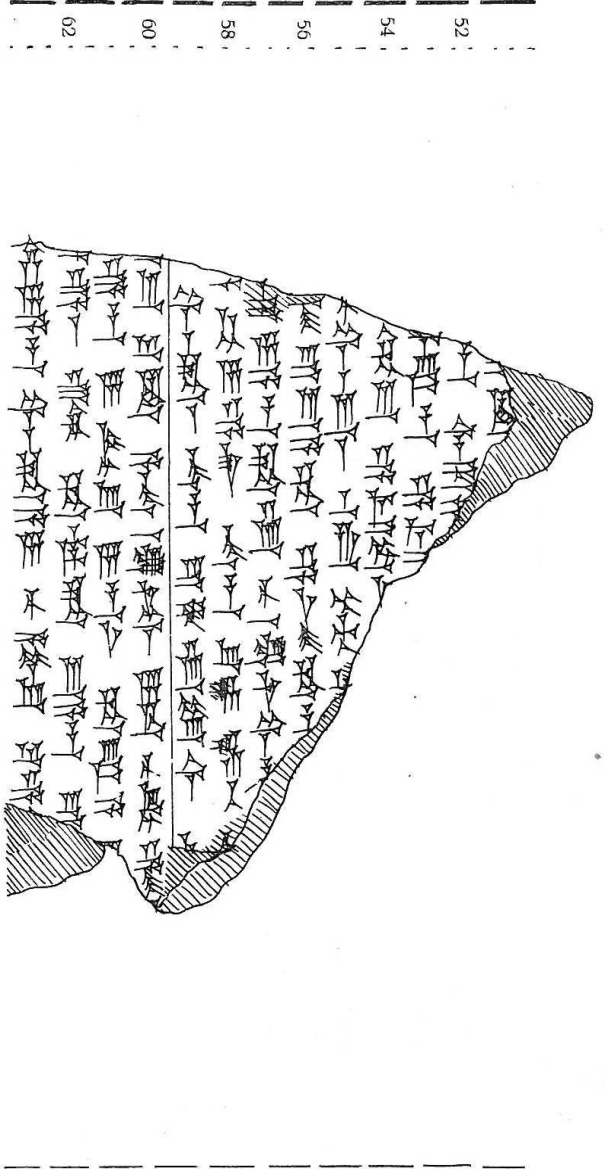

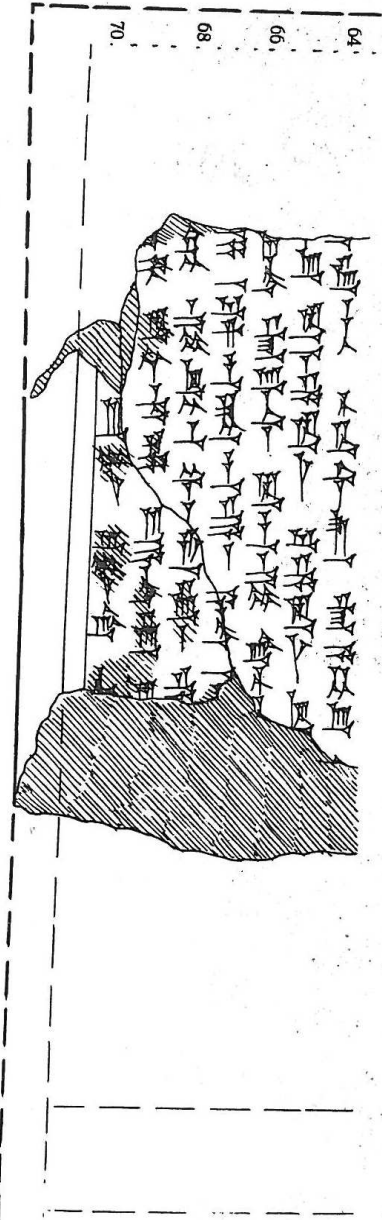
22
24
26
28

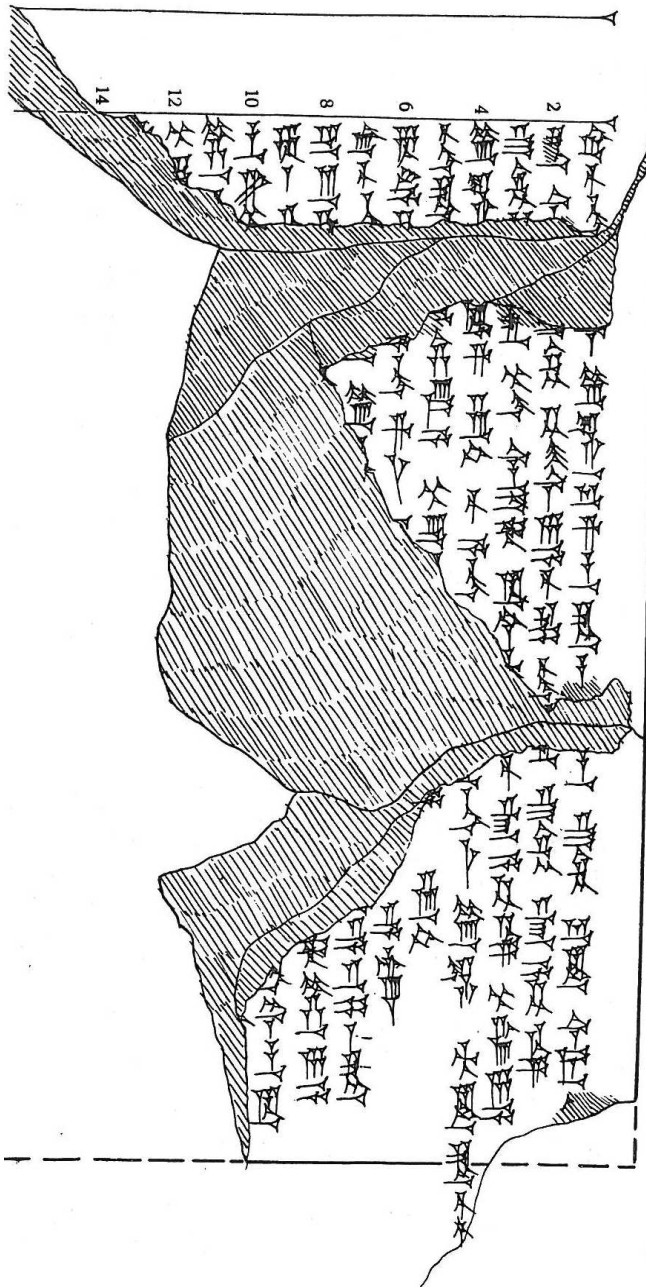
Mittlerer Teil der Columnne fehlt.

52
54
56
58
60
62

Column II

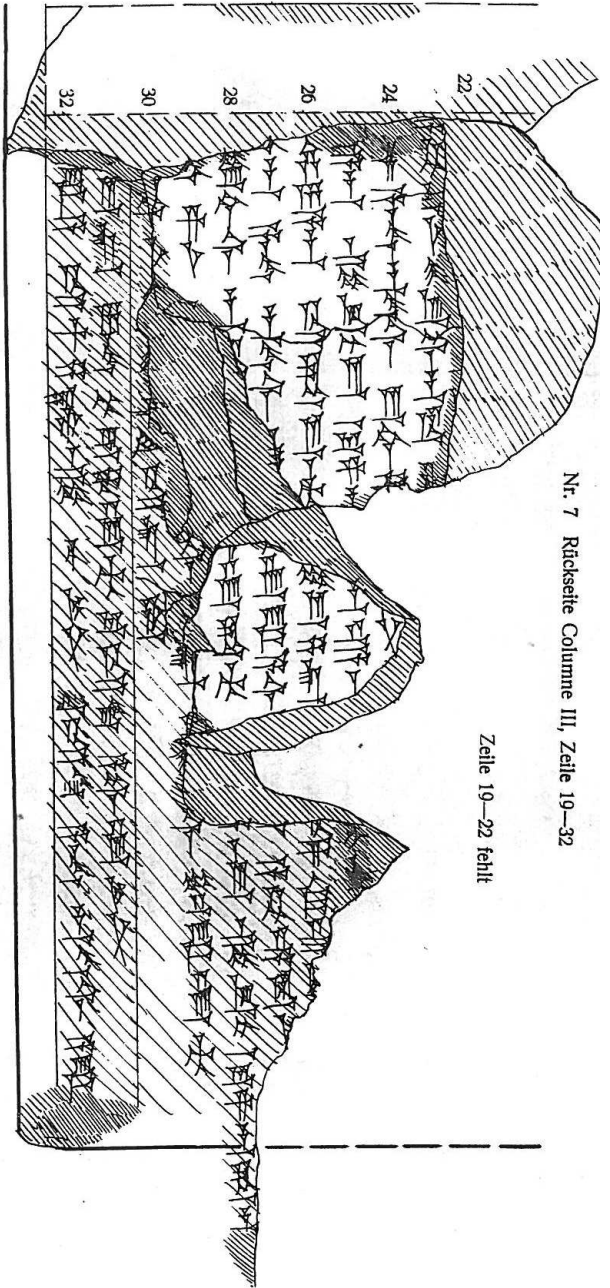
Anfang fehlt

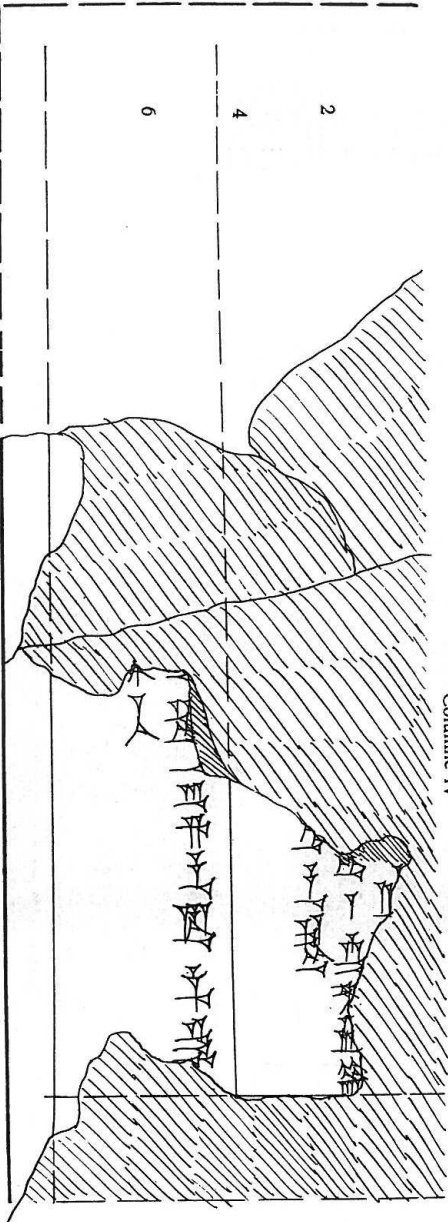
Zeile 19—22 fehlt

Nr. 7 Rückseite Columne II, Zeile 19—32

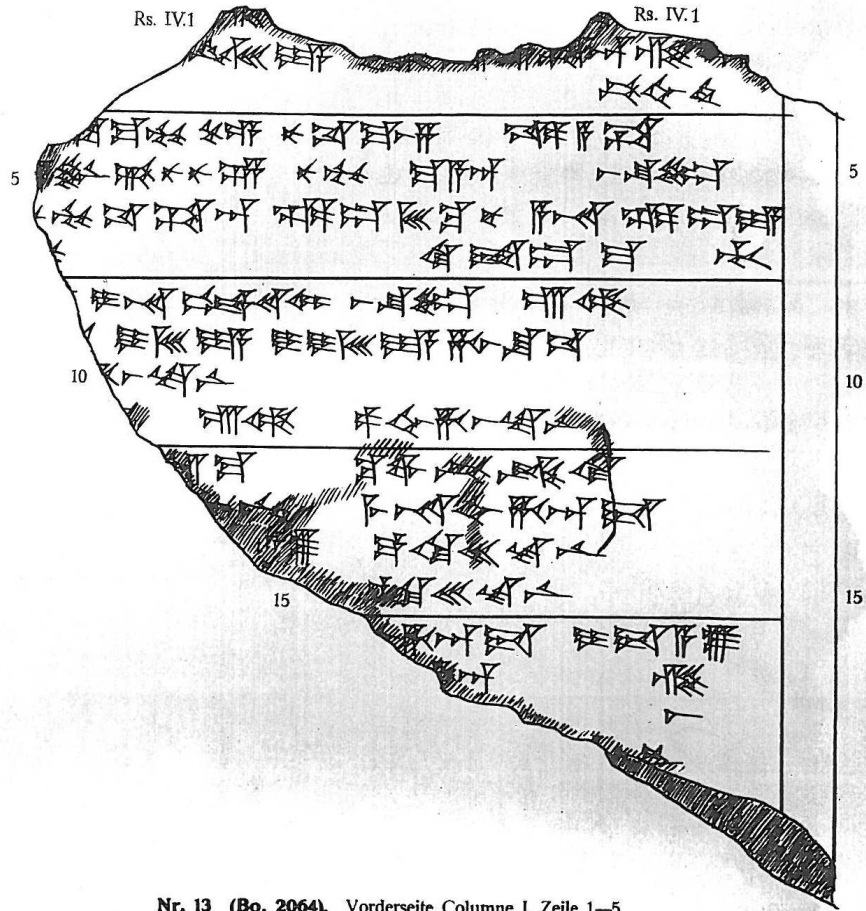
Zeile 19—22 fehlt

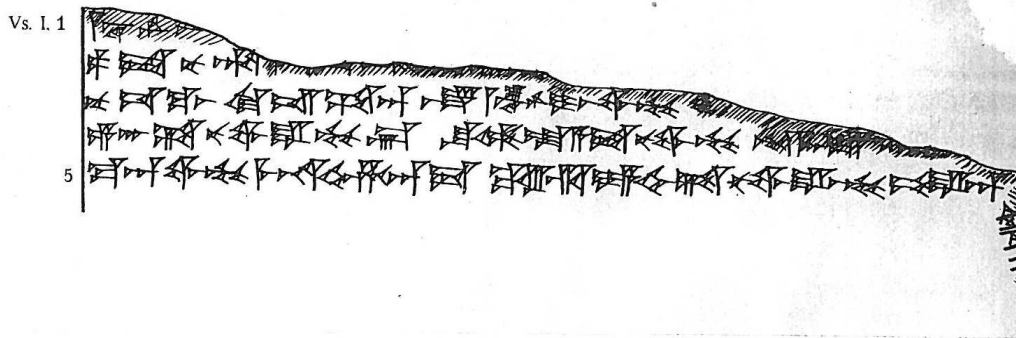
Columne IV

Nr. 12 (Bo. 2020 a). Rückseite Columnne IV, Zeile 1—19

Nr. 13 (Bo. 2064). Vorderseite Columnne I, Zeile 1—5

Vs. 1. 6

Handwritten cuneiform script in the top section of the tablet, spanning approximately lines 6 to 10.

10

Handwritten cuneiform script in the middle section of the tablet, spanning approximately lines 11 to 15.

15

Handwritten cuneiform script in the lower section of the tablet, spanning approximately lines 16 to 25.

20

25

Handwritten cuneiform script at the bottom of the tablet, spanning approximately lines 26 to 30.

Vs. II. 27
 30
 30

Rs. III. 1
 5
 5

Rs. III. 10

𐎠𐎡𐎢𐎣𐎤𐎥𐎦𐎧𐎨𐎩𐎪𐎫𐎬𐎭𐎮𐎯𐎰𐎱𐎲𐎳𐎴𐎵𐎶𐎷𐎸𐎹𐎺𐎻𐎼𐎽𐎾𐎿𐏀𐏁𐏂𐏃𐏄𐏅𐏆𐏇𐏈𐏉𐏊𐏋𐏌𐏍𐏎𐏏𐏐𐏑𐏒𐏓𐏔𐏕𐏖𐏗𐏘𐏙𐏚𐏛𐏜𐏝𐏞𐏟𐏠𐏡𐏢𐏣𐏤𐏥𐏦𐏧𐏨𐏩𐏪𐏫𐏬𐏭𐏮𐏯𐏰𐏱𐏲𐏳𐏴𐏵𐏶𐏷𐏸𐏹𐏺𐏻𐏼𐏽𐏾𐏿𐐀𐐁𐐂𐐃𐐄𐐅𐐆𐐇𐐈𐐉𐐊𐐋𐐌𐐍𐐎𐐏𐐐𐐑𐐒𐐓𐐔𐐕𐐖𐐗𐐘𐐙𐐚𐐛𐐜𐐝𐐞𐐟𐐠𐐡𐐢𐐣𐐤𐐥𐐦𐐧𐐨𐐩𐐪𐐫𐐬𐐭𐐮𐐯𐐰𐐱𐐲𐐳𐐴𐐵𐐶𐐷𐐸𐐹𐐺𐐻𐐼𐐽𐐾𐐿𐑀𐑁𐑂𐑃𐑄𐑅𐑆𐑇𐑈𐑉𐑊𐑋𐑌𐑍𐑎𐑏𐑐𐑑𐑒𐑓𐑔𐑕𐑖𐑗𐑘𐑙𐑚𐑛𐑜𐑝𐑞𐑟𐑠𐑡𐑢𐑣𐑤𐑥𐑦𐑧𐑨𐑩𐑪𐑫𐑬𐑭𐑮𐑯𐑰𐑱𐑲𐑳𐑴𐑵𐑶𐑷𐑸𐑹𐑺𐑻𐑼𐑽𐑾𐑿𐒀𐒁𐒂𐒃𐒄𐒅𐒆𐒇𐒈𐒉𐒊𐒋𐒌𐒍𐒎𐒏𐒐𐒑𐒒𐒓𐒔𐒕𐒖𐒗𐒘𐒙𐒚𐒛𐒜𐒝𐒞𐒟𐒠𐒡𐒢𐒣𐒤𐒥𐒦𐒧𐒨𐒩𐒪𐒫𐒬𐒭𐒮𐒯𐒰𐒱𐒲𐒳𐒴𐒵𐒶𐒷𐒸𐒹𐒺𐒻𐒼𐒽𐒾𐒿𐓀𐓁𐓂𐓃𐓄𐓅𐓆𐓇𐓈𐓉𐓊𐓋𐓌𐓍𐓎𐓏𐓐𐓑𐓒𐓓𐓔𐓕𐓖𐓗𐓘𐓙𐓚𐓛𐓜𐓝𐓞𐓟𐓠𐓡𐓢𐓣𐓤𐓥𐓦𐓧𐓨𐓩𐓪𐓫𐓬𐓭𐓮𐓯𐓰𐓱𐓲𐓳𐓴𐓵𐓶𐓷𐓸𐓹𐓺𐓻𐓼𐓽𐓾𐓿𐔀𐔁𐔂𐔃𐔄𐔅𐔆𐔇𐔈𐔉𐔊𐔋𐔌𐔍𐔎𐔏𐔐𐔑𐔒𐔓𐔔𐔕𐔖𐔗𐔘𐔙𐔚𐔛𐔜𐔝𐔞𐔟𐔠𐔡𐔢𐔣𐔤𐔥𐔦𐔧𐔨𐔩𐔪𐔫𐔬𐔭𐔮𐔯𐔰𐔱𐔲𐔳𐔴𐔵𐔶𐔷𐔸𐔹𐔺𐔻𐔼𐔽𐔾𐔿𐕀𐕁𐕂𐕃𐕄𐕅𐕆𐕇𐕈𐕉𐕊𐕋𐕌𐕍𐕎𐕏𐕐𐕑𐕒𐕓𐕔𐕕𐕖𐕗𐕘𐕙𐕚𐕛𐕜𐕝𐕞𐕟𐕠𐕡𐕢𐕣𐕤𐕥𐕦𐕧𐕨𐕩𐕪𐕫𐕬𐕭𐕮𐕯𐕰𐕱𐕲𐕳𐕴𐕵𐕶𐕷𐕸𐕹𐕺𐕻𐕼𐕽𐕾𐕿𐖀𐖁𐖂𐖃𐖄𐖅𐖆𐖇𐖈𐖉𐖊𐖋𐖌𐖍𐖎𐖏𐖐𐖑𐖒𐖓𐖔𐖕𐖖𐖗𐖘𐖙𐖚𐖛𐖜𐖝𐖞𐖟𐖠𐖡𐖢𐖣𐖤𐖥𐖦𐖧𐖨𐖩𐖪𐖫𐖬𐖭𐖮𐖯𐖰𐖱𐖲𐖳𐖴𐖵𐖶𐖷𐖸𐖹𐖺𐖻𐖼𐖽𐖾𐖿𐗀𐗁𐗂𐗃𐗄𐗅𐗆𐗇𐗈𐗉𐗊𐗋𐗌𐗍𐗎𐗏𐗐𐗑𐗒𐗓𐗔𐗕𐗖𐗗𐗘𐗙𐗚𐗛𐗜𐗝𐗞𐗟𐗠𐗡𐗢𐗣𐗤𐗥𐗦𐗧𐗨𐗩𐗪𐗫𐗬𐗭𐗮𐗯𐗰𐗱𐗲𐗳𐗴𐗵𐗶𐗷𐗸𐗹𐗺𐗻𐗼𐗽𐗾𐗿𐘀𐘁𐘂𐘃𐘄𐘅𐘆𐘇𐘈𐘉𐘊𐘋𐘌𐘍𐘎𐘏𐘐𐘑𐘒𐘓𐘔𐘕𐘖𐘗𐘘𐘙𐘚𐘛𐘜𐘝𐘞𐘟𐘠𐘡𐘢𐘣𐘤𐘥𐘦𐘧𐘨𐘩𐘪𐘫𐘬𐘭𐘮𐘯𐘰𐘱𐘲𐘳𐘴𐘵𐘶𐘷𐘸𐘹𐘺𐘻𐘼𐘽𐘾𐘿𐙀𐙁𐙂𐙃𐙄𐙅𐙆𐙇𐙈𐙉𐙊𐙋𐙌𐙍𐙎𐙏𐙐𐙑𐙒𐙓𐙔𐙕𐙖𐙗𐙘𐙙𐙚𐙛𐙜𐙝𐙞𐙟𐙠𐙡𐙢𐙣𐙤𐙥𐙦𐙧𐙨𐙩𐙪𐙫𐙬𐙭𐙮𐙯𐙰𐙱𐙲𐙳𐙴𐙵𐙶𐙷𐙸𐙹𐙺𐙻𐙼𐙽𐙾𐙿𐚀𐚁𐚂𐚃𐚄𐚅𐚆𐚇𐚈𐚉𐚊𐚋𐚌𐚍𐚎𐚏𐚐𐚑𐚒𐚓𐚔𐚕𐚖𐚗𐚘𐚙𐚚𐚛𐚜𐚝𐚞𐚟𐚠𐚡𐚢𐚣𐚤𐚥𐚦𐚧𐚨𐚩𐚪𐚫𐚬𐚭𐚮𐚯𐚰𐚱𐚲𐚳𐚴𐚵𐚶𐚷𐚸𐚹𐚺𐚻𐚼𐚽𐚾𐚿𐛀𐛁𐛂𐛃𐛄𐛅𐛆𐛇𐛈𐛉𐛊𐛋𐛌𐛍𐛎𐛏𐛐𐛑𐛒𐛓𐛔𐛕𐛖𐛗𐛘𐛙𐛚𐛛𐛜𐛝𐛞𐛟𐛠𐛡𐛢𐛣𐛤𐛥𐛦𐛧𐛨𐛩𐛪𐛫𐛬𐛭𐛮𐛯𐛰𐛱𐛲𐛳𐛴𐛵𐛶𐛷𐛸𐛹𐛺𐛻𐛼𐛽𐛾𐛿𐜀𐜁𐜂𐜃𐜄𐜅𐜆𐜇𐜈𐜉𐜊𐜋𐜌𐜍𐜎𐜏𐜐𐜑𐜒𐜓𐜔𐜕𐜖𐜗𐜘𐜙𐜚𐜛𐜜𐜝𐜞𐜟𐜠𐜡𐜢𐜣𐜤𐜥𐜦𐜧𐜨𐜩𐜪𐜫𐜬𐜭𐜮𐜯𐜰𐜱𐜲𐜳𐜴𐜵𐜶𐜷𐜸𐜹𐜺𐜻𐜼𐜽𐜾𐜿𐝀𐝁𐝂𐝃𐝄𐝅𐝆𐝇𐝈𐝉𐝊𐝋𐝌𐝍𐝎𐝏𐝐𐝑𐝒𐝓𐝔𐝕𐝖𐝗𐝘𐝙𐝚𐝛𐝜𐝝𐝞𐝟𐝠𐝡𐝢𐝣𐝤𐝥𐝦𐝧𐝨𐝩𐝪𐝫𐝬𐝭𐝮𐝯𐝰𐝱𐝲𐝳𐝴𐝵𐝶𐝷𐝸𐝹𐝺𐝻𐝼𐝽𐝾𐝿𐞀𐞁𐞂𐞃𐞄𐞅𐞆𐞇𐞈𐞉𐞊𐞋𐞌𐞍𐞎𐞏𐞐𐞑𐞒𐞓𐞔𐞕𐞖𐞗𐞘𐞙𐞚𐞛𐞜𐞝𐞞𐞟𐞠𐞡𐞢𐞣𐞤𐞥𐞦𐞧𐞨𐞩𐞪𐞫𐞬𐞭𐞮𐞯𐞰𐞱𐞲𐞳𐞴𐞵𐞶𐞷𐞸𐞹𐞺𐞻𐞼𐞽𐞾𐞿𐟀𐟁𐟂𐟃𐟄𐟅𐟆𐟇𐟈𐟉𐟊𐟋𐟌𐟍𐟎𐟏𐟐𐟑𐟒𐟓𐟔𐟕𐟖𐟗𐟘𐟙𐟚𐟛𐟜𐟝𐟞𐟟𐟠𐟡𐟢𐟣𐟤𐟥𐟦𐟧𐟨𐟩𐟪𐟫𐟬𐟭𐟮𐟯𐟰𐟱𐟲𐟳𐟴𐟵𐟶𐟷𐟸𐟹𐟺𐟻𐟼𐟽𐟾𐟿𐠀𐠁𐠂𐠃𐠄𐠅𐠆𐠇𐠈𐠉𐠊𐠋𐠌𐠍𐠎𐠏𐠐𐠑𐠒𐠓𐠔𐠕𐠖𐠗𐠘𐠙𐠚𐠛𐠜𐠝𐠞𐠟𐠠𐠡𐠢𐠣𐠤𐠥𐠦𐠧𐠨𐠩𐠪𐠫𐠬𐠭𐠮𐠯𐠰𐠱𐠲𐠳𐠴𐠵𐠶𐠷𐠸𐠹𐠺𐠻𐠼𐠽𐠾𐠿𐡀𐡁𐡂𐡃𐡄𐡅𐡆𐡇𐡈𐡉𐡊𐡋𐡌𐡍𐡎𐡏𐡐𐡑𐡒𐡓𐡔𐡕𐡖𐡗𐡘𐡙𐡚𐡛𐡜𐡝𐡞𐡟𐡠𐡡𐡢𐡣𐡤𐡥𐡦𐡧𐡨𐡩𐡪𐡫𐡬𐡭𐡮𐡯𐡰𐡱𐡲𐡳𐡴𐡵𐡶𐡷𐡸𐡹𐡺𐡻𐡼𐡽𐡾𐡿𐢀𐢁𐢂𐢃𐢄𐢅𐢆𐢇𐢈𐢉𐢊𐢋𐢌𐢍𐢎𐢏𐢐𐢑𐢒𐢓𐢔𐢕𐢖𐢗𐢘𐢙𐢚𐢛𐢜𐢝𐢞𐢟𐢠𐢡𐢢𐢣𐢤𐢥𐢦𐢧𐢨𐢩𐢪𐢫𐢬𐢭𐢮𐢯𐢰𐢱𐢲𐢳𐢴𐢵𐢶𐢷𐢸𐢹𐢺𐢻𐢼𐢽𐢾𐢿𐣀𐣁𐣂𐣃𐣄𐣅𐣆𐣇𐣈𐣉𐣊𐣋𐣌𐣍𐣎𐣏𐣐𐣑𐣒𐣓𐣔𐣕𐣖𐣗𐣘𐣙𐣚𐣛𐣜𐣝𐣞𐣟𐣠𐣡𐣢𐣣𐣤𐣥𐣦𐣧𐣨𐣩𐣪𐣫𐣬𐣭𐣮𐣯𐣰𐣱𐣲𐣳𐣴𐣵𐣶𐣷𐣸𐣹𐣺𐣻𐣼𐣽𐣾𐣿𐤀𐤁𐤂𐤃𐤄𐤅𐤆𐤇𐤈𐤉𐤊𐤋𐤌𐤍𐤎𐤏𐤐𐤑𐤒𐤓𐤔𐤕𐤖𐤗𐤘𐤙𐤚𐤛𐤜𐤝𐤞𐤟𐤠𐤡𐤢𐤣𐤤𐤥𐤦𐤧𐤨𐤩𐤪𐤫𐤬𐤭𐤮𐤯𐤰𐤱𐤲𐤳𐤴𐤵𐤶𐤷𐤸𐤹𐤺𐤻𐤼𐤽𐤾𐤿𐥀𐥁𐥂𐥃𐥄𐥅𐥆𐥇𐥈𐥉𐥊𐥋𐥌𐥍𐥎𐥏𐥐𐥑𐥒𐥓𐥔𐥕𐥖𐥗𐥘𐥙𐥚𐥛𐥜𐥝𐥞𐥟𐥠𐥡𐥢𐥣𐥤𐥥𐥦𐥧𐥨𐥩𐥪𐥫𐥬𐥭𐥮𐥯𐥰𐥱𐥲𐥳𐥴𐥵𐥶𐥷𐥸𐥹𐥺𐥻𐥼𐥽𐥾𐥿𐦀𐦁𐦂𐦃𐦄𐦅𐦆𐦇𐦈𐦉𐦊𐦋𐦌𐦍𐦎𐦏𐦐𐦑𐦒𐦓𐦔𐦕𐦖𐦗𐦘𐦙𐦚𐦛𐦜𐦝𐦞𐦟𐦠𐦡𐦢𐦣𐦤𐦥𐦦𐦧𐦨𐦩𐦪𐦫𐦬𐦭𐦮𐦯𐦰𐦱𐦲𐦳𐦴𐦵𐦶𐦷𐦸𐦹𐦺𐦻𐦼𐦽𐦾𐦿𐧀𐧁𐧂𐧃𐧄𐧅𐧆𐧇𐧈𐧉𐧊𐧋𐧌𐧍𐧎𐧏𐧐𐧑𐧒𐧓𐧔𐧕𐧖𐧗𐧘𐧙𐧚𐧛𐧜𐧝𐧞𐧟𐧠𐧡𐧢𐧣𐧤𐧥𐧦𐧧𐧨𐧩𐧪𐧫𐧬𐧭𐧮𐧯𐧰𐧱𐧲𐧳𐧴𐧵𐧶𐧷𐧸𐧹𐧺𐧻𐧼𐧽𐧾𐧿𐨀𐨁𐨂𐨃𐨄𐨅𐨆𐨇𐨈𐨉𐨊𐨋𐨌𐨍𐨎𐨏𐨐𐨑𐨒𐨓𐨔𐨕𐨖𐨗𐨘𐨙𐨚𐨛𐨜𐨝𐨞𐨟𐨠𐨡𐨢𐨣𐨤𐨥𐨦𐨧𐨨𐨩𐨪𐨫𐨬𐨭𐨮𐨯𐨰𐨱𐨲𐨳𐨴𐨵𐨶𐨷𐨹𐨺𐨸𐨻𐨼𐨽𐨾𐨿𐩀𐩁𐩂𐩃𐩄𐩅𐩆𐩇𐩈𐩉𐩊𐩋𐩌𐩍𐩎𐩏𐩐𐩑𐩒𐩓𐩔𐩕𐩖𐩗𐩘𐩙𐩚𐩛𐩜𐩝𐩞𐩟𐩠𐩡𐩢𐩣𐩤𐩥𐩦𐩧𐩨𐩩𐩪𐩫𐩬𐩭𐩮𐩯𐩰𐩱𐩲𐩳𐩴𐩵𐩶𐩷𐩸𐩹𐩺𐩻𐩼𐩽𐩾𐩿𐪀𐪁𐪂𐪃𐪄𐪅𐪆𐪇𐪈𐪉𐪊𐪋𐪌𐪍𐪎𐪏𐪐𐪑𐪒𐪓𐪔𐪕𐪖𐪗𐪘𐪙𐪚𐪛𐪜𐪝𐪞𐪟𐪠𐪡𐪢𐪣𐪤𐪥𐪦𐪧𐪨𐪩𐪪𐪫𐪬𐪭𐪮𐪯𐪰𐪱𐪲𐪳𐪴𐪵𐪶𐪷𐪸𐪹𐪺𐪻𐪼𐪽𐪾𐪿𐫀𐫁𐫂𐫃𐫄𐫅𐫆𐫇𐫈𐫉𐫊𐫋𐫌𐫍𐫎𐫏𐫐𐫑𐫒𐫓𐫔𐫕𐫖𐫗𐫘𐫙𐫚𐫛𐫜𐫝𐫞𐫟𐫠𐫡𐫢𐫣𐫤𐫦𐫥𐫧𐫨𐫩𐫪𐫫𐫬𐫭𐫮𐫯𐫰𐫱𐫲𐫳𐫴𐫵𐫶𐫷𐫸𐫹𐫺𐫻𐫼𐫽𐫾𐫿𐬀𐬁𐬂𐬃𐬄𐬅𐬆𐬇𐬈𐬉𐬊𐬋𐬌𐬍𐬎𐬏𐬐𐬑𐬒𐬓𐬔𐬕𐬖𐬗𐬘𐬙𐬚𐬛𐬜𐬝𐬞𐬟𐬠𐬡𐬢𐬣𐬤𐬥𐬦𐬧𐬨𐬩𐬪𐬫𐬬𐬭𐬮𐬯𐬰𐬱𐬲𐬳𐬴𐬵𐬶𐬷𐬸𐬹𐬺𐬻𐬼𐬽𐬾𐬿𐭀𐭁𐭂𐭃𐭄𐭅𐭆𐭇𐭈𐭉𐭊𐭋𐭌𐭍𐭎𐭏𐭐𐭑𐭒𐭓𐭔𐭕𐭖𐭗𐭘𐭙𐭚𐭛𐭜𐭝𐭞𐭟𐭠𐭡𐭢𐭣𐭤𐭥𐭦𐭧𐭨𐭩𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯𐭰𐭱𐭲𐭳𐭴𐭵𐭶𐭷𐭸𐭹𐭺𐭻𐭼𐭽𐭾𐭿𐮀𐮁𐮂𐮃𐮄𐮅𐮆𐮇𐮈𐮉𐮊𐮋𐮌𐮍𐮎𐮏𐮐𐮑𐮒𐮓𐮔𐮕𐮖𐮗𐮘𐮙𐮚𐮛𐮜𐮝𐮞𐮟𐮠𐮡𐮢𐮣𐮤𐮥𐮦𐮧𐮨𐮩𐮪𐮫𐮬𐮭𐮮𐮯𐮰𐮱𐮲𐮳𐮴𐮵𐮶𐮷𐮸𐮹𐮺𐮻𐮼𐮽𐮾𐮿𐯀𐯁𐯂𐯃𐯄𐯅𐯆𐯇𐯈𐯉𐯊𐯋𐯌𐯍𐯎𐯏𐯐𐯑𐯒𐯓𐯔𐯕𐯖𐯗𐯘𐯙𐯚𐯛𐯜𐯝𐯞𐯟𐯠𐯡𐯢𐯣𐯤𐯥𐯦𐯧𐯨𐯩𐯪𐯫𐯬𐯭𐯮𐯯𐯰𐯱𐯲𐯳𐯴𐯵𐯶𐯷𐯸𐯹𐯺𐯻𐯼𐯽𐯾𐯿𐰀𐰁𐰂𐰃𐰄𐰅𐰆𐰇𐰈𐰉𐰊𐰋𐰌𐰍𐰎𐰏𐰐𐰑𐰒𐰓𐰔𐰕𐰖𐰗𐰘𐰙𐰚𐰛𐰜𐰝𐰞𐰟𐰠𐰡𐰢𐰣𐰤𐰥𐰦𐰧𐰨𐰩𐰪𐰫𐰬𐰭𐰮𐰯𐰰𐰱𐰲𐰳𐰴𐰵𐰶𐰷𐰸𐰹𐰺𐰻𐰼𐰽𐰾𐰿𐱀𐱁𐱂𐱃𐱄𐱅𐱆𐱇𐱈𐱉𐱊𐱋𐱌𐱍𐱎𐱏𐱐𐱑𐱒𐱓𐱔𐱕𐱖𐱗𐱘𐱙𐱚𐱛𐱜𐱝𐱞𐱟𐱠𐱡𐱢𐱣𐱤𐱥𐱦𐱧𐱨𐱩𐱪𐱫𐱬𐱭𐱮𐱯𐱰𐱱𐱲𐱳𐱴𐱵𐱶𐱷𐱸𐱹𐱺𐱻𐱼𐱽𐱾𐱿𐲀𐲁𐲂𐲃𐲄𐲅𐲆𐲇𐲈𐲉𐲊𐲋𐲌𐲍𐲎𐲏𐲐𐲑𐲒𐲓𐲔𐲕𐲖𐲗𐲘𐲙𐲚𐲛𐲜𐲝𐲞𐲟𐲠𐲡𐲢𐲣𐲤𐲥𐲦𐲧𐲨𐲩𐲪𐲫𐲬𐲭𐲮𐲯𐲰𐲱𐲲𐲳𐲴𐲵𐲶𐲷𐲸𐲹𐲺𐲻𐲼𐲽𐲾𐲿𐳀𐳁𐳂𐳃𐳄𐳅𐳆𐳇𐳈𐳉𐳊𐳋𐳌𐳍𐳎𐳏𐳐𐳑𐳒𐳓𐳔𐳕𐳖𐳗𐳘𐳙𐳚𐳛𐳜𐳝𐳞𐳟𐳠𐳡𐳢𐳣𐳤𐳥𐳦𐳧𐳨𐳩𐳪𐳫𐳬𐳭𐳮𐳯𐳰𐳱𐳲𐳳𐳴𐳵𐳶𐳷𐳸𐳹𐳺𐳻𐳼𐳽𐳾𐳿𐴀𐴁𐴂𐴃𐴄𐴅𐴆𐴇𐴈𐴉𐴊𐴋𐴌𐴍𐴎𐴏𐴐𐴑𐴒𐴓𐴔𐴕𐴖𐴗𐴘𐴙𐴚𐴛𐴜𐴝𐴞𐴟𐴠𐴡𐴢𐴣𐴤𐴥𐴦𐴧𐴨𐴩𐴪𐴫𐴬𐴭𐴮𐴯𐴰𐴱𐴲𐴳𐴴𐴵𐴶𐴷𐴸𐴹𐴺𐴻𐴼𐴽𐴾𐴿𐵀𐵁𐵂𐵃𐵄𐵅𐵆𐵇𐵈𐵉𐵊𐵋𐵌𐵍𐵎𐵏𐵐𐵑𐵒𐵓𐵔𐵕𐵖𐵗𐵘𐵙𐵚𐵛𐵜𐵝𐵞𐵟𐵠𐵡𐵢𐵣𐵤𐵥𐵦𐵧𐵨𐵩𐵪𐵫𐵬𐵭𐵮𐵯𐵰𐵱𐵲𐵳𐵴𐵵𐵶𐵷𐵸𐵹𐵺𐵻𐵼𐵽𐵾𐵿𐶀𐶁𐶂𐶃𐶄𐶅𐶆𐶇𐶈𐶉𐶊𐶋𐶌𐶍𐶎𐶏𐶐𐶑𐶒𐶓𐶔𐶕𐶖𐶗𐶘𐶙𐶚𐶛𐶜𐶝𐶞𐶟𐶠𐶡𐶢𐶣𐶤𐶥𐶦𐶧𐶨𐶩𐶪𐶫𐶬𐶭𐶮𐶯𐶰𐶱𐶲𐶳𐶴𐶵𐶶𐶷𐶸𐶹𐶺𐶻𐶼𐶽𐶾𐶿𐷀𐷁𐷂𐷃𐷄𐷅𐷆𐷇𐷈𐷉𐷊𐷋𐷌𐷍𐷎𐷏𐷐𐷑𐷒𐷓𐷔𐷕𐷖𐷗𐷘𐷙𐷚𐷛𐷜𐷝𐷞𐷟𐷠𐷡𐷢𐷣𐷤𐷥𐷦𐷧𐷨𐷩𐷪𐷫𐷬𐷭𐷮𐷯𐷰𐷱𐷲𐷳𐷴𐷵𐷶𐷷𐷸𐷹𐷺𐷻𐷼𐷽𐷾𐷿𐸀𐸁𐸂𐸃𐸄𐸅𐸆𐸇𐸈𐸉𐸊𐸋𐸌𐸍𐸎𐸏𐸐𐸑𐸒𐸓𐸔𐸕𐸖𐸗𐸘𐸙𐸚𐸛𐸜𐸝𐸞𐸟𐸠𐸡𐸢𐸣𐸤𐸥𐸦𐸧𐸨𐸩𐸪𐸫𐸬𐸭𐸮𐸯𐸰𐸱𐸲𐸳𐸴𐸵𐸶𐸷𐸸𐸹𐸺𐸻𐸼𐸽𐸾𐸿𐹀𐹁𐹂𐹃𐹄𐹅𐹆𐹇𐹈𐹉𐹊𐹋𐹌𐹍𐹎𐹏𐹐𐹑𐹒𐹓𐹔𐹕𐹖𐹗𐹘𐹙𐹚𐹛𐹜𐹝𐹞𐹟𐹠𐹡𐹢𐹣𐹤𐹥𐹦𐹧𐹨𐹩𐹪𐹫𐹬𐹭𐹮𐹯𐹰𐹱𐹲𐹳𐹴𐹵𐹶𐹷𐹸𐹹𐹺𐹻𐹼𐹽𐹾𐹿𐺀𐺁𐺂𐺃𐺄𐺅𐺆𐺇𐺈𐺉𐺊𐺋𐺌𐺍𐺎𐺏𐺐𐺑𐺒𐺓𐺔𐺕𐺖𐺗𐺘𐺙𐺚𐺛𐺜𐺝𐺞𐺟𐺠𐺡𐺢𐺣𐺤𐺥𐺦𐺧𐺨𐺩𐺪𐺫𐺬𐺭𐺮𐺯𐺰𐺱𐺲𐺳𐺴𐺵𐺶𐺷𐺸𐺹𐺺𐺻𐺼𐺽𐺾𐺿𐻀𐻁𐻂𐻃𐻄𐻅𐻆𐻇𐻈𐻉𐻊𐻋𐻌𐻍𐻎𐻏𐻐𐻑𐻒𐻓𐻔𐻕𐻖𐻗𐻘𐻙𐻚𐻛𐻜𐻝𐻞𐻟𐻠𐻡𐻢𐻣𐻤𐻥𐻦𐻧𐻨𐻩𐻪𐻫𐻬𐻭𐻮𐻯𐻰𐻱𐻲𐻳𐻴𐻵𐻶𐻷𐻸𐻹𐻺𐻻𐻼𐻽𐻾𐻿𐼀𐼁𐼂𐼃𐼄𐼅𐼆𐼇𐼈𐼉𐼊𐼋𐼌𐼍𐼎𐼏𐼐𐼑𐼒𐼓𐼔𐼕𐼖𐼗𐼘𐼙𐼚𐼛𐼜𐼝𐼞𐼟𐼠𐼡𐼢𐼣𐼤𐼥𐼦𐼧𐼨𐼩𐼪𐼫𐼬𐼭𐼮𐼯𐼰𐼱𐼲𐼳𐼴𐼵𐼶𐼷𐼸𐼹𐼺𐼻𐼼𐼽𐼾𐼿𐽀𐽁𐽂𐽃𐽄𐽅𐽆𐽇𐽋𐽍𐽎𐽏𐽐𐽈𐽉𐽊𐽌𐽑𐽒𐽓𐽔𐽕𐽖𐽗𐽘𐽙𐽚𐽛𐽜𐽝𐽞𐽟𐽠𐽡𐽢𐽣𐽤𐽥𐽦𐽧𐽨𐽩𐽪𐽫𐽬𐽭𐽮𐽯𐽰𐽱𐽲𐽳𐽴𐽵𐽶𐽷𐽸𐽹𐽺𐽻𐽼𐽽𐽾𐽿𐾀𐾁𐾃𐾅𐾂𐾄𐾆𐾇𐾈𐾉𐾊𐾋𐾌𐾍𐾎𐾏𐾐𐾑𐾒𐾓𐾔𐾕

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20

Rs. IV.1

5

10

15

20

Rs. IV. 21
25
30
35
Rs. IV. 21
25
30
35

The image shows a fragment of an ancient tablet with cuneiform inscriptions. The fragment is roughly rectangular with irregular edges. The inscriptions are arranged in several columns, with some lines starting with a star symbol. The fragment is divided into sections by horizontal lines, with numbers 25, 30, and 35 marking specific lines. The background is a light, textured surface.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

Vom Anfang der Kolonne fehlen 3-4 Zeilen.

1	...
3	...
5	...
7	...
9	...
11	...
13	...
15	...
17	...
19	...
21	...
23	...
25	...
27	...
29	...
31	...

Handwritten text at the top of the page, possibly bleed-through or a header, including the number 17.85.

65

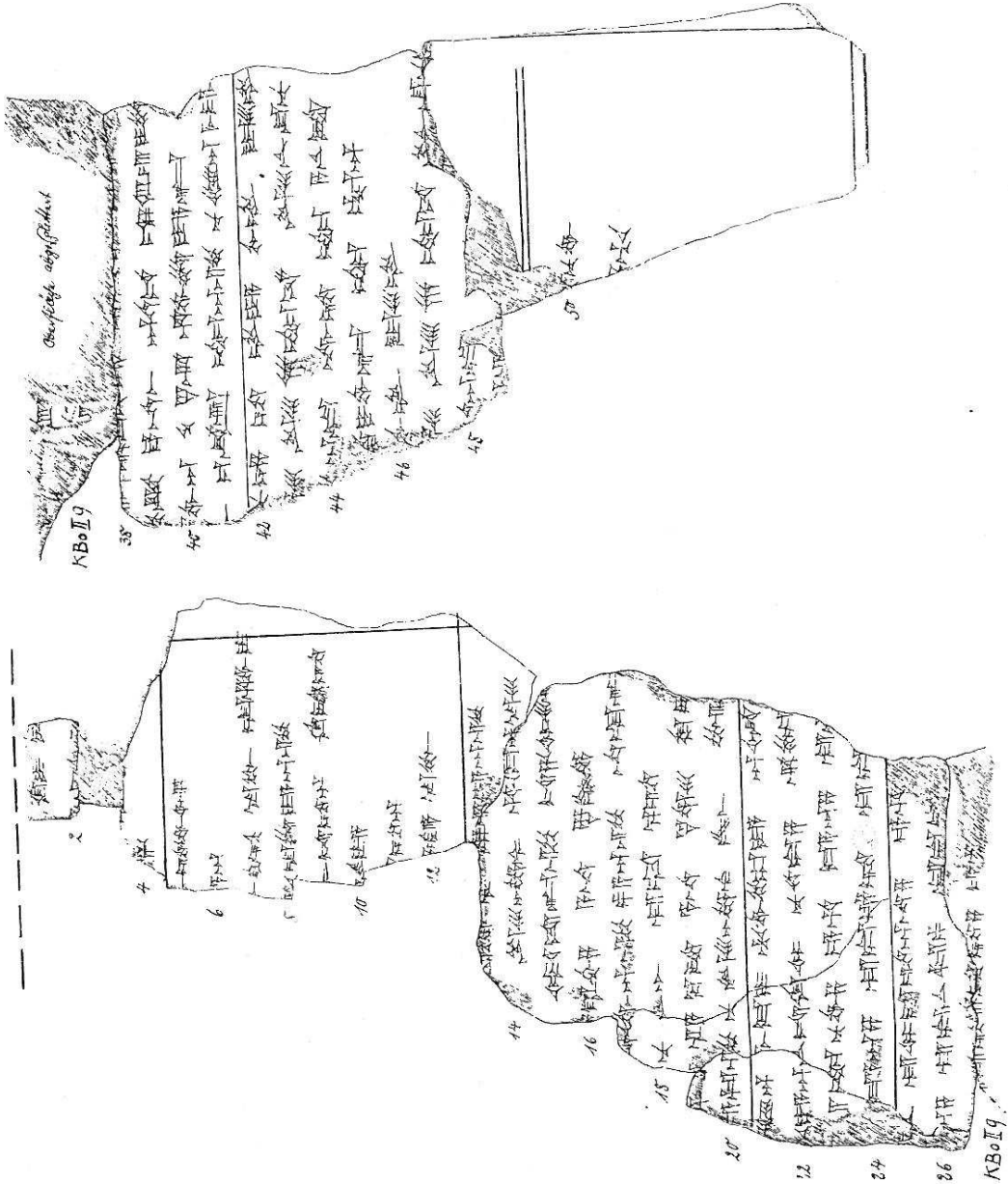
Kol. IV. 1-25.

Am Anfang fehlen etwa 6 Zeilen.

Handwritten text (lines 1-6)	7
Handwritten text (lines 7-8)	8
Handwritten text (lines 9-10)	9
Handwritten text (lines 11-12)	10
Handwritten text (lines 13-14)	11
Handwritten text (lines 15-16)	12
Handwritten text (lines 17-18)	13
Handwritten text (lines 19-20)	14
Handwritten text (lines 21-22)	15
Handwritten text (lines 23-24)	16
Handwritten text (lines 25-26)	17
Handwritten text (lines 27-28)	18
Handwritten text (lines 29-30)	19
Handwritten text (lines 31-32)	20
Handwritten text (lines 33-34)	21
Handwritten text (lines 35-36)	22
Handwritten text (lines 37-38)	23
Handwritten text (lines 39-40)	24
Handwritten text (lines 41-42)	25

Vertical text on the right side of the table, possibly a column header or a reference label.

№: 35. Bo 895 + Bo 9230 (aufgeführt an Bo 12 = KBo II 9)

No. 3.
VAT 6692 Frits

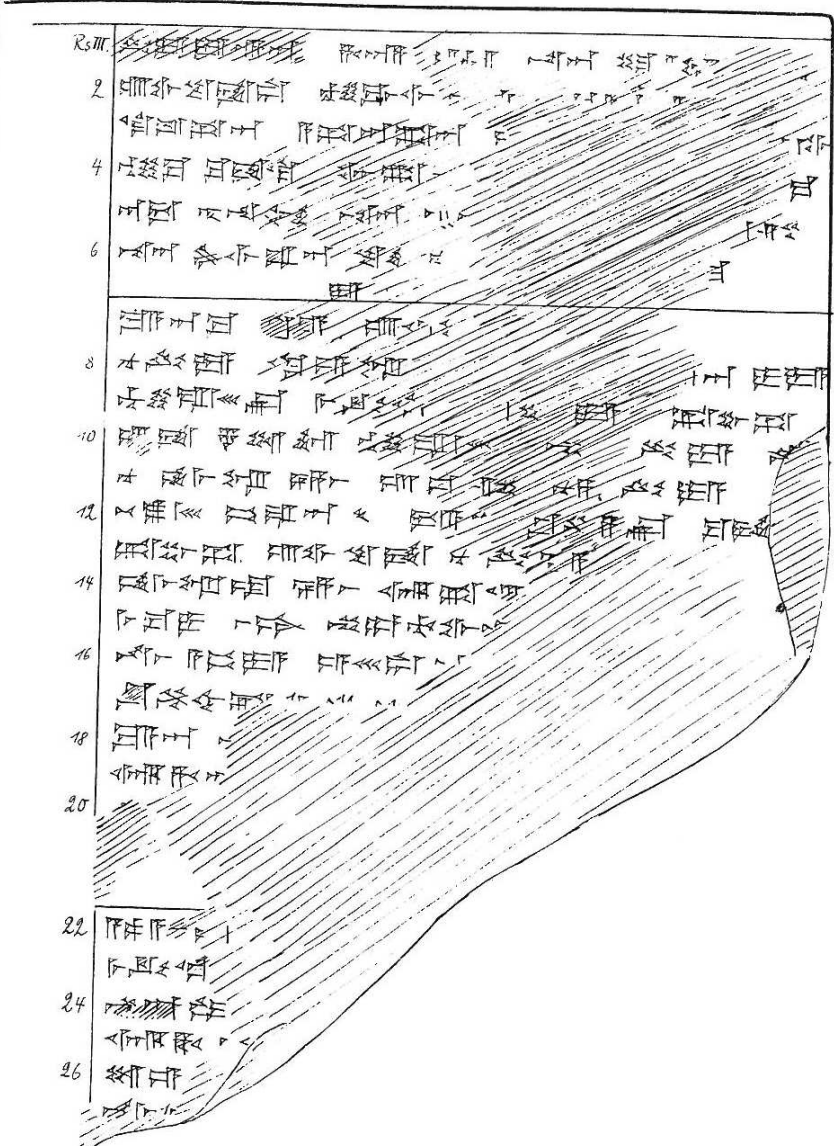
41

38
40
42
44
46

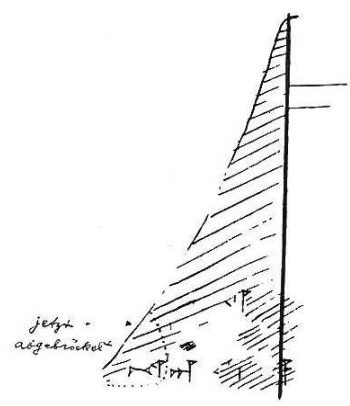
Handwritten cuneiform text in a wavy, irregular arrangement, possibly representing a specific dialect or a particular type of script. The text is organized into several horizontal lines, with some lines being more densely packed than others. The characters are small and closely spaced, typical of cuneiform inscriptions.

48
50
52
54
56
58
60
62
64
66
68
70
72
74

Handwritten cuneiform text in a regular, grid-like arrangement. The text is organized into several horizontal lines, with each line containing a series of characters. The characters are small and closely spaced, typical of cuneiform inscriptions. The text appears to be a continuous sequence of characters, possibly representing a specific dialect or a particular type of script.

34'
36'

KUB XIV

No 3.
1 AT 6692 Forts

R. III

38

40

42

44

46

48

50

52

54

56

58

60

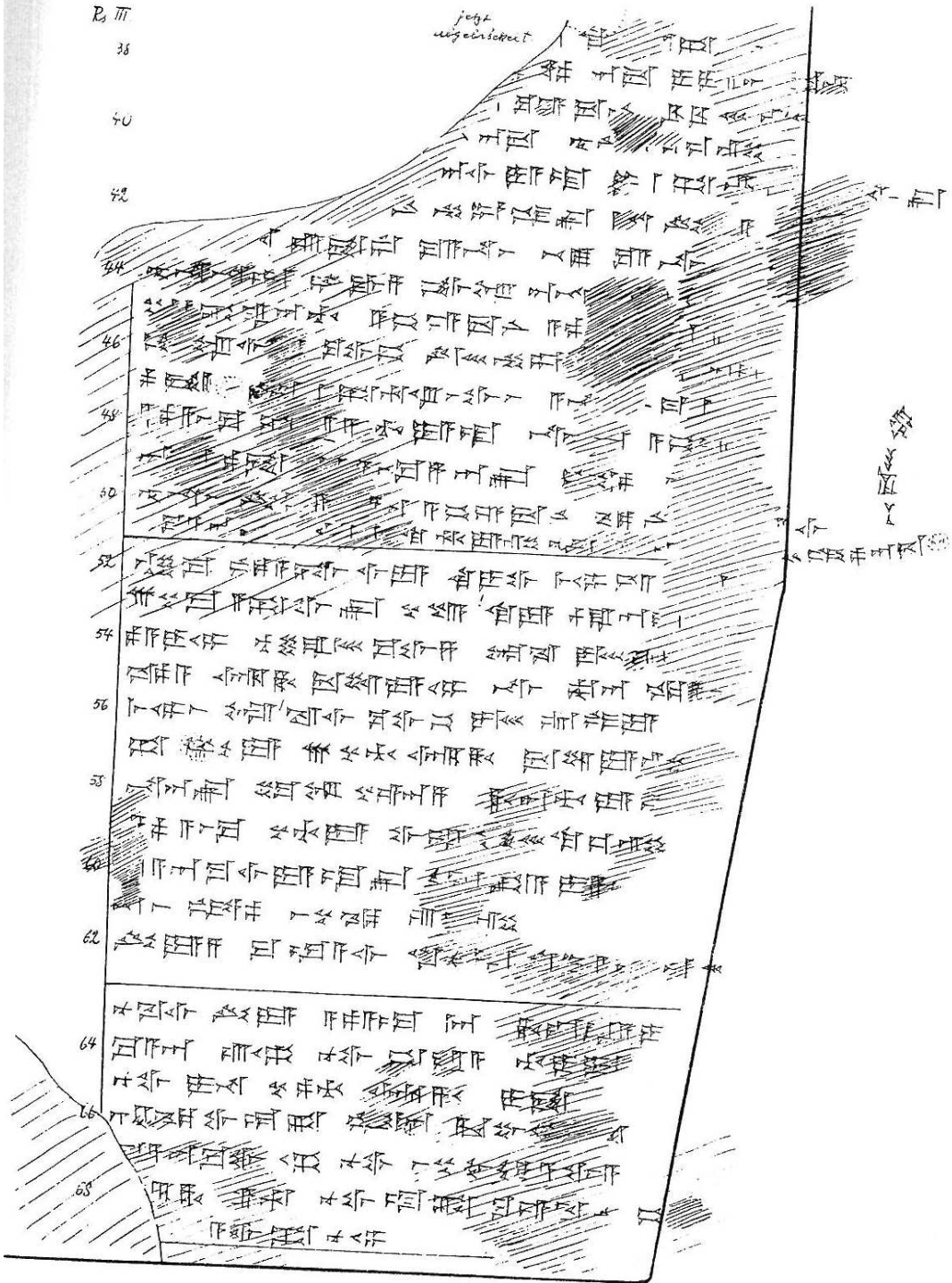
62

64

66

68

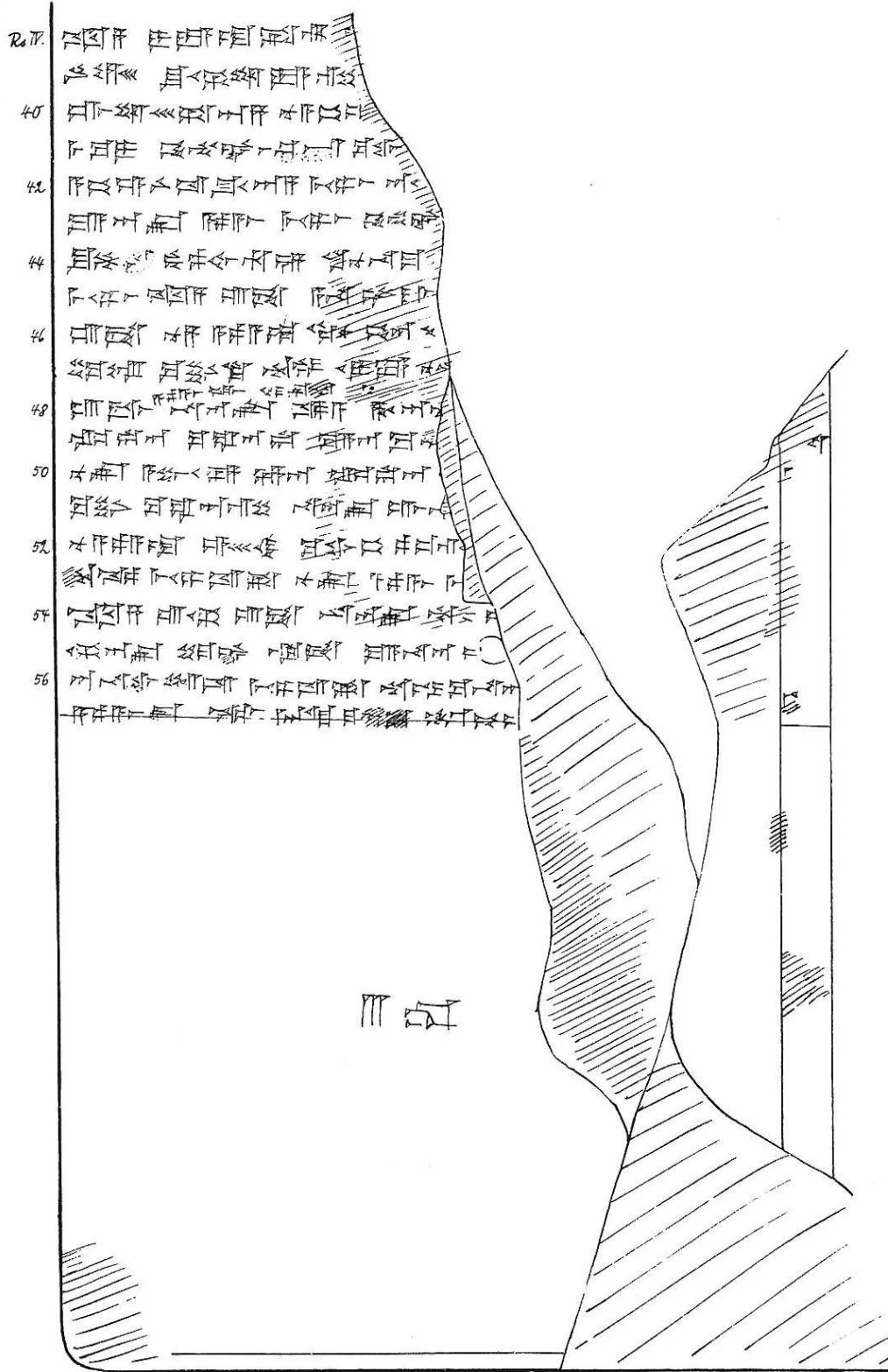
jege
ungetrieben

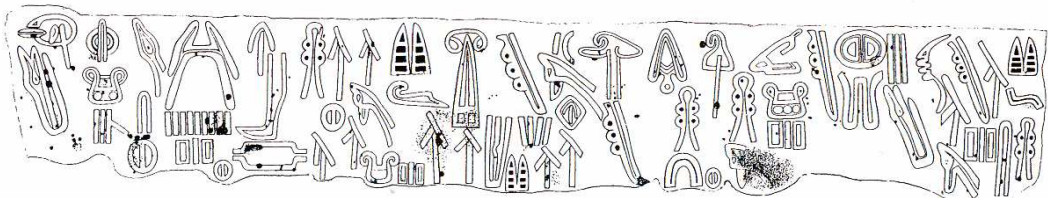
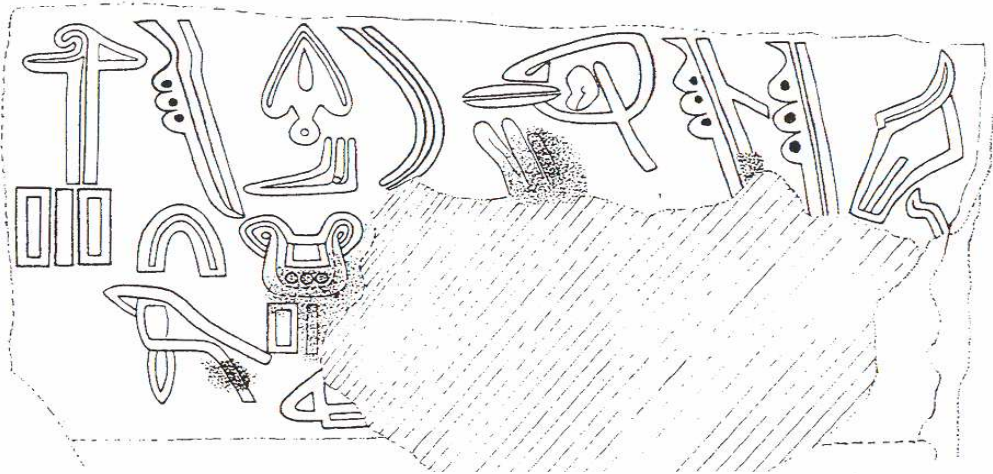
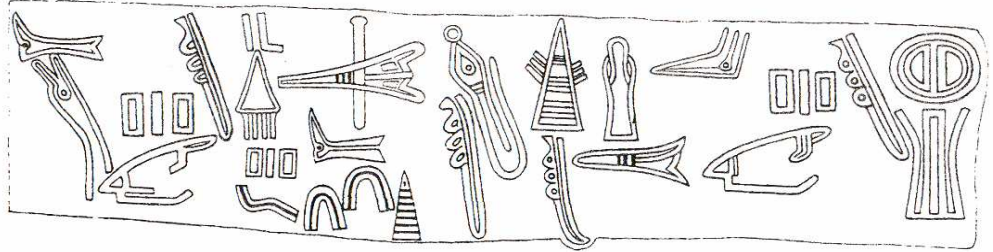
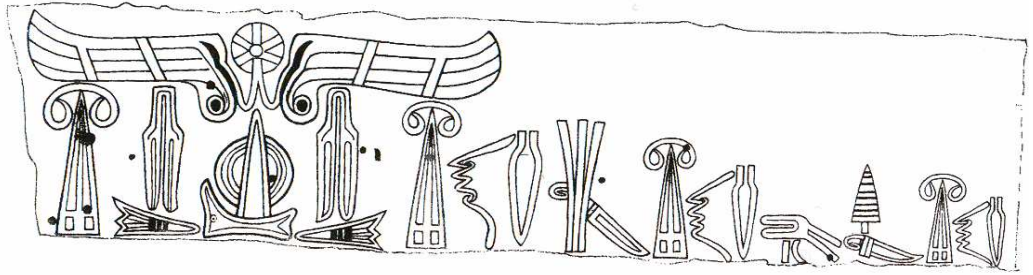

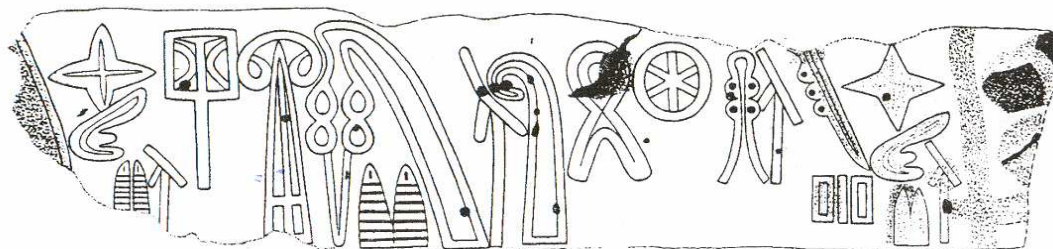
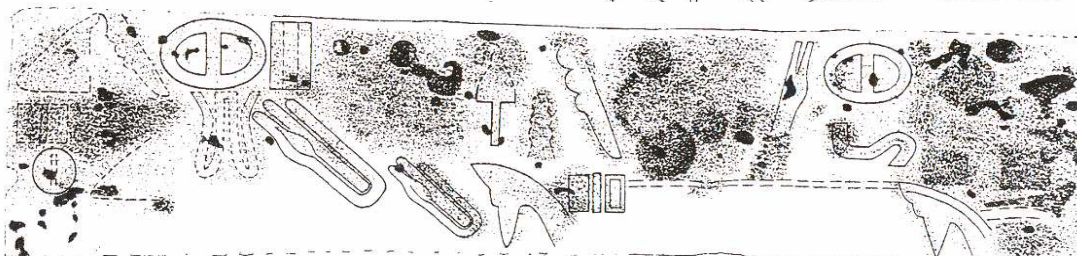
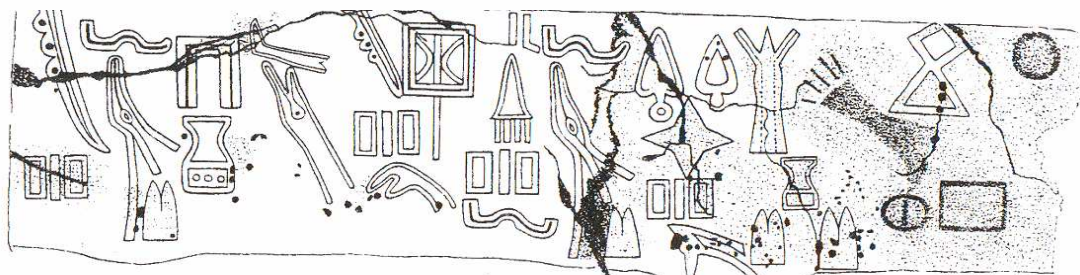
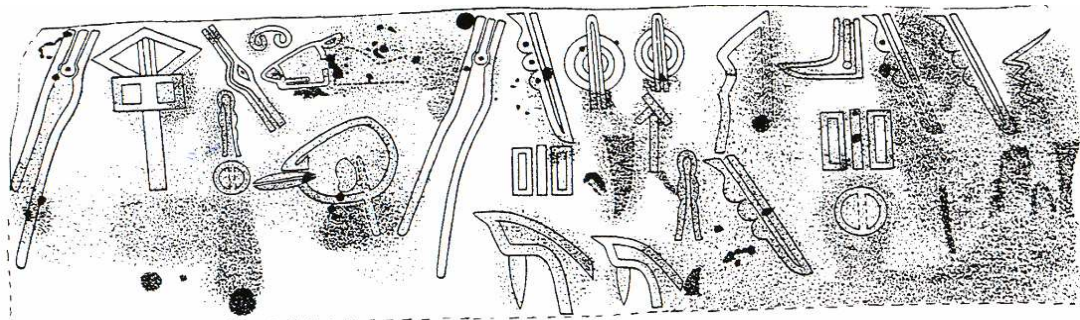
Rs. №
2
4
6
8
10
12
14
16
18
20
22
24
26
28
30
32
34
36

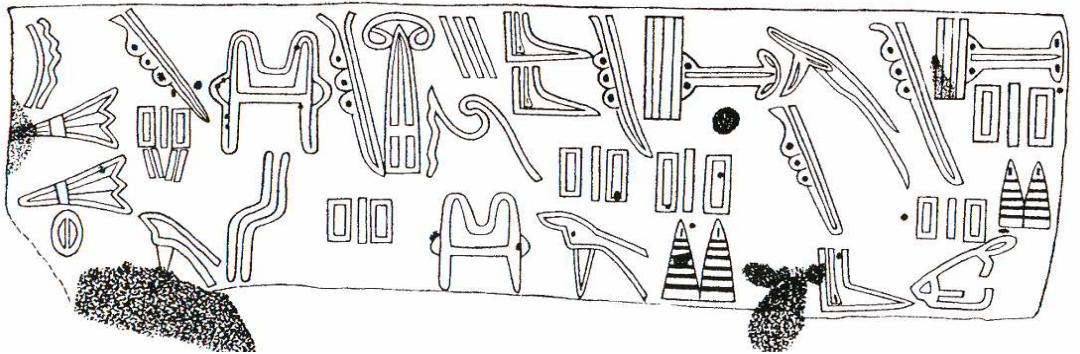
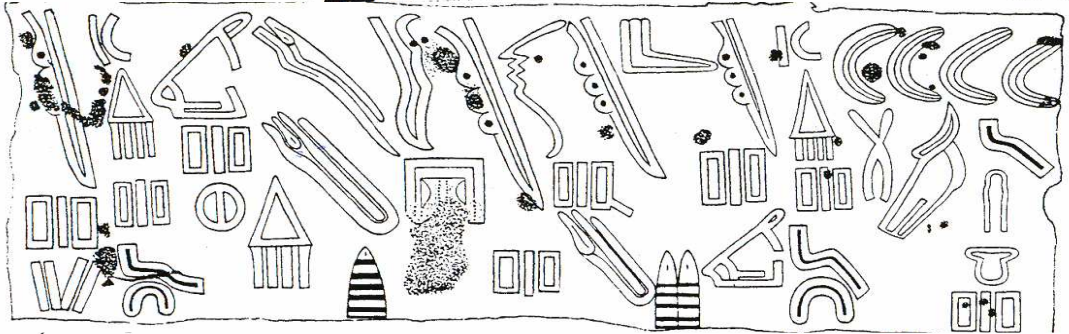
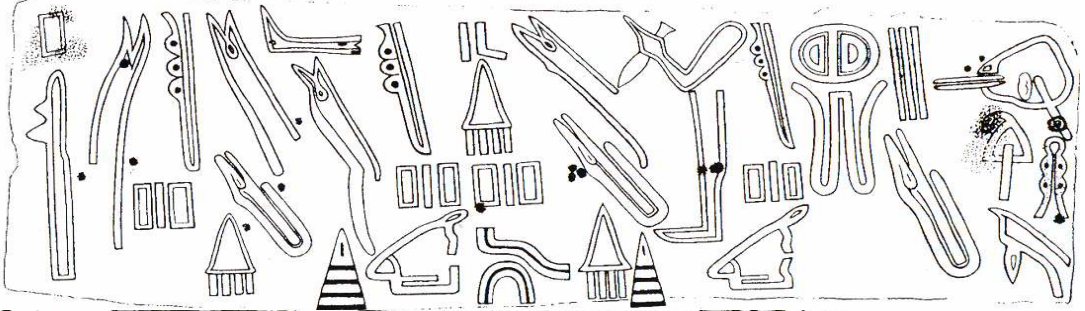
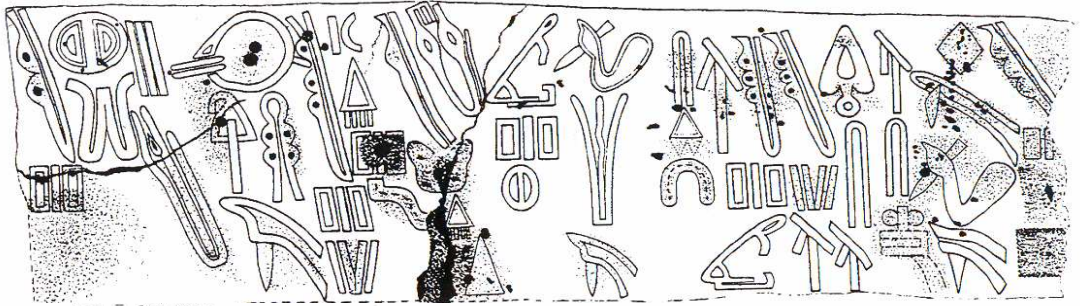
Handwritten text in columns, with a large shaded area on the left side of the page.

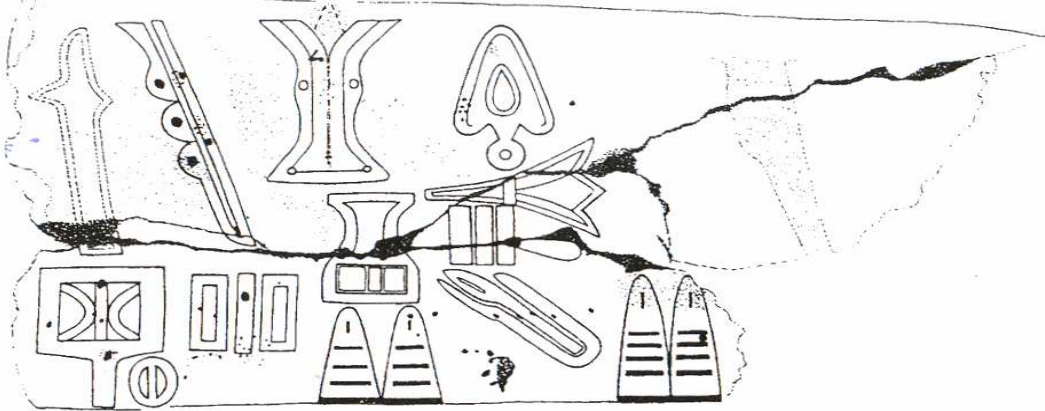
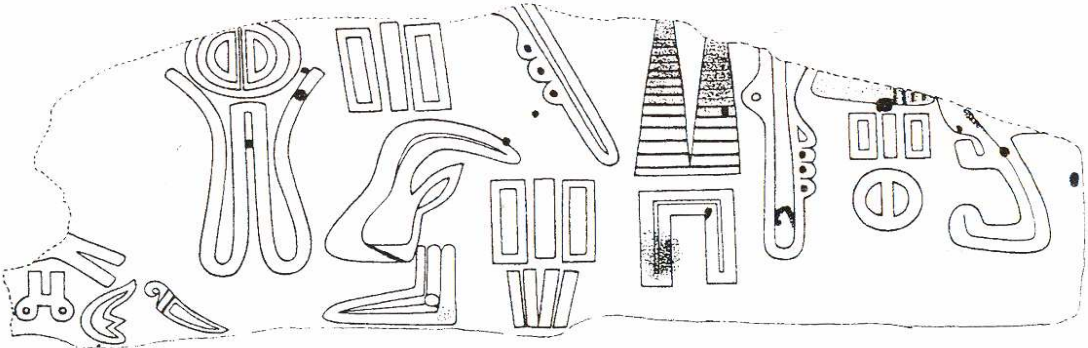
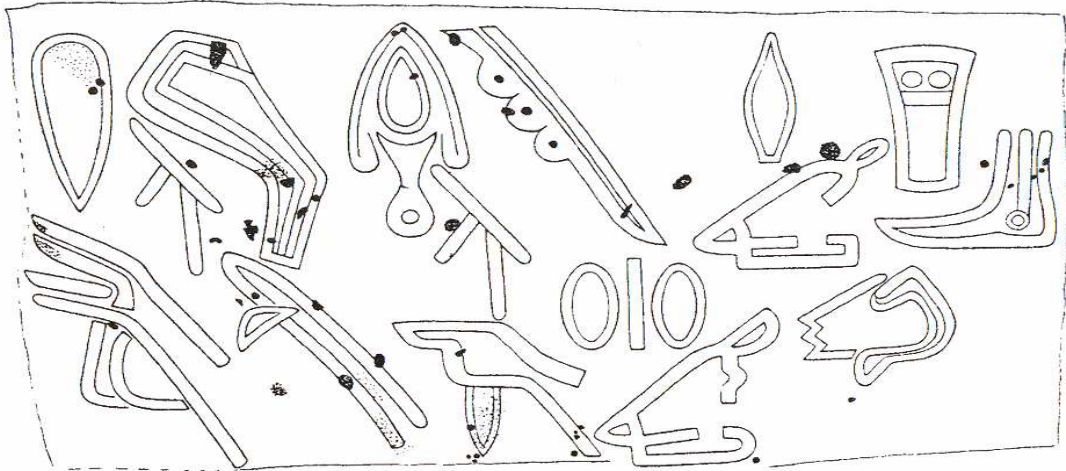
KUB XIV

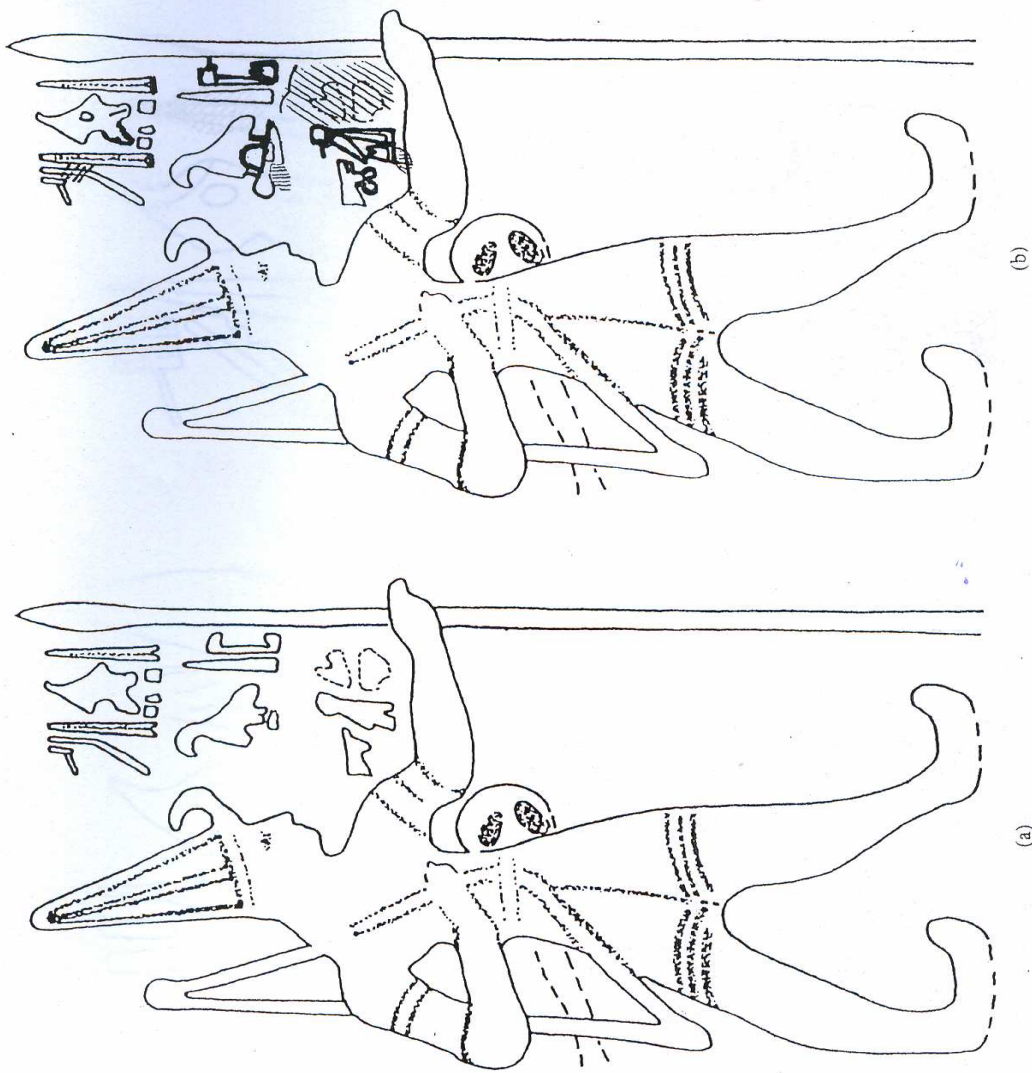

Fig 4. Karabel A, drawing of Kohlmeyer (a) as published, (b) with Hieroglyphs inked in

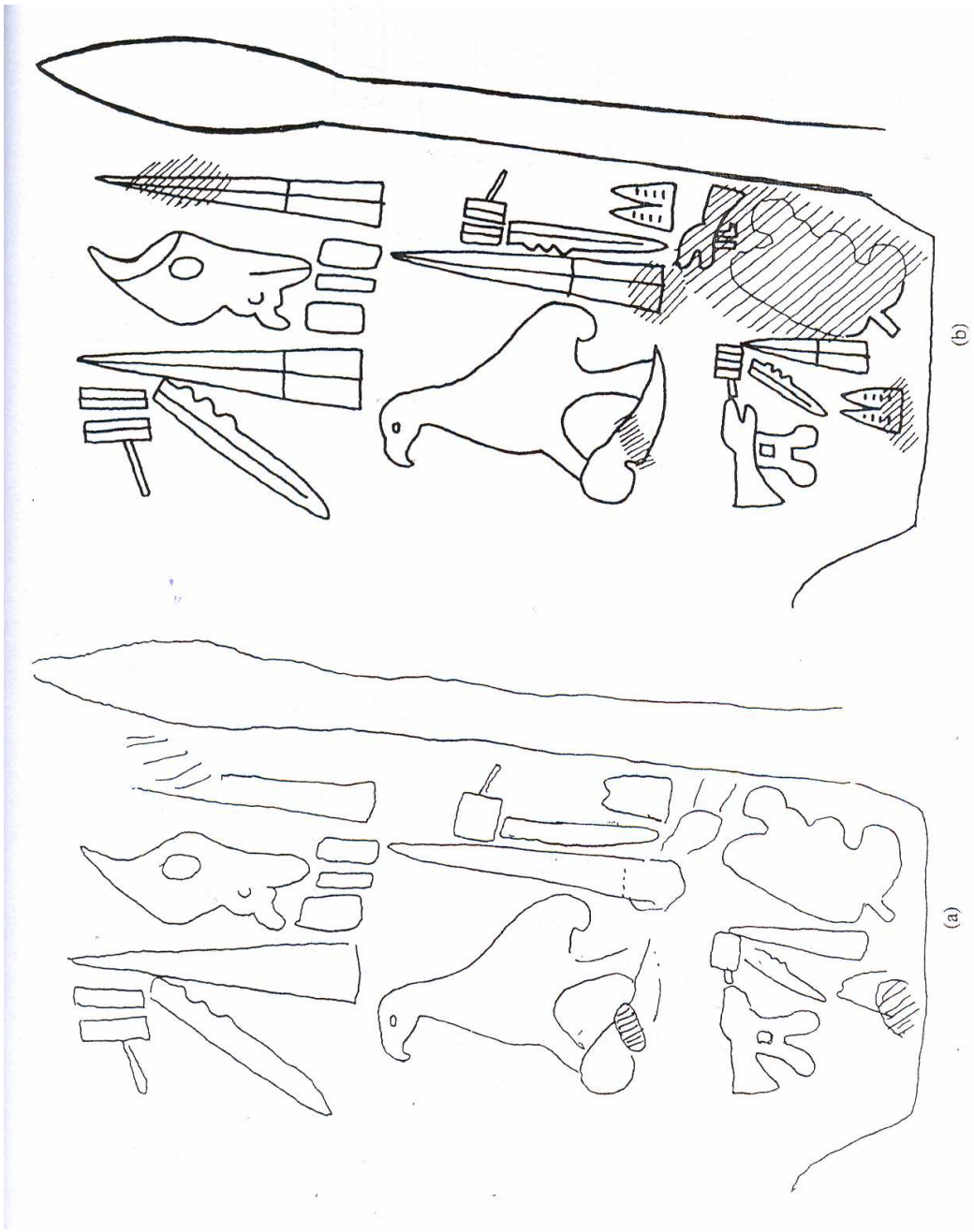
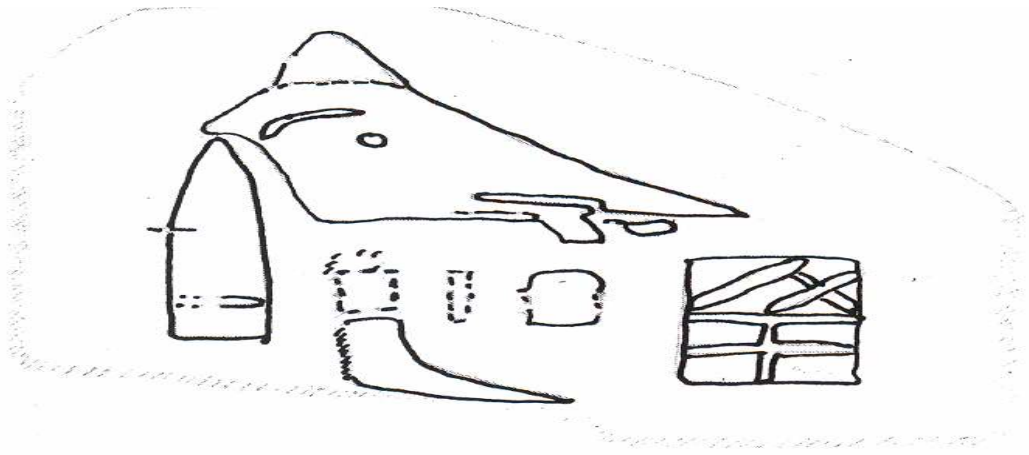
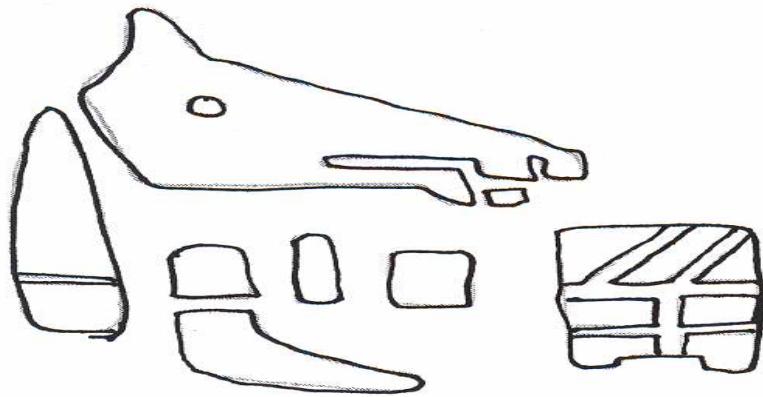

Fig 5. Karabel A (a) copy of inscription taken from tracing, (b) reconstruction of inscription

(a)

(b)

Fig. 6. Karabel C1 (a-b) drawing, photograph (Güterbock), drawing (Kohlmeyer)

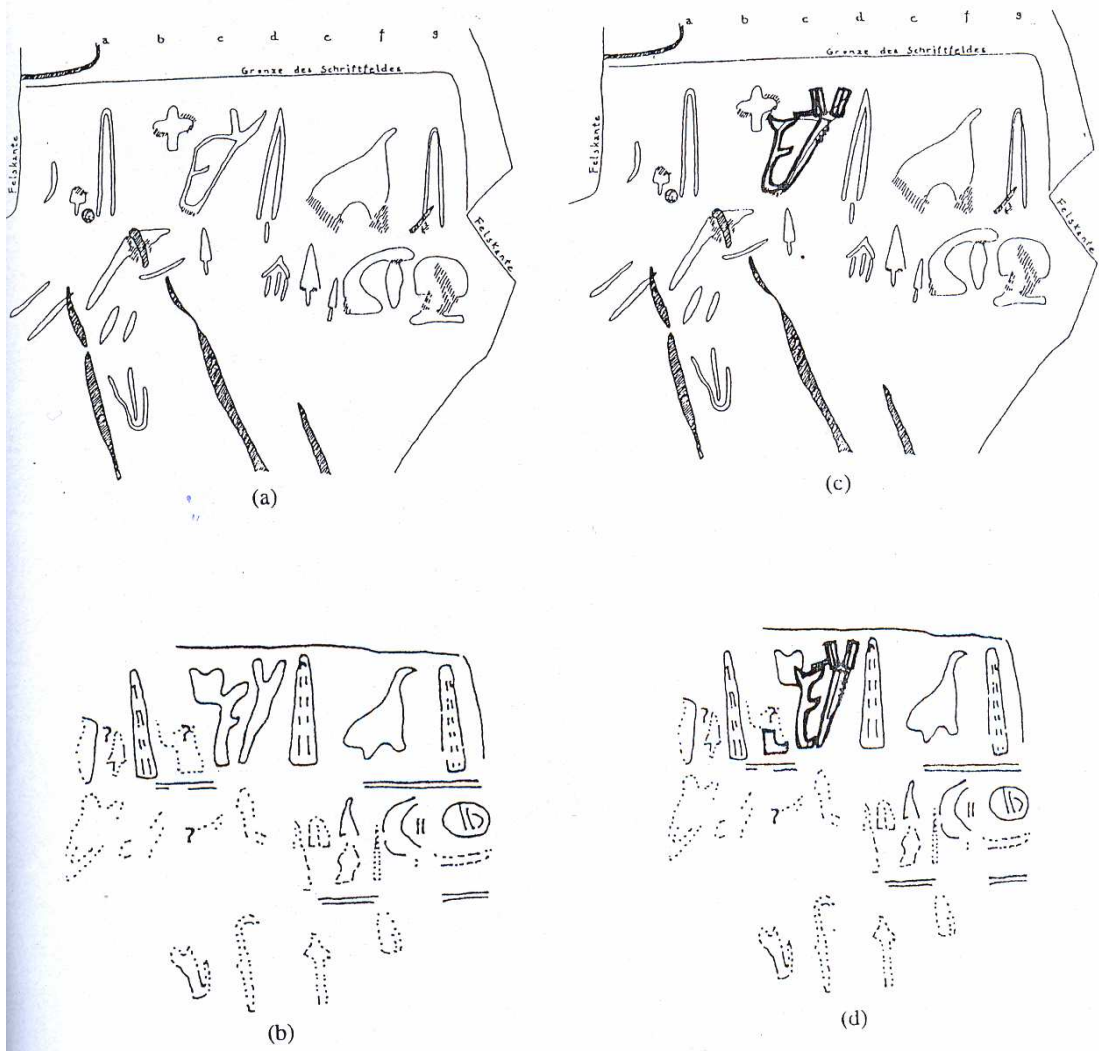

Fig 8. Karabel C2 (a-b) drawings (Güterbock, Kohlmeyer), (c-d) with proposed emendations inked in

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Şeyma AY

Doğum Tarihi : 15.12.1981

Doğum Yeri : Bornova/İzmir

Email : seymaay@gmail.com

Öğrenim Durumu

1992: İlkokul 50. Yıl İlkokulu Ödemiş/İzmir.

1996: Ortaokul Ödemiş Anadolu Lisesi Ödemiş/İzmir.

1999: Lise Kazım Kaynak Lisesi Denizli.

2004: Lisans Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Denizli.

2006: Yüksek Lisans Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens. Denizli.

2006- --- Doktora Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens. Afyonkarahisar.

İlgi Alanları

Eski Doğu, Eski Anadolu, Kültür Tarihi, Dinler Tarihi.

Mesleki Tecrübe

2005- --- **Arastırma Görevlisi** Afyon Kocatepe Üniv. Fen-Edb.

Fak. Tarih Bölümü.

Bilimsel Yayınlar

Makale

1. Ay (Yıldırım) Ş., “Mısır, Ugarit ve Asur İmparatorluk Dönemi Yazılı Kaynaklarında Alaşya”, Prof. Dr. Necmi Ülker’e Armağan Kitabı, İzmir 2008, s.441-453.

Bildiri

1. Ay (Yıldırım), Ş., “ M.Ö. II. ve I. Binyıllarda Anadolu’nun Jeopolitiği ve Doğal Yolları”, Uludağ Üniversitesi II. Genç Bilim Adamları Sempozyumu, 23-24 Kasım 2006, Bursa. (Bildiri Kitabında Basıldı)
2. Ay (Yıldırım), Ş., “Eski Yakındoğuda Bir Ticari Ambargo Örneği - Uralı Tüccarlar”, Mersin Sempozyumu 19-22 Kasım 2008, Mersin. (Bildiri Kitabında Basıldı)